

COLECTIA GLOBUS

263

LUISE RINSER

LA CUMPĂNA VIEȚII

Comentînd opera unei femei, ce ar putea fi mai la îndemînă decît să dăm relieful cuvenit, așa cum se obișnuiește, însușirilor specific feminine difuze în creația ei: sensibilitate, intuiție, finețe, eventual duioșie. În cazul Luisei Rinser însă frapează înainte de toate vigoarea. Ne întîlnim aici cu o personalitate puternică, un temperament bogat, un scris robust. Nimic vag, șovăitor, nebulos sau căldicel în acest limbaj, adesea parcă dăltuit, nici în desenul imagistic, ferm trasat, deși lasă loc imaginației cititorului prin concizia lui sugestivă, și nici în gîndirea al cărei aport e însemnat în problematica abordată și care nu e nicidecum obnubilată de sensibilitate.

MARIANA ȘORA

EDITURA UNIVERS

Lei 8,50

13

LUISE RINSER

La cumpăna vieții

1975

LUISE RINSER

La cumpăna vieții

Colecția GLOBUS / Editura Univers

Coperta colecţiei de *Ion State*
Ilustraţia copertei de *Ştefan Cilţea*

Luise Rinser

MITTE DES LEBENS

GLOBUS

LUISE RINSER
La cumpăna vieţii

Traducere şi prefaţă de
Mariana Şora

EDITURA UNIVERS
Bucureşti
1975

PREFAȚA

COMENTÎND OPERA UNEI FEMEI, ce ar putea fi mai la îndemînă decît să dăm relieful cuvenit, așa cum se obișnuiește, însușirilor specific feminine difuze în creația ei: sensibilitate, intuiție, finețe, eventual duioșie. În cazul Luisei Rinser, însă, frapează înainte de toate vigoarea. Ne întîlnim aici cu o personalitate puternică, un temperament bogat, un scris robust. Nimic vag, șovăitor, nebulos sau căldicel în acest limbaj, adesea parcă dăltuit, nici în desenul imagistic. ferm trasat, deși lasă loc imaginației cititorului prin concizia lui sugestivă, și nici în gîndirea al cărei aport e însemnat în problematica abordată și care nu e nicidecum obnubilată de sensibilitate.

Desigur că feminitatea scriitoarei se exprimă cu tărie — și cum ar putea fi altfel tocmai în cazul unui temperament viguros? Dar această feminitate nu are nimic comun cu gingășia cam debilă și clorotică, nici cu dulcegăria sentimentală. Ea se afirmă net și curajos în însăși tematica tratată; fiecare operă, fără excepție după cîte știm, ne înfățișează cîte o eroină și problemele ei existențiale. Toate aceste figuri, care par niște *alter-ego*-uri ale scriitoarei, înfruntă viața cu hotărîre, ba chiar cu eroism, îndeosebi în momente de grea cumpănă, cînd se ivește

tentaţia slăbiciunii, a pasivităţii, şi cînd aleg fără autocompătimire, aproape cu duritate faţă de ele înseie, calea acţiunii pentru alţii, sau calea riscantă a dăruirii fără preget. Această concepţie că femeia are chemarea abnegaţiei, a renunţării la sine, comportă o etică severă, care nu duce însă la abdicare de la viaţă, ci dimpotrivă, cere o acceptare a riscurilor, o afirmare aproape imprudentă a iubirii în toate variantele ei — pasiune, maternitate, prietenie — fără teamă de consecinţe.

E incontestabil că scriitoarea excelează mai mult în portretele de femei, pe cînd personajele masculine, deşi foarte diverse şi individualizate, rămîn oarecum fantomatice. Aici descoperim partea de slăbiciune scriitoricească a autoarei : intuiţia ei nu-i îngăduie să se transpună în viaţa interioară a bărbaţilor înfăţişaţi ; în ochii eroinei, voalaţi de emotivitate, aceştia păstrează mereu ceva din haloul emoţional care-i înconjoară, nu în sensul că eroinele ar fi orbite de dragoste, dimpotrivă, ele au o luciditate suverană şi nu idealizează omul care le fascinează, dar îl privesc din afară, astfel încît ei au ceva enigmatic, un sîmbure impenetrabil, datorită căruia rămîn atrăgători, cu toate micimile constatate şi eventual acceptate. E curios că singurul personaj „feminin" prin indecizie, timiditate, teamă de viaţă, lipsă de energie vitală este un bărbat : presupusul autor al jurnalului încorporat în romanul de faţă.

Pe de altă parte, preponderenţa figurilor feminine îşi are explicaţia în nevoia imperioasă de autoexprimare a autoarei. Mai toate sînt, cum am spus, întruchipări fictive ale aceluiaşi *ego*. Putem vorbi în cazul Luisei Rinser de literatură egotistă, dar nu subiectivă, de aceasta o fereşte înzestrarea spre plăsmuire şi invenţie narativă. Povestitoare înnăscută, autoarea captivează şi prin acţiunea construită, iar atunci cînd aceasta e neglijabilă, prin elanul imprimat momentelor redate şi prin succesiunea lor rapidă. Într-un cuvînt, Luise Rinser e o forţă.

Născută în 1911, într-o localitate din Bavaria, ca fiică a unui învăţător, Luise Rinser a fost ea însăşi profesoară timp de cîţiva ani, începînd din 1934, cînd îşi încheie studiile de psihologie şi pedagogie. Primele încercări literare şi le-a ars — această dovadă de exigenţă faţă de sine, pe care o împrumută şi personajului Nina din romanul *La cumpăna vieţii*, a avut drept urmare ca prima scriere publicată, nuvela *Die Lilie (Crinul*, 1938), s-o prezinte îndată pe deplin stăpînă pe mijloacele ei şi să fie remarcată de editorul Suhrkamp, pe atunci director al editurii de mare prestigiu S. Fischer, care i-a cerut o carte concepută în aceeaşi manieră. Scrierea realizată în urma acestei încurajări e volumul intitulat *Die gläsernen Ringe (Inelele de sticlă*. 1941), care i-a adus un succes de opinie bine meritat. În anul izbucnirii războiului, 1939, Luise Rinser se căsătoreşte cu un muzician, elev al lui Hindemith, apoi şef de orchestră la Rostock, trimis în curînd, din cauza atitudinii sale politice, într-o companie disciplinară, în primele linii ale frontului, unde piere. Puţin timp după aceea, în 1941, i se interzice scriitoarei, acum mamă a doi copii, orice activitate publicistică, iar în 1944 e arestată şi acuzată de înaltă trădare. Experienţa închisorilor naziste — de asemenea atribuită eroinei acestui roman — e consemnată cu fidelitate într-un jurnal : *Gefängnistagebuch* (apărut în 1946 şi reeditat în 1963), care a cunoscut o largă răspîndire, avînd pe lîngă valoarea lui documentară, în-

sușiri literare certe prin concizia și sinceritatea notațiilor, impresionante tocmai prin absența oricărui patetism. După război, scriitoarea a lucrat cîtva timp în calitate de cronicar literar și a publicat, pe lîngă beletristică, un studiu despre Pestalozzi (1948) și o carte pentru copii: *Martins Reise (Călătoria lui Martin*, 1949), un pendant la *Nils Holgersson*. Între 1954 și 1959 a fost căsătorită cu compozitorul Carl Orff. După aceea s-a stabilit la Roma.

Într-o scurtă postfață autobiografică la culegerea ei de nuvele, scriitoarea relatează că hotărîndu-se să „scrie" la un moment dat, s-a gîndit că cea mai bună cale de a-și însuși meșteșugul literar ar fi să descrie lucrurile cît mai exact. Dar sub mîna ei, descrierea a devenit fără voie o povestire. Scrisul conceput ca fixare a unor percepții și momente — concepție din care purced primele ei opere — mijlocește cititorului culoarea, parfumul și gustul lucrurilor și ale atmosferei, datorită preciziei notațiilor. Găsind cuvinte potrivite și sugestive, scriitoarea nu zăbovește asupra descrierilor, ci trece mai departe, imprimînd textului un dinamism care ne poartă înainte. De aceea *Inelele de sticlă*, acest „rămas bun de la țara copilăriei" (cum spune subtitlul) e departe de a fi doar o carte „promițătoare", de amintiri. Nimic sentimental și minor în aceste evocări ale unor episoade evanescente, scrise într-o proză magistrală, plină de cea mai adevărată poezie, sobră și intensă. Un stil cu multiple registre, cînd despuiat de podoabe și lapidar, cînd somptuos prin plasticitate și bogăție imagistică, redă cu prospețime descoperirea lumii înconjurătoare și lăuntrice, văzută cu ochii larg deschiși, naivi și totodată știutori. Retrăim trezirea la viață a unei ființe care simte chemarea necunoscutului,

misterele naturii și ale sufletului omenesc, răzvrătire împotriva îngustimii de spirit, repulsie față de mărginire, admirație pentru eficacitate și vrednicie, atracție pentru viața studioasă și ascetică, apoi din nou farmecul firii și al dragostei. Intensitatea simțirii se asociază cu o mare sete intelectuală; ambele tentații majore conturează de pe acum destinul scriitoarei, și calea pe care o va urma e indicată în fraza de încheiere: „Atunci mi-am dat seama că... nu durerea obscură și învălmășită a făpturii, ci legea clară și tăioasă a spiritului îmi va călăuzi viața".

Printre cei care au apreciat povestirea la justa ei valoare a fost Hermann Hesse, cum dovedește scrisoarea entuziastă în care spune că a citit-o „cu o dăruire plină de gratitudine, desfătat de farmecul ei... trecînd prin ea ca printr-o grădină".

Nu putem fi deci de acord cu scriitoarea cînd consideră că pînă la „realizările majore": *La cumpăna vieții* și *Daniela* a dat doar „probe de talent". Pînă și romanul *Die Hochebene (Podișul*, scris în 1942, publicat abia în 1948 și reeditat de cîteva ori), considerat pe drept cuvînt un „*Unterhaltungsroman*", adică literatură distractivă, are calități literare notabile. Cartea beneficiază desigur de avantajele narațiunii antrenante, ceea ce stîrnește însă interesul nu e atît subiectul cît intensitatea cu care, plini de patimă înfrînată, protagoniștii trăiesc în robustețea și asprimea lor țărănească. În jurul unui conflict sentimental, autoarea izbutește să creeze o atmosferă densă de romantism și austeritate, amintind de *La răscruce de vînturi* (despre care Luise Rinser s-a pronunțat într-o postfață). Pînă și numele eroului, Heckliff, seamănă cu Heathcliff. Ca și la Emily Brontë, cadrul e aspru și dezolant: un platou înconjurat de munți,

unde se înfiripă o mare dragoste între două ființe închise într-o carapace de orgoliu și timiditate; împrejurările sînt ciudate, drama se rezolvă în *happy end*, dar aceste elemente de roman foileton nu împiedică delicatețea tușelor în retrasarea schimbărilor psihice și nu impietează asupra dimensiunii poetice a cărții.

Dintre scrierile apărute în perioada imediat postbelică a fost remarcată îndeosebi nuvela *Jan Lobel din Varșovia* (1948), din care se vădește o adîncă simpatie pentru cei ostracizați și persecutați. Fugar, rătăcind fără de patrie și fără cămin după pieirea familiei sale, evreul Jan găsește adăpost într-o casă de grădinari, oameni simpli și tăcuți, care-l ascund, asumîndu-și riscurile cu eroism, și în care ființa lui blîndă și marcată de tragism trezește întîi compasiune, apoi o caldă prietenie, și în inima unei fete o dragoste mergînd pînă la ispita de a-i împărtăși soarta. Dar fiecare rămîne prins în soarta lui, fugarul va pieri în drum spre patria căutată, și trecerea lui va reprezenta pentru ceilalți doar un episod — un episod însă care a modificat ceva în toți, îmbogățindu-le sufletul și lărgindu-le orizontul. Amenințarea mereu prezentă, care scaldă într-o atmosferă de stranie irealitate cele mai concrete fapte din viața lor ritmată de munci și anotimpuri, i-a sensibilizat; noțiunea de străin își pierde treptat sensul de venetic și om de nimic — o evoluție urmărită cu mare finețe, în infime gesturi — și acești autohtoni cu rădăcinile bine prinse în pămîntul natal sînt lecuiți de orice sentiment de superioritate față de cei dezrădăcinați. De fapt tema aceasta, situația de a fi „nonconform" — mai de grabă decît nonconformist — adică diferit și reprobat, apare — fără ascuțișul pe

care-l conferă conflictului împrejurările vitrege și tragice din timpul războiului — încă din primele încercări nuvelistice, cum ar fi: *Anna, Elisabeth, Daniela* (adunate în 1946 sub titlul *Prima iubire*). Adevărate „studii de caracter", aceste povestiri înfățișează același tip de copilă ca *Inelele de sticlă*, sau *Crinul*, ajunsă la vîrsta înfloririi și surprinsă în plină criză a adolescenței. Aceste fete se răzvrătesc împotriva autorității părintești și profesorale, împotriva rigorilor fără rost ale disciplinei și a mentalității strîmte și meschine, simțindu-se justificate prin convingerea că au de apărat valori personale și intime, care le conferă independența de spirit și le întărește în lupta pentru autoafirmare. E limpede că trezirea la conștiința propriei personalități la această vîrstă e o experiență pe care Luise Rinser o transpune în mai multe variante. Tendința ei de autoexprimare e însă contrabalansată de o pornire antagonică: strădania de a realiza o artă desprinsă de eul care scrie, obiectivată, distanțată. Mărturia acestui nou crez artistic o avem în cîteva povestiri pe care autoarea însăși le consideră de „un realism dur", ca: *Pisica roșie*, o adevărată capodoperă în acest gen, al relatării scurte și condensate (a și fost inclusă în antologii care grupează cele mai prestigioase condeie ale Republicii Federale Germania), și altele care au circulat și ca disc imprimat în lectura autoarei. Nu fără temei, nuvela trece drept piatra de încercare a meșteșugului literar. Și nicăieri scriitoarea nu-și dovedește mai bine capacitatea de a construi cu stringență o acțiune și de a da viață durabilă unor apariții efemere, de a spune mult în puține cuvinte decît în nuvelele strînse în culegerea: *Ein Bündel weisser Narzissen (Un mănunchi de narcise albe*, 1956). Cele

unsprezece proze — numai! — ne fac să regretăm că scriitoarea n-a cultivat mai amplu acest gen dificil şi ingrat.

Întorsătura spre realitatea aspră şi spre redarea aspectelor prozaice ale vieţii o vădeşte după război romanul social-politic *Die Stärkeren (Mai puternicii,* 1948), a cărui temă e decăderea burgheziei între anii 1914 şi 1945, paralelă cu ascensiunea unui tip uman de altă structură. De fapt şi eroina romanului multdiscutat *La cumpăna vieţii* (1950) reprezintă un tip nou de femeie, aparţinînd „generaţiei chinuite" a autoarei, iar în povestea ei, deşi centrată pe problematica intimă, se răsfrîng evenimentele politice dintre 1929 şi 1948. Înainte de a continua povestea Ninei în *Abenteuer der Tugend (Aventurile virtuţii,* 1957), scriitoarea mai compune romanul *Daniela* (1953), a cărui acţiune se petrece într-un sat pierdut dintr-un ţinut mlăştinos, cu o atmosferă dezolantă, de pustiu, asemănătoare cu cea din *Podişul,* cu deosebirea că aici nu mai e nimic romantic, afară numai de iluziile aduse şi pierdute de eroină, o învăţătoare care eşuează în încercarea de a veni în ajutorul localnicilor nefericiţi. În 1955, apare *Der Sündenbock (Ţapul ispăşitor),* roman poliţist, captivant, într-adevăr; dar succesiunea rapidă şi neaşteptată a momentelor acţiunii urmăreşte altceva decît numai dezvăluirea adevărului cu privire la o crimă comisă, şi anume un adevăr mai adînc, că răul atrage după sine alte rele, el se ramifică, şi această arborescenţă inocentează în bună parte pe cei amestecaţi în culpă. Momentele psihologice sînt surprinse în gesturi şi fapte, iar primejdiile care plutesc în aer sînt sugerate cu o admirabilă putere de convingere. Totul converge spre ideea că din intenţii bune poţi apuca pe căi dezastruoase,

iar anchetatorul, descumpănit de descoperirea vinovăţiei unei fetiţe şi de obligaţia lui de a pedepsi un ţap ispăşitor, îşi dă demisia pentru a nu mai participa la proliferarea răului.

Toate aceste scrieri (începînd cam din 1948) sînt opere ale maturităţii în sensul deplin al cuvîntului, adică nu ne gîndim la desăvîrşirea scriitoricească, ci la anii cînd viaţa se cere înfruntată plenar, la mijloc de drum între fierberile juvenile şi limpezirea mai tîrzie. Procesul de limpezire e înfăţişat în al doilea roman despre Nina, unde ea apare prinsă într-un vîrtej de îndatoriri asumate şi de probleme spirituale, morale şi practice, care se rezolvă, cu preţul unor dureroase experienţe şi jertfe, prin convertirea ei la credinţa din copilărie. Asupra acestui roman vom reveni mai pe larg, vrînd să consemnăm aici doar faptul că el reprezintă punctul final al unei evoluţii, o treaptă pe care, odată atinsă, autoarea s-a menţinut. Aceeaşi orientare, dată în chintesenţă, o vădeşte schiţa dialogată *Un mănunchi de narcise albe* (inclusă ca piesă de încheiere în culegerea cu acelaşi titlu); ca formulă artistică, la antipodul relatărilor prozaice (deşi sincrone), şi anume o mică scriere simbolică, lucrată în filigran. Ea închipuie un dialog între o ţărancă pe patul de moarte şi îngerul venit s-o conducă spre dumnezeire; în modestia ei, femeia e convinsă că n-a făcut nimic bun în viaţă, muncind pentru ai săi şi uitînd de sine, fără a pretinde că s-a jertfit, dar mîntuirea îi vine din această consimţire tăcută, din zîmbetul care i-a însoţit osteneala şi renunţările. „Nici o renunţare nu merită numele de jertfă", citim în ultimul pasaj din *Aventurile virtuţii.*

Spunînd că scriitoarea își încheie evoluția spirituală — lesne de urmărit în *raccourci* cu ajutorul culegerii de nuvele care culminează cu concepția purificării prin etica abnegației, fără conștiința orgolioasă de a se fi jertfit, și prin regăsirea credinței — nu vrem să susținem că a încetat să mai fie productivă, sau că operele ulterioare sînt mai puțin valoroase. Astfel, în 1959, apare romanul *Geh fort wenn du kannst (Pleacă dacă poți)*, un studiu psihologic magistral scris, care e de fapt povestea unei convertiri. În 1960 apare volumul de eseuri *Der Schwerpunkt (Centrul de greutate)* cu portretele unor scriitori ca Annette Kolb, Franz Werfel, Carl Zuckmayer și alții. Doi ani mai tîrziu apare romanul *Die vollkommene Freude (Bucuria desăvîrșită)* cu personaje ale căror portrete morale sînt trasate cu multă intuiție și care rătăcesc prin viață purtînd ca o povară o mare libertate de a decide, neputînd acuza „soarta" dacă eșuează. Acest *best-seller* a fost primit cu reticențe de critică din pricina angajamentului religios prea evident care face ca protagonista să apară ca o întruchipare nefirească a spiritului creștinesc. De o mare frumusețe e cartea intitulată *Septembertag (Zi de septembrie*, 1964) care însumează momentele unei zile de viață la Roma și în care scriitoarea declară că „e pregătită, cu oarecare melancolie, să îmbătrînească în liniște". O altă operă controversată e *Tobias und ich (Tobias și eu*, 1966), roman constituit din dialogul, în stil aproape suprarealist, dintre autoare și personaj — un student dezorientat, muncit de complexe. Ultimul roman apărut, *Der schwarze Esel (Asinul negru*, 1974) arată o nealterată capacitate de a percepe intens și de a prinde în cuvinte puține și exacte persoane, lucruri, atmosfere.

Și aici întîlnim o ipostază a scriitoarei, dar de astă dată rolul întruchipării e marginal : acela de spectator venit în orășelul unde trăise în copilărie, pe vremea primului război mondial, ca să afle ce au devenit tovarășii ei de joacă de odinioară, și astfel li se retrasează destinele. Recent de tot, Luise Rinser a luat poziție în presă, cu privire la unele probleme de actualitate, cum e de pildă asanarea morală și materială a lumii amenințată de criză și foamete. E deci activă și prezentă, spunîndu-și cuvîntul în sensul convingerilor ei.

Toată activitatea ei din ultimii douăzeci de ani atestă stabilizarea unei concepții elaborate, nu fără zbuciumul inerent căutărilor spirituale, de-a lungul unei lupte ale cărei etape le găsim concretizate în scrierile mai timpurii.

Trebuie deci să ne întoarcem în urmă, și anume tocmai la cartea pe drept intitulată *La cumpăna vieții*. E o cumpănă a apelor, unde se desparte din torentele tulburi ale tinereții un șuvoi ce se îndreaptă spre o albie, sau mai degrabă și-o caută încă. Regăsim aici, sub numele de Nina, fata intransigentă și voluntară, liberă și curajoasă din alte scrieri, devenită o femeie independentă, scriitoare apreciată, surprinsă într-un moment critic : îndurerată, dar nu descumpănită, ia hotărîrea să plece din țară pentru a rupe definitiv cu omul pe care-l iubește, dar care e însurat, iar ea își interzice să mai tulbure liniștea acestei căsnicii. Acțiunea propriu-zisă, adică prezentul din carte, cuprinde doar două-trei zile, dar în aceste zile și nopți, convorbirile pe care le are cu sora ei și jurnalul doctorului Stein, un om care a nutrit pentru Nina timp de o viață o dragoste nefericită, reconstituie două decenii din trecutul ei zbuciumat.

Pietrele de construcţie ale romanului sînt aici elementele trăirii subiective ale celor trei personaje — mărturisirile orale ale Ninei, sobre şi referitoare numai la trecut, destăinuirile din jurnalul şi din scrisorile doctorului, mort între timp, şi în sfîrşit reflecţiile şi comentariile personajului povestitor care e sora Ninei, Margret. Intercalînd printre momentele prezentului diverse episoade evocate nu tocmai în ordinea în care s-au petrecut, scriitoarea abandonează epicul clasic, încercînd o formulă mai modernă, cu numeroase *flash-back*-uri, din care se recompune viaţa personajelor. De fapt, cele trei voci, aranjate cînd în alteranţă, cînd în contrapunct, pun în lumină personalitatea eroinei : foarte înzestrată, voluntară şi independentă, e tipul femeii emancipate care se afirmă în viaţă, rămînînd sensibilă, capabilă de devotament şi fermecătoare. Cu toată „dezordinea" din viaţa ei, sau tocmai pentru curajul de a se aventura, felul acesta de a trăi periculos ne este propus ca o formulă de viaţă care izvorăşte din — şi în acelaşi timp duce spre o mare bogăţie sufletească. Sora ei, bine situată, e săracă în existenţa sa tihnită, lipsită de griji şi complicaţii, pe cînd Nina, trăind într-un veşnic provizorat, păstrează farmecul şi disponibilitatea unei fiinţe nomade. În ea se îmbină — nu fără ciocniri violente, tăria şi feminitatea, seriozitatea profesională şi duioşia maternă, egotismul artistului şi spiritul de jertfă, într-un cuvînt, e un ideal de femeie, şi atîtea calităţi parcă încep să ne impacienteze. Drama ei constă în necesitatea de a alege mereu, de a-şi căuta adevărata cale. Încercările prin care a trecut au călit-o fără s-o încovoaie, dimpotrivă, integră şi intransigentă, renunţă la fericire ascultînd de un imperativ categoric.

Pentru acest roman, considerat de mulţi ca o operă de prim rang, şi într-adevăr substanţial, autoarea a fost distinsă cu premiul René Schickele. Dacă prin tot ce cuprinde ca experienţă a vieţii şi prin redarea complexităţilor ei, cartea se situează pe o treaptă superioară, ca artă literară nu ni se pare totuşi că se avîntă la înălţimea atinsă de scriitoare de la bun început, în *Inelele de sticlă* şi apoi în nuvele. Proza aceea strălucită redă concreteţea lucrurilor, sugerînd doar ceea ce se petrece în lumea interioară a personajelor, şi astfel participăm nemijlocit, cu o intensitate infinit mai mare decît dacă ni se spune direct că personajul cutare e „emoţionat", „tulburat" sau „descumpănit". Referindu-se la arta zugrăvirii indirecte a lucrurilor, prin efectele pe care le produc, Hugo von Hofmannsthal a spus : „Dacă vrei să arăţi luna plină, înfăţişează cîinele din curte..." În schimb aici sentimentele personajelor sînt adesea indicate prin denumirea lor abstractă, ceea ce nu e întotdeauna convingător. E o manieră mai puţin dificilă de a scrie, această formă directă de exprimare prin scrisori, jurnale şi convorbiri confidenţiale, prezentînd fireşte şi avantaje pe lîngă inconveniente : stilul, mai mult oral, chiar cu neglijenţe de limbaj, ţinteşte spre reliefarea problematicii în sine, pe cît posibil denudată de literaturizare.

Cît de conştientă a fost autoarea de valoarea relativă a acestei formule se vede din critica formulată spre sfîrşit de personajul Stein cu privire la scrisul Ninei : „Ultimul ei roman e un succes. Îl găsesc excelent, deşi se împotmoleşte în zugrăvirea realistă şi îi lipseşte dimensiunea şi clarobscurul înţelept, care confereau cărţilor anterioare ceva spe-

cific și semnificativ." — Iată în ce mare măsură Nina e un autoportret.

Cum decurge ulterior viața Ninei, aflăm din *Aventurile virtuții*, din nou un titlu foarte potrivit. Într-adevăr „virtuțile", care o îndrumă spre un destin de abnegație și spiritualizare, o angajează totodată într-o serie de acte care se dovedesc „aventuroase", generînd noi tribulații, neprevăzute. Firul povestirii e reluat cînd ruptura dureroasă cu care se încheie romanul anterior e consumată și Nina și-a regăsit echilibrul. Acum însă nefericirea acelui bărbat fermecător și enigmatic, un mare actor și cîntăreț muncit de o melancolie incurabilă, pe deasupra morfinoman, o determină să se căsătorească totuși cu el, la insistențele unui medic dealtfel, deci nu din pasiune acum, ci, abandonînd fără preget speranța fericirii, dintr-o dragoste mai profundă, mai adevărată. O evoluție de la *eros* la *agapé*. Întîlnim deci o nouă Nina, adică aceeași, care desfășoară tot atîta seriozitate, voință și determinare în renunțarea la sine — fără regrete legate de abandonarea carierei literare — cîtă pusese înainte în încercarea de a se realiza. Dar în felul acesta se realizează mai cu adevărat.

Modalitatea literară adoptată aici e tot a comunicării directe — „confesiune" n-ar reda exact tonul de relatare și de cumpănire meditativă a faptelor — și anume prin scrisorile Ninei către un număr nu prea mare de persoane apropiate. Ea este astfel focarul din care emană razele ce luminează viața ei și a celorlalți, și în care converge totodată toată lumina, spre a-i pune în evidență superioritatea, rîvnită și în cele din urmă atinsă. Regăsim și aici numeroase elemente de autobiografie și de autoportret; despre

acesta din urmă, oricît de veridic și sincer ar fi în fond, cititorul primește din păcate impresia că e flatat. Admirabila dăruire a Ninei, curajul ei neînfrînt în toate împrejurările, rectitudinea și fermitatea ei, spiritul ei de jertfă și maternitatea ei fără cusur, adînca înțelegere pînă și față de fosta rivală care o dușmănește, într-un cuvînt caracterul ei impunător e la limita verosimilului. Dar asemenea caractere există, și amplitudinea morală și spirituală e răscumpărată prin multă suferință. Dureroasă e mai ales descoperirea că sacrificiile ei au fost zadarnice, soțul nu poate fi salvat, e un melancolic din naștere, găsește compensație pentru droguri în băutură și decade. „Există oare alt ajutor decît cel care ne vine din propriile noastre puteri ?" se întreabă Nina în fața dezastrului. Epuizînd oarecum modalitățile căutării adevăratei căi a vieții, Nina găsește împăcare în credință, o formă personală de religiozitate de coloratură paulinică, în care esențialul e iubirea.

Dipticul format de aceste două romane (editate împreună sub titlul de *Nina* în 1961) constituie un *Bildungsroman* deosebit de bogat prin experințe de viață incorporate, înfățișînd o evoluție nicidecum lineară. Interesant este mai ales că viața „orînduită" și virtuoasă apare ca o fază necesară după „dezordinile" tinereții, fără să se susțină că e neapărat „mai bună" — lucru ilustrat de drama Margretei, sora Ninei, care evoluează invers, oarecum simetric: viața bine orînduită duce în cazul ei la zbucium și dezechilibru. Nina însăși e pusă să-și privească virtuțile fără îngîmfare, ba chiar să-și reprobe „înclinarea stupidă spre eroism", care a determinat-o să săvîrșească mereu ceea ce i s-a părut mai dificil, socotind că asta înseamnă curaj. „Dar nu e decît

orgoliu... Există îndatoriri care sînt tentații." Chiar dacă faptele comandate de onestitate și generozitate excesivă, precum și problemele de conștiință dezbătute au un vag accent pilduitor — s-ar zice că virtuțile sînt un subiect literar mai ingrat decît păcatele — ele dau loc unor pagini de analiză strălucită, iar reflecțiile, ample și uneori abstracte, nu sînt seci, căci izvorăsc din experiența trăită.

Printre destăinuirile făcute de scriitoare prin mijlocirea întruchipării ce pare să-i fie cea mai fidelă ca asemănare, găsim o cheie a personalității ei: „Important pentru mine a fost întotdeauna să trăiesc viața cu toată intensitatea și s-o înțeleg, sau mai degrabă s-o orînduiesc artistic în funcție de ceva anume. Acest ceva a fost... cînd «poezia», cînd «adevărul pur», cînd «libertatea», într-un cuvînt mereu ceva care mi se părea esențial în etapa aceea. Acum îmi orînduiesc viața în funcție de un singur om...", apoi întru viața spirituală, apoi din nou întru creație. Centrul de greutate al acestei personalități îl formează deci profunda nevoie de a trăi deplin și de a exprima ceea ce e real și autentic.

Fără a face parte dintre stelele de prima mărime de pe firmamentul literar contemporan, poate și prin faptul că arta ei e mai mult tradițională și nu aduce inovații formale, Luise Rinser se bucură de apreciere, fiind și membra Academiei de Arte din Berlinul occidental și are un cerc larg de admiratori fideli. În orice caz, viața amplă din cărțile ei, cuprinsă cu înțelegerea și cu inima, împreună cu strălucirea artistică a prozelor amintite îi asigură Luisei Rinser un loc notabil în literatura vest-germană de azi.

MARIANA ȘORA

SURORILE ORI ȘTIU TOTUL una despre cealaltă, ori nu știu nimic. Despre sora mea Nina n-am știut nimic pînă nu demult. E cu doisprezece ani mai mică decît mine; cînd m-am măritat, era o făptură slăbănoagă și neprietenoasă de zece ani, cu părul aspru împletit în cozi țepoase, cu nenumărate zgîrieturi pe brațe și pe picioare; la cununia mea, mută și palidă de mînie, a scuipat pe vălul meu de mireasă cînd părinții noștri au vrut s-o silească să-l țină în chip de paj. Mai tîrziu, Nina s-a făcut mai arătoasă, dar nicidecum drăguță și amabilă. Nu m-am mai sinchisit de ea niciodată, după ce-mi spusese de cîteva ori să fac bine și s-o las în pace. Plecînd cu soțul meu în străinătate, am pierdut-o cu totul din vedere. Cu toate acestea am recunoscut-o îndată, cînd am întîlnit-o anul trecut, din pură întîmplare, într-un loc în care niciodată nu mi-ar fi dat în gînd s-o caut: în barul Hotelului Römerbad din Badenweiler.

Se schimbase în mod surprinzător. Frumușică nu era nici acum, dar se făcuse atrăgătoare. Desigur că mai avea ceva necivilizat, nu-ți

puteai da seama ce anume îi dădea această notă, căci era bine îmbrăcată, cu lucruri costisitoare, avea o coafură modernă, din care se desprindeau și-i cădeau pe frunte cîteva șuvițe de păr închis la culoare și buclat, iar buzele îi erau rujate. Nu avea nimic bătător la ochi. Cu toate acestea toți bărbații întorceau privirea după ea, chiar și al meu, care n-a recunoscut-o ; eu nu i-am spus cine este. Nu știu de ce n-am intrat numaidecît în vorbă cu ea. Poate fiindcă ședea adînc cufundată în gînduri și rebarbativă, singură la o măsuță, cu un ziar în mînă. O dată un bărbat i-a adresat cuvîntul, dar ea nici măcar nu i-a răspuns. De cîte ori intra cineva pe ușă, ridica privirea pentru o clipă, apoi și-o fixa din nou asupra ziarului, de fiecare dată mai sumbră. S-a uitat mereu la aceeași pagină, ore în șir. Bea whisky sec. Am numărat paharele : erau cinci. Cît mai băuse înainte și ce anume, nu știu. Cînd s-a ridicat să plece, mi-era teamă că o să se clatine. Dar părea perfect lucidă. Avea un aer tineresc, aproape ca o fetișcană, deși acum era în vîrstă de treizeci și șapte de ani. M-am luat după ea.

— Nina, strigai, tu ești, într-adevăr ?

A stat să se gîndească o clipă pînă m-a recunoscut. Nu s-a arătat prea surprinsă.

— Din nou în Germania ? mă întrebă ea scurt.

— Numai pentru un an, am spus, pe urmă ne întoarcem în Suedia. Soțul meu și cu mine lucrăm aici pentru un ziar din Stockholm. Dar tu ce faci pe aici ?

Recunosc că n-a fost o întrebare prea înțeleaptă, și n-aveam de ce să mă mir de răspuns :

— Mă-mbăt.

În clipa aceea am înțeles că e disperată. De vreme ce nu dădea semne că o să continue convorbirea, eram silită s-o fac eu.

— Stai aici, la hotel ?

A clătinat din cap a negație, arătînd cu un gest vag spre fereastra deschisă a holului, undeva în noapte.

— Ești singură aici ? am întrebat-o.

A dat din cap.

— Rămîi mai multă vreme ? am continuat.

A ridicat din umeri. Mi-am pierdut răbdarea.

— Dar vorbește odată, măi femeie ! am strigat. Ce s-a întîmplat ? Pot să-ți fiu de ajutor ?

Atunci a zîmbit. Zîmbetul acesta avea ceva emoționant, deși conținea un dram de ironie și de superioritate. Era plin de melancolie.

— Hai, însoțește-mă o bucată de drum, mi-a zis. Ieșind la aer, a fost scuturată de un fior. Răcoarea dimineții, a adăugat tare și dur.

Era încă întuneric, dar se simțea mirosul aspru și înviorător al zilei ce urma să mijească. Copacii bătrîni și înalți își agitau ramurile ușurel. Am luat-o prin parc. Iarba de la marginea cărării, udă și grea de rouă, ni se încolăcea de picioare. Așteptam ca Nina să vorbească, dar

în același timp mi-era teamă că n-o să aud altceva decît o tristă și banală poveste de dragoste. Nu a spus însă nimic, nici o vorbă. Am ajuns pe o stradă și am pornit-o la deal. Începea să se lumineze de ziuă și se făcuse frig. Deodată Nina zise cu bruschețe :

— Am așteptat aici pe cineva. Nu mai vine. Plec astăzi. Poate că am să-ți scriu odată. Dă-mi adresa ta.

I-am dat-o. După aceea mi-a întors spatele și a plecat. Mi s-a părut fără rost să alerg după ea. Așa că nu mi-a rămas altceva de făcut decît să ridic din umeri și să mă întorc la hotel.

Nu puteam să uit această întîlnire. De cîteva ori era cît pe aci să-i scriu Ninei. Dar n-am făcut-o. În schimb am cumpărat cărțile pe care le scrisese și am comandat si numerele vechi ale unei reviste la care colabora. Dar nu m-am putut decide să le citesc, de teamă că ceea ce scria ar putea fi prost.

Vreo trei sferturi de an după aceea, telefonul sună trezindu-mă din primul somn. Era un apel interurban de la München.

— Scuză-mă, zise o voce pe care n-am recunoscut-o îndată, n-am putut să te chem mai devreme. Aici Nina. Săptămîna viitoare plec. La Londra.

Eram prea buimacă de somn ca să pot spune altceva decît :

— Așa ? Pentru mai multă vreme ?

Răspunsul veni după o mică pauză :

— Poate. Nu știu. Ce poți să prevezi ? Dar înainte aș vrea... Spune, n-ai putea să vii la mine de ziua mea ?

Nu mi-a dat în minte să spun ceva mai potrivit decît :

— Dar încă din copilărie nu puteai suferi să ți se serbeze aniversarea.

— Nici nu vreau s-o serbez. Dar aș vrea... Am să discut mai multe lucruri cu tine. Va să zică vii ?

— Da, am zis, bine, iau acceleratul de noapte și sosesc la tine luni dimineața.

Receptorul fu așezat în furcă fără un cuvînt. N-am mai putut adormi. Vocea ei fusese ciudată, și nu din cauza telefonului. Fusese înspăimîntător de calmă, împietrită în calm, dacă se poate spune așa despre un glas. Am încercat să reflectez la ce s-ar putea să aibă Nina. Dar o cunoșteam prea puțin. Ce știam despre viața ei ? Nimic. Ceea ce știa toată lumea și ceea ce n-avea nici o importanță pentru mine : că la douăzeci și șase de ani s-a pomenit cu un copil și că s-a căsătorit apoi cu tatăl copilului ; că a divorțat după cîțiva ani, de ce, nu știu ; că a fost arestată în timpul regimului hitlerist și că a dus, una peste alta, o viață agitată, lucru care n-a împiedicat-o să scrie cărți bune. Cunoșteam pe cîțiva dintre prietenii Ninei, aveam relații comune care-mi transmiteau din cînd în cînd unele vești despre ea. Dar nu-mi place bîrfa și am dat-o uitării. Nina trecea drept îngîmfată, fermecătoare și fără frîu, lucrurile acestea se spuneau însă cu un subton de stimă care mă surprindea

de fiecare dată. Acum îmi pare rău că nu mă sinchisisem de ea mai din vreme. Dintr-o dată îmi era foarte apropiată. N-aveam aproape nimic în comun afară de tata și mama și sentimentul de a nu fi adevărații lor copii, un sentiment pe care-l au mulți copii sensibili și îndărătnici ; mai aveam în comun amintirea unei locuințe strîmte, în care trebuia să păstrăm liniștea, și amintirea unor serbări de familie, la care deranjam lumea fie eu, fie ea, fie amîndouă. Asta era totul. După aceea viața ne-a despărțit ducîndu-ne departe una de alta. Acum ne aduna din nou. Simțeam o mare căldură pentru ființa asta și mă bucuram s-o revăd. N-am luat trenul. Soțul meu m-a dus cu mașina pînă la München. El a plecat mai departe, la Salzburg. Voia să mă lase singură cu Nina, iar eu n-aveam nimic împotrivă, după privirile pe care i le aruncase în barul hotelului, fără să știe cine este.

Călătorisem toată noaptea. Cînd am ajuns în fața casei Ninei, era șapte dimineața, o oră înainte de sosirea trenului. Ferestrele apartamentului ei de la etajul doi erau deschise. Perdelele fuseseră scoase, la fel și placa de la poartă. Mi-era teamă că plecase. Mai știi ? Nu puteai fi sigur, dat fiind felul ei de neînțeles. Dar era încă acasă.

Părea să țină de firea ei să nu fie niciodată surprinsă.

— Intră !

Asta fu tot ce spuse. Era foarte palidă iar fața îi era la fel de împietrită cum îi fusese vocea la telefon. Locuința fusese golită, sau, mai bine zis, majoritatea mobilierului lipsea, căci nu mă îndoiam că existaseră cîndva mai multe mobile. Acum se afla doar un studio cu cîteva pături de lînă, o mică mașină de gătit cu gaz, pe care stătea o oală cu apă pe cale să dea în clocot, două scaune vechi de grădină și o masă neacoperită, pe care zăceau cărți, caiete, un serviciu de cafea și cîteva cutii. În colț se vedeau cinci sau șase lăzi bătute în cuie, un geamantan-dulap mare, deschis, plin cu haine, și alte trei valize închise, prevăzute cu porte-carte-uri atîrnate de ele, cu numele și adresa.

— Fac o cafea, zise Nina. Dar în loc s-o pregătească, se așeză pe o ladă și aprinse o țigară. Fumezi ? întrebă întinzîndu-mi pachetul.

M-am așezat pe unul din scaunele de grădină și am început să scot ce adusesem : un cozonac și un buchet de narcise albe. Ea mă observa cu ochii îngustați.

— Flori ? întrebă mirată.

M-am simțit jenată.

— Păi e ziua ta !

— Ah, uitasem ! Nici nu știu de ce ți-am spus-o.

Deodată sări în sus.

— A, da, voiam să fac cafea.

Văzută așa, de la spate, părea, cu mișcările ei iuți, într-adevăr o fetișcană. Dar cînd s-a întors ca să așeze ceștile pe masă, am observat că obrazul îi arăta îmbătrînit față de cum fusese atunci, la bar. Probabil că nu dormise noaptea asta. Poate că de multe nopți nu mai dormise cum trebuie.

— E bună cafeaua, nu-i așa? zise după ce se așezase din nou lîngă mine. Îmi place cînd e foarte tare, neagră de tot și dulce. Și ție?

Dar nu rămase locului, ci sări din nou în picioare ca să aducă două pahare și o sticlă fără etichetă.

— Vrei? întrebă.

— Nu, am spus. Nu așa devreme, dimineața. Ce e?

— Whisky, murmură și-și umplu paharul pînă la margine. Apoi îl dădu pe gît.

— Nina, spusei îngrozită, asta nu e bine. Tu bei de-a binelea.

— Ei și! replică ea. Beau acum. N-o să mai beau cînd n-o să mai fiu aici. Probabil că n-am să mai beau, adăugă în șoaptă.

Își mai umplu o dată paharul dar de data aceasta îl bău numai pe jumătate.

— Așa, zise, acum pot să vorbesc. Dar întrebă doar atît: Cum de ai și venit? Aveam intenția să te aștept la gară.

N-a așteptat răspunsul meu, nici nu ținea să audă vreun răspuns.

— Plec miercuri, spuse precipitat, apoi goli paharul. Din păcate, suport foarte mult alcool, adăugă repede și surprinzător de serios.

Deodată privirea i se opri asupra florilor pe care le pusesem pe o ladă.

— Narcise, spuse. De unde știi că-mi plac deosebit de mult?

— Nu știam, răspunsei la fel de încet, ca și cum ar fi fost vorba de un secret.

— Da, rosti încet, îmi plac narcisele roz, și trandafirii roșii de tot și... adăugă cu ochii

lucioși: ah, atîtea! Totul. Și sculîndu-se ca să pună florile într-o cutie de conserve goală, adăugă: Și toată viața asta blestemată. Turnă apă în cutie. Da, iar joi plec.

— Credeam că miercuri. N-ai spus că miercuri?

— Sau miercuri. E indiferent.

Dădu din mînă, brusc atît de obosită, de parcă n-ar mai merita să vorbești despre asta, și în general, despre nimic.

— Nina, o întrebai eu, nu vrei să-mi povestești în sfîrșit de ce pleci și ce ai de gînd să faci la Londra?

— Ba da. Mai vrei cafea?

— Nu, mulțumesc, e îngrozitor de tare.

Rîse, își mai turnă o ceașcă și o goli, fierbinte cum era. Apoi zise:

— Vino, să-ți arăt cîte ceva.

Ne-am dus în camera de alături, unde se aflau multe lăzi.

— Astea nu le iau cu mine. Sînt cărți și tot felul de lucruri. Ai putea să le duci cu tine în Suedia, sau să le las în păstrare la un expeditor? Aș prefera să păstrezi lucrurile în casa voastră de la Stockholm, dacă ai putea.

— Bineînțeles că o fac. Să iau și valiza asta?

— Da. Uite aici sînt cheile. Iar dacă nu mă mai întorc...

— Nina!

— Se poate întîmpla. Cine știe? Mi-a aruncat o privire rapidă. Dacă s-ar întîmpla deci să nu mă mai întorc, lucrurile aparțin, firește, copiilor mei.

— Pleci fără copii? întrebai speriată.

— Da, răspunse sec. Ce să fac cu ei ? O duc bine la internat. Au bani destui la dispoziție.

Vocea ei era lipsită de orice expresie. Simțeam că-mi cedează nervii. Am prins-o pe Nina de umeri.

— Dar ce se întîmplă ? Vorbește, în sfîrșit !

Se desprinse din mîinile mele și scoase un bilețel din buzunar.

— Asta e adresa mea.

Era o localitate din Berkshire.

— Și ce cauți acolo ?

Dădu din umeri.

— Nu știu încă. Deocamdată am să fiu menajeră la o pereche bătrînă. Îi cunosc pe oamenii ăștia de mai multă vreme. El a fost cîndva secretar de stat la externe. Pe urmă, oi mai vedea. E vorba doar de un început. Numai ca să pot pleca de aici.

În clipa aceea sună la ușă.

— Poștașul, zise Nina și ieși.

Cînd se întoarse, avea un teanc de scrisori pe care le purta ca pe o tavă pe un pachet plat. Puse misivele pe jos, fără să le ia în seamă.

— Nu vrei să le citești ?

— Eh, făcu, ce poate să fie ! În fiecare dimineață același lucru.

— Bine, Nina, am zis, dar numai ca să-mi arăți lăzile nu m-ai pus să vin pînă la tine. De ce m-ai chemat ?

— Nu știu. Sau poate că totuși... Ca să nu fiu singură în locuința goală.

O spuse foarte simplu, dar în aceste cuvinte se simțea frica, frica și disperarea. Trebuia

să știu ce se întîmplase și eram hotărîtă s-o aflu acum.

— Ce ți-au făcut, Nina ? am întrebat ?

— De făcut, zise clătinînd din cap, nu mi-au făcut nimic. Nu trebuie să-ți închipui nimic de felul acesta. Lucrurile stau însă așa încît nu mai pot rămîne aici pentru că... Se poticni, apoi continuă repede, cu vocea scăzută : Pentru că trebuie să-mi schimb viața.

Cum trebuia să procedez ca s-o determin să mi se destăinuie ? Se vedea că vrea să vorbească, cu siguranță voia, dar de fiecare dată se oprea la mijlocul drumului renunțînd să se facă înțeleasă.

— Îmi dai totuși un whisky ? întrebai.

Se ridică fără un cuvînt și-mi aduse un pahar. De data aceasta ea nu bău. Apoi zise brusc :

— E stupid, într-adevăr, că te-am rugat să vii. Asta nu simplifică nimic. Dar dacă tot ai venit... Dealtfel, e drăguț din partea ta că ai venit. Roși puțin spunînd acestea, și continuă repede, fără să se mai uite la mine. În fond, aș putea să-ți povestesc orice, să invoc un motiv oarecare pentru plecarea mea. Dar simt nevoia să ți-o spun. Și, în definitiv, nu e rău s-o știe cineva. Iar dacă ar fi să nu mă mai întorc...

— Dumnezeule, Nina, te rog să...

Își puse o clipă palma peste gura mea, era fierbinte, o mînă fierbinte și uscată.

— ... să se știe că n-a fost nici un rău anume care m-a alungat. Ci doar atît : nu vreau să mai

stingheresc pe cineva. Iar cît timp sînt aici... Scoase un oftat scurt și sec. Deci, asta e.

— Da, dar de fapt nu știu cu nimic mai mult ca înainte.

Îmi aruncă o privire mirată.

— Nu ? Cu nimic mai mult ca înainte ? Doar ți-am povestit tot. Dădu cu piciorul în teancul de scrisori de pe jos. Și-apoi m-am săturat și de asta, zise. Pe deasupra.

Scrisorile alunecaseră într-o parte, așa că se vedea adresa expeditorului de pe colet. Privirea Ninei și a mea se opriră asupra ei în aceeași clipă. Nina sări de pe ladă. Se făcuse albă, sau mai degrabă sură ca cenușa.

— Ia te uită ! șopti. E cu neputință. Ce înseamnă asta ? Doar a murit. Se aplecă peste pachet, fără să-l atingă. Dar e scrisul lui. Da, e scrisul lui.

Rămase cu privirea pironită pe colet. Nu pricepeam ce o agită într-atît.

— Vrei să mă uit ce conține ? întrebai așa, ca să spun ceva.

— Da. Dar eu nu vreau să știu, zise tare și aspru. Și, în timp ce ieșea din cameră, strigă cu vehemență : Niciodată n-am putut să sufăr scrisul acesta !

Apoi se apucă să trebăluiască la bucătărie, strîngînd vasele.

Mă așezai pe ladă și începui să desfac pachetul. Deodată sfoara se rupse și conținutul se revărsă spre mine. Era o carte mare și groasă, sau arăta ca o carte. Dar era numai un dosar de carton care conținea un teanc de foi

manuscrise, în parte prinse în dosar, în parte volante. Cîteva dintre ele se risipiră pe jos. Le ridicai. Erau scrisori. Una dintre ele era pusă într-un plic. Pe acesta scria : *Către Nina.* Era același scris pe care nu-l putea suferi.

— Nina, strigai spre camera de alături, sînt scrisori și alte asemenea hîrtii !

— Citește-le, zise cu indiferență, fără să se apropie. Dacă e ceva important, poți să mi-o spui.

Continuă că clătească vase și cînd isprăvi, se apucă să bată în cuie capacul unei lăzi. Ciocănitul răsuna puternic în locuința goală.

Prima scrisoare pe care am ridicat-o era scrisă la mașină. Literele mari și greoaie mi se păreau cunoscute, la fel și stilul scrisorii. De fapt, nu era o scrisoare completă, ci doar a doua sau a treia filă și începea cu o jumătate de frază :

„...să iertați un om bătrîn care a avut parte de multă mîhnire în viață și pe care mîhnirea l-a măcinat. Ființa asta are un caracter infam, rece și fără inimă, neserios și fără frîu ; e destul de impertinentă să spună despre propria-i mamă că e o persoană sentimentală, iar mie să-mi spună de la obraz că tăria mea de caracter nu e decît lipsă de duh și de capacitate de dezvoltare. Ce cuvinte în gura unei tinere fete !

I-am dat o creștere bună. Astfel de cuvinte provin dintr-o influență străină. Nu greșim, desigur, presupunînd că e vorba de influența

dumneavoastră, domnule doctor. Ea pretinde că vă datorează un mare progres pe plan spiritual. Dar dacă acest ajutor constă în faptul că se subminează autoritatea părinţilor şi a educatorilor, atunci renunţăm la el. Vă rog să interpretaţi în acest sens dispoziţia pe care am luat-o, ca fiica mea să nu mai treacă pragul casei dumneavoastră. Sper...“

Aici se sfîrşea pagina.

— Nina, am strigat indignată, ia ascultă ce scrie aici !

Se apropie, cu ciocanul în mînă şi cîteva cuie lungi între buze. Îi citii scrisoarea. Scoase încet cuiele din gură, unul după altul, pe măsură ce vorbea.

— Ei, Doamne ! zise. Ştii, s-a scurs atîta vreme de atunci. Aparţine trecutului. Tata nu putea să înţeleagă toate astea. Nu era din vina lui. Pur şi simplu îi depăşeau înţelegerea.

Apucîndu-se să trebăluiască din nou la ladă, adăugă :

— Totul este atît de greu de înţeles. Eu am renunţat să mai înţeleg ceva.

N-avea rost să discut cu ea despre asta. Am început să citesc a doua scrisoare. Purta data *29 iunie 1930.*

„Multstimate domnule doctor Stein,

Ieri nu m-am purtat cum ar fi trebuit. Aş vrea să vă rog să nu mi-o luaţi în nume de rău. Nu ştiu ce e cu mine. Poate numai vara e de vină. Nu pot să suport această plenitudine şi saturaţie. E o stagnare a naturii, o asemenea

absenţă a dorinţelor, încît îmi provoacă un vid şi mă oboseşte. Mă simt atît de lipsită de valoare ! Adesea mă trezesc dis-de-dimineaţă, cînd totul e încă gol şi sur, şi atunci mi-e frică, o frică ce mă strînge de gît. Frică de viaţă, de necesitatea de a trăi. Atunci nu mă poate ajuta nici un gînd la ceva măreţ, nici măcar gîndul la Dumnezeu nu mă ajută atunci. Eşti absolut singur cu această frică. După ce au trecut momentele cele mai grele, încerc să înţeleg ce e asta, în fond. Şi găsesc diferite răspunsuri : e teama că n-o să fac nici o ispravă în viaţă, nimic deosebit, şi că existenţa mi se va scurge pur şi simplu, iar eu nu voi fi trăit. Sau teama că voi comite anumite greşeli care-mi vor opri dezvoltarea, condamnîndu-mă să duc o existenţă măruntă. Iar acest lucru, tocmai acest lucru nu l-aş putea suporta. Dar ce anume mai de seamă aş putea deveni ? Cîtă îngîmfare ! Şi totuşi, asta nu v-o pot mărturisi decît dumneavoastră, şi totuşi e ceva în mine care-mi spune : Ai s-o realizezi. Nu ştiu ce e acel lucru pe care l-aş putea realiza, dar îl simt. Şi mi-e teamă că n-am să-l realizez. Să-l pierd pentru totdeauna. Pentru totdeauna. Asta e atît de îngrozitor. Dar toate acestea formează numai marginea fricii, marginea exterioară, care mai e sesizabilă. Miezul ei propriu-zis nu poate fi sesizat.

Ceea ce e însă demenţial în treaba asta e că aproape iubesc aceste stări. Mă instalez în ele cu pasiune. Şi cînd se întîmplă ca o criză din acestea să nu atingă odată limita extremă, li-

mita absolut extremă pînă la care poate fi suportată, atunci sînt decepționată. *Vreau* acest ceva extrem. Simt o ciudată hotărîre în a-l vrea. Mama mi-a spus odată că sînt nebună. Uneori mă gîndesc că am într-adevăr predispoziție să înnebunesc. Și de asta mi-e frică.

Dar acum ajunge. Pentru moment nu mai vreau să vin la dumneavoastră fiindcă nu vreau să vă mai mîhnesc.

A dumneavoastră N."

M-am dus cu scrisoarea aceasta în camera de alături.

— Încetează să ciocănești ! am strigat. Apoi i-am citit pasajul cu „hotărîrea de a vrea extremul". De cine e asta ? am întrebat.

— Ar putea să fie de mine, răspunse ea. În orice caz așa aș spune astăzi.

— E chiar de tine. Ai scris-o la nouăsprezece ani. Vrei să-ți citesc mai departe, toată scrisoarea ?

— Nu, mă opri ea, toate acestea au trecut de mult. Dar nu e nici o scrisoare de-a lui însuși printre celelalte ? Adică de la cel care a trimis pachetul. Trebuie să se găsească totuși o explicație oarecare.

I-am dat scrisoarea care se afla în plic. A luat-o cu un gest ce trăda mai mult reticență decît curiozitate. M-am întors la pachet și am început să răsfoiesc dosarul. Conținea foarte multe foi toate scrise de mînă, cele dintîi gălbejite de vreme, și printre foi se găseau și scrisori de la diferite persoane, chiar și de la

Nina însăși. Toate foile erau prevăzute cu dată. Era evident un fel de jurnal.

L-am deschis undeva în a doua jumătate și am citit cele notate în *8 noiembrie 1938 :*

„Pentru seara aceasta, Helene a aranjat din nou una dintre acele reuniuni amicale despre care crede că m-ar distra. Un efort de a mă ajuta, la fel de emoționant pe cît e de incomod pentru mine. În ce o privește detestă seratele, dar ia parte la ele întotdeauna și dovedește noi talente de amfitrioană, demne de admirat.

După evenimentele de ieri nu eram siguri că musafirii ei vor veni. Dar au apărut cu toții, îngrijorați sau agitați, fiecare după cum îi e temperamentul, fiecare însă profund tulburat. Chipurile lor livide vădeau o noapte nedormită. Fiecare nou-venit relata în felul său și după observațiile proprii. Aruncînd o privire prin ferestrele locuinței mele, vezi, printre ramuri desfrunzite, scheletul negru și gol al acoperișului sinagogii arse și văgăunile goale ale prăvăliilor evreiești prădate. Toată ziua umblasem peste cioburile vitrinelor sparte care scîrțîiau sub pași. Nevasta lui Meid, mai adînc răscolită ca ceilalți, cum e ușor de înțeles, își vărsa amarul în invective violente la adresa întregului popor, exceptînd cu prudență numai cercul nostru de cunoștințe. Era la fel de greu s-o aprobi ca și s-o contrazici. Astfel se ivi o pauză în conversație, pe care Helene o folosi ca să schimbe subiectul. În seara aceasta am băut cu toții peste măsură. Am uitat

ceea ce văzusem, şi, pe la zece, cînd a intrat Alexander, care nu putuse veni decît după reprezentaţie, ne-a găsit într-o dispoziţie neobişnuit de vioaie, ce-i drept, oarecum exaltată. Ne-a privit sumbru şi plin de îndoieli, dar afară de mine şi de Helene, nimeni n-a băgat de seamă. A înghiţit în tăcere sandvişurile pe care i le pregătise Helene. După ce dăduse pe gît un pahar de vin şi golise îndată şi un al doilea, s-a arătat un pic mai puţin sumbru, dar cuprins în continuare de o nelinişte neobişnuită. N-avea răbdare să stea la masă şi s-a ridicat ca să se plimbe după obiceiul lui prin cameră. Pe biroul meu se afla un număr din «Rundschau» cu o contribuţie a Ninei.

Alexander, stăpînit în ultima vreme de o curiozitate insaţiabilă, aproape de maniac, ce-l îndeamnă să deschidă toate cărţile, jurnalele, chiar şi mapele cu scrisori pe care le găseşte la îndemînă, puse mîna în mod mecanic pe revistă şi începu s-o răsfoiască. Deodată, cu o grabă ciudată de parcă ar face un lucru nepermis, se retrase în nişa unei ferestre unde se apucă să citească, vădind o atenţie avidă şi încordată care mă enerva. Cînd doamna Bill îl întrebă ce citeşte cu atîta zel, răspunse scurt şi fără a fi conştient de impoliteţa sa: „«O povestire».

Meid se aplecă peste umărul lui ca să vadă titlul povestirii, dar Alexander trase revista cu bruscheţe la o parte spunînd iritat: «Poţi s-o citeşti mai tîrziu».

Lumea îl lăsă în pace, clătinînd din cap. Meid se întoarse la masă spunînd: «Citeşte o povestire de Nina Buschmann».

«Buschmann, zise doamna Bill. Da, e o începătoare, dar foarte promiţătoare. Am citit prima ei carte. Foarte bun lucru.»

Helmbach spuse atunci cu o vioiciune neobişnuită: «O cunosc personal. O persoană interesantă. Şi adăugă în grabă o explicaţie: Mi-a fost clientă.»

Se întrerupse de parcă ar fi spus prea mult, şi rămase tăcut.

«Oh! strigă deodată doamna Meid, înghiontindu-l pe soţul ei cu cotul, ascultă, o cunoaştem, a fost o dată la noi cu pianistul acela, cum îl cheamă, ei, ştii tu care. Cred că trăia cu el. În general pare să ducă o viaţă, hai să zicem, variată.»

«Se poate, răspunse Meid, dar e deşteaptă, aş zice neobişnuit de deşteaptă.»

«Nu pot să-mi dau seama, replică nevasta-sa, dar ar fi mai bine pentru ea dacă ar fi mai reţinută. Are ceva neliniştitor, sau să zicem: provocator.»

Felul în care doamna Meid a pronunţat acel «să zicem», cu ezitare în glas, ţinînd să sublinieze că va alege expresia cea mai blîndă şi justă pentru ceea ce voia să sugereze, m-a înfuriat cu încetul. Helene mi-a aruncat o privire neliniştită.

«Şi ce anume provoacă?» întrebă sec doamna Bill.

«Ei bine, nu prea e politicoasă. E în stare să spună ceva neplăcut într-un mod lipsit de tact. Este atît de — să zicem directă.»

«Asta e o greşeală ?» întrebă Meid. Nevastă-sa nu-i răspunse.

«Şi-şi exprimă părerile într-un fel care nu suferă contradicţie, urmă ea. Pentru aşa ceva e însă mult prea tînără. Şi afară de asta e, să zicem — ei...» Ezită.

Meid, stimulat de vin, strigă cu voioşie ironică : «Ei, hai, spune-o de-a dreptul, se culcă prea mult în dreapta şi-n stînga !» Puse mîna pe braţul nevestei sale şi adăugă : «Crezi că se pot scrie cărţi bune dacă nu rişti nimic ? Nu te face mai proastă şi mai virtuoasă decît eşti.»

Apoi, întorcîndu-se spre mine : «Dumneata o cunoşti ?»

«Nu», am răspuns, observînd în aceeaşi clipă cu spaimă că glasul meu refuzase să funcţioneze, aşa încît a trebuit să repet negaţia.

«Ar trebui să faci cunoştinţă cu ea, urmă Meid, e o fiinţă care demonstrează fără s-o ştie, cred eu, că se poate trăi fără minciună. Interesant, dar dificil. Şochează pe toată lumea, o păţeşte fiindcă vorbeşte pe şleau, se încurcă în aventuri — o existenţă riscantă, mereu la limită.»

«Te rog, interveni Helene cu voce tare, vrei să mai aduci o sticlă din pivniţă ?»

Coborînd treptele, am avut o senzaţie de ameţeală îngrijorătoare. Răcoarea de sub bolta pivniţei mi-a făcut bine. Mi-am sprijinit fruntea

de peretele umed şi rece. Era insuportabil să auzi pe alţii vorbind despre Nina, chiar dacă nu lipsea stima şi o admiraţie plină de invidie. Era însă dezgustător s-o vezi privită astfel, s-o vezi privită oricum, în genere. Cîtă lume o cunoştea, şi toţi ştiau cîte ceva despre ea ! Din nou resimţeam o durere chinuitoare la gîndul că viaţa ei s-ar fi desfăşurat cu totul altfel dacă n-ar fi refuzat să devină soţia mea.

M-a apucat o poftă greu de stăpînit de a rămîne în pivniţă. Am stins lumina şi m-am aşezat pe o ladă. Întunericul m-a invadat într-un chip binefăcător şi a trezit în mine un mare dor de izolare totală, definitivă. Ca de atîtea ori în ultima vreme, mă întrebam de ce continui să trăiesc. Nici nu simt vreo plăcere de a trăi şi nici nu găsesc că ar exista obligaţia de a duce înainte o viaţă care nu e de neînlocuit şi nu pricinuieşte nimănui vreo bucurie. Constat mai degrabă cu satisfacţie decît cu spaimă (ca mai de mult), că nimic nu mă leagă de viaţă. Un pustiu infinit se cască în faţa mea, sînt cuprins de un urît fără margini, o indiferenţă care nu izvorăşte nici din decepţii, nici din suprasaturaţie. Am succes, ceva avere, mă bucur de stima cîtorva contemporani importanţi, ceea ce îmi dă posibilitatea de a uita că nu o posed şi pe cea a păturii dominante ; dar toate acestea nu înseamnă nimic pentru mine. Mă-ntreb dacă ar fi oare altfel în cazul în care Nina ar trăi alături de mine. Mă tem că nici ea n-ar mai fi în stare să săvîrşească minunea pe care a

izbutit-o de cîteva ori : să mă facă să cred că viaţa merită trăită. Îmi amintesc că odată, cînd m-am plîns amarnic de lipsa de rost a vieţii mele, mi-a spus : «Cred că întrebînd de rostul vieţii nu-l vom afla niciodată ; numai cel care nu-l caută cunoaşte răspunsul». A spus-o aşa, într-o doară, fără să chibzuiască mult, în timp ce se hîrjonea cu pisica. Era foarte nefericită pe atunci, era epoca în care urma să nască un al doilea copil şi în care o scăpasem de moarte prin gaz ; îşi azvîrlise viaţa, desigur, dar în clipa în care o reluase, credea din nou în sensul ei. Cu faţa încă verde-pămîntie, într-o stare deplorabilă, îmi spusese ceva ce mi se pare neasemuit de semnificativ pentru ea : Niciodată n-am simţit viaţa cu atîta violenţă nebună, atît de condensată, oribilă şi minunată ca în clipa în care am început să leşin.

De ce nu mi-e dat să mă simt în felul acesta ?

De ce stăteam în pivniţa întunecoasă şi-mi doream un sfîrşit blînd, în loc să trăiesc în sfîrşit cu adevărat ?

Am aprins lumina şi am pus mîna pe două sticle ; abia pe trepte am văzut că era suc de fructe, m-am întors, am găsit în fine vinul, dar am uitat să sting lumina, aşa că a trebuit să mă întorc a doua oară, ca şi cum bolta de sub pămînt n-ar mai fi vrut să-mi dea drumul. Cînd am ajuns din nou sus, am auzit glasul lui Alexander. Stătea în mijlocul camerei şi povestea ceva cu multă însufleţire ; cum nu auzisem începutul, n-am înţeles în-

dată despre ce era vorba şi nicidecum despre cine.

«...atunci a sărit în mijlocul banditilor ălora şi a smuls copilul, şi s-a răstit la oameni, dracu' ştie ce le tot striga, iar ei au fost atît de surprinşi, încît au rămas înmărmuriţi, şi în clipa următoare a dispărut cu copilul. Atunci însă banda s-a trezit, s-a luat după ea, unul a tras, dar ea a dispărut într-o casă, toţi buluc în urma ei, şi eu de asemeni, dar nu era în casă, şi au tot căutat-o, au percheziţionat toată strada, dar ea plecase. Mult după miezul nopţii m-am pomenit cu ea în faţa uşii mele cu copilul în braţe, rochia atîrna în zdrenţe pe ea. Se împleticea de oboseală şi a culcat copilul pe patul meu ; micuţul dormea liniştit, dormise şi în braţele ei, era băieţelul lui Löwenstein, de cinci ani, părinţii lui fuseseră ridicaţi, iar copilul ar fi fost ucis dacă nu-l smulgea din mîinile lor. Apoi a adormit pe un scaun, dar s-a trezit îndată şi ne-am sfătuit ce să facem cu băieţelul, şi atunci a spus : Îl păstrez. Îi vopsesc părul blond. Apoi a fugit acasă cu copilul. Acum îl are la ea şi mi-e o frică de moarte că ar putea fi descoperit acolo.»

Privea în jur sălbatic şi triumfător. Toţi tăcură impresionaţi, iar doamna Bill îmi spuse încet : «A povestit despre Nina Buschmann, care a salvat copilul soţilor Löwenstein.»

Am simţit cum mă trec sudorile. Helene mi-a zis :

«Nu vrei să torni vin în pahare ?» Dar văzînd ce nesigure îmi erau mîinile, mi-a luat

sticla și a umplut ea însăși paharele. A procedat pe neobservate, așa cum numai ea se pricepe să salveze astfel de situații. Conversația a început să intre din nou pe făgașe mai calme, dar atmosfera fusese tulburată și oaspeții plecară curînd după aceea.

Deschizînd fereastra ca să aerisesc, am văzut pe cineva stînd pe stradă, cu pălăria dată pe ceafă și răscolind cu piciorul cioburile de sticlă, încît am crezut la început că e vreun bețiv, pînă ce l-am recunoscut pe Alexander. M-am retras încet de la fereastră. Puțin timp după aceea s-a auzit soneria. Helene s-a grăbit spre ușă, dar m-am repezit înaintea ei. «E doar Alexander, am zis, probabil că a uitat ceva.» Helene s-a retras, iar eu i-am dat drumul în casă. Părea tulburat într-un fel straniu, așa încît am început să-l bănuiesc că între timp mai băuse repede ceva într-o cîrciumă. Și-a aruncat pălăria în cuier, mi-a luat-o înainte în cameră, a închis fereastra și s-a prăbușit pe un scaun. L-am întrebat șovăind de ce e atît de tulburat, dar el a ridicat doar mîna, lăsînd-o apoi să cadă, un gest care exprima perfect lipsa lui totală de orice speranță. I-am dat așadar pace pentru moment, și m-am apucat să răsucesc cîteva duzini de țigări, în timp ce mă cuprindea treptat o nervozitate chinuitoare, care a tot crescut devenind în cele din urmă de-a dreptul insuportabilă, așa încît a fost o adevărată mîntuire cînd Alexander a ridicat în sfîrșit capul și, privindu-mă cu disperare, a spus :

«O să mă consideri drept un netot blestemat, dar nu sînt în stare să mă lămuresc singur în privința acestei povești». Apoi a recăzut în tăcerea sa chinuitoare, pînă ce l-am întrebat cu prudență :

«Ai greutăți la teatru ?»

«Aș, nu !» mi-a răspuns iritat.

«Sau poate nevastă-ta e evreică ?»

A clătinat din cap. „Nimic politic, a replicat apoi obosit ; e o poveste de dragoste perfect stupidă, sau cum vrei să-i zici.»,

În clipa aceea știam că e vorba de Nina. M-a cuprins o repulsie violentă față de o convorbire pe această temă, atît de violentă, încît am spus mai brusc decît aș fi vrut :

«În fond, am trecut de vîrsta confidențelor».

Dar el era obsedat de faptul acesta și de dorința lui de a face mărturisiri, așa încît n-a luat în seamă refuzul meu. Mi-a aruncat doar o privire nedumerită și a murmurat cu melancolie :

«Tu n-ai să înțelegi lucrurile astea. Pentru tine asemenea treburi sînt lipsite de importanță. Te invidiez.»

În clipa următoare a bătut cu palma pe masă și a strigat :

«Dar, fir-ar a dracului, sînt importante ! Ar trebui să ai înțelegere pentru așa ceva. E o mizerie afurisită cînd un bărbat își dă seama subit că și-a ratat viața.»

«Da, am zis, dureros atins, se poate spune că e așa.»

«Şi cînd te vezi deodată în dilemă între două îndatoriri, continuă, dintre care la urma urmei nu poţi îndeplini nici una, e o triplă blestemăţie.»

Am încercat să-mi înving sila de această convorbire, întrebîndu-l în cele din urmă :

«Nu vrei să-mi povesteşti despre ce e vorba ?»

«Ah, să povestesc ! mi-a răspuns fără pic de speranţă. Asta nu se poate povesti. Iar dacă nu cunoşti femeia în cauză, trebuie să-ţi apar ca un idiot neputincios. Mă rog, ascultă şi tu, dacă nu e ceva idiot : o fată, logodită, face cunoştinţă cu mine, mare pasiune de o parte şi de alta, vreau ca legătura noastră să dăinuie şi rămîne însărcinată. Logodnicul află de la ea, şi totuşi refuză să-i redea libertatea. Şi fata nu-l părăseşte. Copilul trece drept al lui. Bun. În prima mea furie mă-nsor cu o colegă oarecare. O cunoşti doar pe Ilse. Acum omul acela a părăsit-o totuşi, ea e singură cu copilul, cu copilul meu, iar eu sînt însurat. Ilse aşteaptă un copil. Eu, acum ca şi atunci, sînt legat de femeia cealaltă, discutăm împreună situaţia, ea spune fireşte nu, tu aparţii acum nevestei tale. Dacă ai cunoaşte-o, ai şti că nu va răspunde niciodată altfel. Poate se gîndeşte că mă simt doar obligat faţă de ea şi de copil. Ar prefera să moară de foame decît să mă lase s-o ajut. Mi-a interzis să plătesc ceva pentru copil, tot timpul a refuzat să accepte un ban, din încăpăţînare. Aşa e ea.»

Alexander m-a privit din nou în felul său triumfător, şi era limpede că o mai iubea încă pe Nina. Îndată după aceea s-a scufundat iar în tristeţe.

«Da, a murmurat, şed aici şi mă lamentez, în loc să încerc s-o cîştig, cu orice preţ. Nu trece o zi în care să n-o văd. Iar azi-noapte s-a întîmplat povestea cu copilul evreu şi cu întreaga ei cumsecădenie afurisită.»

Nu mai eram în stare să-l ascult. Aflam acum pentru prima oară cine e tatăl copilului Ninei, şi a fost mai mult decît un şoc pentru mine să aud că e chiar prietenul meu.

«Ei, am replicat cu bruscheţe, cu riscul de a pierde pentru totdeauna prietenia lui Alexander (şi este într-adevăr singurul om căruia să-i fi putut atribui vreodată pe bună dreptate calificativul de prieten) ei, ce mă priveşte pe mine toată povestea asta ? Ce aştepţi de la mine ?»

«Da, a spus el melancolic, da, ce aştept de la tine ? Nu ştiu. Credeam că ai să-mi poţi spune cum procedează un bărbat într-o asemenea situaţie.»

Eram incapabil să mai ascult o vorbă.

«Alexander, i-am zis, fă-mi plăcerea : nu mă întreba. Nu pot să te ajut. În comparaţie cu ororile la care am asistat în noaptea trecută, povestea ta de dragoste mi se pare insignifiantă. Cum poţi să acorzi unei femei atîta loc în viaţa ta ? Există lucruri mai importante.»

A dat din umeri.

«Da, mi-a răspuns sumbru, într-un fel ai dreptate, într-alt fel, însă, nu ai. Aş fi putut

să-mi închipui dinainte că ție toate astea o să ți se pară stupide. Mi-o spun doar și singur de o mie de ori : e absurd, e neimportant, e... ei, dă-o dracului, hai să-i punem punct !»

S-a ridicat greoi, dar odată ajuns la ușă a adăugat :

«Poți să rîzi de mine, poți să spui ce vrei : important sau neimportant — nu ne dă pace ; și cînd te văd așa, cu superioritatea ta, atunci...»

«Atunci îți apar ca diabolicul dușman al vieții, știu.»

Tonul meu ironic l-a surprins. Ne-am uitat unul la altul, și pe durata acestei priviri am măsurat amîndoi distanța mare dintre dușmănia fățișă dar enigmatică între doi bărbați, și acceptarea reciprocă răbdătoare, obosită.

«Da, a zis Alexander, e veșnic același cîntec : greșeală peste greșeală, iar la urmă îți rămîne singurătatea. Știu. Și totuși : dacă ai cunoaște-o... Dar să lăsăm asta.»

Și-a luat pălăria din cuier.

«Vrei s-o cunoști ?»

«Nu», am spus cu ultimele mele puteri, nemaiavînd altă dorință decît să rămîn singur în cele din urmă.

A ridicat din umeri și a plecat. M-am uitat după el prin fereastră. Nu era grăbit. Cu mîinile în buzunare, a trecut agale prin strada prădată, nedînd nicidecum imaginea unui om disperat. Eram leoarcă de sudoare și profund răvășit. Iar durerile din regiunea stomacului le simțeam mai intens decît înainte.“

Acestei relatări din 8 noiembrie 1938 îi urma o notiță din 20 februarie 1939, dar cînd am ajuns cu lectura pînă acolo, am băgat de seamă că Nina stă în ușă. Ținea în mînă scrisoarea pe care i-o dădusem.

— Uite aici explicația, zise fără nici o expresie. Citește-o.

„In noaptea dintre 7 și 8 septembrie 1947.

Dragă Nina, tu n-ai să iei în seamă data : astăzi s-au împlinit exact optsprezece ani de cînd ne-am întîlnit pentru prima oară. Mai mult decît atît n-o să dureze prietenia noastră pe acest pămînt. N-am să te revăd niciodată. Sufăr de o boală incurabilă, cancer, și am să-mi iau libertatea de a isprăvi cu viața într-un mod discret, înainte ca ea să mă învingă cu armele neloiale ale durerilor insuportabile. Ai să înțelegi asta și ai să respecți hotărîrea mea chiar dacă nu poți fi de acord.

Timp de optsprezece ani am notat și am păstrat tot ce te privește, și am lăsat în seama Helenei să-ți trimită acest pachet, dar numai la cea de a treizeci și opta ta aniversare. În momentul acela vei fi ajuns destul de departe pentru ca să nu te mai tulbure. N-ai să mă mai poți contrazice citind, asta ai să regreți.

În măsura în care e cu putință să plătești după moarte o datorie contractată față de viață, o voi plăti. Vina mea față de viață este că m-am ferit mereu să iau hotărîri. Mă întreb acum dacă din lașitate. Nu cred. Poate din slăbiciune. Dar cum să-și poată impune un

om să ia hotărîri dacă conştiinţa îl îndeamnă neîncetat spre prudenţă, îl sileşte să cîntărească de nenumărate ori toate argumentele pro şi contra ale fiecărei fapte, răpindu-i astfel imboldul primar şi lăsîndu-l pradă melancoliei cunoaşterii ? Nici măcar în faţa morţii nu cunosc vreun răspuns la această întrebare.

Părăsesc pămîntul cu plăcere, l-am părăsit de mult, şi totuşi resimt o urmă de tristeţe la gîndul că n-am să te revăd niciodată.

Astăzi, spre dimineaţă, am să iau prima decizie reală din viaţa mea, şi chiar şi pe aceasta am s-o iau numai fiindcă mi-e dictată de dureri insuportabile. Ce greu e să mori dacă n-ai trăit.

Rămîi cu bine, rămîi cu bine."

După ce am citit această scrisoare, abia am îndrăznit să mă uit la Nina. Mi-era teamă că o să plîngă ; dar n-a făcut-o. Stătea doar cu privirea pironită în podea, palidă şi sumbră.

— Şi ce scrie în caiet ? întrebă apoi.

— E un jurnal, răspunsei.

— Ce ai citit ?

— Relatarea zilei în care cel care a scris jurnalul a stat de vorbă cu — am şovăit, dar apoi am continuat — cu tatăl copilului tău.

— Merită s-o citeşti ?

Era o întrebare care nu aştepta un răspuns. Nina mi-a întors spatele şi s-a îndreptat spre bagajele ei. Păşea atît de încet, de parcă ar fi fost bolnavă. Dar deodată s-a întors şi s-a aşezat lîngă mine, pe ladă.

— Margret, zise, tu eşti doar măritată, nu-i aşa ? Sau ai divorţat ?

— Sînt măritată. De ani nenumăraţi. De ce întrebi ?

— Cînd te-ai măritat, nu-i aşa că bărbatul tău mai fusese însurat o dată ?

— Da. Divorţase.

— Din cauza ta ?

— Nu se poate spune aşa. Nu avusese o căsnicie fericită.

— A afirmat-o el ?

— Aşa era. Toată lumea ştia.

— Eşti absolut sigură ?

— Doamne, da, în măsura în care poţi să-ţi dai seama ce se petrece în alte căsnicii !

— Vezi, zise dînd din cap.

Aş spune că dădea din cap cu o satisfacţie melancolică.

— Şi i-a venit greu să divorţeze ? continuă să întrebe cu încăpăţinare.

— Cred că : da şi nu. Era un copil la mijloc, la care ţinea foarte mult. Şi într-un fel era ataşat de soţia lui. Totuşi a fost o eliberare pentru el.

— Iar voi doi... Şovăi, apoi întrebă repede : Sînteţi fericiţi ?

— Dumnezeule, Nina, ce înseamnă fericiţi ? Trăim în bună pace, avem preocupări comune, lucrăm împreună la o revistă, n-avem copii dar nu ne supără asta, avem o casă frumoasă, o maşină, cîini, cîini-lupi superbi, ce să ne mai dorim ?

După o mică pauză, în timp ce-și strîngea mai tare șireturile de la pantofi, Nina mă întrebă :

— Pricepi ceva din ale dragostei ?

Era o întrebare la care nu mă așteptasem. Am încercat să ocolesc răspunsul.

— Nina, zisei, cum știi, am acum patruzeci și nouă de ani. O femeie la aproape cincizeci de ani a trăit multe. Dar le-a lăsat în urmă. Cel puțin în general, la vîrsta asta le-ai dat la spate și te bucuri că au trecut. Îți amintești de ele ca de o seamă de încurcături, lacrimi, isterie, scene, împăcări, nesfîrșite neînțelegeri, cîteva nopți frumoase și foarte multă așteptare. Pentru mine, în orice caz, dragostea era întotdeauna legată de așteptare : să aștepți scrisori, trenuri, să aștepți pronunțarea divorțului, să aștepți decizia lui definitivă, să aștepți să obțină o situație, întîi în Germania, apoi în Suedia, o Doamne, n-a fost decît mereu așteptare.

— Și pe urmă ?

— Pe urmă ? După ce ne-am căsătorit ? Atunci n-a mai trebuit să aștept.

— Și atunci ai fost fericită ? Mai fericită decît înainte, cînd fuseseși silită să aștepți mereu ?

— Da, atunci am fost mai fericită.

— Într-adevăr ?

Întrebările Ninei mă zăpăceau. În timp ce încercam să găsesc răspunsul potrivit, mi-a dat în gînd că nu mai reflectasem cu adevărat la aceste lucruri de la primii ani ai căsniciei

mele. E drept că pe atunci mă întrebasem uneori, dacă asta se cheamă „fericire". Dar de vreme ce nu eram nefericită și nu aveam pretenții exagerate față de viață, am convenit cu mine însămi că sînt fericită.

— Dar despre dragoste, întrebă Nina, pricepi ceva din ea ? Vreau să spun, știi ce e dragostea ?

— Da, răspunsei cu un simțămînt de jenă. Dragostea e sentimentul că aparții cuiva, exclusiv și cu toate consecințele.

— Și care e deosebirea dintre dragoste și pasiune ? întrebă Nina, privindu-mă cu îndoială.

Voiam să răspund : pasiunea trece, pe cînd dragostea e durabilă, dar ochii Ninei m-au făcut să găsesc acest răspuns destul de banal. De aceea spusei doar :

— Cred că nimeni nu știe exact.

Își întoarse fața încet de la mine înspre fereastră, apoi zise :

— Tocmai asta e, nimeni nu știe ceva despre aceste lucruri. Așezîndu-și palma pe scrisoare, urmă : Omul ăsta, Stein, m-a iubit, știu bine. Timp de șaptesprezece ani m-a observat și m-a stînjenit, și pe sine însuși la fel. Dragostea era boala lui, dar fără ea s-ar fi uscat. Avea nevoie de ea ca să se mențină în viață. Și totuși m-a iubit cu adevărat. S-a umilit și s-a expus ironiilor mele. Dar a renunțat totuși la mine.

Cînd a tăcut, spusei :

— Simţea probabil că nu vă potriviţi.

— Da, răspunse sumbru, simţea şi ştia, m-a iubit însă, cu toate acestea. A văzut totul cu acuitate. Dar n-a renunţat pînă-n ultima clipă la dorinţa de a mă poseda. Şi de fiecare dată cînd eram pe punctul de a-i ceda, a renunţat. Nu, zise, văzînd că vreau să aduc o obiecţie, n-a fost aşa. Tu te gîndeşti că era dintre cei care doresc numai să cucerească şi apoi nu mai ţin să-şi ia prada. Ba, nu. El se dădea doar îndărăt, înţelegi ?

— Da, replicai cu şovăială, dar tu ?

Ridică din umeri, apoi îi lăsă să cadă. Cum nu mai vorbea, mă apucai să răsfoiesc din nou mapa dar, după cîtva timp, Nina rosti cu voce scăzută :

— Eu n-am iubit cu adevărat în viaţa mea. Niciodată n-a fost ceva din adîncul inimii. N-am fost niciodată realmente nefericită din cauza unui bărbat. N-am ştiut ce înseamnă : să iubeşti. Dar acum ştiu.

N-am răspuns, mi-am ţinut răsuflarea, pînă ce a continuat, cu vocea şi mai scăzută :

— E cumplit.

N-am îndrăznit să întreb mai departe. S-a ridicat şi a început să umble de-a curmezişul camerei goale, înainte şi înapoi ; de două ori, de trei ori, şi văzînd-o cum umblă, mi s-a părut mai degrabă moale şi nicidecum în stare de atîta sumbră hotărîre. Dar era greu s-o pătrunzi, chiar cu neputinţă. Sălăşluiau atîtea într-însa, iar eu abia o cunoşteam !

— Nina, spusei în cele din urmă, n-ai chef să citeşti paginile astea ? Hai, vrei să le citim împreună ?

— Ah, replică, la ce bun ! Ştiu şi aşa despre ce e vorba. Numai oamenii tineri sînt ahtiaţi să afle ceva despre ei înşişi. Afară de asta, nu pot să-i sufăr stilul.

Dar s-a aşezat totuşi lîngă mine, pe ladă.

— Citeşte-mi începutul, zise, poate că e suportabil.

— Începe în 8 septembrie 1929, spusei eu.

— Atît de timpuriu ? A, da ! Pe vremea aceea mai practica încă medicina. Apoi întorcîndu-se spre mine : Îţi vorbesc întruna despre un om pe care nici nu-l cunoşti. E doctorul Stein. Avea cabinetul în Skellstrasse. Mai tîrziu a devenit profesor universitar.

— Cum arăta ? întrebai. Poate că mi-l amintesc.

— Era înalt, şi slab, şi colţuros, îmi răspunse ea scurt, adăugînd repede : Citeşte acum ! şi începui, deşi nimic nu mi-e mai nesuferit decît să citesc cu voce tare.

„15 septembrie 1929.

Am o nouă pacientă. Îmi dă mult de furcă. Îmi dă de furcă într-un mod neobişnuit, incomod şi imperios, fără ca ea însăşi să bănuie ceva. A venit la consultaţie acum o săptămînă. Şedea ghemuită într-un colţ. Întîi am considerat-o o copilă, o fetiţă slabă, la anii adolescenţei. N-a ridicat privirea nici măcar o dată. A durat două ore pînă să-i vină rîndul, fiind

ultima. Cînd a păşit peste prag, s-a întîmplat ceva cu mine. S-a transformat ceva în mine, eu însumi m-am transformat. Mă uitam la ea, şi ea se uita la mine, dar fără să mă vadă. Era albă ca varul. A întins mîinile în gol, dar înainte de a leşina şi înainte ca eu s-o pot sprijini, şi-a recîştigat stăpînirea de sine. Trebuie s-o fi costat un efort extraordinar să nu leşine. S-a aşezat fără a scoate o vorbă şi şi-a desfăcut şiretul pantofului. Am văzut îndată că piciorul îi era tare umflat. Voiam s-o ajut, mi-a dat însă mîna la o parte şi şi-a smuls ciorapul dintr-o smucitură.

— Septicemie, a spus sec.

Arăta rău de tot. Era ultimul moment pentru intervenţie. Am chemat-o pe Helene..."

— E sora lui, interveni Nina, îl ajuta în cabinetul de consultaţii, şi nu mă putea suferi. Dealtfel chiar că nu-mi mergea bine deloc pe vremea aceea. A fost o boală îndelungată, a durat două luni, şi era o toamnă splendidă, iar eu zăceam şi zăceam, dar a fost un timp minunat. Ia citeşte, să vedem dacă scrie ceva despre asta. Sări însă peste descrierea operaţiei. Asta nu mă interesează.

— Scrie numai că voia să te anestezieze, de aceea a chemat-o pe Helene, dar tu nu voiai anestezie, şi atunci ţi-a făcut doar una locală, pe urmă descrie cum stăteai întinsă, iar el se uita la tine.

— Citeşte-mi asta. Aş vrea să ştiu dacă a început să mă iubească de pe atunci.

— Iată ce scrie :

„Zăcea nemişcată, cu ochii închişi, iar eu mă uitam la ea. Nu mi se întîmplase niciodată ca o pacientă să mă ducă în ispită. Asta însă da. Nu era frumoasă. O fiinţă slabă, brunetă, cu o faţă de tip slav, fără graţia plină de moliciune a fetelor de vîrsta ei, cu părul ciufulit şi prăfuit, care i se lipise de tîmple, unde era umed. Nu putea să placă. Dar îmi plăcea. Zăcea ca adusă de un vînt de stepă, brunetă, slabă, distantă, serioasă şi bolnavă rău. Nu-mi era îngăduit să continui a o privi. Am strigat Helenei să aibă grijă ca maşina să fie gata de plecare. Cînd am intrat din nou în cabinet, fata încerca să se ridice. De data asta a leşinat de-a binelea. Trecuseră zece ani de cînd nu mai ţinusem o femeie în braţe. Aceasta era uşoară şi ardea de febră, mirosea a praf şi sudoare şi nu era frumoasă, dar în timp ce o purtam spre maşină, aveam impresia că o duc spre pat. Helene, deşteaptă, sensibilă şi geloasă, m-a întrebat sec : «De cînd îţi duci pacientele cu maşina ta ?» Pentru prima oară n-a primit nici un răspuns."

— Şi din clipa aceea, mă întrerupse Nina din citit, nu m-a putut suferi. Dar nu e o imagine drăguţă pe care o schiţează aici despre mine. Chiar aşa de urîtă nu eram totuşi. Mai am poze din vremea aceea. Felul însă în care scrie, toate astea aşa cum le spune, nu sînt antipatice. Pe atunci mai era altfel va să zică... Dacă atunci ar fi... Dar eram bolnavă. Şi ori-

cum, n-are nici un rost să reflectezi asupra acestui lucru. Nici nu știu de ce ascult toate astea!

— Ia aminte, spusei, urmează ceva ce o să te intereseze: povestește cum ți-a spus că s-ar putea să mori.

— Da, zise ea deodată cu o vioiciune avidă, da, citește-mi asta. Moartea e mai interesantă decît dragostea.

— Nina, strigai eu, spui niște lucruri pe care nu se poate să le crezi într-adevăr!

— Nu? De ce nu? Moartea e lucrul cel mai interesant din viață.

— Ai vrea să mori?

Întrebasem pe un ton ușurel, deși mi-era teamă de răspuns.

— Să mor? Nu, nu acum. Nu așa. De cîteva ori în viață aș fi vrut să mor, și odată era cît p-aci. Dar mă bucur că n-am ajuns pînă acolo. Nu e bine să-ți curmi viața pentru că renunți la tine și pentru că ești disperat. Odată însă... Se opri și se uită în fugă la mine, cu o privire iscoditoare, ca să vadă dacă mi-o poate povesti, și făcu un efort mare să-mi vorbească, dar zise doar: Poate că ar trebui s-o încercăm numai atunci cînd sîntem nemăsurat de fericiți. Apoi adăugă încet și pe gînduri: Dar de fapt atunci ar fi o lașitate la fel de mare ca și în cazul contrar. Spunînd aceasta, arăta ca o femeie bătrînă care știe tot, totul despre viață, și care ia viața așa cum e. Cum nu mai zise nimic, am continuat să citesc.

„18 septembrie 1929.

Zilnic la N.B. Are febră mare, dar e perfect conștientă. Nu vorbește. În schimb, mamă-sa vorbește cu atît mai mult, cînd mă conduce la ușă. E nemulțumită de fiică-sa, se plînge că N. e atît de nepoliticoasă, atît de dură, bruscă, închisă și neinfluențabilă, ca și cum nici n-ar face parte din familie.

Într-adevăr, N. nu ține de această familie. Tatăl, funcționar de bancă, e extraordinar de politicos, dar puțin cam servil, bănuitor și nesigur de sine; politețea lui ascunde duritate; mama e inteligentă, dar rece și lipsită de tact. Atmosfera din casa părintească a N-ei e înăbușitoare. Îți vine să umbli prin casă în vîrful picioarelor și nu îndrăznești să pui mîna pe nimic. Totul lucește de curățenie. N-am văzut-o pe femeia aceasta niciodată fără o mătură sau o cîrpă de praf în mînă. Ai impresia că pînă și aerul de respirat, măsurat cu parcimonie dar cu justețe, e sterilizat și supus puterii acestei femei atît de eficiente în materie de ordine."

Mi-a venit să rîd.

— A nimerit-o bine, nu-i așa?

— Da, da, zise Nina distrată.

Asculta cu atenție niște pași ce urcau treptele. Îmi amintea de unul dintre cîinii mei nervoși.

— Aștepți pe cineva? o întrebai.

Nina tresări.

— Nu, nu, e doar o veche obișnuință.

Tensiunea de pe față îi dispăru abia cînd pașii trecură de ușa ei.

— Citește mai departe. Citește pasajul unde-mi spune că am să mor, numai rîndurile acelea.

„20 septembrie 1929.

Astăzi am fost în sfîrșit singuri în cameră. «Domnule doctor, mi-a zis N., uitîndu-se în ochii mei, în zadar mi-o ascundeți, știu că embolia nu mai poate fi evitată.» Glasul îi era perfect limpede, ochii calmi, nu părea să resimtă nici un pic de frică, ba nici măcar îngrijorare.

«Nu, i-am răspuns, vă înșelați ; desigur că într-un caz de flebită există pericolul de embolie, firește, dar de ce ar fi inevitabilă dacă stați complet liniștită ?»

A clătinat din cap. «Știu, mi-a răspuns, că medicii nu-ți spun niciodată adevărul, face parte din secretele lor profesionale și poate din îndatoririle lor să nu ți-l spună ; dar există cazuri în care e greșit să taci. Vreau să știu dacă trebuie să mor. Moartea e ceva atît de important, și nu poți s-o trăiești decît o dată, de ce s-o accepți inconștient, ca un animal care e izbit în creștet înainte de a fi tăiat ? Vreau să fiu prezentă, mă înțelegeți, vreau să știu cum este. Trebuie să fie grandios.»

Mă gîndeam la numeroșii muribunzi pe care-i observasem. Moartea lor nu fusese grandioasă, ci lamentabilă, otrăvită de tot soiul de chinuri, era ca și cum și-ar fi azvîrlit viața

ca pe o zdreanță scîrboasă, plină de găuri, sau se agățau de viața lor, oricît ar fi fost de mizeră, se apărau fără demnitate și fără rușine, sau se lăsau luați prin surprindere de moarte, primeau, cum spunea Nina, o izbitură în creștet, care-i împiedica să-și dea seama de ce li se întîmplă. Moartea Ninei ar fi altfel, ar fi „grandioasă“, cum spunea ea ; și-ar făuri ea o moarte „grandioasă“, o cred capabilă.

«Am visat de atîtea ori despre moarte, a urmat Nina, încît presimt cum trebuie să fie. Odată am visat că mor. A fost o clipă de frică îngrozitoare, era ca și cum m-ar strînge cineva de gît și m-ar sfîșia și m-ar strivi în același timp. Dar n-a durat decît o clipă, apoi a trecut și ce a urmat, a fost, oh, indescriptibil ! Devenisem ușoară de tot, mi-am luat zborul, eram făcută dintr-o materie care arăta ca un cristal, dar nu era cristal, nu era tare și nici grea, ci foarte ușoară și luminoasă. Și apoi am devenit tot mai ușoară și mai luminoasă, iar în cele din urmă eram un fel de minge de aer argintiu, era minunat. Dar apoi m-am trezit. Oh, am fost cumplit de nefericită în dimineața aceea cînd m-am trezit, și am văzut că stau în pat, în patul acesta de lemn și de fulgi, în camera asta făcută din pereți, dușumea și tavan, dar acum știam cum e nemărginitul și mi se părea insuportabil să am un trup, un trup care era silit să se ridice anevoie și să umble pas cu pas. Cum puteai să suporți o asemenea viață, mereu limite,

mereu un trup, cînd există totuși altceva, există ceea ce dorești, libertatea !»

Vorbea prea mult, era agitată, nu trebuia s-o las să continue.

«Ah, mi-a spus cu dispreț, asta nu mai contează. De fapt aș vrea să mor, nu pricepeți lucrul acesta ? Știu că există ceva mult mai frumos decît să trăiești, adică decît să trăiești aici. Doar nu ne pot satisface toate astea : să studiem, să mîncăm, să dormim, să avem o profesiune, să ne căsătorim și să facem copii, ce înseamnă toate astea ? Te obișnuiești cu ele și apoi îți tot spui că au un sens. Da, s-ar putea să aibă un sens pentru cineva care nu are nevoie de altceva și nu cunoaște altceva. Dar eu cum să mă împac cu atît ? Știu din cărți că există clipe superbe în viață, se zice că în dragoste, sau după ce ai născut un copil, sau cînd ai descoperit un adevăr, dar nimic din astea nu durează. Primești doar o fărîmă de gustat, numai ceva de văzut, care apoi ți se ia din nou. Nu, asta nu-mi ajunge. De aceea, înțelegeți-mă, de aceea vreau să mor. Și tot de aceea trebuie să-mi spuneți adevărul.»

Mă încurca ; ceea ce mă încurca nu era numai îndrăzneala ei spirituală, ci și durerea, propria mea durere de a o pierde, amestecată cu suferința cumplită la gîndul de a nu mai vedea această ființă dezvoltîndu-se mai departe, de a nu vedea realizîndu-se promisiunile ce zăceau în ea.

«Nu știu, am spus, nu știu dacă o să muriți, într-adevăr nu știu.»

S-a uitat lung la mine. Apoi a întrebat :

«Credeți că asta se poate obține prin dorințe ? Adică printr-o dorință foarte arzătoare și printr-o adîncă credință că se va împlini ?»

Nu știa ce îngrozitor mă chinuia.

«Cred că prin dorințe și prin credință se poate obține aproape orice, am spus, dar ceea ce dorești nu trebuie să fie o dorință impusă.»

«Da, a strigat, știu, trebuie să fie o necesitate care zace în ființa ta, nu-i așa ? Și tocmai de aceea.»

«Ah, am spus, nu se știe nimic, nimic despre asta, sîntem prada miilor de înșelăciuni, la tot pasul ne înșală zeii.»

A clătinat din cap. «Nu, a zis, pe mine nu.»

Cînd am plecat, era agitată, dar într-o dispoziție plină de fericită așteptare. Nu cred că o să moară, nu în noaptea asta, poate nici măcar de boala asta. Dorul ei de moarte e pură curiozitate, o curiozitate metafizică, ce izvorăște din vitalitatea ei, din îndrăzneala ei, din pofta ei de a trăi totul, chiar și moartea, care pentru ea este o parte a vieții. Această curiozitate are ceva nelegiuit. Mă tem că va trebui să trăiască mai departe ca s-o ispășească.

Miezul nopții. Nu pot dormi. Dar dacă moare totuși ? Dacă s-ar scula acum și ar face mișcări violente ? Dacă atrage moartea cu tot dinadinsul ? N-a spus nici un cuvînt despre asta, posibilitatea aceasta i-a scăpat. O ferește

de ea încrederea pe care o nutreşte. Însăşi viaţa, pe care o preţuieşte atît de puţin, o fereşte. Sinuciderea nu intră în lumea ei interioară. Sau încerc doar să mă consolez cu asemenea gînduri ? Ce ar fi dacă mîine dimineaţă ar suna telefonul şi mamă-sa mi-ar spune : Nina a murit — ce s-ar întîmpla cu mine ?

Spre dimineaţă. Acum am sosit acasă. Am stat în faţa casei Ninei. Am adăstat cinci ore acolo, pe trotuarul de vizavi, rezemat de un zid, ascuns de tufiş. O noapte senină de toamnă, plină de stele, o noapte clară ca de sticlă, atît de liniştită cum n-am mai văzut în acest oraş, o linişte de parcă eram în creierul munţilor, casele erau cenuşii şi dure ca pereţii de stîncă ai unei prăpăstii, un cîine a trecut pe lîngă mine furişîndu-se, fără zgomot, ca o umbră, s-a întors, şi a tot trecut mereu furişîndu-se. Stăteam nemişcat, ca şi cum n-aş fi avut voie să mă mişc, ca şi cum viaţa Ninei ar fi depins de nemişcarea mea, de statul meu de strajă. Mi-am pironit privirea asupra ferestrei ei de la etajul trei, mă aşteptam să se aprindă deodată o lumînare în cameră ; nişte oameni ca părinţii Ninei ar aprinde fără îndoială o lumînare şi s-ar ruga sau s-ar lamenta. Dar Nina ar muri atît de repede încît ei şi-ar da seama abia dimineaţă. Ce bine că există o moarte rapidă şi tăcută. Cînd au mijit zorile, m-am întors acasă. În lumina dimineţii am văzut că zidul de care m-am rezemat toată noaptea împrejmuia curtea închisorii. Acum e ora şase. Voi încerca să mai

dorm vreo două ore, dar mi-e teamă că n-am să pot. Poate că ea aşteaptă tocmai momentul acesta în care o părăsesc ca să mă părăsească. N-am să dorm."

— De ce nu citeşti înainte ? întrebă Nina.

Stătea nemişcată, cu picioarele trase pe ladă, cu braţele încolăcite în jurul genunchilor. Neprimind nici un răspuns, spuse calm :

— Te emoţionează lucrurile acestea ? E atît de mult de cînd au trecut. Dar n-am ştiut că a stat pe stradă. E bine că n-am ştiut. M-ar fi deranjat. Continuă cu pasiune : A fost o noapte minunată. Îmi pusese pe noptieră un pahar cu un lichid puţin tulbure. Mi-am dat seama că voise să-mi dea un calmant. Dar nu l-am luat. Nu voiam să fiu ameţită. Zăceam deci trează. Jaluzelele erau deschise, perdelele trase la o parte, aşa că vedeam cerul şi vîrfurile turnurilor bisericii, îţi aminteşti desigur priveliştea din fereastra camerei noastre, turnurile bisericii Sfîntul Ludwig, subţiri ca două ace, şi încolo numai cerul. La miezul nopţii, mama a mai intrat o dată, dar eu m-am făcut că dorm, aşa că a ieşit îndată, murmurînd ceva, probabil că se ruga. Pentru ce se ruga, nu ştiu. Doar nu ţinea la mine, zicea că eu sînt marea ei mîhnire şi că-i otrăvesc viaţa, cum putea deci să se roage ca să mă fac bine ? Oamenii sînt atît de inconsecvenţi, nu-i aşa ? Dar voiam să-ţi povestesc mai departe cum a fost noaptea aceea. Stăteam va să zică şi aşteptam. Aşteptam să mor, sau mai degrabă să fi

murit, aşteptam ce urmează după. La început eram fericită, îmi amintesc încă precis, dar apoi mi-au venit unele gînduri care m-au făcut nesigură. M-am gîndit, cine ştie ce-mi mai rezervă viaţa ? Poate va fi splendidă pentru mine ? Poate că sînt foarte talentată şi am să devin celebră, cine poate s-o ştie ? Poate că am să găsesc un bărbat însemnat cu care să mă pot mărita ? Se perinda o tentaţie după alta, viziuni despre viaţă, ştii, numai scene ispititoare : straturi cu flori şi un rîu în lumina dimineţii şi o stradă într-un oraş mare prin care umblam, era Paştele, purtam un taior deschis de primăvară, îmi dorisem unul atît de mult şi nu-l primisem niciodată, şi purtam un buchet de lalele, galbene ca pucioasa şi violete, de ce tocmai lalele şi de ce violete şi galbene, asta nu ştiu, era pur şi simplu o vedenie, şi mă vedeam în rolul lui Käthchen [1] pe scenă, pe vremea aceea tare aş fi vrut să mă fac actriţă, şi simţeam un parfum de ţigară, pe atunci fumatul mi se părea chintesenţa eleganţei, iată cum căuta viaţa să mă seducă cu imagini stupide. Astea m-au neliniştit şi m-au tulburat, dar apoi au revenit imaginile celelalte, pe care le visasem, imagini despre libertate, cum îi ziceam eu, atunci m-am liniştit din nou. Dar nu îndrăzneam să doresc moartea. Zăceam numai, nemişcată, şi aşteptam. Mai simt şi acum senzaţiile de

[1] Käthchen von Heilbronn, eroina dramei cu acelaşi nume de Heinrich von Kleist.

atunci : eram uşoară de tot, ca un fulg, poate că Stein îmi dăduse opiu, nu ştiu, dar mie mi se părea că e începutul morţii. Pe urmă s-a luminat tot mai mult, s-a ivit ziua, şi eu tot mai trăiam, fusesem azvîrlită înapoi, în viaţă, mă simţeam îngrozitor de ruşinată, ştiam că trecuse marele prilej, va trebui să trăiesc ca şi toţi ceilalţi. Atunci am sărit din pat şi m-am dus la fereastră. Ştiam că asta putea să însemne sfîrşitul, instantaneu. Dar mai ştiam şi că marele prilej trecuse, acum puteam să fac orice. Aveam să trăiesc. Atunci am plîns ; stăteam la fereastră, era larg deschisă iar afară se făcuse dimineaţă, de fapt ar fi trebuit să-l mai zăresc pe Stein pe stradă, rezemat de zidul închisorii, mirosea a frunziş de toamnă, iar eu plîngeam. A fost o dimineaţă amară. Mai tîrziu, cînd a venit Stein, m-am arătat atît de supărată pe el ca şi cum ar fi fost vinovat de toată povestea. Pe urmă am dormit timp de cîteva zile, apoi a început convalescenţa. A progresat foarte încet, dar citeam mult, am citit, cred, jumătate din biblioteca lui Stein. Îmi aducea tot ce doream, mai adesea ceea ce nu doream, dar am citit tot ce aducea, şi în felul acesta am învăţat nespus de mult. Învăţam ca o posedată. Acum, că moartea nu voise să mă ia, n-o mai voiam nici eu pe ea, şi m-am dat de partea vieţii. Dar a vieţui însemna pe atunci pentru mine a şti, a şti îngrozitor de mult şi a gîndi şi a pătrunde totul. Încolo nimic. Adăugă cu melancolie : Am trăit întotdeauna în exagerări. Dar ce mai scrie ?

Nu-mi mai aduc aminte ce a fost între noi pe urmă, după ce m-am făcut bine. Îmi făceam studiile, eram în semestrul al doilea, și niciodată n-aveam timp pentru el.

— E într-adevăr un hiat mare aici, cum văd. Următoarea relatare e din *12 mai 1931*. Scrie așa :

„Nina pare să fi plecat din oraș. Spre mirarea Helenei, am luat obiceiul de a mă plimba zilnic. Fac mereu același drum : prin parc, de jur împrejurul Universității, prin Türkenstrasse, pe Wilhelmstrasse pînă la casa Ninei și înapoi. Uneori, dacă sînt chemat pe la pacienți noaptea ocolesc cu mașina ca să văd dacă nu cumva e lumina aprinsă în camera ei. Sînt cuprins de o neliniște chinuitoare. Mi se pare că acum îmi ispășesc orgoliul de a fi fost distant față de femei. Ce ar zice N. dacă ar ști că ea e prima femeie de dragul căreia mi-aș schimba viața — ba chiar mi-am și schimbat-o ? Singurătatea mea, creată cu atîta osteneală și apărată cu încăpățînare de mine și de Helene, ce mai înseamnă acum pentru mine ?

N-am mai lucrat la cartea mea. Îndată ce închid ușa cabinetului și-mi isprăvesc vizitele la clinică, mă retrag în camera mea. Acolo Helene nu mă deranjează niciodată. Crede că lucrez. Pe biroul meu se află foi cu scrisul meu ; în fiecare zi așez altele deasupra, pentru ca să creadă, dacă ar arunca vreodată o privire pe ele (discreția o împiedica probabil) că lucrarea progresează mereu. Aș vrea să am o

poză a Ninei. Ce dorință prostească ! Dar mă persecută cu încăpățînare, devine o idee fixă. Dacă aș avea o poză de-a ei, poate că aș reuși s-o atrag prin vrajă pe ea însăși. Căror puteri mă predau ! Rațiunea mea suferă în fiecare zi un nou naufragiu. Astfel plătesc deci și eu tribut naturii. Sau ce alta ar putea fi ceea ce mă muncește și mă ademenește irezistibil și cu violență ? Azi-noapte, în somn, am pățit ceva ce nu mi s-a mai întîmplat de ani de zile, de mulți ani. M-am trezit din această pricină și m-am rușinat ca de un păcat ascuns. Devine urgent ori s-o posed pe Nina, ori să înving definitiv aceste dorințe. Dar unde e N ?"

— Și unde erai ? o întrebai pe Nina, întrerupîndu-mă din citit.

— Ne mutasem, răspunse scurt ; dar uită-te : e o scrisoare aici. O scrisoare a lui Stein către mine. Poate o copie ? Sau o ciornă ? Hai, citește-o.

„28 iunie 1931.

Multstimată domnișoară Buschmann,

Dacă vă întreb de o carte pe care v-am împrumutat-o poate, vă rog să nu interpretați ca și cum m-aș îndoi că mi-o veți înapoia, dacă o aveți într-adevăr ; adevărul este că nu sînt sigur cui am dat-o și mi-ar plăcea să știu dacă se află în mîinile dumneavoastră. Vreți să aveți amabilitatea de a mă înștiința pe scurt ? E vorba de *Le rouge et le noir* a lui

Stendhal, o carte la care țin foarte mult. Sper că sînteți bine.

Al dumneavoastră, B. Stein."

Nina oftă.

— Doamne, zise, ce ocoliș. Și de fapt știa bine că romanul nu e la mine. Dealtfel, n-am primit niciodată scrisoarea asta. Cred că mi-aș aduce aminte. Aici mai e una, din aceeași zi:

„Multstimată domnișoară Buschmann,

Dacă vă spun că e dureros pentru mine să simt lipsa vizitelor dumneavoastră și să n-am nici o perspectivă de a vă revedea, veți fi probabil foarte mirată. Trăiesc foarte retras și mărturisesc că duc dorul discuțiilor cu dumneavoastră. Vreți să-mi faceți plăcerea...

— Aici a întrerupt-o.

— Așa, zise Nina rece. Se vede că n-a avut curajul să spună exact ceea ce voia să spună. Încă o scrisoare?

— Da. Și uită-te la scrisul acesta. Încurcat și dezordonat, fără formulă introductivă, dar cu aceeași dată:

„...această scrisoare vă va surprinde, poate vă va consterna. Încercați să mă înțelegeți. Sînteți foarte tînără, dar discuțiile avute cu dumneavoastră mi-au arătat că spiritul vă depășește cu mult vîrsta și că aveți o inimă destul de generoasă pentru a mă înțelege, pentru a pricepe și ceea ce vă e neobișnuit, ceea ce nu e în genere obișnuit. De cînd ne-am întîlnit prima oară, știu că sînteți inexplicabil legată de viața mea. Ați dat acestei vieți ale mele un sens nou.

Ați făcut ca ființa mea să se desprindă din împietrirea care o cuprinsese. Mi-ați făcut un bine fără să știți. Dar nu v-ați dus acțiunea pînă la capăt. Am nevoie de dumneavoastră. Îmi sînteți necesară ca aerul pe care-l respir. Rătăcesc prin oraș ca să vă caut, trebuie să vă revăd. Vă rog — mă auziți?: vă rog să veniți sau să-mi scrieți măcar un rînd. Viața mea e în mîinile dumneavoastră. Al dumneavoastră B. *St.*"

— Nici scrisoarea asta n-a expediat-o, zise Nina.

— Ce s-ar fi întîmplat dacă o expedia? o întrebai.

Dădu din umeri.

— Probabil că n-aș fi știut cum să procedez. Eram o puștancă pe vremea aceea. Scrisoarea m-ar fi speriat, doar atît. Iar dacă mă duceam atunci la el, ce s-ar fi întîmplat? Am fi discutat despre Stendhal, sau despre Rousseau.

— Uite aici o notă din *8 iulie 1931.*

„Am revăzut-o pe N. Din întîmplare, dacă există întîmplare. Dacă n-a fost un hazard, a fost o fatalitate, crîncenă dar curativă. N. trecea prin parc însoțită de un bărbat. Era spre seară. Bărbatul era înalt și lat, aproape mătăhălos. Nu-l cunosc. N. umbla privindu-l necontenit, cu ochi care trădau totul, întunecați de melancolia primului sentiment mare, dîndu-și osteneala să-și potrivească pașii cu ai lui. Am trecut alături, foarte aproape de ei. N. nu m-a văzut. Nu vedea pe nimeni și nimic afară de el. Am luat-o pe o cărare laterală ca

să-i depășesc, apoi le-am ieșit înainte încă o dată. Bărbatul mi-a displăcut. O față buhăită, poate a unui bețiv ; ținea mîinile împreunate la spate și umbla aplecat înainte, o atitudine care-i accentua felul greoi. Glasul îi era murmurat, vorbea cu accent dialectal. Ce o atrage oare pe N ? Am trecut atît de aproape de ea încît era cît pe aci s-o ating. Mi-a aruncat o privire fugară, tulburată și nemulțumită, fără a mă recunoaște. I-am urmărit cîtva timp. Niciodată nu m-am detestat ca în ceasul acela. Ce rușinos e să faci cunoștință cu tine însuți în acest fel ; îmboldit de o dorință nemăsurată, gelos, bănuitor, invidios, cu gînduri de răzbunare, pe scurt : posedat de toți demonii pasiunii virile. Dar ce dulceață necunoscută avea răul !

Începea să se întunece, și cei doi (cei doi — de ce îmi prilejuiește o asemenea plăcere diabolică să scriu asta ? probabil pentru că o așez astfel pe N. pe aceeași treaptă cu tipul mătăhălos), cei doi tot mai umblau prin parc, în cruciș și-n curmeziș. Era foarte cald în seara aceea ; în depărtare fulgera, din lunca rîului se auzea orăcăitul broaștelor. O seară otrăvită de melancolie și de senzualitate. Era ora unsprezece cînd s-au despărțit la ieșirea din parc. Nici măcar nu și-au dat mîna. El a dispărut în întunericul parcului, parcă s-ar fi destrămat. Am resimțit dorința violentă și stupidă de a mă lua după el, de a-l trage la răspundere, de a-l pălmui și a-l jigni. N. stătea în mijlocul drumului, nemișcată, cu brațele atîrnînd, gata să se transforme de dragul lui într-o tufă, poezie cu totul melancolică.

N-am îndrăznit să-i adresez o vorbă. Da, acesta e cuvîntul potrivit : n-am îndrăznit. Stăteam în apropierea ei, în întuneric, și-i respectam sentimentele. Cînd a pornit, în cele din urmă, la început șovăind, mergînd apoi tot mai repede, m-am luat după ea. Va să zică se mutase. Nu sînt sigur de ce am să fac, sau mai degrabă de felul în care voi face ceea ce trebuie să fac."

„18 august 1931.

Nu mai pot susține că am revăzut-o pe N. din pură întîmplare, căci treceam pe jos sau cu mașina, de mai multe ori pe zi prin Habsburgstrasse, unde locuiește acum. Dar de data asta i-am vorbit. E cu desăvîrșire sinceră, de o răceală aproape dură. (Nu e o răceală voită, care ar izvorî dintr-un defect ; răceala ei e însă pecetea tinereții, semnul nevinovăției.) Privirea îi e temătoare dar atît de limpede, încît mi-a fost rușine de dorurile mele nocturne, și totuși această privire se va întuneca într-o zi. Toată ființa asta e numai promisiune. Se mai crede încă băiețoasă și ia o alură bruscă, detașată, intelectuală. Îmi povestește de studiile ei, urmează psihologia, și manifestă entuziasmul nealterat al primelor semestre. Nici nu vorbește de altceva. Se ducea spre biblioteca de stat. Își folosește vacanțele pentru studii. E cam palidă. Am riscat întrebarea dacă ar accepta să facă împreună cu mine o mică excursie la sfîrșitul săptămînii. Mi-a răspuns fără nici o jenă : «Nu, mulțumesc, nu pot ; n-am bani». În schimb, acum eram eu jenat. Trebuia

s-o întreb dacă acceptă să fie invitata mea la această excursie. «Pot să primesc oare ?» a întrebat chibzuind cu gravitate. «De ce nu ?» am întrebat la rîndul meu. «Ei, mi-a răspuns, părinţii mei mi-au spus mereu să nu permit niciodată ca un bărbat să cheltuiască bani pentru mine.»

Cum poate o ființă atît de independentă spiritualicește să fie legată de prejudecăți atît de convenționale și banale ? În cele din urmă i-am spus că am o mașină și, dat fiind că plec oricum, și fără ea, nu e necesar să cumpăr nici măcar un litru de benzină în plus din pricina ei, și că am putea sta ca oaspeți la mătușa mea Annette. Dar cu asta rezistența fetei n-a fost cîtuși de puțin învinsă. Am însoțit-o pînă la Bibliotecă, în drum am vorbit însă monosilabic, aproape neprietenos. Propunerea mea îi dă enigme de dezlegat. La urmă a spus scurt : «Am să vă dau un telefon vineri seara». Apoi a plecat. Nu m-am putut opri să nu privesc cu plăcere în urma ei. Dar am observat cu adevărată groază că o consider pe N. ca legată de mine. Ar fi timpul ca visele mele să fie corectate fără menajamente de realitate. Aproape că doresc ca N. să-mi spună că nu vine cu mine."

„20 august 1931.

N. mi-a telefonat : Vine cu mine dacă e cu putință ca în cursul drumului să treacă pe la unul dintre profesorii ei, care are unele cărți importante pentru ea. Acesta e camuflajul pe care-l inventează pentru pudoarea și

mîndria ei. Vom pleca sîmbătă la prînz și ne vom întoarce duminică seara. Îmi mai rămîne acum să prezint situația Helenei. Ce rezistențe se iscă într-un bărbat care, obișnuit fiind să ducă o viață controlată, sau măcar oricînd controlabilă, lipsită de secrete, se vede deodată silit să tăinuiască ceva ! Recurge la șiretlic și minciună. Îi sînt urîte și totodată dulci, în orice caz însă necesare, neapărat necesare ; sînt pavăza și arma sa împotriva înrobirii laturii sale mai prețioase : aventurierul din el. Am să-i spun Helenei că mă duc la Bonn, la Congresul medicilor. Spre norocul meu, are loc zilele acestea. Dar ce mă fac dacă vrea să vină cu mine ? Împotriva obișnuințelor noastre, s-ar putea să-i dea în gînd, dorința de a veni. Nu bănuiam pînă acum că sînt atît de inventiv la minciuni. Pretextul mi-e îndată la îndemînă : trebuie să iau cu mine un coleg. Ce simplu e în teorie, și dificil în practică ! Mai ales că nu scap de senzația penibilă că Helene nu va crede o singură vorbă din ce am să spun. Îmi va pregăti valijoara, cu grijă ca întotdeauna, și nu va pune nici o întrebare. Dispune de arma infamă a cunoașterii mele fără a rosti un cuvînt. De ce îi acord această putere asupra mea ? Nu sînt un om liber ? Care bărbat e liber ?

Noaptea : Întrebarea asta a declanșat o serie de reflecții care îmi răpesc somnul și mințile. Am să iau un somnifer. N-aș vrea pentru nimic în lume să fiu nedormit mîine. M-ar face să par bătrîn. În această temere văd culmea stupidității mele."

Aici, Nina izbucni în rîs o clipă, apoi zise serios :

— Înainte dispreţuiam bărbaţii care mint. A minţi însemna pentru mine laşitate. Şi nu-mi place laşitatea. Nici la mine, nici la alţii. Dar acum înţeleg că omul are nevoie de secrete aşa cum ai nevoie de noapte. Înainte vreme credeam că viaţa trebuie să fie cu totul limpede, cu totul deschisă, controlabilă, cum scria Stein, şi că s-ar putea să mergi înainte pe un drum drept, în lumina zilei, strigînd oamenilor pe şleau tot ce ştii şi tot ce vrei : poftim, iată, acum ştiţi şi voi, vă place, nu vă place, aşa sînt eu şi fac cutare lucru aşa şi nu altfel. Dar cu o viaţă atît de unilaterală nu ajungi departe. Acum înţeleg că trebuie să minţi. Şi copiii trebuie să mintă uneori, şi e bine să le lăsăm această libertate. E vălul pe care-l aştern peste viaţa lor, pentru ca să n-o poată prinde şi distruge orice curios.

Simţeam că-mi împărtăşeşte un gînd care o preocupase adesea şi intens, şi chiar dacă n-am înţeles-o în clipa aceea perfect, m-am bucurat că vorbeşte. Deşi nu spunea încă nimic despre ceea ce o muncea cu adevărat, simţeam că nu va mai trece mult pînă să ajungă acolo. Dar avea mereu nevoie de un nou îndemn.

— Şi cum a fost excursia cu Stein ? o întrebai.

Nina nu luă în seamă întrebarea mea.

— Ciudat, zise, că Stein a fost atît de gelos pe profesor.

— Ce profesor era, de fapt ? întrebai iar.

— Profesorul meu de fizică de la şcoală.

— Ei, şi ?

— Nimic. Toate elevele îl adorau. Şi eu. Eu vreme mai îndelungată decît celelalte. În ultimele clase, cînd fetele aveau de mult cîte un iubit, pentru mine tot nu exista decît numai şi numai profesorul, aşa s-a făcut că am împlinit douăzeci de ani şi apoi douăzeci şi doi, ştiind teoretic o mulţime de lucruri despre dragoste, fără ca măcar să mă fi sărutat cineva vreodată.

Desigur nu din curiozitate, numai ca s-o determin să vorbească mai departe, o iscodii :

— Dar atunci, în excursia cu Stein ?

— Oh, zise, tu crezi că atunci mi-am îmbogăţit experienţa ? Nu, nu. Cu asta am făcut cunoştinţă într-un mod cu totul diferit. Dealtfel, uitasem cu desăvîrşire. N-am povestit-o încă nimănui. De ce oare mi-o amintesc acum ? Aş putea să ţi-o povestesc în fond, dar ai să fii îngrozită.

Faţa i se întunecă dintr-o dată :

— Vezi, strigă mînioasă, de asta ar fi putut să mă scutească Stein. Dar în clipa următoare continuă, obosită : O, Doamne, în fond e totuna. Povestea nu m-a atins. Nici n-am înţeles-o în întregime. Dealtminteri pare neverosimilă. Închipuieşte-ţi că ai o fiică de douăzeci şi doi de ani, complet nevinovată, care vine şi-ţi povesteşte că s-a dus cu un bărbat străin într-un bar, pur şi simplu din curiozitate şi gust de aventură, fiindcă nu mai fusese la bar şi şi-a închipuit că e o speluncă de fumat opiu ; acolo bea de toate amestecate, şi

cum nu e obișnuită, asta-i dă nu veselie ci o oboseală cumplită, încît nu dorește decît să doarmă. Bărbatul o duce la hotel, în camera lui, și cum ea acceptă ușor, crede că e experimentată. Și urmează ceea ce trebuia să urmeze. Lui i se pare nefiresc că ea se apără. Apoi pricepe, prea tîrziu, și nu spune decît : „Doamne !" După care se ridică, se duce la fereastră, aprinde o țigară și o aruncă în curte, iar fata pleacă. Singură. Atît. Tu ai crede-o pe fiica ta ?

— Ce îngrozitor ! strigai fără voie.

Nina zîmbi puțin, aproape ca o femeie bătrînă.

— Și te-a lăsat să pleci așa, pur și simplu, și nu s-a mai sinchisit de tine ? Ce brutal !

Eram foarte pornită împotriva acestui bărbat și împotriva tuturor bărbaților. Nina însă zise detașat :

— Ce trebuia să facă ? O lungă scenă melancolică ? Să arate remușcări ? Mi-a dat adresa lui, dar am aruncat-o pe stradă.

— Da, exclamai, încă foarte consternată, tu ești tare, viața își poate permite așa ceva cu tine ! Altă fată...

— Dar eu nu eram o altă fată.

— Bine, dar...

Mi-a retezat vorba.

— Nu uita că eu eram de vină, zise sec.

Înainte de a putea da o replică, tot indignată cum eram, Nina zise ca în treacăt :

— Și ce scrie Stein despre excursia noastră ?

Mi s-a părut aproape că-și bate joc de mine și de indignarea mea, aveam chiar impresia că

inventase povestea asta ca să mă șocheze. Bănuiala aceasta a persistat în mine pînă ce un pasaj mai tardiv din jurnalul lui Stein m-a convins că se întîmplase într-adevăr ceva de acest gen.

— Ei, hai, citește, zise Nina, citește pasajul cu excursia. Sau, stai : ți-o fi foame. Sări de pe ladă. Îți fac două ochiuri. Îți ajunge ?

Mi-era într-adevăr foame, în pofida spaimei resimțite.

— Dar ție, o întrebai, nu-ți faci nici unul ?

— Ah, murmură, nu-mi vine să mănînc.

I-am luat tigaia din mînă și am pregătit pentru fiecare cîte două ochiuri pe cîte o felie de pîine prăjită. Nina își mîncă porția ca un copil ascultător, dar fără nici o poftă, de-ți era mai mare jalea. După ce am isprăvit, am mai stat cîtva timp în tăcere, fumînd o țigară.

— Ciudat, zise Nina pașnic, că a trebuit să atingem vîrsta asta pînă să ne găsim.

Mi-a aruncat o privire fugară, plină de duioșie, care m-a făcut să bănui că se obișnuise să nu trădeze nimic din sentimentele ei, care sînt foarte intense. Era plin de farmec pentru mine să fac astfel cunoștință încetul cu încetul cu sora mea, n-aș putea susține, însă, că o cunosc acum cu adevărat ; dar asta nici nu e necesar.

După ce am spălat puțintica noastră veselă, Nina insistă să continui lectura. Relatările lui Stein păreau să-i trezească treptat un interes mai cald, deși reticent. Dealtfel sînt sigură că n-o interesa atît ceea ce se povestea despre ea însăși cît ceea ce trăda Stein despre sine.

„*21 august 1931.*

Revenit din excursia mea cu N.

La început, N. a fost foarte tăcută, și nici eu nu știam despre ce să vorbesc. Treceam așadar în tăcere prin peisajul care, după ploaia abundentă, se înfățișa cu o timpurie tentă tomnatică: culori nuanțate și o gingășie moale, amintind de zile de primăvară și creînd o atmosferă atemporală și emoționantă. Nu știu ce se petrecea în sufletul ei. Cînd am ajuns la Tutzing, s-a înviorat deodată și m-a rugat să oprim, de vreme ce dorea să-l viziteze pe profesorul acela care urma să-i dea cărți. Am așteptat mai bine de o jumătate de oră înainte de a mă apropia de gardul viu pe după care dispăruse. N-aveam intenția s-o urmăresc cu privirea, totuși am făcut-o. Am văzut-o plimbîndu-se încoace și încolo prin grădină alături de un bărbat pe care l-am recunoscut îndată: era acel profesor greoi și obscur care mă înfuriase atît de tare nu demult. Nu auzeam ce vorbeau. Nici nu păreau să vorbească. Dar ce făceau? De ce se plimbau atîta timp unul lîngă altul? În cele din urmă s-au oprit. El cobora privirea uitîndu-se la ea cu un fel de melancolie indiferentă și răbdătoare, așa cum privești uneori animalele pe care nu le înțelegi. Recunosc că în clipa aceea eram cît pe aci să pricep în ce consta însemnătatea lui pentru N. El corespunde așteptărilor izvorîte din înclinația temporară, tinerească a Ninei spre melancolia romantică.

În sfîrșit, N. și-a luat rămas bun. Dar cum s-a despărțit de el! S-a smuls, a făcut o mișcare vrînd să-i întoarcă spatele, a șovăit, a mai stat în același loc, s-a uitat încă o dată la el, apoi s-a întors brusc, s-a repezit înainte și a luat-o la goană ca și cum ar fugi de cineva.

După ce am pornit mai departe, a stat o bună bucată de vreme nemișcată, cu fața întoarsă spre geam. Vîntul îi trecea prin păr, și mă simțeam tare ispitit să-l ating. N-am făcut-o.

Abia cînd ne-am apropiat de munți și-a revenit. A ridicat capul de parcă l-ar fi scos din talazuri întunecate, a inspirat adînc aerul proaspăt și curat, s-a uitat în jur, mirată că se află într-un peisaj străin. M-a privit ca trezită din somn, iar fața ei, încă puțin obosită, exprima o nuanță de hotărîre, care nu era puțin prea voluntară ca să fie durabilă."

Simțeam că Nina nu mai ascultă.

— La ce te gîndești? o întrebai.

A tresărit puțin; așa mi-am dat seama cît de absentă fusese.

— Mă gîndesc la melancolie, zise încet. Firește, orice ins e melancolic, dacă a înțeles că tot ce e frumos îți este dat doar cu împrumut, revocabil și doar pentru cîteva ore, și că aici, în mijlocul oamenilor, printre copaci și teatre și ziare sîntem la fel de singuratici cum am fi dacă ne-ar abandona cineva pe luna rece și pustie.

— Nina, exclamai eu, ce vorbești! Mi se pare că-ți place să trăiești, iubești viața? N-ai spus tu singură așa?

— Ba da, răspunse, melancolia nu e dealtminteri decît începutul cunoașterii. Deodată izbucni în rîs. Ce vorbe înțelepte spun! Firește că-mi place să trăiesc. Dealtfel, există și o falsă melancolie, continuă ea. Uită-te numai la ochii oamenilor. La unii melancolia se află doar la suprafață și nu înseamnă mai mult decît intenție și sentimentalitate. Ochii într-adevăr melancolici au la suprafață un strat de voioșie sau de atenție sau de preocupare. Dar asta e doar cortina teatrului. Îndărătul ei se află scena, pe care n-o vezi cînd se ridică însă uneori cortina, se vede că în spatele ei e întuneric și acolo stă un om lipsit cu totul de speranță și de indignare, iar dacă vine cineva la el, îndreptîndu-se exact spre el, pentru a-l lua și a-l duce într-o lume mai prietenoasă, atunci devine bănuitor. Nu crede într-o lume mai prietenoasă. E intoxicat de melancolia lui. Îți zîmbește și se preface că te crede, dar nu se ridică pentru a te urma.

Îmi aruncă o privire timidă și scrutătoare, așa încît bănuiam că vorbise despre bărbatul pe care-l iubea. Deodată roși, se făcu stacojie și zise:

— Doamne, ce vei fi gîndind despre mine, rezonabilă cum ești!

— Ei, replicai eu, uneori aș da mult să fiu mai puțin rezonabilă, să fac o prostie mare de tot și să mă arunc în încurcătura cea mai năstrușnică.

— Nu, nu, strigă Nina aproape îngrozită, nu, să nu-ți dorești una ca asta! Dacă ți se-ntîmplă, n-ai ce face, atunci trebuie să vezi cum

îi supraviețuiești într-un fel cît de cît onorabil. Dar să ți-o dorești, e aproape un păcat. Și adăugă vehement: Întotdeauna e mult prea mult în joc.

— Ah, zisei, o viață în care nu e totul în joc din cînd în cînd nu valorează nimic.

După ce am spus asta, m-am speriat, era o o idee străină care mă luase prin surprindere, și nu știam încă dacă credeam într-adevăr ceea ce spusesem, căci nu resimțisem niciodată dorința de a risca ceva.

Nina mă examină și rosti dusă pe gînduri:

— Va să zică nu ești mulțumită cu viața ta pentru că e atît de liniștită?

Era să izbucnesc, protestînd: Nu-i adevărat, n-am spus asta. Dar deodată mi s-a părut că are dreptate, de o sută de ori dreptate, și am tăcut speriată.

— Iar eu, continuă Nina, nu sînt mulțumită pentru că a mea e atît de neliniștită. Sîntem totuși ciudați, noi oamenii. Rîse puțin, dar apoi mă apucă de braț și zise cu pasiune: Dar nu-i adevărat, de fapt nu sînt deloc nemulțumită. N-aș vrea să fie altfel. Nu-mi doresc să am pace. Știi, continuă, uneori umblu seara pe străzi, mai ales în serile de vară, și mă uit în grădini și în camere unde arde lumina și radioul cîntă încet, și văd oameni șezînd. În asemenea momente mă apucă un dor sfîșietor de familie, de un bărbat care să fie drăguț cu mine și la care să țin și care să mă ia în brațe noaptea. Atunci mă reazem de un gard de grădină, privesc cum se petrec lucrurile la ceilalți și mă gîndesc: de cîte ori mi-a oferit

soarta așa ceva și n-am acceptat niciodată, în fond de ce ? De ce trebuie să stau aici ca un cîine pribeag ? De fapt, nu soarta sau cum vrei să-i zici mi-a refuzat lucrul acesta. Eu am fost cea care n-a vrut. Nu era pentru mine. O dată am încercat să am o căsnicie, copil și tot restul, dar n-am fost fericită, și s-a și terminat prost. Iar atunci, cu Stein, mi s-a oferit mai mult decît o idilă casnică. Atunci aș fi putut avea exact mediul și felul de viață pe care mi le doream. De fapt, Stein mă luase cu el, la mătușa lui, ca să-mi arate asta. Căci mătușa asta avea o casă, ce zic, casă, cea mai frumoasă casă din cîte am văzut vreodată, și-i aparținea lui Stein, el era singurul moștenitor, și de fapt i-o dăruise lui încă de pe cînd trăia. Se afla în mijlocul unei grădini uriașe, iar interiorul era plin de obiecte de preț. Nu vedeai acolo un singur lucru care să nu fi fost de o frumusețe aleasă, fiecare bucată fusese într-adevăr aleasă, fiecare covor și fiecare farfurie și fiecare vătrai și scrumieră, și peste tot plutea un miros de dușumele proaspăt frecate și de lemn de cireș vechi cu care se amesteca parfumul de grădină și de nuc, știi, toate erau de așa natură, încît și acum încă mi-e puțin dor de ele. Am fost de multe ori pe acolo pînă a murit mătușa lui Stein.

— Pe urmă n-ai mai fost ?

Nina clătină din cap.

— Pe urmă nu, casa a fost închiriată iar mai tîrziu vîndută.

— Dar Stein nu s-a mutat în ea ?

— Nu. A rămas mereu în locuința lui din oraș. Era ca un copil încăpățînat. Dacă nu m-a avut pe mine, n-a mai vrut să aibă nici casa.

— Doamne, Nina, strigai, omului ăstuia i-ai făcut viața praf !

S-a uitat la mine liniștită.

— Crezi ? Crezi într-adevăr ? Eu nu cred. Avea totuși ceva care să-i umple viața, ziua și noaptea, își avea profesiunea și în plus dragostea care-l menținea viu. Cred că ceea ce numim fericire constă numai în asta : să rămînem mereu vii, mereu ocupați de ceva, ca un dement de ideea lui fixă. Mie mi s-a întîmplat să fiu foarte nefericită în viață, și pe cînd Stein pretindea că sînt o favorită a zeilor, fiindcă așa susținea mereu, eu trebuie să mărturisesc că n-am prea remarcat-o gîndindu-mă însă bine, eram foarte fericită într-un alt mod, chiar atunci cînd mă credeam foarte nefericită. Cu Stein s-a întîmplat probabil la fel. A știut tot timpul că nu se va însura niciodată cu mine. Sînt ferm convinsă și cu toate acestea a rămas neclintit în gîndul său că ne vom căsători totuși. Asta e pură demență, dacă o privești lucid. Nu e ca și cînd s-ar fi scindat într-unul care credea în realizarea ei și altul care nu credea. Nu, era limpede pentru el că totul e fără perspectivă. Dar avea nevoie să creadă, și-a propus de-adreptul ca țel să creadă în ea cu tot mai multă convingere. Era temelia pe care clădea. Nu știu dacă asta e explicația. Așa îmi închipui eu lucrurile. Poate au fost altfel. Ce știm în fond despre semenul nostru ? Nici măcar despre noi nu prea știm

mare lucru, și cu cît credem că știm mai mult, cu atît vedem mai puțin pătrunzător. Și pe măsură ce înaintăm în vîrstă, învățăm tot mai bine să trăim umblînd ca pisicile, tot mai silențios, tot mai puțin necondiționat. Acesta e chiar semnul că începem să îmbătrînim. Mă bucur că am să fiu bătrînă.

Mi-a venit să rîd, căci nu arăta deloc ca și cum ar fi pe cale de a îmbătrîni.

— Nu rîde, zise serios. Cînd cineva încetează să vrea, începe să îmbătrînească. Pînă nu demult, mă trezeam dimineața cu senzația că are să se petreacă ceva deosebit. Eram ca un cîine de vînătoare care stă dimineața în pragul ușii, se întinde, adulmecă apoi cu botul în vînt și tremură de pofta de a ieși la vînătoare. Acum însă, acum nu mai sînt o surpriză pentru mine, iar viața nu mai e o cîmpie fără margini, ci un spațiu îngrădit de patru pereți, între care trebuie să fac ce-mi stă în putință. Apoi adăugă dintr-o dată aspru și cu ironie : Margret, sînt pe cale de a face ceva grozav de cumsecade.

Sări de pe ladă, se duse la fereastră și continuă, vorbind în afară, așa că de abia o înțelegeam, căci pe stradă trecea tocmai un șir de camioane.

— Plec, zise, fiindcă omul acesta (ezita de fiecare dată înainte de a-l pomeni) e căsătorit și nu vreau să pricinuiesc nici o tulburare. E ceva cumsecade, nu-i așa ? Și totuși am senzația că voi comite o greșeală afurisită, poți să înțelegi asta ?

Reveni, se așeză iar pe ladă, trăgînd picioarele sus și ghemuindu-se lîngă mine ca un copil.

— Știi, continuă, că există situații în care orice etică dă faliment, ba chiar conștiința ? Deodată orice lege pare abolită. Te vezi predat bunului plac. La discreția cui ? Nu știu. Glasul îi deveni deodată răgușit și dur : Nu sînt o ființă morală, sau ceea ce se cheamă așa. Am la activul meu cîte ceva care pe părinții noștri, de pildă, i-ar putea băga în mormînt încă o dată. Dar nicicînd n-am jucat un joc perfid, am respectat legăturile existente, fiindcă... Mă rog fiindcă așa am procedat. Dintr-o dată însă îmi aruncă o privire plină de o profundă disperare — dintr-o dată n-am mai putut să mă împotrivesc. Am făcut deci ceva ce ar trebui să-mi apară ca un rău. Dar nu mi se mai pare ceva rău. E pur și simplu just. Și dacă plec acum ca să nu provoc și mai multă tulburare, o fac cu sentimentul nefericit de a proceda greșit. Adăugă murmurînd : E îngrozitor că există asta : de o parte legea, de alta viața, și orice faci, e anapoda. Oare e adevărat că ai acces la o viață superioară învingînd viața ? Clătină obosită din cap, răspunzîndu-și singură : Nu cred. Cred că viața are dreptate. Dar poate că mi-o spun încercînd să mă conving, numai pentru că dorința mea e încă foarte puternică, chiar dacă am impresia că am și depășit totul. Ah, cine s-ar putea dumiri ?

Tare aș fi vrut s-o conving că în cazul ei, sentimentul meu înclină puternic de partea „vieții“ și că, după cîte socot eu, sacrificiul ei

sau fuga ei, sau ce o fi, nu-şi are rostul. Dar nu m-am îndurat s-o tulbur şi mai mult. Am tăcut deci, lăsînd-o cu gîndurile ei, în timp ce răsfoiam mai departe jurnalul lui Stein.

— Ah, Doamne, zise după cîtva timp iute şi cu autoironie, pînă la urmă o să mă căiesc că nu m-am măritat pe atunci cu Stein. Aş sta acum în casa aceea frumoasă, aş avea la spate o căsnicie liniştită, n-aş avea griji şi aş putea să lucrez, numai şi numai să lucrez. Aş fi fost cruţată de toate astea.

— Nu, răspunsei aproape împotriva voinţei mele, acum spui prostii, Nina. Probabil, sau cu siguranţă l-ai fi întîlnit totuşi pe celălalt. Nu te poţi împotrivi destinului.

— Da, zise, destinul e destin.

Apoi am tăcut. După cîtva timp, i-am pus jurnalul în faţă şi de data aceasta nu mi-a mai cerut să citesc cu voce tare. Am citit împreună în tăcere.

„Am dat de Annette în grădină, şi mi s-a părut că o priveşte pe N. cu interes. Seara a decurs fără incidente deosebite. Annette înregistra ocazionalii *«faux pas»*[1] ai Ninei, dar privirea ei, de obicei atît de ascuţită şi distantă, se îndrepta spre ea cu uimitoare şi crescîndă bunăvoinţă. Nina însă era nefericită. Nu-şi dădea nici o osteneală să placă. Renunţase de la bun început. Cu o mină serioasă, dădea răspunsuri laconice, politicoase la limită. Annette în schimb îi adresa cuvîntul tot mai frecvent, ba

[1] Paşi greşiţi (fr.).

am observat chiar cu mirare că ea, îndeobşte rece şi distantă, aproape că se străduia s-o cucerească fata aceasta. Dar n-a reuşit s-o scoată pe Nina din atitudinea ei rezervată. Cînd ne-am sculat de la masă, am rămas o clipă singur cu Annette. M-am ferit să pun vreo întrebare, ea însă mi-a spus cu vioiciune : «M-ar tenta s-o educ pe fiinţa asta. Are nevoie de mai multă siguranţă în comportare, are nevoie de îmbrăcăminte mai bună, de altă coafură, încolo nimic, dar atunci ar putea fi prezentată oriunde. Adu-mi-o aici din cînd în cînd. O să înveţe repede. Dar, a zis punîndu-şi mîna pe braţul meu, dar, nu cred că ai s-o poţi păstra.» — «Doamne, Annette, răspunsei, ce înseamnă *a păstra !*» A zîmbit şi apoi mi-a spus ceva ce m-a consternat, deşi nu m-a surprins, de vreme ce o gîndisem eu însumi de sute de ori. Mi-a spus : «N-ar putea trăi în atmosfera ta rarefiată, are nevoie de căldură şi de neastîmpăr şi de schimbare, e de felul celor care trebuie să rişte mult». Cu asta m-a lăsat singur.

Am găsit-o în sfîrşit pe Nina în grădină, stînd pe vine lîngă un bazin cu apă, ascunsă în desişul unor plante acvatice cu frunze mari şi flori. Evoca imaginea unui animal speriat dar gata de atac. Zărindu-mă, a ascuns o foaie de hîrtie în buzunar şi a început să se joace cu o floare veştedă. Era greu de înduplecat să stea de vorbă cu mine. Deodată m-a întrebat : «De ce m-aţi adus aici ?»

«Pentru că am crezut că o să vă placă.»

«Cum ați putut să vă închipuiți una ca asta ?» a întrebat sumbru.

«Ei bine, pentru că această casă și această grădină sînt tare frumoase.»

Mi-a aruncat o privire piezișă spunînd :

«Nu mă potrivesc cu acest loc, și o știați bine».

«Dar de unde, am strigat, ce prostie, de ce nu v-ați potrivi !»

«Nu știu cum trebuie să te porți în case din astea, a replicat ea, și nu-mi place să fiu aici.»

«Îmi pare rău, am răspuns, nu m-am așteptat la asta ; o să pornim mai departe chiar mîine dimineață, mai aveți răbdare numai noaptea asta, vă rog.»

Nu mi-a răspuns. «Vreți să vedem grădina ?» am întrebat.

Lumina de amurg scăzuse, se făcuse aproape întuneric, luna nu răsărise încă, în grădină plutea mirosul legumelor de toamnă, al nucilor și al primelor frunze ce putrezeau pe pajiștile umede de rouă, aerul era plin de zgomote molcome : șoareci alergînd sub gardul viu, pisici hoinare prin tufișuri, lilieci zburînd peste capetele noastre, iar în livadă, bufniturile merelor ce cădeau din pomi. O noapte minunat de animată. Pașii Ninei lîngă mine abia se auzeau, ea însăși tăcea. M-am ferit să vorbesc, căci îmi țeseam mai departe iluzia despre tainica, profunda mea înțelegere fără cuvinte cu Nina. Savuram o fericire foarte artificială, extrem de artistic elaborată în visele mele, am savurat-o pînă la ușa dormitorului ei. «Noapte bună», am spus, dar în clipa aceea mi-am adus aminte că trebuie să mai discut cu ea planul zilei de mîine. M-a ascultat rezemată de ușă, privindu-mă cu ochi mari și limpezi. În clipa aceea, în situația aceea mi-a pierit spiritul de observație. N-am zărit oare în ochii ei deodată o scînteie de batjocură, o provocare abia perceptibilă, neștiută, sau abia știută de ea însăși ? Nu-mi dau seama. Să mă arăt mai bun decît sînt ? Să spun : tinerețea ei, puritatea ei m-au mișcat ? Nu, nu m-au mișcat. M-au ispitit, m-au îmboldit. Mă temeam oare de un eșec ? Prilejul era favorabil. Dispoziția ei melancolică, sentimentul de a fi stingheră ar fi aruncat-o în brațele mele, ca să caute refugiu la cel pe care-l cunoștea. Oare n-o doream destul ? Emoția mă sugruma, buzele îmi erau uscate și fierbinți. Ce m-a reținut? Numai o reflecție fugară, o umbră de reflecție : «Și ce va fi apoi ?» I-am dat mîna. «Noapte bună, mi-a spus Nina și a intrat în camera ei. N-a încuiat ușa, desigur că nici nu i-a trecut prin minte să încuie. Am rămas cîtva timp în holul întunecos. Toată casa dormea. Din fereastra Ninei cădea o pală de lumină în grădină. Am așteptat pînă s-a stins, apoi am mai ieșit o dată la aer. Am făcut o lungă plimbare pe cîmp. Era o noapte rece, de o seninătate binefăcătoare. M-am întors abia spre zori. Cînd m-am trezit din somnul mult prea scurt, oglinda mi-a arătat o figură îmbătrînită și sură. Văzîndu-mă așa, am fost cuprins de o adîncă mulțumire. Numai că acest sentiment a fost de scurtă durată. Căci, în

curînd, mi-am dat seama că mă mint și mă ascund după deget. Desigur, nu aveam de notat nici o tulburare a vieții mele, n-aveam de înregistrat nici o pierdere, totul rămăsese în ordine ; dar nici nu cîștigasem nimic. Sînt ca un negustor care-și ține corabia în doc uscat în loc s-o trimită ca să-i aducă bogății. E riscant să-ți trimiți corabia în larg, iar eu nu sînt făcut pentru aventuri, sigur nu. Dar ce valorează un bărbat care nu îndrăznește să întreprindă nimic ?

Duminica pe care am petrecut-o cu Nina la munte s-a desfășurat într-o atmosferă de seninătate aproape netulburată. Dar la sfîrșitul zilei am fost nevoit să constat că nu mă apropiasem cu nimic de ea. Atunci m-a copleșit durerea, da, aceasta e expresia potrivită. Făcînd calea întoarsă, în timp ce se însera, am devenit mai conștient ca oricînd de zădărnicia vieții mele. Trebuia să i-o spun. «Nina, i-am vorbit eu, există oameni cărora totul le-a fost dat, toți cei o sută de talanți. Sînt puțini, dar există. Sînt alții cărora li s-au hărăzit doar zece sau teizeci de părți din întreg. Aceștia formează majoritatea și nu merită să discutăm despre ei. Apoi mai sînt unii cărora li s-au hărăzit nouăzeci din sută, nouăzeci, înțelegeți ? Va să zică aproape tot. Dar le lipsesc tocmai acele zece părți care contează. Dintre aceștia fac parte și eu. Oameni ca mine n-ar trebui să se nască.»

Nu mă uitam la Nina în timp ce vorbeam, dar deodată i-am simțit mîna așezîndu-se pe brațul meu, lin, ușor, plină de simpatie înțelegătoare. Parcă mă atinsese viața însăși. Tot chinul meu s-a topit sub această atingere lăsînd loc unei vagi și dulci speranțe. «Viața nu mă abandonează încă. Nina e alături de mine.» Ochii mi se umplură de lacrimi. Ea n-a văzut, n-a putut să vadă. Și chiar dacă ar fi observat, nu mi-ar fi rușine.

Acum e noapte și sînt singur (Helene m-a primit prietenos ca întotdeauna, fără să pomenească măcar o vorbă de congresul medicilor) și mă întreb cum e cu putință ca un om de vîrsta mea să găsească «sensul vieții» într-o fetișcană. Îmi vine-n minte deodată credința unor triburi primitive, și a unor țărani de la noi, că dacă pui niște copii viguroși să doarmă în pat alături de bătrîni, o parte din vigoarea acelor copii trece în trupul bătrînilor, întărindu-i și prelungindu-le astfel viața. Iată o aluzie penibilă pe care și-o permite memoria mea.

Mai mult ca oricînd doresc să mă însor cîndva cu Nina."

Sub această relatare se afla în chip de încheiere o linie groasă. Fusese trasă cu atîta putere, încît penița se căscase.

Nina se uita la linia groasă.

— Nu știam asta pe atunci, rosti îngîndurată, asta nu.

— Și dacă ai fi știut ?

— Ah, zise, nu s-ar fi schimbat nimic. M-am gîndit la el întotdeauna cu ciudă, pe atunci ca și mai tîrziu. Îmi stătea în cale, era ceva străin, voia să facă din mine altceva decît eram,

nu știam ce anume, dar în orice caz ceva ce nu voiam să devin.

Se înfierbîntase vorbind cu patimă crescîndă pînă la mînie. Deodată se opri și zise obosită :

— Dar de ce mă mai enervez din cauza unui lucru atît de îndepărtat în timp ? Ar trebui să-i fiu recunoscătoare lui Stein. Tocmai fiindcă voia să facă din mine altceva decît eram, și tocmai fiindcă îi opuneam mereu rezistență, am învățat să pricep cum sînt de fapt. E ciudat că nu te cunoști și știi totuși cum ești. Pe atunci, în tinerețe, eram cam nedumerită. Ai cunoscut și tu experiența de a te trezi dimineața, pomenindu-te alt om decît cu o zi înainte ? Dîndu-ți seama deodată că umbli altfel, scrii altfel, vorbești altfel ? Ceilalți nu observă, dar tu însăți o știi cu precizie. Simți că poți fi așa, sau așa, sau altfel. Te poți metamorfoza, te poți juca cu tine însăți. Citești o carte și știi că ești asemenea cutărui sau cutărui personaj din ea. Iar la cartea următoare ești iarăși altă figură și așa mai departe, necontenit. Te apleci asupra ta și vezi sute de euri diferite, și nici unul nu e cel adevărat, cele o sută laolaltă sînt poate cel adevărat. Totul e încă nedecis. Poți deveni ce vrei. Cel puțin așa crezi. În realitate nu poți alege decît unul singur din aceste euri, unul bine definit, predeterminat.

— Da, răspunsei, dar uneori ai impresia că alegerea a fost greșită. Uneori, cînd ești foarte singură, foarte stingheră, răsare deodată ceva în tine, o imagine despre tine însăți, te uiți la

ea, te uiți la tine, îți faci semn de adio cu mîna, spunîndu-ți cu tristețe : e prea tîrziu.

— Oh, exclamă Nina consternată, tu gîndești așa despre tine ?

— Uneori, zisei ; în realitate nu gîndisem niciodată așa pînă în clipa aceea.

— Dar oare nu te nedreptățești ? Ai realizat atît de multe în viața ta și duci o existență atît de corectă. Totul e în ordine, tu însăți ești în ordine, te admir.

Mă zăpăcise de tot.

— Nu, replicai, speriindu-mă de propriile mele cuvinte, nimic nu e în ordine. Dar să lăsăm asta. Cred că dimpotrivă, tu ești în ordine. Nu te-ai fixat asupra unui singur eu de-al tău. Ai lăsat totul deschis.

— Doamne, strigă Nina, tocmai asta e ! Hoinăresc prin viață. Sînt ca o țigancă. Nu țin de nimic, deși am copii, nici măcar de mine însămi nu țin. De cîte ori mi se întîmplă să cred că mă cunosc și-mi știu locul în lume, pot să am certitudinea că în curînd voi fi din nou izgonită, că totul se destramă, totul e luat de puhoi, coliba și pămîntul pe care era clădită, și mă regăsesc singură, în nesiguranță. Uită-te la viața mea ! Nicăieri o linie clară.

— Ei nu, protestai, ajunge acum ! Dar ce e cu munca ta ? Cu succesul tău ?

— Doamne, zise ea, dacă ai ști ce puțin importante sînt pentru mine ! Toate acestea se produc din întîmplare. Aș vrea să am o altă profesiune ! Oh, de-aș fi rămas pe vremuri în prăvălia mătușii Leni !

— Ce absurditate ! strigai, și eram într-adevăr convinsă de ce spun. Dar de unde și pînă unde ai fi putut să preiei o prăvălie ? Nu știu nimic de povestea asta. Care mătușă Leni ? Care prăvălie ?

— Păi era o mătușă a tatii. Dar desigur tu nu știi nimic despre asta. De aceea nu l-am văzut pe Stein atîta vreme. Asta s-a întîmplat cînd a murit tata, iar tu erai în America de Sud sau în altă parte, în orice caz inaccesibilă pentru înștiințarea despre deces, și pe urmă n-au mai fost bani ca să-mi continui studiile. În ultima vreme, tata făcuse afaceri cu terenuri, asta n-o știa nici unul dintre noi, nici mama, și pierduse o grămadă de bani. Iată-ne deci fără parale și chiar cu datorii. Atunci s-a zis cu studiile. Trebuia să mă descurc, să procur la repezeală bani pentru mama și pentru mine. Atunci ne-a scris mătușa Leni, o soră a bunicii din partea tatei, sau mai știu și eu ce rubedenie îndepărtată era cu noi, propunînd să-i țin eu prăvălia, fiindcă era prea bătrînă și bolnavă, și că în schimb voi moșteni casa. Ce alta aveam de ales decît să accept ? Mama a rămas în oraș și a închiriat camere ca să facă rost de bani spre a plăti datoriile, iar eu m-am mutat la Wenheim, ca să vînd bomboane și țigări și cafea și făină. Dar ascultă : a trecut de ora unu. Trebuie neapărat să mănînci ceva. E un restaurant mic vizavi, lîngă parc, acolo mănînc eu de obicei.

N-aveam nimic împotrivă, aerul tare de la München îmi dădea o poftă de mîncare neobișnuită.

Era o zi de primăvară cu lumină scînteietoare și vînt vesel și miros proaspăt de frunziș tînăr, dar Nina nu vedea și nu simțea nimic din toate acestea. Treceam prin parc.

— Ți-e tare foame ? întrebă ea.

— Nu. De ce ?

— Am putea să ne așezăm puțin pe banca aceea, dacă vrei.

Nu trecuse un minut și Nina adormise. Dormea, cu brațele întinse pe spătar, cu fața în sus, expusă razelor puternice. Ședea ca moartă, și o clipă am încercat teama stupidă că a murit într-adevăr. Am găsit un ziar vechi pe jos, lîngă bancă, l-am ridicat și l-am ținut peste fața ei. A dormit o jumătate de oră nemișcată. Apoi s-a trezit brusc și s-a uitat mirată în jur.

— Cred că am dormit, zise.

— Chiar așa, confirmai eu, slavă Domnului !

— Mi se cam întîmplă în ultima vreme, spuse încurcată. Noaptea nu dorm, apoi ziua, la un moment dat, indiferent de oră, adorm deodată. Odată am adormit în tramvai, în picioare.

Rîse jenată.

— Nina, ce ar fi dacă ne-am duce împreună undeva ca să ne recreem ? Într-un sanatoriu, sau la mare ?

— Nu, răspunse hotărîtă, în timp ce fața ei exprima spaima, nu, vreau să plec.

Simțeam că n-avea rost s-o contrazic.

La masă, nu mîncă aproape nimic, și chelnerul, care o cunoștea mi se plînse :

— Uitați, așa face de atîtea săptămîni! Puțină salată, un cartofior, trei linguri de supă și trei linguri de compot. Nu știu din ce trăiește. Înainte vreme îi plăcea să mănînce bine. Doamne, ce meniuri frumoase își alegea, împreună cu domnul doctor.

— Dar bine, Hans, interveni Nina, dumneata știi bine că sufăr de stomac.

Chelnerul dădu din umeri și strînse masa resemnat.

— E adevărat? întrebai. Ești bolnavă?

— Aș de unde! exclamă Nina. Nici gînd. Hans o știe.

În drum spre casă, se arătă deodată foarte grăbită.

— De ce alergi așa? întrebai suflînd din greu.

— Alerg? Nu mi-am dat seama.

Se strădui să meargă mai încet, dar după vreo zece pași, începu iar s-o ia la picior. Cînd ajunserăm în fața casei, femeia din locuința vecină strigă din fereastră:

— Doamnă Buschmann, repede, repede! Telefonul dumneavoastră sună cu disperare, de cel puțin cinci minute.

Mă uitai la Nina.

— Ei și ce, zise, e redacția!

— Dar dacă e altceva?

Clătină din cap cu hotărîre.

— Sigur nu e altceva!

Eram neliniștită, dar Nina, care fusese atît de grăbită, devenise deodată calmă.

— Ei hai, o îndemnai eu, dar ea clătină iar din cap.

— Nu mă duc.

— Să răspund eu?

Ridica din umeri.

— Dacă vrei. Dar e redacția fără doar și poate.

Îmi dădu legătura de chei.

— Du-te, dacă vrei neapărat. Dar spune-le că am și plecat, auzi? Oricine ar fi, indiferent cine!

Telefonul suna iarăși cu toată puterea cînd ajunsei în sfîrșit în cameră. Ridicai receptorul. O voce, un glas de bărbat spuse numai atît:

— Nina!

— Nu! strigai eu, observînd că sînt enervată și zăpăcită de această voce.

Cine dracu putea fi? Răspunsul nu veni numaidecît, apoi se auzi:

— Nu? Nina nu e acasă?

Mă întorsei descumpănită. Dar Nina nu urcase după mine.

— Nu, spusei, e plecată, într-o călătorie. A plecat într-o călătorie.

— A plecat, repetă glasul buimăcit.

N-am putut să răspund, mi-era gîtlejul strîns.

— Și unde e? întrebă glasul ezitînd.

— În Anglia! strigai repede, ca să nu-mi îngădui răgazul de a spune adevărul.

— În Anglia?

Clătinai din cap în mod absurd, căci nu puteam vorbi. Apoi nu mai urmă decît un singur cuvînt.

— Ah, rosti glasul, apoi receptorul fu așezat în furcă, foarte încet, am simțit cît de încet fusese, așezat.

Acest „ah“ îmi rămase în ureche. Era neîncrezător și totuși plin de supunere, rostit de un bărbat pe care nimic rău nu-l mai surprinde și care e obișnuit să strîngă o durere lîngă celelalte, și atunci am știut că nu poate fi altul decît „bărbatul acela“.

Nina tot mai stătea pe stradă. Vorbea cu cineva.

— Nina, strigai, vino sus !

— Ai terminat ? întrebă.

Dădui din cap. Ea urca treptele încet. Nu întrebă nimic.

— Era într-adevăr redacția, zisei.

— Și ce le-ai spus ? întrebă încet.

— Ce m-ai pus să spun, replicai întorcînd privirea în altă parte.

Nina se duse în camera ei. Îi lăsam timp. Ușa era întredeschisă, și prin deschizătură vedeam că șade cu mîinile împreunate în poală. Aș fi preferat să bea. Dar sticla de whisky era lîngă mine și nu îndrăzneam s-o tulbur. Mă întinsei pe lada mea și oboseala unei nopți aproape nedormite mă răzbi. Oricît de tare era lada și oricît de incomodă poziția adormii. În timp ce ațipeam, mi-era ciudă că nu-i cerusem acelui bărbat să-și spună numele și adresa, sub pretextul că am s-o înștiințez pe Nina. Poate că m-aș fi putut duce la el, să vorbesc cu el, să-l conving sau mai știu eu ce. Cu aceste gînduri adormii.

Cînd m-am trezit, aveam o pernă sub cap, iar ușa era închisă. Răzbătea pînă la mine țăcănitul unei mașini de scris și vocea Ninei dictînd. Auzindu-mi pașii pe parchetul care scîrțîia, Nina intră.

— Termin îndată, zise. Trebuie să-mi închei corespondența, altfel cei de la redacție se încurcă. Am chemat-o pe secretara mea. Mai am zece minute.

Dispăru și-i auzii iar glasul calm și limpede. Auzeam fără nici un efort ce dictează. Nu era curiozitate ceea ce mă îndemna să ascult sau mai degrabă da, era curiozitate, însă una pe care puteam s-o justific. Voiam să știu cum trăia Nina, cum lucra, care erau relațiile ei cu alții, ce scria și cum scria, țineam s-o cunosc bine de tot în timpul scurt care-mi rămăsese. Dicta fără să se poticnească, fără să se corecteze, foarte concis și exact, uneori intercala o glumă, așa încît secretara izbucnea în rîs, și rîdea și Nina. Se vedea că știe să se stăpînească, de vreme ce era în stare de toate acestea, în disperarea ei.

A durat mai mult de zece minute. Nina a intrat apoi în cameră ca să se scuze și mi-a adus o ceașcă de ceai.

— Încă douăzeci de minute, zise, apoi sînt gata cu siguranță.

Bînd ceaiul, am mai citit din jurnalul lui Stein.

Însemnarea următoare era din 13 decembrie 1932. Prin urmare nu mai scrisese nimic timp de peste un an după ce trăsese linia aceea groasă la care penița se desfăcuse. Abia

acum remarcai că sub linie se mai afla, acoperită de stropi de cerneală, o dată : 6 noiembrie 1932. Încolo nimic, și abia pe pagina următoare începea însemnarea din *13 decembrie.*

„Simt nevoia să-mi notez înfrîngerea. Nu e lipsită de comic, deși sentimentul de rușine adîncă trage mai greu în cumpănă decît latura comică, ba chiar grotescă a întîmplării. Sînt patru săptămîni de cînd am fost s-o văd pe Nina la Wenheim, și mi-au trebuit aceste patru săptămîni ca să înving rușinea, mai bine zis ca să găsesc curajul necesar pentru a-mi mărturisi imensitatea înfrîngerii. Îmi vine greu să relatez toate acestea, căci a le relata înseamnă a-mi le aminti cu o acuitate nemiloasă. Dar vreau s-o fac ca să mă eliberez. N-am s-o revăd pe Nina niciodată și, cu această însemnare, un întreg capitol al vieții mele va lua definitiv sfîrșit.

O săptămînă după frumoasa dar nereușita mea excursie cu Nina, am primit o scrisoare de la tatăl ei, cu reproșuri stupide și totuși lesne de înțeles pentru faptul că o incit pe fiica sa într-un mod neîndreptățit să se răzvrătească împotriva ordinii stabilite prin voia lui Dumnezeu, înțelegînd prin aceasta familia, față de care Nina nu vădește respectul filial datorat, și așa mai departe în același ton. Îi interzice Ninei, spunea el, să mai pășească peste pragul casei mele. N-am răspuns, dar eram convins că tocmai interdicția o s-o îndrepte pe Nina spre mine, căci o stăpînește

spiritul de contradicție. M-am înșelat însă. Nina n-a mai venit.

Am așteptat pînă la sfîrșitul lui octombrie. Am așteptat. Niciodată în toată viața mea n-am știut cîte nuanțe ale așteptării există. În primele săptămîni am așteptat agitat, în starea aceea de oscilație între nerăbdarea fericită și mîhnirea adîncă dar dulce, care se poate numi fără îndoială dor. Acest dor nu mă împiedica de fapt să lucrez, dar era amestecat în toate cîte le făceam, crea cele mai ciudate și nefirești asociații de idei ; fiecare obiect părea să aibă o unică menire, cea de a-mi aminti ca prin magie de Nina. Nu m-am apărat împotriva acestui soi de beție, de multe ori mi-era rușine de ea, alte dăți însă căutam chiar s-o intensific. În a treia săptămînă însă a început să mă cuprindă grija. Ce s-a putut petrece, ce lucru suficient de important pentru a o determina pe Nina, atît de independentă și de obișnuită să-și aibă voința proprie, „să se supună interdicției paterne ? Era ținută ca o prizonieră, sau era hotărîrea ei proprie să nu mă mai vadă ? Dar de ce ? N-avea încredere în mine, sau mă disprețuia pentru că nu îndrăznisem s-o posed ? Gîndul acesta m-a însoțit timp de cîteva zile, întîi într-un fel încă suportabil, cam așa cum simți o durere de măsea surdă, sfredelitoare, dar nu prea violentă, apoi însă a devenit preponderent, m-a otrăvit, m-a săpat, m-a îmbolnăvit, m-a făcut inapt pentru muncă. M-am gîndit firește s-o pîndesc pe Nina în fața casei ei, dar mi-am interzis s-o fac. Această reținere m-a costat o energie

nespusă, așa încît în cele din urmă — asta a fost a treia fază și a treia față a așteptării — am căzut într-o stare de oboseală cumplită care m-a făcut aproape indiferent. Începeam să cred că supraestimasem importanța Ninei pentru mine, că sosise sfîrșitul acestei întregi legături. Presupunerea aceasta mi-a prilejuit întîi mulțumirea obosită pe care o poate resimți un om bătrîn, apoi a luat însă caracterul unui semnal de alarmă. M-am înspăimîntat. Sfîrșitul sentimentului meu pentru ea ar fi însemnat, o simțeam cu toată acuitatea, sfîrșitul vieții mele. Nu în sensul că m-ar sili să caut moartea dinadins. Ar fi o soluție prea facilă pe care nu mi-o pot permite. Dar ar însemna că aș începe să mă sufoc sub ploaia de cenușă a indiferenței. Gîndul acesta m-a trezit ; m-a trezit spre binele meu și spre chinul meu. Căci în felul acesta m-am expus torturilor infernale ale ultimei faze a așteptării : un neastîmpăr demențial, o senzație de a fi hăituit fără milă și la ananghie, o febră cu friguri și fierbințeli. Helene s-a comportat într-un fel exemplar. Nu m-a întrebat nimic, nu m-a silit să mănînc ; cînd nu apăream la masă, îmi punea ceai și mîncăruri ușoare, reci, în fața ușii ; nu se uita la mine nici cu milă, nici cu reproșuri în privire, cu toate acestea am găsit chinuitoare compătimirea ei tăcută, tactul ei premeditat. Iar eu, stăpînit de un egocentrism rușinos, nu-i mulțumeam decît prin irascibilitate.

Dar mai păstram o speranță : acceptasem invitația de a ține prelegeri în semestrul de

iarnă la facultatea noastră de medicină. Acolo o voi întîlni pe Nina. Pe măsură ce se apropia luna noiembrie simțeam tot mai net o ameliorare, da, aproape o vindecare. Semestrul a început. Am cerut lista studenților din semestrul patru. Nina nu figura printre ei. Am aflat că s-a retras. Mi s-a dat adresa unei fete care trecea drept prietena ei. M-am dus s-o văd chiar în aceeași seară. O prudență instinctivă m-a făcut să-mi tăgăduiesc numele adevărat. Era o fată prietenoasă și blîndă, care a izbucnit în lacrimi cînd am pomenit de Nina. Fără a scoate o vorbă, s-a apucat să caute într-o mapă și mi-a dat o scrisoare. Am rugat-o — în clipa aceea n-a trebuit să fac nici o sforțare spre a învinge vreo rezistență interioară — să-mi cedeze scrisoarea.

Scrisoarea, foarte neciteață, era anexată la aceeași pagină.

«Wenheim, 2 noiembrie 1932.

Dragă Irene, n-aș vrea să vin la tine, de aceea îți trimit o scrisoare. (Sînt pentru despărțiri rapide, o știi.) Nu pot să-mi continui studiile. Tatăl meu a murit acum șase săptămîni, nu mai avem bani, în schimb, multe datorii. N-ar folosi la nimic dacă aș obține o bursă, căci întîi trebuie să ajut la achitarea treptată a datoriilor. Am primit o ofertă favorabilă : o rudă foarte bătrînă de gradul al șaptelea sau Dumnezeu știe al cîtelea are un magazin la Wenheim, un oraș mititel din Suebia, și e vorba să-i administrez eu această

prăvălie pînă trăiește, căpătînd în schimb jumătate din profitul net, iar după moartea ei, casa și toată averea. Asta pare grandios, trebuie să știi însă că e doar o prăvălioară, cu un dever minuscul, iar casa e veche și are nevoie de reparații. Dar oricum! Bătrîna e matusalemică, nu poate dura o veșnicie, iar eu sînt independentă acolo și cîștig bani. Nu văd altă ieșire. Mama închiriază toată locuința noastră din oraș și cîștigă și ea, dar asta n-ar fi de ajuns. Așa că de la 15 septembrie sînt la Wenheim, Obere Getreidestrasse nr. 5, în speranța că bătrîna are să moară în curînd (e oribilă ca aspect, dar slavă Domnului nu e arțăgoasă, ci mereu somnoroasă ca un cîine bolnav) și că am să-mi pot relua studiile în scurt timp. Am luat multe cărți cu mine și cred că voi putea învăța în clipele în care nu vînd bomboane lipicioase și țigări proaste.

Nu veni să mă vezi. N-aș putea suporta.

Nina.»

În dimineața următoare am plecat la Wenheim, fără să-i spun nimic despre asta Helenei. Mașina era la reparat, aș că am fost nevoit să iau trenul. A trebuit să-l schimb de mai multe ori, să aștept în gări mărunte, să șed în săli de așteptare triste și reci, să călătoresc în personale neîncălzite — neplăceri cărora nu m-aș fi expus nicidecum în alte împrejurări. Le-am înregistrat doar în treacăt. Mă ocupam din nou, și mai intens ca oricînd, să clarific relațiile mele cu N. Fără succes, ca întotdeauna. De ce mă duceam la ea? Nu manifestase

dorința de a mă vedea. Nici măcar nu-mi comunicase unde se află. Nu voia să mă vadă. Făceam un salt peste propria mea persoană, în incertitudine, trebuind să contez pe eventualitatea că nu voi fi binevenit, ci dimpotrivă, inoportun. În realitate mă așteptam la o umilință și eram gata s-o iau asupra mea. O acceptam ca preț pentru a intra din nou în legătură cu Nina, fie chiar o legătură chinuitoare, care ei îi repugnă. Pînă și ura ar fi fost o punte între noi. Speram însă că ceea ce va simți nu va fi ură. Și totuși aș fi preferat ura unei indiferențe politicoase.

Încercam să-mi închipui cum o voi găsi. Va fi disperată, îmi ziceam, și încordată din pricina străduinței de a nu arăta această disperare. Mărturisesc că în timpul călătoriei speram cu tot dinadinsul că va fi într-adevăr disperată și la capătul puterilor, într-atît încît să nu văd altă ieșire decît să vină cu mine. Nu era loial să gîndesc așa. Era ca o încercare de a șantaja destinul, o tentativă ireală de a-l convinge. Dar am reușit să dau la o parte aceste considerații cu o robustețe care mă speriau și mă bucurau în același timp. Simțeam în mine o îndrăzneală lipsită de scrupule și am hotărît să fac uz de toate mijloacele de seducție intelectuală care-mi stau la dispoziție.

Cînd am sosit la Wenheim era după-amiază tîrziu și ploua. Nu-mi amintesc să fi văzut vreodată un oraș atît de cenușiu și de mort, un oraș ale cărui străzi, deși nu vădeau nici o urmă de delăsare, fiind dimpotrivă de o curățenie deosebit de meticuloasă, trezeau totuși o

impresie de totală și dezesperantă pustietate. Mai ales salcîmii desfrunziți, care se înșirau la marginea tuturor străzilor, cu ramurile tunse și fasonate toate la fel în formă de globuri, dădeau localității o notă artificială, de jucărie, și totodată de ceva malign. Dar poate că eu eram cel care voia să vadă orașul astfel, pentru a-mi putea spune : «Nina nu poate trăi aici. Nu poate dori să mai stea nici o zi în plus aici, dacă-i ofer posibilitatea să scape. E drept, îmi spuneam, că felul ei de a fi se caracterizează printr-o curiozitate deosebită și intensă față de viață, așa încît orice schimbare îi e binevenită și orice loc devine pentru ea o sursă de descoperiri.» Dar aici nu exista nimic, așa mi se părea, care să-i alimenteze curiozitatea și setea de viață. Puținii oameni pe care-i întîlneam aveau figuri posomorîte sau complet inexpresive.

Getreidegasse era aidoma celorlalte străzi prin care trecusem. Casa cu numărul cinci era situată între o biserică din cărămidă roșie și sediul pompierilor, și avea o singură vitrină.

Zăbovesc asupra acestor descrieri atît de neimportante, pe de o parte pentru că mă tem să trec la subiect, un subiect cu totul compromițător pentru mine, pe de alta însă pentru că doresc să gust încă o dată din plin fiecare clipă de așteptare extremă, de maximă densitate.

Cînd m-am oprit în cele din urmă în fața micii vitrine, eram convins că acum, în sfîrșit, o voi cîștiga pe Nina. Privind peste borcane cu bomboane, cununi de lămîiță, cutii de tutun de pipă și o plantă prăfuită, am zărit-o stînd în prăvălie. Geamul era mînjit de ploaie și ușor aburit pe dinăuntru, totuși am recunoscut-o. În prăvălie se aflau doi cumpărători, o femeie bătrînă și un băiat.

După ce au plecat, Nina a împins la loc sertarele deschise, a strîns de pe jos un teanc de pungi de hîrtie care se răsturnase, a șters pe-ndelete tejgheaua cu o cîrpă de praf. Apoi s-a dus la ușă și-a rezemat fruntea de geam și s-a uitat afară în gol. După cîtva timp, s-a retras și a dispărut încet și fără zgomot în semiobscuritatea din interior. M-a covîrșit un val de cea mai pură și intensă milă cînd am intrat și am văzut-o ghemuită printre saci și lăzi, și dacă ar fi izbucnit în lacrimi în clipa aceea, m-ar fi cruțat de o adîncă umilință, iar soarta noastră s-ar fi schimbat.

Dar n-a plîns cînd m-a zărit. Cum am putut să mă aștept la asta ! A ridicat capul și s-a uitat la mine. Mi-am adunat toate puterile pentru primul asalt, care trebuia să fie prudent dar exact și sigur deopotrivă. Expresia feței ei m-a descumpănit însă. Vădea limpede gîndul : »De ce vii să mă deranjezi ?» Încă înainte ca ea să fi spus o vorbă, știam că-mi făcusem socotelile greșit. Mîndria ei nu-i va permite să dezerteze, să părăsească acest loc, în care o aruncase o soartă potrivnică, o soartă despre care credea fără îndoială că are în orice caz un rost și o consecvență. Dar în aceeași clipă încăpățînarea a pus stăpînire pe mine ; mai mult decît încăpățînare : voința invinci-

bilă de a mă răzvrăti cu orice preţ. Acum voiam s-o am, acum, în sfîrşit, eram hotărît să nu mai cedez, nici laşităţii mele, nici neîncrederii şi îndărătniciei ei.

«Nina, i-am spus pe un ton degajat, ai vrea să-mi vinzi şi mie ceva ? Am nevoie de ţigări.»

S-a ridicat.

«Da, zise, desigur. Dar n-am englezeşti.»

Mai ţinea minte că prefer tutunurile englezeşti. Legătura nu se rupsese aşadar cu totul. Am înregistrat faptul cu o bucurie violentă. Nina mi-a întins un pachet şi mi-a spus cu o politeţe şovăitoare :

«Dar cum aţi nimerit aici ? Şi fără să-mi aştepte răspunsul, a continuat : Intraţi acolo. Sînteţi ud leoarcă. Am să închid prăvălia. Tot n-o să mai vină nimeni. Şi chiar dacă...»

A ridicat din umeri, a aprins lumina şi a ieşit în faţa uşii ca să lase în jos obloanele de fier. Apoi m-a condus în camera din spatele prăvăliei. Aici, ca şi dincolo, mirosea pătrunzător a oţet, săpun şi praf, dar era cald. Lîngă sobă, o femeie bătrînă înspăimîntător de urîtă, şedea nemişcată într-un fotoliu. «Mătuşa, mi-a spus Nina. Nu vede şi n-aude nimic. Nu prea mai e în ale ei. Vă deranjează ?»

Nina avea un fel ciudat de a nu aştepta răspuns la întrebările ei, ca şi cum n-ar mai interesa-o nimic. A pus apă de ceai pe un mic reşou cu spirt, care scotea un pufăit monoton. Odaia era atît de golaşă încît mă întrebam cum suportă Nina această privelişte.

«Asta se cheamă asceză», am zis.

«Doamne, mi-a răspuns, ştiu bine, nu prea e îmbietor pe aici. Dar ce să facem ? Nu merită să schimbi ceva.»

Cuvintele acestea vădeau o lipsă de speranţă calmă, dar glasul îi devenise deodată agitat. Îi tulburasem liniştea. Vizita mea trezea amintiri şi dorinţe. Observam lucrul acesta cu o satisfacţie păcătoasă. M-am apucat să povestesc ca din întîmplare că a doua zi urma să plec la Garmisch pentru sfîrşitul săptămînii, ploaia se va opri, cum promitea pronosticul meteorologic, şi ar fi tare simpatic, am zis, dacă ar veni cu mine.

«Nu, mi-a răspuns cu o bruscheţe care-mi dovedea să propunerea mea o tenta. Nu, a repetat sumbru, nu se poate. Nu pot s-o las pe bătrîna singură.»

«Păcat, am zis, am crezut că s-ar putea găsi eventual cineva care să te înlocuiască o zi.»

A turnat ceaiul în tăcere. Fiecare mişcare a ei mă emoţiona şi brusc m-a cuprins teamerea că am s-o pierd pentru totdeauna. În clipa aceea am găsit toate cuvintele de dragoste de care mă dezvăţasem de mult, sau mai degrabă pe care nu le spusesem niciodată. Dar nu le-am putut rosti. Simţeam că forţa pasiunii mă împietreşte. Nina mi-a aruncat o privire, stătea lîngă mine, foarte aproape, turnîndu-mi ceai în ceaşcă, şi braţul ei m-a atins fugar. Clipa a trecut, s-a scurs, iremediabil pierdută.

Am început să vorbim despre cărţi, despre munca mea, despre planurile ei de viitor, şi am fost jenat cînd am auzit-o spunînd în ace-

eași odaie cu bătrîna: «Cînd va fi murit...» Nina a observat privirea mea speriată. «Ah, m-a liniștit ea, nici o grijă, e surdă tun. Și chiar de ne-ar auzi: a isprăvit cu viața. Nu mai așteptă decît moartea.»

Am îndrăznit să întreb:

«Nu ți-e urît să stai cu ea?»

«De ce să-mi fie urît? a întrebat cu o privire lipsită de înțelegere. Găsesc că e mai degrabă interesant. Încă n-am văzut pe nimeni murind. Ea moare foarte încet. Observ cu atenție cum se petrece lucrul acesta și scriu o povestire despre asta.»

A roșit.

«Scrii?» am întrebat.

«Ei, mi-a răspuns, numai așa, pentru mine. Doar nu mă pricep. Apoi a adăugat ca în treacăt, însă cu o intensitate ascunsă și tenace: Dar poate că am să mă pricep cîndva.»

Am rugat-o să-mi arate ceva din ce a scris.

«Nu, s-a împotrivit ea, n-am nimic. Pun totul pe foc, pînă ce într-o zi o să iasă ceva bun.»

«Dar cum poți ști, am obiectat, că ce scrii acum nu e bun?»

«Știu», mi-a răspuns scurt și categoric.

Cu asta a abandonat subiectul și a început să povestească despre oamenii ciudați, ridicoli și tragici care veneau în prăvălia ei. «Nu vă închipuiți cît de interesant e să-i observi și să le asculți poveștile.»

Tonul în care a spus asta îi trăda limpede interesul autentic, înnăscut și irezistibil pentru viață, oriunde și în orice chip dădea de ea, dar acest ton avea și o nuanță de îndîrjire și orgoliu, prea evidentă pentru a nu-mi destăinui cît de nefericită se simțea. Certitudinea aceasta m-a durut cumplit; în clipa următoare, cînd s-a ridicat ca să vadă de foc, am rostit o vorbă care nu mai ieșise din gura mea de douăzeci de ani: «Te iubesc». Dar ea turna cărbuni în sobă și nu m-a auzit, sau, de fapt: nu știu dacă m-a auzit. N-am mai repetat această vorbă.

Seara m-a condus la un hotel și m-a ajutat să găsesc o întreprindere de închiriat mașini; mă hotărîsem să iau o mașină pentru a mă duce la Garmisch. Mă oprisem asupra acestei soluții în speranța încăpățînată că o voi putea convinge pe Nina să mă însoțească. Știind că mă amenință o noapte de nesomn, am înghițit o doză mare de phanodorm și am dormit adînc și fără vise.

M-am trezit foarte devreme. Era o zi strălucitoare. Toamna mai revenise o dată. Ziua aceasta trebuia să-mi fie complice, dar nu voiam să acționez prea pripit. Voiam să-i las timp Ninei să regrete că-mi refuzase propunerea. Voiam s-o aduc într-o stare de așteptare și neliniște. Dimineața nu se mai isprăvea. Am ajuns de mai multe ori pînă în Getreidegasse, dar m-am oprit abia după ora mesei în fața prăvăliei, cu mașina decapotată, cu o ramură de viță tomnatic împestrițată fixată de parbriz. Nina stătuse la fereastră, am văzut-o. Așteptase, era gata îmbrăcată, pardesiul

și poșeta erau alături. «Vin și eu, mi-a spus, dacă mai vreți.» Și a ieșit din casă fără să mai arunce o privire asupra bătrînei și a prăvăliei. A ieșit de parcă n-ar fi avut de gînd să se mai întoarcă vreodată. Niciodată n-am să uit clipa în care s-a așezat lîngă mine, ceva mai aproape decît era necesar, scoțînd un mic oftat, un suspin de bucurie și mîntuire, și niciodată n-am să uit lumina ce scălda peisajul prin care am trecut, lumina maronie și violetă a toamnei tîrzii, această lumină dulce și otrăvită de moarte. Eram fericit, da, în acele ore, în acel ceas unic am fost fericit, și deodată m-a copleșit ispita, o ispită dementă, nespus de superbă : în acest ceas, bucuroși și necugetați amîndoi, de ce să nu terminăm cu viața ? N-avea să mai urmeze nimic care să semene ca armonie cu această zi, fiecare zi ce ar urma ar fi doar o pierdere. Să accelerez ceva mai mult, și mai mult, să sucesc volanul la dreapta, o curbă, un trunchi de copac, un șanț, sfîrșitul ar fi subit și perfect. Nina n-ar simți nimic. M-am uitat la ea : obrajii îi erau îmbujorați de vînt, părul îi flutura, ochii îi luceau. Mi-a simțit privirea, și-a întors ochii spre mine, și în clipa aceea am știut că bucuria ei n-avea nici o legătură cu mine. Pentru ea eram un bun prieten, puțin cam incomod. Încolo nimic. Am condus mai încet, lumina a pălit, ceasul trecuse.

«De ce conduceți atît de încet ? a strigat Nina decepționată. Îmi place mai mult cînd conduceți repede, foarte repede.»

I-am făcut pe plac, dar tentația nu s-a mai ivit.

Amurgul s-a lăsat repede, s-a așternut întunericul ; cînd ne-am apropiat de munți, am intrat într-o ceață deasă. Am tras capota, Ninei îi era frig. Am văzut că tremură. Pardesiul ei era subțire și destul de sărăcăcios. I l-am pus și pe al meu pe umeri, iar ea a acceptat fără vorbe. Ceasul apropierii și al tentației rămăsese mult în urmă. Dar ziua era departe de a fi luat sfîrșit, și tristețea, presimțirea inutilității m-a făcut îndrăzneț. Am oprit în fața Hotelului Parc și am înregistrat cu oarecare plăcere expresia de îndoială a Ninei. Dar prea îi era frig ca să nu se bucure de căldura holului, și această căldură era aliata mea. O toropea și o făcea docilă. În timp ce completam fișa, se uita absentă peste umărul meu. Privirea ei, deși părea neatentă, m-a împiedicat să înscriu un alt nume, unul fals. Speram să nu observe că scrisesem «cu soția». O credeam capabilă să spună cu mina cea mai calmă : Nu e adevărat. Dar n-a zis nimic, a venit fără a opune rezistență în camera care ni s-a indicat. Era mult mai puțin mirată decît mă temusem. În general părea de o indiferență mortală. E drept că la masa de seară s-a mai înviorat, iar după ce băusem o sticlă de vin, a devenit aproape exuberantă. Eu însumi mă mișcam cu prudență pe puntea fragilă și extrem de îngustă dintre vis și realitate, orbește hotărît să smulg vieții măcar noaptea aceasta. Se făcuse foare tîrziu cînd ne-am re-

tras în cameră. Nina a început să se dezbrace într-un colţ, fără a scoate o vorbă, întoarsă cu spatele spre mine, ca şi cum ar fi făcut lucrul cel mai firesc din lume, iar eu am pierdut pentru moment certitudinea că e într-adevăr o copilă neexperimentată, cum o credeam. Deodată situaţia mi s-a părut insuportabilă şi absolut de neînţeles. Am părăsit camera, am coborît în hol şi am mai comandat ceva de băut. Ştiam că era posibil ca Nina să fie a mea în noaptea aceasta. Dar ce însemnătate mai avea asta ? N-o voi putea păstra. Nu mă iubea şi nu mă va iubi niciodată. Cînd m-am întors în cele din urmă în cameră, stinsese lumina. Părea să doarmă. Prin perdele pătrundea lumina unui felinar care se balansa în bătaia vîntului. M-am dezbrăcat pe tăcute şi m-am întins în pat. Nina nu s-a mişcat. Deodată am observat că mă priveşte drept în faţă, fără timiditate. Am îndrăznit să-i iau mîna şi să mi-o pun pe obraz. M-a lăsat s-o fac. M-a lăsat s-o şi sărut. Gura îi era uscată şi aspră. Vreau să relatez pe scurt, nu suport să-mi amintesc amănuntele. M-a cuprins o paralizie îngrozitoare. Viaţa se răzbuna, nu găsesc altă explicaţie, viaţa se răzbuna pentru că mă împotrivisem ei atîta vreme. Nina a închis ochii. Cînd mi s-a părut neîndoielnic că doarme, m-am lăsat pradă durerii şi — hai s-o aştern aici negru pe alb — n-am mai rezistat lacrimilor care mă munceau şi care s-au revărsat în cele din urmă fierbinţi, fără sunete, în chinuitoare izbucniri spasmodice. Nu-mi mai era

ruşine de ele. În ceasul acela nu mi-era ruşine. Mi-am îngăduit şi eu o dată, cu acel unic prilej, să fiu o biată creatură şi atît. Deodată am simţit mîna Ninei pe ochii mei. «Plîngeţi ! mi-a spus uluită. Dar ce s-a întîmplat ?» Glasul îi era plin de inocenţă şi căldură, şi i-am simţit răsuflarea. Cuprinsă de milă, îmi era foarte aproape. În clipa aceea s-ar fi putut întîmpla. Dar nu voiam milă. Am împins-o cu blîndeţe înapoi pe pernă şi mi-am stăpînit lacrimile. Nu ştiu dacă a dormit în noaptea aceea. Eu n-am dormit. Cînd au mijit zorile — oh, zorile acelea ceţoase — am hotărît să mă despart de Nina pentru totdeauna. Nu-mi va ierta niciodată această noapte. E de neconceput ca o femeie să ierte că a fost derutată în felul acesta. Am rezistat celei mai intense tentaţii de a-mi lua valea tiptil, ruşinat, demn de dispreţ şi ridicol. Dar am rămas. Măcar atît ţineam să înfrunt. M-am îmbrăcat încetişor şi cînd am observat că Nina se mişcă, am zis : «Cobor, să comand micul dejun. Te rog, vino şi dumneata, cînd eşti gata.» Peste puţin timp a coborît şi ea ; arăta puţin sfioasă, dar aproape cordială, şi părea să se fi maturizat într-un chip enigmatic. În ziua aceea am parcurs un traseu lung, iar la întoarcere, în drum spre Wenheim, Nina m-a îndemnat de cîteva ori să opresc în orăşele şi să beau cafea tare, căci eram foarte obosit. Nina era schimbată, cîştigase mai multă experienţă. Ce se petrecuse oare în sufletul ei în această noapte de insomnie ? N-am să ştiu niciodată. La Wenheim,

cînd m-am dat jos din mașină ca să iau trenul, și-a luat rămas bun de la mine prietenos, ba chiar prietenește, și cînd a ridicat ochii spre mine cîteva clipe înainte de plecarea trenului, fața ei avea aspectul pe care-l va avea mai tîrziu, după multe experiențe: înclinînd să ierte, plină de mărinimie, cu privirea rătăcitoare a celor fără de patrie și cu liniștea melancolică a celor ce știu multe, fără a disprețui viața. O iubesc mai mult ca oricînd, dar n-am s-o revăd niciodată."

Între timp Nina intrase în cameră și citise odată cu mine, aplecată peste umărul meu.

— Eram prea tînără, zise, mult prea tînără. Cu zece ani mai tîrziu aș fi știut ce trebuie să fac. De ce te uiți așa la mine?

— Și ce anume ai fi făcut? o întrebai.

— De-ai ști cîte poți face din pură milă, rosti ea cu un zîmbet fugar.

În clipa aceea eram bucuroasă că eu sînt eu și că trăiesc într-o securitate mult mai mare decît ea, dar în același timp îmi dădeam seama că viața, în voia căreia se lăsase, îi purta de grijă mult mai bine decît mie; de mine nu se prea interesa. Mă uitam la Nina, care stătea lîngă mine palidă și nedormită, puțin cam neîngrijită din pricina amărăciunii, fără speranță, sumbră, și totuși atît de plină de viață, o corabie care a fost cam avariată de furtună, dar o corabie în largul mării, cu vîntul în pupă, și orice om înzestrat cu intuiția acestor lucruri ar paria că va sosi acolo unde vrea să ajungă, sau poate într-alt loc, pe coasta străină a unui continent străin, unde își va făuri norocul. E greu de spus ce mă făcea să nu cred în întregime în disperarea Ninei, deși era atît de adevărată și îmi sfîșia inima.

— Dar tu nu înțelegi asta, zise după o pauză.

— Ce nu înțeleg?

— Ceea ce voiam să-ți povestesc.

— Așa? Asta nu înțeleg?

— Mă gîndesc doar că ai să găsești că e groaznic. Continuă cu o privire șovăitor-provocatoare: Odată am făcut-o din pură curiozitate. Vrei să-ți povestesc?

Nu răspunsei; ce era să spun, vedeam doar că e din nou disperată.

— Nu, zise cu o ciudată răzvrătire, nu ți-o povestesc. Sau vrei?

— Nina! intervenii eu chinuită.

De data asta rîse.

— Ah, făcu ea, ce teamă vă apucă mereu cînd e vorba să aflați cum e viața cu adevărat. Dar am să-ți povestesc altceva. E ceva mai puțin dur, e chiar poetic, dacă vrei, și pe urmă poți să-mi spui dacă treaba asta a fost etică sau ba.

Mă uitam la ea cu îndoială. Poate că-și bătea joc de mine, cu Nina nu eram sigură niciodată. Părea din nou absolut serioasă, cu totul absorbită de viața ei lăuntrică.

— Povestește, o îndemnai.

— Da, zise, dar nu-mi povesti nimic.

— Hai să mergem, strigă deodată, să ne mai plimbăm puţin prin parc. Vrei ?

O luarăm prin spaţiile verzi de pe malul Isarului, trecurăm podul şi înaintarăm întruna pînă ce ajunserăm în lunca rîului din nordul oraşului. Se întuneca. Rîul se umflase. Apele vuiau şi vîjîitul lor umplea amurgul de nelinişte. Nina mă trase pînă la parapetul de pe mal.

— Aici am stat adesea iarna trecută, zise. În locul acela, curentul era foarte rapid.

— Vino, îi spusei.

Nu-mi plăcea că stătea acolo şi nici felul în care stătea acolo, puţin lăsată pe spate, rigid lăsată pe spate, ca şi cum s-ar fi împotrivit. Nu mă mirai cînd îmi spuse după un răstimp :

— Dacă aş face-o, înţelegi, dacă... atunci aş face-o aici şi într-o seară ca asta. Ar trebui să miroasă ca acum, a apă multă, a pămînt reavăn, a frunziş din anul trecut, a coajă de salcie. Simţi mirosurile acestea ? Izul amărui din aer vine de la coaja sălciilor. Şi ar trebui să vîjîie ca aici, aerul ar trebui să fie plin de viaţă.

Vorbind aşa, îmi prinsese braţul cu mîna strîngîndu-l tare. Deodată îi dădu drumul.

— Sînt cam nebună, recunosc ruşinată. Asemenea prostii n-am mai spus de mulţi ani. Asta mi se trage din faptul că în ultimele săptămîni am dormit atît de puţin şi am lucrat prea mult.

— Da, zisei ca în treacăt, eşti puţin cam nervoasă. Dar îngrijorarea mea pentru ea creştea. Ca s-o distrag pe Nina măcar o clipă, adăugai : Dar parcă voiai să-mi povesteşti ceva ?

— Ah, făcu ea, toate astea sînt atît de neimportante !

Eram cît p-aci să spun cu nerăbdare : „Da, nimic, nu e important afară de acest singur bărbat la care-ţi stă gîndul de parcă eşti o apucată“. Dar n-am spus nimic. Îmi dădeam seama tot mai lămurit că întîlnindu-l pe acest bărbat, se întîlnise cu sine însăşi şi că, de-ar fi să-l piardă, i-ar fi tăiată calea directă, firească spre viaţă. Mă uitam la ea cum umblă alături de mine, mereu cu un pas înaintea mea, cu faţa în vînt, şi încercam să mi-l închipui pe bărbatul care s-ar potrivi cu ea. Aş fi putut s-o întreb de el. Poate că ar fi fost o uşurare pentru ea să-mi vorbească despre acest om. Dar voiam să aştept pînă ce avea să se hotărască din proprie iniţiativă.

— Da, zise deodată, povestea aceea. Ai s-o găseşti ciudată. Dar într-adevăr nu e lipsită de poezie, dacă o înţelegi cum trebuie.

În întuneric, ne abătusem de pe cărare, ajungînd într-un hăţiş tot mai des de tufişuri cu ghimpi ce-şi întindeau ramurile pe jos, aşa că ne-am hotărît, în sfîrşit, să facem calea întoarsă.

În drum spre casă, Nina îmi povesti întîmplarea la care am reflectat mult de atunci încoace. Mă întreb de ce mie nu mi se întîmplă

niciodată asemenea lucruri și de ce n-am fost niciodată rugată să fac cuiva un asemenea serviciu. Sînt și eu gata să ajut și discretă, și nici rece nu sînt, ba, chiar mai afectuoasă decît Nina. De ce mi se atribuie mai puţină mărinimie, mai puţină generozitate, căldură și experienţă ? Mă uit în oglindă. Nina și cu mine semănăm foarte mult. Oricine și-ar da seama că sîntem surori. Aceeași figură. A mea e mult mai frumușică decît a Ninei, știu bine. Și totuși, cînd umblăm alături, lumea se uită la Nina, nu la mine. Faţa mea e netedă, a ei e expresivă, asta e. A plătit-o scump, faţa aceasta. Poate că ar fi fost mai bine dacă aș fi trăit experienţa războiului și a mizeriei în Germania, ca ea. Dar acestea sînt consideraţii zadarnice.

Nina are un dar înfricoșător de care nu e răspunzătoare și de care abia de-și dă seama : îmboldește pe alţii să ia hotărîri. Dacă aș avea curajul necesar, m-aș despărţi acum de soţul meu. Dar hai să istorisesc mai bine povestea Ninei, pe care am ascultat-o în timp ce umblam pe mal, de-a lungul rîului.

Cu cîţiva ani în urmă, ziarul unde lucra îi încredinţase misiunea de a lua un interviu unui om de știinţă care avea un institut de cercetări undeva la ţară.

— M-am dus întîi, povesti Nina, la centrul de experienţe. Am dat peste o mulţime de asistenţi care alergau de colo-colo, și nici unul nu voia să-mi spună unde se află șeful, toţi se uitau doar la mine cu un aer ciudat. În

cele din urmă mi-a trecut prin minte să intru în locuinţă. Însă obloanele erau trase și credeam că nu e nimeni acasă. Într-un tîrziu, am dat de o fată în casă care alegea fasole. Avea aceeași privire ca asistenţii. „Domnul profesor nu primește." — „E bolnav ?" am întrebat. Dar n-a vrut să-mi mai răspundă. Atunci i-am explicat că sînt trimisă de ziar, și într-un tîrziu mi-a spus încet de tot : „E în casă, dar nimeni n-are voie să intre". „De ce ?" am întrebat, iar ea mi-a răspuns : „Sînt patru săptămîni de cînd nu dă voie nimănui să intre". — „Ei, am zis, lasă-mă să-ncerc". — Nu știu ce mi-a dat curajul să intru pur și simplu în casă, și în prima odaie care s-a nimerit. Era o cameră de copii, pustie. Pătucul fusese întrebuinţat și rămăsese nefăcut, nimic nu era strîns, pe jos zăceau ghemotoace de hîrtie, și jucării stricate, și cărţi cu poze rupte, totul se înfăţișa ca și cum cineva ar fi adunat în mare grabă lucrurile folosibile și ar fi plecat la drum. În cele din urmă am zărit și omul, profesorul, șezînd chircit pe un scăunel de copil. Îi era perfect indiferent că am venit, și în fond ar fi trebuit să plec, dar am rămas, Dumnezeu știe de ce, și am reușit să-l fac să vorbească. Nu vreau să-ţi relatez toată povestea lui, e plicticoasă ca toate poveștile despre căsnicie, numai sfîrșitul e remarcabil : soţia îl părăsise luînd copilul cu ea. Savantul știa bine de ce procedase așa femeia, și nu putea să n-o ierte, deși nu era vinovat cu nimic, asta era mai trist. Se pomenise deodată, de la o zi

la alta, incapabil să-și îmbrățișeze nevasta. Părea să fi fost bună și deșteaptă, dar probabil una dintre acele femei care sînt precise și prietenoase ca niște infirmiere, și care nu le dau bărbaților prilejul să viseze, înțelegi ? Există multe femei de soiul ăsta.

— Da, zisei gîndindu-mă că și eu eram una dintre ele.

— Ea așteptase și așteptase, continuă Nina, dar se terminase totul odată pentru totdeauna, în pofida a tot ce întreprinseseră, a tratamentelor pe care el le urmase. După ce așteptase trei ani, trei ani de zile, îl părăsise într-o bună zi. Asta se întîmplase cu patru săptămîni înainte, iar savantul tot mai ședea acolo, neras și decăzut de jale, și atît de disperat încît s-a apucat să-mi spună mie, unei persoane cu desăvîrșire străine, toată povestea.

— Și, pe urmă ? întrebai, cînd Nina tăcu. Trebuie să mai urmeze ceva, am impresia că lipsește esențialul.

— Ei, zise ea, de fapt nu sînt multe de spus. Am făcut o plimbare amîndoi, am urmat cursul secat al unui pîrîu, era o vară toridă, drumul cumplit de anevoios, și azi l-aș mai regăsi. În cele din urmă am ajuns la un morman de pietre mare și golaș, țăranii strînseseră acolo toate pietrele de pe ogoarele din jur, e un loc pe care nu-l mai uiți, pustiu și grandios ca o imagine din *Vechiul Testament*, și acolo m-a întrebat dacă aș fi dispusă să-l ajut.

— Și ? întrebai eu, ce voia ? Nu înțeleg nimic.

— Era un catolic credincios, zise Nina.

Eu însă tot nu pricepeam.

— Pînă în clipa aceea nu-și permisese niciodată să se apropie de vreo altă femeie.

O spuse atît de încet încît abia o auzeam, dar acum înțelesei. Strigai mai îngrozită decît aș fi vrut :

— Și ai făcut-o ? Numai din milă ? Nu, n-ai făcut-o !

— Ba da, răspunse simplu. Privindu-mă cu uimire, adăugă : Nu trebuia s-o fac ?

Neprimind nici un răspuns, strigă :

— Vezi, ți-am spus doar că tu nu vrei să știi cum e viața cu adevărat !

— Și pe urmă ? întrebai. Asta l-a ajutat ?

— Ei, zise, cînd s-a întors la nevastă-sa, plin de încredere, a văzut că totul e la fel de rău ca mai înainte. A renunțat.

— Și ?

— Încolo nimic.

După cîtva timp, Nina mă mai întrebă o dată :

— Ești îngrozită ?

— Nu, răspunsei, deși de fapt eram, cel puțin în clipa aceea.

Pe urmă însă, pe măsură ce am reflectat asupra acestei întîmplări, am ajuns să mă conving din ce în ce mai mult că Nina procedase bine. Numai că eu n-aș fi avut niciodată curajul s-o fac.

Ne-am întors prin noapte, în tăcere. Povestea Ninei se strecurase printre noi ca o prezență străină, era ca o fîșie de „pămînt al nimănui", pe care nici una nu-l încălca, și această prezență străină a continuat să se facă simțită și după ce am sosit acasă. Bine că era jurnalul lui Stein, de care ne putem ocupa fără a fi nevoite să stăm de vorbă.

Am reluat lectura acolo unde o lăsasem : „N-am s-o revăd niciodată" fusese ultima propoziție a lui Stein. Însemnarea următoare era datată din *15 februarie 1935*. Scrisul era mai mare ca înainte, mai avîntat, iar majuscula N cu care începea relatarea, părea o corabie căreia i s-ar fi pus vele noi.

„Nina a fost din nou pe aici. Nu mă las în voia nici unei iluzii : a fost aici ca să mă consulte, nu ca să mă revadă. Dar a fost aici, a fost la mine ; eu am fost cel căruia i-a cerut un sfat, mie mi-a acordat încredere și — nu e nici o amăgire din partea mea — din cînd în cînd, mai ales spre sfîrșitul convorbirii, o rază de simpatie, un suflu de apropiere răzbătea prin mîndria ei aspră. Mi-am interzis deocamdată să-mi pun problema dacă nu cumva supraestimez această apropiere, sau dacă o interpretez greșit. Poate că felul de a fi al Ninei a devenit în ultimii ani ceva mai cald și mai blînd, și atunci acest surplus de căldură nu mi se adresează mie, nu mie în special, ci tuturor oamenilor. Deocamdată mă las în voia bucuriei, o bucurie asemănătoare cu încîntarea încă plină de îndoieli și de încordare a unui țăran care, după o secetă ce a durat luni de zile, vede căzînd primele picături de ploaie pe semănăturile crezute moarte. O bucurie dureroasă, de vreme ce urmează prea brusc după o lungă adăstare fără speranțe.

Nina a venit neanunțată. Întîmplarea a făcut ca Helene să fie plecată. Era spre seară și ningea. Nu așteptam nici o vizită în ziua aceea, eram chiar puțin iritat că mă deranjează cineva ; mă instalasem în singurătatea mea ; nu mai existau derivative în viața-mi, nu mai exista pentru mine decît scurgerea bine rînduită a zilelor, lanțul datoriilor voluntar asumate, care deveniseră obișnuințe narcotizante. În ultimele luni, reușisem chiar să renunț la utilizarea somniferelor puternice. N-am nici un motiv să trec sub tăcere că mi-a trebuit o vreme îndelungată ca să cuceresc acest echilibru rigid și nedureros.

Acum însă Nina stătea în fața ușii mele. Am recunoscut-o abia cînd i-am auzit glasul. Mai exact : conștiința mea a recunoscut-o abia cînd am auzit-o vorbind. Spaima bruscă și violentă care m-a cuprins văzînd-o și care mi-a tăiat respirația îmi trădase prezența ei cu cîteva secunde înainte. Nu-mi amintesc nici unul din cuvintele rostite pînă să ne așezăm în camera mea de lucru ; mi se pare cu totul verosimil să fi stat și acolo cîtva timp față-n față în tăcere. Întoarcerea Ninei era pentru mine ceva de necrezut, cu atît mai mult cu cît ea se schimbase într-un fel greu de definit.

Îmi aduc aminte cu precizie de momentele petrecute împreună numai începînd din clipa în care, la întrebarea mea dacă şi-a reluat studiile, a clătinat din cap obosită şi aproape nepăsătoare. Am întrebat-o de bătrîna a cărei moarte trebuia s-o aştepte. «Ah, a zis, asemenea oameni trăiesc veşnic ; încă de pe acum e o stafie, îşi duce zilele cu puţin lapte şi cîteva firimituri de franzelă, trebuie s-o spăl şi s-o pieptăn şi s-o ridic ca s-o aşez în pat, miroase de pe acum a cadavru, dar nu moare.» Glasul Ninei nu trăda amărăciune. «A trecut un an şi jumătate de cînd sînt acolo, mi-a spus, am achitat o bună parte din datoriile tatei, dar tot a mai rămas un rest de plătit ; nici prin gînd nu-mi trece să dezertez.» Glasul ei exprima o hotărîre limpede, nu încerca însă să mă inducă în eroare ; ochii îi trădau un grad de oboseală care mă îngrijora. În clipa aceea am găsit curajul de a-i spune ceva ce gîndisem de nenumărate ori şi pusesem pe hîrtie în multe scrisori pe care nu le-am expediat niciodată. «Nina, am spus, propunerea pe care ţi-o fac acum izvorăşte din tristeţea de-a pierde o studentă atît de înzestrată cum eşti dumneata.»

A ridicat ochii, curioasă, dar parcă adulmecînd cu prudenţă, de pe acum prevenită de neîncrederea ei. Ştiam că avea să-mi respingă propunerea, fiindcă era contrară firii ei, înainte de toate însă fiindcă venea din partea mea. Conştiinţa acestui fapt mi-a răpit puterea de persuasiune şi m-a condamnat dinainte la înfrîngere. Cu toate acestea, mi-am expus planul. El consta în aceea că voiam să iau pe seama mea achitarea restului de datorii şi să caut o îngrijitoare de încredere pentru bătrînă, care oricum nu va mai remarca schimbarea persoanei ce o serveşte ; suma pe care aş cheltui-o, ar urma să fie considerată un împrumut fără dobîndă, rămînînd ca ipotecă asupra casei pe care Nina o va moşteni. Încă înainte de a-mi fi isprăvit spusele, un «mulţumesc» rapid şi categoric al Ninei mi-a interzis să mai pronunţ o vorbă în plus. Deşi mă aşteptasem la o asemenea reacţie, ea a avut efectul pe care-l are trîntirea unei uşi, o pocnitură puternică, în urma căreia vechea durere amuţită s-a trezit din nou.

Cu toate că Nina şi-a întors faţa îndată în altă direcţie, am văzut că roşise şi că lovitura pe care mi-a dat-o a atins-o şi pe ea. Fără a mă privi, a adăugat : «Nu pot să las toate astea baltă, le-am luat asupra mea şi mi-aş apărea destul de lamentabilă în propriii mei ochi dacă aş da bir cu fugiţii».

«Dar nu e totuşi menirea dumitale, Nina, să îngrijeşti o babă ramolită şi să vinzi gaz într-un orăşel uitat de Dumnezeu.»

Dar ea m-a privit în faţă şi această privire m-a ruşinat. «Dacă n-ar fi menirea mea, a zis, atunci n-aş fi fost pusă acolo».

Credinţa ei în destin era de nestrămutat. Pe ea i se întemeia tăria, ea îi oferea o pavăză, o susţinea. Şi totuşi nu puteam crede că, odată ce rămînea singură cu sine însăşi şi cu bătrî-

na aceea sumbră, nu se răzvrătea cu îndîrjire împotriva acestei izolări. Nina era tare, desigur, dar nu putea fi atît de tare încît tristețea situației ei să nu-i apară de nesuportat. Eram sigur că avea nopți de insomnie în care, întinsă alături de bătrîna ce sforăia, se vedea rămasă de izbeliște. Simțeam o tentație intensă să-i otrăvesc siguranța de o disperată mîndrie, declarînd că perseverența ei în îndeplinirea credincioasă a datoriei nu e altceva decît o îndărătnică și ucigătoare autoschingiuire. Dar eroismul pur din privirea ei m-a dezarmat. Am dat convorbirii o întorsătură inofensivă, și n-a fost numai din vina mea că se împotmolea mereu și, că în cele din urmă, a intervenit o pauză care s-a prelungit într-atît încît nu s-a mai putut trece peste ea. Nina, care nu se îndupleca niciodată să ducă o conversație insignifiantă, a întrerupt în sfîrșit tăcerea.

«Am venit ca să vă întreb ceva. Înainte de asta n-am vrut să vorbesc cu nimeni despre această chestiune».

Nu bănuia desigur că aceste două propoziții scurte au redat vieții mele sensul pe care-l pierduse. Nu exista pe lume lucru pe care n-aș fi fost dispus să-l fac pentru ea. M-a cuprins amețeala unei nemărginite dorințe de a face orice pentru ea, acea stare de demențială și totală dăruire de sine care determină pe amanții juvenil-pasionați să spună către iubita lor : aș vrea să mor pentru tine.

Era o clipă unică ce mi s-a hărăzit, o clipă de cea mai minunată și transparentă armonie, la egală distanță de viață și de moarte. O secundă mai tîrziu nu mai aveam timp să resimt altceva decît grija apăsătoare trezită de revelația Ninei. Se temea că e bolnavă de tuberculoză. Am întrebat-o ce simptome are, așa cum întreb pe fiecare pacient. Mi-a spus că face uneori puțină febră seara, asta e tot. Privirea ei șovăitoare m-a îndemnat s-o întreb de ce se gîndește tocmai la turberculoză, de vreme ce febra ar putea avea și alte cauze. «Nu, a zis fără a se uita la mine, cred că m-am molipsit». Se vedea că-mi tăinuie ceva ce o apasă. N-am mai continuat cu întrebările. M-a privit cu o anumită așteptare, iar eu am știut ce voia. Evident, i se părea cel mai firesc lucru să-i spun : Hai, să-ți fac o radioscopie. Și într-adevăr, n-ar fi fost singurul lucru firec, necesar și uman ? Era desigur, dar nu pentru mine. Am spus : «Prietenul meu, doctorul Braun, e specialist în boli de plămîni. Îi dau un telefon chiar acum, ca să-ți facă o radiografie chiar mîine dimineață.» Nina n-a răspuns nimic. Ducîndu-mă spre telefon, simțeam cum mă urmărește din ochi, și înainte de a ridica receptorul, am auzit-o spunînd foarte încet : «Credeam că puteți s-o faceți și dumneavoastră. Mi-ar fi fost cu mult mai agreabil.»

Am resimțit din nou șocul puternic al fericirii. Cu cîtă plăcere aș fi făcut ceea ce-mi cerea ! Cum să-i explic refuzul meu, de vreme ce eu însumi nu-l înțelegeam bine ?

«Nu mă simt competent, am spus evaziv. Asemenea cazuri sînt adesea extrem de complicate.».

«Dar, a obiectat ea încet și insistent, de fapt nu e deloc sigur. Dacă ați pune întîi diagnosticul...»

M-am prefăcut că mi-a scăpat această frază, ridicînd receptorul. Braun era acasă. Am convenit asupra unei ore potrivite în dimineața următoare. Nina nu s-a mai împotrivit. «Mulțumesc», a zis scurt și, așa mi s-a părut, cu dușmănie. Dar în clipa următoare a repetat cu o nuanță de cordialitate : «Vă mulțumesc mult». Apoi s-a ridicat ca să-și ia rămas bun. Am întrebat-o unde are de gînd să stea peste noapte. «La mama mea, firește», a răspuns mirată. «După cîte am înțeles, mi-ai spus că toate camerele sînt închiriate», i-am zis eu. «Ei, mi-a replicat ea pe un ton ușurel, o să se găsească un locșor pentru mine.» Mi-era imposibil să spun : Stai aici, avem loc berechet. În locul acestei invitații am rostit doar : «E încă destul de devreme».

«Da, a răspuns, e încă devreme.» Din nou s-a iscat una din acele pauze funeste în care fumul amintirii se răspîndește ameţitor, ispită și avertisment totodată. Stăteam față-n față, nemișcați, într-o tensiune tăinuită cu multă osteneală, și Nina, da, și ea. Dar în acest joc al nostru, rolul ei era mai ușor. Cel care e mai emoționat e întotdeauna în dezavantaj față de celălalt, simțirea sa îl stînjenește stîndu-i în cale, se poticnește de pasiunea ce-l mistuie și cu fiecare înfrîngere devine tot mai ridicol.

Șansele sale scad cu fiecare dată, în timp ce simțirea sa se intensifică în aceeași măsură.

«Mai am puțin timp», a zis Nina, jucîndu-se cu mănușile ei. Erau niște mănuși tricotate, groase, cu un singur deget. Văzîndu-le, m-a cuprins din nou mila, și am hotărît să fac în așa fel încît să le uite undeva, frigul de ianuarie o va sili să accepte de la mine altele noi, căptușite cu blană, fără a fi nevoită să le considere de-a dreptul ca un cadou.

Mi-a observat privirea. «Sînt urîte, a zis, în schimb foarte călduroase. Și fără nici o tranziție a adăugat : Aș avea poftă să mai ies astăzi în oraș, oriunde. De atîta vreme n-am mai fost la o cafenea cu muzică. De ce zîmbiți ?»

Zîmbisem într-adevăr, căci îmi adusesem aminte că mai demult detestase muzica de cafenea. I-am amintit acest lucru, și atunci a zîmbit și ea. Acest zîmbet, încărcat de experiența schimbării și trecerii, a durat o punte între noi, între azi și trecut, și n-a mai fost nevoie să ne punem de acord. Am lăsat un bilețel în vestiar, destinat Helenei : «Am ieșit în oraș. Nu știu cînd mă întorc. Noapte bună.» Nina l-a citit, am văzut că-l parcurge, și privirile noastre s-au întîlnit. Erau priviri de complici, și m-a învăluit o boare voioasă de tinerețe, de tinerețe netrăită, jocuri netrăite, nebunii netrăite. Pe stradă m-a însoțit un soi de beție, urmată de ușurătate și îndrăzneală. Ningea cu o blîndă perseverență, iar mie mi s-a părut că e o atmosferă de Crăciun. Am condus-o pe Nina, fără să-i spun dinainte, la

„Schwarzwälder". Era puţin încurcată, dar nu mai puţin încîntată. Şi-a ales însă felul de mîncare cel mai ieftin. I-am luat lista din mînă. Cînd am comandat meniul, m-a urmărit cu o expresie temătoare, şi a păstrat în timpul mesei o atitudine oarecum defensivă, ca o sălbăticiune temătoare care se lasă ademenită să se apropie de un loc cu nutreţ, deşi păstrează faţă de acesta o profundă neîncredere, din instinct sau din experienţă. Am întrebat-o ce doreşte să bea. Nu ştiu dacă răspunsul ei şovăitor a fost ceea ce m-a determinat să comand şampanie, deşi mi-am zis că nu e loial şi nicidecum inteligent să aştept de la efectul alcoolului vreo soluţie a situaţiei mele încurcate. Cum se face că de dragul Ninei săvîrşesc mereu cîte ceva potrivnic modului meu obişnuit de a cugeta, ba chiar ceva ce-l trece cu vederea pur şi simplu ?"

La marginea de jos a acestei foi se afla o însemnare din *2 martie 1938*, scrisă cu litere mărunte, abia citeţe.

„Am observat acest lucru iarăşi şi iarăşi ani de-a rîndul mereu, aşa încît în cele din urmă m-am văzut silit să-mi pun întrebarea care e adevărata mea personalitate, cea pe care o cunoşteam, care reacţiona aşa cum cerea raţiunea, fără tertipuri şi bizarerii, sau acel eu dubios, incalculabil, cînd devin un ademenitor, de o ascunsă brutalitate, ba chiar răutăcios, pe care-l trezea în mine prezenţa Ninei. E de mirare că mi-a trebuit aproape un deceniu ca să mă mulţumesc cu simpla constatare că ambele eram

eu, ce-i drept, dar că nu-i voi permite niciodată celuilalt eu, mai întunecat, să-şi ridice în voie capul sălbatic, şiroind de ape din adîncuri. E prea tîrziu ca să ajung la armonie. Prea tîrziu. Nu e altă ieşire decît : să înăbuş pentru totdeauna elementul stingheritor. Acesta se răzbună în nopţile în care mă torturează doliul nemăsurat după viaţa netrăită şi visele înfricoşătoare."

Pe pagina următoare figura urmarea relatării din *15 ianuarie 1933*.

„Nina a băut fără prudenţă, nu era obişnuită, iar eu m-am ferit s-o previn. Am observat, cu o plăcere care nu era pură, cum i se destindeau treptat faţa şi ţinuta. Wenheim era departe, dispărea în ceaţă. Atenţia bănuitoare a dispărut din ochii ei. Din cînd în cînd îmi zîmbea. Acest zîmbet nu-mi era destinat mie, sau în orice caz nu numai mie, ci şampaniei, căldurii, fumului ţigărilor noastre, serii plăcut-festive. Am băut şi eu, dar am rămas lucid. Cu cît Nina se arăta mai destinsă, cu atît voinţa mea se încorda. Îmi urmăream ţelul, cu îndărătnicie şi precizie. Nina s-a lăsat antrenată fără suspiciune pe calea amintirii. O florăreasă trecea oferind trandafiri. De mai bine de un deceniu nu mai dăruisem flori. A trebuit să-mi înving reticenţele ca să fac aşa ceva acum ; mi-era ruşine, dar ruşinea aceasta nu era lipsită de o plăcere sublimă. Cred că erau nişte trandafiri foarte frumoşi. Nina a asistat liniştită la cumpărarea lor, dar cînd i-am dat trandafirii, părea uluită. I-a luat cu

un gest speriat, care mi-a destăinuit ce risc comporta să-i trădez sentimentele pe care le nutream. «Trebuie puși în apă», a zis copilărește-încurcată.

Vraja s-a înfiripat din nou. Ochii Ninei se împăienjeniră de oboseală. «Dulce împăienjenire», mi-am spus — o expresie de care mi-e rușine acum, cînd o notez, dar pe care vreau s-o consemnez totuși, căci ea redă potrivit ființa Ninei așa cum mi s-a arătat aseară. În sfîrșit, mi s-a părut că sosise momentul să îndrăznesc a trece la atacul blînd și tenace. «Ce o să faci, am întrebat, cînd o să te întorci din exil ?» — «Ei, doar știți ! a răspuns ea, o să-mi continui studiile.» «Și pe urmă ?» am întrebat. S-a uitat la mine cu o privire visătoare și mirată. «Pe urmă ? Pe urmă o să am o profesiune, pe urmă o să lucrez, și în afară de asta poate că o să scriu. Am să scriu povestiri.» «Și pe urmă ?» am mai întrebat. A dat din umeri fără interes. «Pe urmă — ei, asta nu pot să știu ; am să trăiesc. Deodată ochii i s-au făcut lucii. Pe urmă am să trăiesc, a repetat cu hotărîre.» «Nina, am zis, pe mine m-ar interesa să știu cum gîndesc fetele, femeile de vîrsta dumitale despre căsnicie. «Ah, a răspuns ea, fără să bănuie încă nimic, la asta nu m-am gîndit încă niciodată, dar cred că n-aș vrea să mă mărit, îmi place mult să fiu singură, prezența oamenilor mă deranjează prea lesne.»

Hotărîndu-se brusc, scotoci în poșetă, scoase un bilețel cam mototolit și mi-l întinse. Era o

poezie. Nu-mi arătase pînă atunci nimic din ce scria. Am început să citesc șovăind. Mi-era teamă că ar putea să-mi displacă. Ce s-ar petrece în mine, m-am întrebat, dacă ar fi o poezie într-adevăr proastă ? Mi-ar irita simțirea ? I-aș ierta-o, dacă ar dovedi un gust ieftin ? Mi-aș ierta-o să iubesc pe cineva care dovedește lipsă de gust și de tact ?“

În acest loc întrerupsei lectura. Nu mă mai puteam stăpîni.

— Ei, asta chiar că merge prea departe, rostii, să faci să depindă dragostea de talentul celuilalt. Cînd iubești, iubești, iar faptul că cel iubit e capabil sau mai puțin capabil e cu totul neimportant.

— Ba nu, zise Nina cu vioiciune, nu, în această privință trebuie să iau apărarea lui Stein. Gîndește-te și tu, dacă poezia mea e proastă, într-adevăr proastă, nu numai ca formă dar și în privința conținutului, sentimentală și ieftină, atunci se poate afirma cu certitudine că există și în mine sentimentalism și înclinare spre ieftin. Orice om e așa cum scrie. Nu poți separa una de alta. Dacă cercetezi cu atenție acută, pătrunzi dincolo de orice deghizare. Nu, nu, Stein are dreptate. Gîndesc exact ca el. Nu mi-ar fi cu putință să iubesc un om care nu e capabil de nimic. Asta seamănă a cruzime și intelectualizare, nu-i așa ?

— Da, răspunsei, pare ceva aproape brutal. Oricum, mai pot înțelege cînd o femeie vorbește așa despre bărbați. Unui bărbat poți să-i

pretinzi realizări, activitate și succes, și una și alta. Dar o femeie nu trebuie să realizeze neapărat ceva, ea există pur și simplu ; e ceea ce este, fără s-o dovedească printr-o realizare.

Nina se uita la mine gînditoare.

— Da, zise, ai dreptate, firește că ai dreptate ; dar dacă o femeie s-a apucat de ceva, atunci nu mai există alt criteriu pentru ceea ce face decît cel care se aplică oricărei realizări, fie că provine de la un bărbat sau de la o femeie. Continuă apoi cu melancolie intensă : Mi-am blestemat adesea talentul, poți să mă crezi. De sute de ori aș fi fost gata să-mi schimb soarta cu a femeilor care se mărită, fac copii, își șterg mobilele de praf și întind rufele la uscat în grădină. De ce rîzi ?

— Pentru că ștersul prafului și întinsul rufelor ți se par lucruri de invidiat.

— Ei, zise, mă înțelegi tu ! Îmi doresc o viață simplă, foarte limpede ordonată, cu limite precise și curate, egală, fără mari primejdii. Acum rîzi de mine pur și simplu.

— Da, replicai, acum rîd de tine, pentru că nu-ți dorești asemenea lucruri cu adevărat.

— Așa, zise răzvrătită, o știi tu atît de bine ? Nu te gîndești că s-ar putea să mă fi săturat și eu o dată să trăiesc mereu ca un... ei, nu știu, ca un iepure deasupra căruia se rotește tot timpul un uliu, ziua și noaptea ?

Înainte ca eu să pot replica, adăugă încet :

— Dar ai totuși dreptate, nu vreau să fie altfel, și nici n-aș vrea să schimb cu nimeni.

Își puse o clipă mîna pe brațul meu, un gest timid și tandru pe care-l mai observasem la ea.

— Pare o aberație, zise, dar asta este : există în mijlocul durerii un loc ferit de bătaia vîntului, unde nu pătrunde durerea oricît ar fi de intensă, și în acel loc se află un soi de bucurie, sau poate i-aș zice mai bine o acceptare triumfătoare.

— Da, recunoscui eu, știu asta.

S-a uitat mirată la mine.

— De unde vrei s-o știi ? Abia mă cunoști.

— Ba da, știu. O simt, această invulnerabilitate a ființei tale.

— Ah, strigă repede, într-adevăr ? În ultima vreme, sentimentul acesta m-a abandonat.

Nu știu de ce i-a pricinuit această mărturisire atîta jenă încît a roșit. S-a aplecat adînc asupra manuscrisului, așa încît abia mai puteam citi și eu. Numai după cîtva timp îl împinse mai spre mine.

„N-am fost decepționat. Nu era o poezie desăvîrșită, dar era cu adevărat poezie, chiar dacă Nina nu găsise încă tonul ei propriu. Îmi amintesc acum numai prima strofă și sfîrșitul. Se poate să nu le fi reținut întocmai. N-am cum să-mi corectez amintirea ; Nina n-a vrut să-mi dea foaia cu nici un preț.

«Nu-i destul de bună», a zis scurt și a rupt hîrtia fără regret, cu un gest simplu și hotărît. Iată tot ce am păstrat în memorie :

Nu tulburați, măcar de astă dată,
Nu tulburați sfioasele ființe
Care venind din pădure, m-au urmat,
Cu evlavie vestind pe tăcute străvechi cunoștințe,
Și ieșite din desiș, așteptau cu ochi mari
Pe cînd treceam în tăcere prin tenebre.

Versurile de la urmă repetau începutul :

Iar voi, ceilalți, nu tulburați,
De astă dată, o, nu tulburați
Sfioasele ființe pe care le simțiți în preajma mea.

Apoi îmi mai aduc aminte de un rînd, smuls din ansamblu. Suna așa : Oh, voi, ademenitorii spre marea moarte.

«E frumoasă, am spus către Nina. Păcat că ai rupt-o. O știi pe dinafară ?»

«Nu, mi-a răspuns, am și uitat-o. Ce a fost pus pe hîrtie, e dat uitării. Nu mă mai privește. Doar spune numai ceva ce a trecut. Între timp am înaintat în vîrstă.»

«Dar, am obiectat, sînt numai trei zile de cînd ai scris-o. Am văzut data.»

«Numai trei zile, a zis, da, și trei zile sînt o vreme îndelungată. A mototolit bucățelele de hîrtie și le-a pus în poșetă. Ați înțeles însă acum, a continuat de ce vreau să rămîn singură ? Omul are nevoie de atîta singurătate ! Și privindu-mă copilărește-deschis, a întrebat cu o curiozitate detașată : Dumneavoastră nu ? Nu aveți de asemenea nevoie de izolare ?»

Cum m-a dezarmat cu privirea ei limpede și cu întrebarea ei !

«Ba da, Nina, am răspuns, ba da, și eu am nevoie de singurătate. Dar am prea multă, mult prea multă, și de prea multă vreme.»

A lăsat ochii în jos și eram sigur că mă înțelesese. Observînd însă că-și mușcă buzele, reflectînd cu efort ca o școlăriță care nu știe să răspundă, m-a cuprins o profundă incertitudine. «Stă să reflecteze, m-am gîndit decepționat, nu simte, nu m-a înțeles.» M-am dat bătut ; am depus armele, și trezirea la o mare luciditate m-a făcut să mă înfior. «E cu neputință s-o cîștig pe Nina», mă gîndeam cu amărăciune, e cu neputință să mă apropii măcar de ea. E o ființă stranie ca ielele, ademenitoare, nevinovată fără a fi virtuoasă, și știutoare din instinct, dar depărtată, străină, și nu poți s-o prinzi și s-o păstrezi. Am întrezărit totuși fața aceea, pe care o va avea cîndva, cînd va fi devenit femeie. Ce trebuie să i se mai întîmple pînă să-și descopere sufletul omenesc ?» În timp ce gîndeam acestea, am simțit deodată privirea Ninei îndreptată asupra mea.

«Îmi pare atît de rău», a rostit încet.

«De ce-ți pare rău ?» Amărăciunea reflecțiilor mele anterioare confereau acestor cuvinte un tăiș ironic.

«De toate, a răspuns trist și enigmatic.» N-am știut ce să spun. «Că sînteți atît de singur», a adăugat și mai încet.

Melancolia netăinuită din privirea ei mi-a arătat că mă înțelesese, dar și că-și dădea seama că nu mă poate ajuta. Ne-am privit cîtva

timp în tăcere, plini de îngăduință, tristețe și căldură apoi și clipa aceasta a lunecat în trecut. «Acum trebuie să plec», mi-a spus. Am condus-o pînă la casa mamei sale. N-am mai schimbat nici o vorbă. Abia la despărțire a zis : «Vă mulțumesc ; și dacă vreți, trec mîine pe la dumneavoastră să vă spun rezultatul. Vreți ?» Îmi venea să-i răspund : nu, nu mai veni, nu pot suporta, dar am spus : «Am să mă bucur». Mi-a aruncat o privire plină de îndoială, tensiune temătoare și superioritate de spiriduș, care m-a aruncat din nou într-o stare de neliniște și nesiguranță.

După această seară n-am dormit toată noaptea. Durerea de a fi suferit o nouă înfrîngere nu a pus cu totul stăpînire pe mine, căci gîndul de a o revedea pe Nina a doua zi aducea cu sine o fericire intensă și proteguitoare. Astfel, am petrecut ceas după ceas plutind parcă ușor într-o stare de suferință suportabilă, care a durat apoi toată dimineața, dar care s-a transformat brusc, încă de la începutul cursurilor de după-amiază, în chinul mistuitor al așteptării. Împotriva obiceiurilor mele, am întrerupt prelegerea înainte de vreme și am plecat spre casă conducînd cu atîta grabă, încît, în treacăt am lovit mașina de zidul împrejmuitor al unei grădini, îndoind o aripă și bara de protecție.

Nina a sosit cu puțin timp după mine. Mi-a explicat că are numai un sfert de oră la dispoziție, trebuie să ia trenul, ultimul pe care-l

mai poate lua. I-am propus s-o duc cu mașina la Wenheim. «Nu, s-a împotrivit ea cu hotărîre, nu pe zăpada asta, și tot mai continuă să ningă, ați rămîne împotmolit.» Am întrebat-o dacă crede că n-am mai condus prin zăpadă. Dar a rămas fermă. Stînd pe marginea scaunului, gata de ducă, mi-a relatat în grabă că doctorul Braun nu constatase nici o leziune la plămîn. Se vedea că simte o ușurare, fără a fi deosebit de fericită. Pesemne, ideea de a fi bolnavă o îngrozea mai puțin decît pe alții. «Cu toate astea, am spus eu, te rog să eviți de acum înainte orice sursă posibilă de contagiune.» Mi-a aruncat o privire rapidă, piezișă. «Aș vrea să pot», a răspuns. Asta e tot ce am aflat. A acceptat s-o conduc la gară. În drum, am păstrat tăcere, de vreme ce toată atenția îmi era necesară ca să înaintez prin viscolul dens, aproape de nepătruns. Luîndu-mi rămas bun, mi-a spus : «Am să vă scriu». Apoi am pierdut-o din ochi. Uitasem să-i dau mănușile căptușite cu blană, pe care i le cumpărasem.

Am rămas într-o stare de mare confuzie, de nesiguranță și expectativă întru nimic justificată, căci Nina nu-mi lăsase nici o îndoială asupra faptului că nu mă iubește. Dar — așa îmi spune mintea — cum poate ști că nu mă iubește ? Nu se cunoaște încă pe ea însăși, încă nu o interesează dragostea. Nu știe încă ce înseamnă. Poate va ajunge s-o știe. Poate mă va iubi într-o zi".

„18 ianuarie 1933.
Stupiditatea mea disperată a progresat într-atît încît cred într-adevăr această neghiobie. Sper cu toată seriozitatea să mă căsătoresc cîndva cu Nina. Îmi spun cu îndărătnicia oarbă a unui băieţandru: vreau să fie a mea. Ce s-a întîmplat cu mine ? Pe ce tărîmuri am păşit ? Ce cădere în primitivism ! Va să zică spiritualitatea mea cristalină, de care mă credeam atît de sigur, n-a fost decît o minciună vitală ? Ce gînd insuportabil. Dar la ce bun să-l gîndesc ? O iubesc pe Nina. Aştept scrisoarea ei. Mai mult ca oricînd, mă predau cu mîinile legate acelor puteri pe care le-am combătut încă din tinereţe. Şi în acelaşi timp ştiu, ştiu cu toată acuitatea că îmi încalc legea. De ce nu mă mulţumesc cu o frumoasă prietenie între mine şi Nina ? Am izbuti s-o înfiripăm. Dar nu pot. Nu mai sînt stăpîn pe mine încă de pe acum. Distrugerea înaintează triumfătoare. Ce mi-a venit să scriu asta ? Cine mi-a dictat această propoziţie ? Şi în general, de ce notez toate gîndurile acestea insignifiante, prostesc de imature ? Mi-e ruşine de ele !"

25 ianuarie 1933
„În sfîrşit o scrisoare de la Nina !"

Scrisoarea era prinsă de pagina următoare cu o clamă acum ruginită.

„23 ianuarie 1933.
Dragă domnule doctor Stein, de luni de zile n-am mai scris decît scrisori de afaceri, şi-mi vine greu să vă scriu o scrisoare de altă natură, de o natură cu totul diferită. Dar v-am promis-o, şi chiar dacă n-aş fi promis, ar trebui să vă scriu.

Aţi spus că sînteţi foarte singuratic, iar eu am răspuns că-mi pare rău. Asta trebuia să vă apară ca o formulă politicoasă. Dar e purul adevăr. Ştiu de mult că fiecare om e singur şi că acest lucru e de neschimbat şi îngrozitor. Cînd am venit deunăzi la dumneavoastră, am simţit nevoia să vă povestesc multe. Dar apoi am înţeles deodată că n-ar fi avut nici un rost. Nu e bine să vorbeşti despre tine însuţi, chiar din egoism nu e bine, căci după ce ţi-ai uşurat inima, rămîi mai sărac şi de două ori mai singur ca înainte. E o iluzie să crezi că te apropii de un om cu atît mai mult cu cît îi încredinţezi mai mult. Socot că nu există altă posibilitate de apropiere decît acordul mut. Între dumneavoastră şi mine acordul acesta nu e perfect, nu e pur şi nu se produce întotdeauna. Sînteţi cu mulţi ani mai în vîrstă şi cu mult mai înţelept decît mine. Am o mare stimă pentru ceea ce realizaţi şi vă sînt recunoscătoare pentru prietenia dumneavoastră. Dar prezenţa dumneavoastră îmi răpeşte libertatea, ea mă împinge într-o direcţie în care nu doresc s-o apuc. Faceţi din mine o fetiţă timidă, şi în acelaşi timp aşteptaţi din partea mea hotărîri pe care numai o femeie le poate lua. Înţelegeţi, vă rog, că nu sînt nici una nici alta. De nimic nu sînt atît de sigură ca de faptul că trebuie să fiu liberă. Simt că zac

în mine o sută de posibilități, totul e încă nedefinit și incipient. Cum aș putea atunci să mă fixez într-un fel oarecare ? De vreme ce nu știu cum sînt ! Asta vi s-ar putea părea o afirmație bizară. Dar așa stau lucrurile cu adevărat, nu știu. Nu mai sînt chiar atît de tînără încît să nu fi înțeles ce mi-ați oferit. Dar nu v-ar aduce decît nefericire. O știu, deși sînt lipsită de experiență. Nici nu țin să fac experiențe de acest gen. Dacă e să fiu perfect sinceră : n-am altă dorință decît să pot scrie. Credeți că aș suporta viața în acest orășel mort, alături de bătrîna care tot trage să moară, printre saci cu sare și butoaie de oțet, dacă aceste lucruri exterioare nu mi-ar fi complet indiferente ? Trăiesc într-o lume la care nu există acces din afară. Dacă i-aș permite cîndva unui om să pătrundă în această lume, acel om ați fi dumneavoastră. Dar nu o voi permite. Acum să nu credeți că nu mi se întîmplă uneori să mă reneg și să resimt singurătatea ca o povară. Sînt zile care se suportă cu greu.

Dealtfel, vă datorez o explicație. V-am spus mi se pare că m-am molipsit. Ei bine, deocamdată nu e cazul, dar s-ar mai putea întîmpla. Mă văd aproape zilnic cu un bolnav de plămîni. E student în teologie, a trecut de prima hirotonisire, dar s-a îmbolnăvit și așteaptă la el acasă pînă va obține un loc gratuit la sanatoriu. (E foarte sărac.) El însuși crede că e prea tîrziu în ce-l privește, se gîndește că va muri. Pentru mine e bine că am pe cineva cu care să pot vorbi. M-a inițiat în dogmatica catolică, e foarte interesantă, deși nu pot suferi certitudinea orgolioasă a tuturor dogmaticilor, deși pentru acest teolog sînt o eretică. Din cînd în cînd m-a sărutat, și l-am lăsat, pînă-n ziua în care a început să-mi fie scîrbă de descompunerea lui. El a observat reticența mea și a spus : «Acum mă abandonezi fiindcă îți miroase a moarte». Ce aveam de ales ? Nu puteam să-i spun că mi-e scîrbă. Îi fac voia, și acum voiam să vă întreb dacă se pot lua măsuri ca să nu te contaminezi. Dacă aș asculta de simțirea firească, ar trebui să-i interzic acestui om să mai vină pe la mine. Dar el trăiește prin aceste vizite pe care mi le face ; speranța de a fi cu mine îl menține literalmente în viață. Cum aș putea să-i răpesc această iluzie ? Ce e preferabil : minciuna blîndă, caritabilă, sau sinceritatea dură ? Cîteodată mă încearcă gîndul îngrozitor că nu poți trăi decît în compromisuri. Dar eu nu vreau. Nu pot. Într-o bună zi va trebui să spun adevărul și în acest caz. Atunci mă va întreba pe bună dreptate : De ce ai lăsat atunci ca lucrurile să meargă atît de departe ? Iar eu va trebui să-i răspund : Din slăbiciune și milă stupidă. Poate că nu poți trăi fără secrete. Despre toate acestea aș dori să vorbesc cu dumneavoastră. Dar n-o pot face decît prin scrisoare.

Iată că scrisoarea s-a lungit peste măsură, și am spus mult prea multe, vorbind mereu despre mine, adică am făcut tocmai ce nu voiam. Aș prefera să rup aceste foi. Dar atunci

nu mi-aş putea ţine promisiunea, căci n-aş izbuti să scriu altă scrisoare.

A dumneavoastră N. B.“

Pe contrapagina ultimei file a acestei scrisori nu erau rînduri aşternute de mîna Ninei. În schimb, se găsea acolo o notă scrisă de Stein.

„Nina mi-a povestit cîţiva ani mai tîrziu că l-a reîntîlnit pe acel teolog. Devenise paroh, predicator la catedrală şi era complet vindecat. S-au salutat şi au stat de vorbă fără vreo aluzie la trecut. Desigur că nimeni dintre cei care-i ascultă predicile, aşa zice Nina, nu bănuieşte că a trecut prin tentaţii de care nu vrea să-i aminteşti. O spune fără ironie şi răutate, dar obiectivitatea ei seacă are un efect mai dur şi mai tăios decît batjocura.“

Nina căscă.

— De asta uitasem complet, zise, ce ciudat, că omul uită pur şi simplu o mulţime de lucruri. Dar sînt obosită.

— Atunci hai să ne culcăm, spusei eu.

— Ah, să ne culcăm! Tot nu pot dormi. Dar ce egoistă sînt! Tu vrei să dormi probabil şi e bine să dormi. Ai să te culci aici pe studio, iar eu mă duc să aduc şezlongul de la doamna Bertram. Asta e vecina. Îmi împrumută şi pături.

M-am dus şi eu cu ea la doamna Bertram. Era o bătrînă amabilă. A început îndată să se jelească:

— Doamne, cît o să-mi lipsească doamna Buschmann! Cînd am fost bolnavă, a fost singura care m-a îngrijit, cu toate că are atîta de lucru. N-am să uit niciodată cum a alergat noaptea, pe vreme de furtună, la farmacie.

— Ah, zise Nina obosită, nu merită să vorbim despre asta. În schimb m-aţi consolat de atîtea ori.

— Eu, v-am consolat? Ei, cînd s-a întîmplat asta? Aţi avut vreodată nevoie de consolare?

— Cîteodată, da. Cînd veneam seara în vizită şi stăteam lîngă sobă şi-mi făceaţi ceai de măceşe.

— Dar eraţi întotdeauna foarte bine dispusă. Pe atunci mi-aţi spus doar toate poveştile acelea comice.

— Da, tocmai, zise Nina luînd şezlongul.

Bătrîna îmi oferi să stau la ea, în camera pentru musafiri, dar Nina zise:

— Nu, în noaptea asta vrem să fim împreună, pentru prima şi ultima oară.

Bătrîna clătină din cap:

— Acum vorbeşte iarăşi atît de întristător, îmi şopti ea, are o supărare, dar nu spune niciodată nimic.

În timp ce mă aflam la baie, Nina a făcut paturile. Aşezase şezlongul în aşa fel încît să ne putem privi în faţă.

— Eu iau un somnifer, zise. Vrei şi tu?

Cu totul întîmplător, am observat următorul amănunt: Nina avea în faţa ei două ceşti cu ceai rece. Într-una a pus un praf somnifer, în

cealaltă nu. Apoi a băut din ceașca fără praf, iar pe cealaltă mi-a adus-o mie la pat. Voiam să-i atrag atenția asupra acestei erori, dar deodată mi-a trecut prin gînd bănuiala că procedase intenționat, dintr-o intenție pe care n-o puteam ghici. Am luat deci ceașca, m-am făcut c-o beau și am pus-o deoparte.

Nina stinse lumina. Am stat tăcute în întuneric și am auzit cum trece un accelerat prin noapte și cum bîntuie vîntul de primăvară peste oraș.

După cîtva timp Nina întrebă încetișor :

— Dormi ?

— Nu, nu dorm.

— Știi, zise fără nici o altă introducere, majoritatea oamenilor n-au destin. E din vina lor, nu vor să aibă, preferă să încaseze o sută de lovituri mici decît una singură, mare. Dar loviturile mari te împing înainte, cele mici te înghesuie treptat și te trag în noroi, numai că asta nu doare, e comod să luneci în jos. Știi, mie asta mi se pare ca și cum un om de afaceri, care stă să dea faliment, și-ar mușamaliza bancruta, împrumutînd bani din stînga și dreapta, plătind în schimb dobînzi toată viața și rămînînd un om mărunt, veșnic încolțit de frică. Eu sînt de părere că e bine să te declari falit de fiecare dată și apoi s-o iei de la capăt.

— Da, răspunsei somnoroasă.

Abia reușeam să urmăresc ce spune.

— Ah, strigă decepționată, tu nu mă înțelegi ! Voiam să spun că trebuie să mărturi-

sim deschis de cîte ori ne-am împotmolit și nu mai putem înainta pe un drum.

Acestea au fost ultimele cuvinte pe care le-am mai auzit, apoi am adormit.

M-am trezit în miez de noapte. În odaie plutea o lumină discretă. Veioza Ninei era aprinsă, dar acoperită cu o cîrpă. În fața șezlongului Ninei stătea un scăunel, pe care era așezată o poză sprijinită de o cutie de conserve. Era o fotografie, și întîi mi s-a părut că e portretul Ninei. Dar cînd s-a mișcat, mi-am dat seama că văzusem doar imaginea ei reflectată de geamul fotografiei. Probabil că făcusem puțin zgomot, căci s-a întors brusc și m-a privit atentă, cu sprîncenele încruntate. Am respirat însă egal, ca și cum aș dormi adînc, cu pleoapele pașnic lăsate peste ochii totuși întredeschiși. Privind în felul acesta doar printre gene, izbutii de astă dată să văd poza. Era o figură de bărbat, cu suprafețe mari și ieșită din comun. După ce s-a asigurat că dorm, Nina s-a aplecat din nou deasupra portretului și acum am văzut ce făcea. Nu-l privea pur și simplu, ci își potrivea propria imagine oglindită în sticlă peste figura pe care o înfățișa fotografia, în așa fel încît să se suprapună ; se suprapuneau perfect : ochi peste ochi, gura peste gură, toate planurile se contopeau, de nu se mai distingeau una de cealaltă. Pentru moment, lucrul acesta nu mi s-a părut chiar atît de ciudat și de straniu cum avea să-mi pară cu cîteva zile mai tîrziu, cînd am încercat să fac același lucru cu fotografii de-ale băr-

batului meu și ale altor persoane : n-am izbutit deloc. Mereu rămînea cîte ceva ce nu se potrivea, și de fapt asta nu mă miră. Nici noaptea aceea nu m-a mirat. M-a îngrijorat doar felul în care a stat Nina nemișcată, timp de o jumătate de oră, în odaia rece, cu fereastra întredeschisă, prin care intra un curent de aer, noaptea de martie era aspră, în acest oraș nopțile de primăvară timpurie sînt deosebit de glaciale, și Nina n-avea pe ea decît cămașa de noapte. Era atît de scufundată și absorbită în ce făcea, încît n-a auzit cînd m-am lovit din nebăgare de seamă de perete. Deodată și-a luat mîinile de pe ramă și le-a lăsat să cadă, și acest gest exprima atîta lipsă de speranță încît mi-a sfîșiat inima. Pe urmă a învelit fotografia cu grijă într-un batic moale și l-a vîrît în mapa ei. Îndată după aceea a stins lumina, dar sute de mici zgomote abia auzite mi-au dat de știre timp de vreo oră că nu poate adormi. Mă bătea gîndul să spun ceva ; era atît de singură cu mîhnirea ei, poate că jinduia să stea de vorbă cu mine. Dar atunci de ce mi-a dat un somnifer ? Voise ca această noapte să-i aparțină numai ei. Erau orele pe care le petrecea în nestingherită singurătate cu acel bărbat. Așadar m-am ferit să fac cea mai mică mișcare. După cîtva timp — ceasul bătuse tocmai ora două — s-a făcut iarăși lumină în odaie, și am văzut că Nina scoate un bloc din mapă, umblînd cu mare grijă ca să nu mă trezească, și începe să scrie, pe jumătate culcată, pe jumătate șezînd în capul oaselor. M-am gîndit : scrie o scrisoare către acest bărbat, o scrisoare pe care desigur n-o va expedia. Nina nu era femeia care să trimită scrisori așternute într-o noapte ca asta, în care simțirea te copleșește sălbatic și devine incontrolabilă. Cînd m-am trezit, era ora opt dimineața, soarele strălucea răzbătînd printr-o ușoară ceață albăstrie, dar veioza Ninei tot mai era aprinsă. Răspîndea o lumină pală în care fața îi părea aproape verde. Blocul zăcea pe jos, creionul îl mai ținea moale printre degete. Trupul îi atîrna pe jumătate afară din șezlong, parcă ar fi fost moartă. Dormea cum dorm numai cei complet istoviți : nesimțitoare ca un pietroi, de netrezit, plecată în depărtări inaccesibile.

M-am sculat încetișor, am stins lumina și m-am dus la baie. Cînd m-am întors, zăcea încă exact la fel, numai creionul îi scăpase între timp și se rostogolise peste blocul deschis, ale cărui file se îndoiseră la întîmplare cînd căzuse pe jos. M-am așezat la fereastră, într-o poziție care-mi permitea s-o văd și pe Nina și să mă uit și în stradă. În lumina palidă a dimineții, locuința Ninei, cu lăzile bătute în cuie și valizele făcute, îmi amintea de hala unei gări sau de o sală de așteptare, neprietenoasă și provizorie. Desigur că avusese o înfățișare cu totul diferită alte dăți, cu un aer de confort și de căldură. O femeie ca Nina — îmi dădeam seama de asta după îmbrăcămintea ei — avea darul să-și facă oriunde un cuib agreabil, se pricepea fără îndoială să și-l

creeze. Dar eram tot atît de convinsă că n-o făcea decît din cînd în cînd, apoi îi pierea cheful dintr-o dată și lăsa totul baltă. Nu se număra printre femeile care păstrează cu îndîrjire, păstrează cu orice preț ceea ce posedă. Avea într-însa ceva de nomadă, viața ei era un provizorat. Își întindea cortul, locuia undeva cîtva timp, își ducea ochii și urechile la păscut pînă ce cunoștea bine împrejurimile, apoi își strîngea cortul fără șovăire și pleca mai departe. Pe fața ei se putea citi fericirea sălbatică a libertății și tristețea celor fără de patrie, ambele deopotrivă, și ambele se vădeau pînă și în somnul cel mai adînc. Privind-o așa, m-am gîndit deodată: „O viață trăită din plin", gîndul acesta revenea mereu ca un refren. M-am uitat la strada care se întindea colo, jos, în toată animația ei matinală, nealterată și plină de zel, și m-au asaltat gînduri melancolice. „Uite cum o iau toți de la capăt în fiecare zi cu noi speranțe, mi-am zis, apoi se face amiaza și se face seara, și ce s-a întîmplat? Nimic, decît că a trecut din nou o zi. Zi cu zi același lucru. Fiecare semănînd cu cealaltă pînă la confuzie". M-am gîndit la propria mea viață. O viață de invidiat, frumoasă, calmă, fără catastrofe, fără griji materiale, cu conflicte atît de insignifiante încît se puteau înlătura cu un pic de autoînșelătorie și indulgență. Nu mai voiam viața asta. M-am uitat la Nina. Tot mai era culcată și dormea, și avea tot ce-și putea dori: talent și viață și pasiune și pe acest bărbat. „Iată că sînt geloasă, m-am gîndit, nu mai izbutesc să-mi scot din minte acel chip de bărbat, dar de fapt nu fotografia, ci întreaga scenă nocturnă, această pasiune mută și violentă, această putere înfricoșătoare de a domina, acest rămas bun. Îl iubește mai mult decît își iubește fericirea, mi-am zis plină de invidie. Dacă sînt silită s-o mai privesc mult, am să ajung s-o urăsc. Dar am rîs de mine. Parcă poți s-o urăști, e doar sora ta, mi-am zis." Acesta nu era însă un motiv suficient ca să n-o urăsc. Nu există decît un singur motiv: nu eram în stare să urăsc în genere; nu fusesem niciodată în stare și nici nu încercasem.

Deodată Nina deschise ochii, perfect trează numaidecît.

— Cît e ceasul? mă întrebă ea.

— E abia șapte și jumătate, minții, de fapt era ora nouă.

A suspinat ușurată, apoi a întins mîna după blocul de pe jos, spunînd:

— Azi-noapte mi-am adus deodată aminte că mai datorez ziarului o povestire, o promisesem ferm, și totuși uitasem de ea. Și trebuie s-o predau neapărat înainte de a pleca în Anglia. Nu știu dacă toată treaba asta face două parale, adăugă aruncîndu-mi blocul. Vrei s-o citești în timp ce sînt la baie?

Dar nu s-a dus la baie. A recăzut pe pernă, a mai murmurat ceva și a adormit din nou.

Deci ceea ce scrisese în această noapte lungă nu fusese o scrisoare, ci o lucrare, o muncă

obligatorie, o promisiune respectată, ținută în pofida oboselii, în pofida disperării și a despărțirii.

Am început să citesc :

La 22 aprilie 1945, Hanna B. ajunse la granița districtului în care trăise înainte de a fi fost arestată. Dar tot mai era la o depărtare de vreo treizeci de kilometri de satul ei. Era primăvară și ploaia cădea blîndă și călduță peste pomii înfloriți. Toată regiunea era înflorită, dar părea pustie. Cît vedeai cu ochii, Hanna era singura ființă omenească. Se întuneca și ploaia se înteți. Udeala îi pătrunsese pînă și cămașa, căci umblase toată ziua prin ploaie și n-avea manta. Mergea foarte încet. Nu putea umbla mai repede, era obosită moartă și lihnită de foame, avea ghete mult prea mari, iar ciorapii groși, de închisoare, vărgați de-a curmezișul cu albastru și roșu, plini de găuri, o roseseră la călcîie încă din prima zi a drumeției. Se împlineau cinci zile de cînd pornise la drum. La 17 aprilie, încă înainte de mijirea zorilor, se deschiseseră deodată ușile tuturor celulelor. Gardienele, administratorul închisorii, directorul, deținutele, cîțiva indivizi de la Gestapo și procurorul, toți alergau de-a valma într-o grabă nebună. Deținutele fuseseră obligate să se adune pentru apel în curtea închisorii, aliniate ca de obicei, dar de data aceasta nimeni nu se sinchisea dacă alinierea era dreaptă. Stăteau tăcute, buimace de somn și fără speranță. De o parte și de alta a porții ardea cîte o lampă. Lumina era orbitoare. Ea reliefa

puternic siluetele celor patru sute de femei în halate de pușcăriașe și saboți de lemn. „A mai evadat vreuna ?“ întrebă cineva în șoaptă. Nimeni nu răspunse. Hanna auzise noaptea niște împușcături în depărtare, bubuit de tun, poate de pe front, poate însă fusese doar obișnuitul zgomot surd al bombelor. Acum însă, în zori, îl auzi din nou. Toate îl auziră, dar nici una nu zise nimic. Mai stătuseră de două ori așa, gata de evacuare în altă parte, sau poate pentru a fi eliberate, nu știau, nimeni nu vorbea cu ele ; acum nu mai credeau în nimic. Deodată ieși din clădire directorul. Una din bretele îi atîrna, șireturile de la pantoful drept erau desfăcute. „Inamicul e la cincizeci de kilometri de oraș, zise ; pe dumneavoastră vă pun în libertate.“

Spuse „dumneavoastră“. Altă dată spunea de fiecare dată „bandă de lepădături“, sau „scursorilor“.

„Pun să vi se restituie lucrurile. Rămîneți aici și așteptați să vi le dea. Afară de asta mai primiți o pîine și patru cartofi de persoană. Asta e tot ce mai avem. Pe urmă căutați să dispăreți cît mai repede de aici.“

Nici una nu se mișca. Prea fuseseră luate prin surprindere. Evenimentul le găsise nepregătite, înainte de a se lumina de ziuă, cu stomacul gol, iar în salvare nu mai credeau. Rămaseră ca paralizate în aliniere, pînă ce fiecare era în posesia biletului de punere în libertate. Abia cînd veniră gardienele aducînd coșuri cu haine civile și pîini, se treziră vorbind toate de-a valma.

„Acum ne dau drumul, strigă una, acum, cînd nu mai putem ajunge acasă, cînd nu mai circulă nici un tren, în nici o direcţie. În vest sînt americanii, în est ruşii."

„Şi la mijloc, strigă alta, nemţii cu SS-ul şi Gestapoul."

„Şi cei din Werwolf."

„Eh, făcu cineva, ăştia nu mai muşcă. Şi lor le tremură genunchii de frică."

După aceea se făcu linişte cîtva timp ; abia acum înţeleseră întorsătura extraordinară pe care o luase soarta lor. „SS-ul tremură de frică." Acest gînd trecu ca un fulger prin mintea lor tîmpă de suferinţă.

Apoi zgomotul reîncepu. Cîteva fete, condamnate de drept comun, începură să urle. „Încotro să apucăm ? Nu ne mai putem întoarce acasă. Aici avem barem un acoperiş deasupra capului. Doar nu putem dormi pe cîmp."

Nimeni nu se sinchisea de ele. Fiecare era preocupată să-şi primească hainele. Toate obiectele de îmbrăcăminte fuseseră numerotate şi distribuţia, odată începută, decurse repede şi ordonat. Cele care-şi primiseră hainele, le îmbrăcară pe loc, în grabă, aruncînd pe jos halatele de puşcărie, fustele cenuşii zdrenţuite şi cămăşile nespălate de săptămîni de zile. Poliţiştii, care şedeau pe trepte fumînd, nici măcar nu se uitau la ele. Cînd deţinutele care mai aveau de aşteptat le văzură pe celelalte aruncîndu-şi îmbrăcămintea cenuşie şi împuţită de închisoare într-o grămadă, îşi pierdură deodată cumpătul. Nimeni nu strigase vreun ordin în acest sens, dar toate se aruncară dintr-o dată asupra coşurilor, smulgînd din ele jachete, haine, pantofi şi ciorapi, scotocind printre lucruri, zgîriind, muşcînd şi vociferînd. Gardienele începură să le tragă pumni, dar nu folosi la nimic. Atunci îi chemară în ajutor pe poliţiştii care priveau scena rînjind nepăsători. Numai unul se apropie, fără să se grăbească. Se uită la învălmăşeala feroce, apoi scuipă, făcu semn unui tînăr SS-ist şi-i zise plictisit : „Ia trage tu o dată, ca să se sperie scroafele astea". Individul tînăr trase un foc de armă. Se făcu linişte o clipă, nu mai mult. Chiar lîngă Hanna, o bătrînă se prăbuşise auzind împuşcătura. O omorîse spaima. Hanna începu să ţipe, dar nimeni nu se sinchisi. Numai SS-istul o observa. Se uită la ea şi-i strigă cu indiferenţă : „Ţine-ţi gura, altfel nu ieşi vie de aici. Una în plus sau în minus nu contează." Apoi se apropie fără grabă de femeia moartă şi, apucînd-o de braţe, o tîrî prin curte, pînă la o ferestruică a pivniţei. Nici unul dintre poliţişti nu se urni. Nici nu se uitau într-acolo. Hanna nu văzu ce s-a mai întîmplat, căci deodată directorul apăru din nou, şuieră dintr-un fluier cu sunet strident şi strigă : „În cinci minute, curtea trebuie să fie evacuată".

Hanna primi o pereche de pantofi mult prea mari. Ciorapi nu mai erau, aşa că păstră ciorapii din închisoare. Îşi găsi în chip miraculos rochia, dar paltonul îi dispăruse.

Cu puţin după ora cinci, poarta masivă de fier se deschise. Femeile, cu pîinile sub braţ şi cartofii în buzunarele paltoanelor, stătură cîtva timp nehotărîte în faţa porţii pînă ce

fură mînate de la spate ca o turmă de vaci îndărătnice. În urma lor, poarta rămase deschisă. Hanna era printre ultimele care plecară. Deținutele politice nu erau grăbite. Rămaseră strînse laolaltă. Orașul era încă scufundat în somn. Nu se auzeau decît pașii celor patru sute de femei puse în libertate, care se risipiră în în toate direcțiile. Cele opt deținute politice plecară repede, fără a scoate o vorbă. Se opriră abia cînd ajunseră pe un deal de lîngă oraș.

„Stele, cîte stele !" exclamă una, și privi, cu capul mult dat pe spate, cerul înstelat pe care nu-l mai văzuseră de atîta vreme.

„Ce să facem acum ? întrebă Hanna. Bani n-avem, trenurile nu mai circulă. Mă duc pe jos acasă. Sînt optzeci de kilometri. Dacă vrea cineva să meargă cu mine, o pot găzdui în casa mea."

Două dintre cele opt își aveau locul de baștină în apropierea orașului, alte două undeva în vest, în apropierea Rinului, celelalte erau din nordul țării. În vest și în nord se purta război. Dar cele două din vest declarară că vor izbuti cu siguranță să se strecoare prin linia frontului ; și orice ar păți, tot nu putea fi mai atroce decît pușcăria.

„S-ar putea să vă împuște", zise una. Dar ele dădură din umeri. Eventualitatea de a muri nu mai intra în calculele lor ; acum nu. Plecară repede, fără șovăire, în direcția din care venea bubuitul tunurilor.

„Niște neghioabe", zise una din cele rămase.

„Oare o să ajungă vreodată acasă ?" întrebă alta și izbucni deodată în plîns.

„Iar noi ?" zise prima și începu să plîngă și ea.

„Hai să mergem, le îndemnă Hanna. Ne luăm la întrecere cu războiul."

Cînd orașul era pe cale să dispară în vale, celelalte două femei priviră în urmă cu ură, dar Hanna le trase înainte.

„E un capitol încheiat, zise, și, în definitiv, trăim."

Atunci cele două izbucniră din nou în lacrimi. La pușcărie nu plînseseră niciodată ; nici una dintre cele opt femei nu plînsese în toată perioada aceea de luni de zile.

„Încetați, zise Hanna îngrijorată, mîncați-vă mai bine pîinea, altfel nu rezistați."

„Da, dar nu la marginea drumului, ziseră, încercînd zadarnic să-și rețină lacrimile. Dacă dau SS-iștii peste noi !"

„Doar sîntem libere ! strigă Hanna. De ce nu pricepeți ! Avem actele de punere în libertate."

Dar ele se încăpățînară să stea ghemuite în tufișul des și nu voiră să mai meargă pe șosea, ci pe potecile înguste de pe cîmp, pe care le desfundaseră ploile de primăvară, iar vîntul nu le zvîntase încă.

Prima noapte și-o petrecură dormind într-o cocioabă din regiunea mlăștinoasă, culcate pe un strat subțire de stuf uscat, a doua noapte într-un tren de marfă distrus, care se afla pe o linie moartă de pe terenul unei cărămidării părăsite, dărîmate de bombe. În dimineața următoare ploua, și-și mîncară ultima bucată de pîine. Seara, una din ele leșină.

Avea peste șaizeci de ani. Hanna se încumetă să se ducă pe întuneric pînă la o casă țărănească, pentru a cerși puțină pîine. Casa era însă plină de lume. Era un grup de luptă răzlețit de SS-iști, cu tot armamentul, care înnopta acolo. Țăranca întredeschise ușa tremurînd. Nu mai avea pîine, dar îi dădu Hannei cartofi, cîți putuse aduce în șorț, mai scoase sfeclă din grajd și-i mai dădu și două țigări pe care le pierduse un soldat. Apoi o zori pe Hanna să plece din curte.

„Du-te într-acolo, șopti în grabă, colo sus e o mînăstire. Poate că vă găzduiește." Apoi încuie repede ușa.

Femeia bătrînă de abia mai putea umbla. În sfîrșit, spre amiază, ajunseră la mînăstire. Dar nu le deschise nimeni. Mînăstirea părea părăsită. Găsiră un șopron pentru lemne, în care se instalară pentru noapte. Le-ar fi plăcut să fumeze țigările primite, dar n-aveau chibrituri. Dimineața mai sunară o dată la poartă. Înainte de a li se deschide, fură examinate cîtva timp cu atenție dintr-o ferestruică. Călugărițele n-aveau încredere în cele trei femei, se vedea clar, și nici nu era de mirare ; murdare și arătînd ca vai de ele, păreau destul de suspecte. Dar se declarară dispuse s-o găzduiască pe bătrînă și pe cea care avea degetele de la picior infectate, pline de puroi.

În ziua a treia, Hanna se afla singură pe șosea ; dînd de o bornă kilometrică, se dumiri că parcurseseră numai treizeci de kilometri. Treizeci de kilometri în trei zile, și avea picioarele pline de bășici, iar pîinea se terminase.

În ziua a șasea, ajunse la marginea districtului ei natal. În ziua de 25 aprilie, de pe o colină, își zări în depărtare casa, singuratică, pitită printre păduri, departe de sat, la marginea unui drum puțin umblat. Apoi sosi acasă.

În zorii zilei de 3 mai, auzi trecînd un șir de camioane. Erau vehicule ale SS-iștilor. O luaseră pe drumul prost și îngust pe care alte dăți nu se vedeau decît căruțele cu lemne și cu bălegar ale țăranilor. Mergeau cu o viteză ucigașă. Fugeau. Acestea erau primele care veneau, dar mai urmară altele, multe, timp de trei zile. În 6 mai se făcu deodată liniște. Focurile de armă încetaseră. Nici un bombardier nu mai zbură deasupra pădurilor. În 7 mai, războiul se sfîrșise. În săptămînile care urmară, armata zdrobită trecu pe lîngă casa Hannei : zi de zi veneau soldați să bată la ușă pentru a cere pîine și apă. Erau slabi, zdrențuiți și tăcuți. Le era rușine de înfrîngere. Unii veneau de la distanțe de sute de kilometri, din Cehoslovacia, din Italia. Evitau șoselele naționale, se strecurau prin păduri, și nu mai voiau decît un singur lucru : să ajungă acasă. Hanna luase obiceiul de a le da ceai sau supă ; altceva nu avea nici ea.

Într-o seară, pe la sfîrșitul lui mai, auzi din nou o ciocănitură la ușă. De cîte ori bătea cineva la ușă, se speria. Nu era încă pe deplin sigură de libertatea recîștigată, și frica nu se uită chiar atît de repede. Dar deschise cu hotărîre. În fața ușii stăteau doi soldați. Unul dintre ei era foarte tînăr, să fi avut cel mult optsprezece ani. Celălalt avea o barbă care-l

făcea să pară aproape bătrîn. Era foarte palid O rugă să le dea, lui și tînărului, adăpost pentru noapte în șopronul de lemne. „Nu putem merge mai departe", zise încet. Se clătină, iar băiatul îl sprijini. Hanna văzu că e bolnav.

„Intrați", zise fără șovăire. Numai ea nu se culcase încă. Era aproape de miezul nopții. Omul se prăbuși în mijlocul bucătăriei. Hanna și băiatul n-aveau destulă putere să-l ridice și să-l întindă pe laviță. Îl lăsară deci să zacă pe jos, pînă avea să-și revină.

„Ce are ?" întrebă Hanna. Băiatul lăsă ochii în jos.

„Nu știu," răspunse el în șoaptă.

„Dar ți-a spus probabil unde are dureri", zise nerăbdătoare. Băiatul clătină din cap cu îndărătnicie.

„Poate e doar flămînd", zise Hanna.

Băiatul nu scoase o vorbă. Deodată roși. Întoarse fața, dar pînă și urechile și gîtul i se făcuseră stacojii. Hanna nu avu răgazul să se mire, căci în clipa aceea omul își reveni. Băiatul se uita la el încurcat, privirile lor se întîlniră timp de o secundă. Hanna se uită în altă parte. Mai tîrziu, se întrebă de ce făcuse așa. Poate pentru a nu fi martora unei convorbiri mute care n-o privea ; poate însă pentru că nu voia să dea curs bănuielii care se trezise în ea, văzînd aceste priviri. Nu voia să știe nimic, ținea doar să-și facă datoria, iar datoria ei era la ora asta numai atît : să ajute pe un bolnav. Își interzise orice alt gînd și făcu cele necesare. Se duse la cuptor și aprinse focul, puse apă la fiert și prăji fulgi de ovăz

într-o tigaie de fier. N-avea nici grăsime, nici zahăr, doar puțin lapte. Fulgi de ovăz prăjiți, înmuiați în lapte amestecat cu apă, asta era singura-i hrană de atîtea zile. În spatele ei, cei doi bărbați ședeau la masă și tăceau.

„N-am decît asta", zise Hanna.

„Oh, strigă băiatul cu vioiciune, avem și noi ceva merinde !"

Deodată bărbatul leșină a doua oară.

„Acum ai să-mi spui însă numaidecît ce are !" strigă Hanna speriată.

Băiatul privea piezиș în lături.

„Fir-ar al dracului, zise ea, ce vreți la urma urmelor de la mine ? Cum să-l ajut dacă nu știu ce are ?

Băiatul murmură ceva, dar ea nu-l înțelese. Numai cînd îl mai întrebă o dată, zise în șoaptă : „Septicemie".

„Și unde-i rana ? Spune-mi repede, pînă nu e prea tîrziu".

Dar el îi aruncă doar o privire disperată. Hanna se înfurie.

„Dacă nu puteți să vorbiți, cărați-vă de aici! " strigă iritată.

Atunci băiatul zise în șoaptă : „N-am voie să spun".

Arăta ca un copil bătut, dar apoi șopti, uitîndu-se temător la omul leșinat : „La brațul stîng".

„Ei, vezi ! strigă Hanna ușurată. Acum ajută-mă. Scoate-i tunica".

„Nu", se împotrivi băiatul și se postă în fața omului ca un cîine care trebuie să-și apere stăpînul.

„Bine, zise Hanna sleită de mînie, dacă-i așa, n-are decît să moară“.

Atunci băiatul se dădu la o parte. Îi scoaseră bolnavului tunica și Hanna se miră în treacăt că era făcută dintr-o stofă foarte fină. Cămașa era lipită de braț. Fără să zăbovească, Hanna tăie mîneca și desfăcu batista care fusese legată peste rană. Era o rană ciudată, aproape pătrată, și plină de puroi. O dungă roșie se desena de la rană pînă la subsuoară.

„Dar ce s-a întîmplat ?“ întrebă consternată. Băiatul se uita fix la vîrfurile cizmelor sale și nu scoase o vorbă. Deodată izbucni în plîns. Lacrimile curgeau peste fața lui de copil necăjit.

„Nu sînt vinovat cu nimic, șopti printre sughițuri, el mi-a cerut s-o fac. Mi-a spus : «Fă-o, altfel te împușc pe loc». Am flambat cuțitul, am umblat cu mare grijă, și totuși s-a infectat. Dar nu sînt eu de vină“.

Hanna încercă să-l înțeleagă.

„Și ce anume ai făcut dumneata ?“ întrebă mirată.

„Semnul, șopti băitul. Că doar îl poartă cu toții pe braț, semnul grupei sanguine, toți cei de la SS. Și cînd dușmanul dă de asta îi împușcă“.

Încerca să-și stăpînească hohotele de plîns, dar lacrimile continuau să curgă.

„Și tu ?“ întrebă Hanna. Devenise dintr-o dată un copil în ochii ei.

„Eu nu, zise acesta, eu am fost luat la ei numai în ultimele săptămîni. Noi ăștia n-avem semnul.“

Hanna îngenunche lîngă omul leșinat și se uită cu atenție la fața lui.

„Du-te după medic, zise Hanna. Stă în casa de lîngă biserică.“

Băiatul clătină din cap cu disperare.

„Atunci am putea la fel de bine să ne ducem la americani, murmură. Mai degrabă murim.“

Hanna văzu că nu mai e timp de pierdut.

„Fie, zise. Dar eu nu sînt medic. Dacă moare, treaba voastră.“

Băiatul se uita la ea implorînd-o cu privirea. Atunci Hanna luă apă fiartă, vată și un cuțitaș ascuțit, pe care-l flambă la flacăra lămpii cu spirt.

„Ține-l bine“, zise. Dar cînd deschise cu o înțepătură punga de puroi, băiatului i se făcu rău și Hanna îl trimise afară. Nu era prima oară că îngrijea o rană. Învățase treaba asta la închisoare, și o făcea cu îndemînare. Pe cînd era în toiul muncii, omul își reveni din leșin. Privi în jur zăpăcit și înfricoșat.

„Stai liniștit, îl îndemnă Hanna, nici o mișcare.“ El o ascultă uluit.

„M-am rănit“, zise apoi în șoaptă.

„Aiurea, replică Hanna. Nu-i nevoie să inventi minciuni pentru mine. Eu văd ce văd. Ține-ți gura.“

Cînd băiatul intră, alb ca varul, omul era întins pe laviță, învelit cu o pătură, și cu o pernă sub cap. Cei doi schimbară priviri.

Hanna ieși. Era tulburată, dar știa că nu putea să procedeze altfel. Cînd intră din nou în bucătărie, îi auzi pe cei doi certîndu-se.

„I-ai spus !“ strigă bolnavul.

„Dar a văzut cu ochii ei !“ răspunse băiatul pe un ton plîngăreț.

„Asta nu contează acum, zise Hanna. Nu trebuie să vă fie frică. Nu de mine.“

„Ai fost deci și dumneata de partea noastră ?“ întrebă bărbatul cu o vagă speranță.

„Nu, zise Hanna răspicat. Am scăpat abia acum șase săptămîni din pușcărie, pentru că am fost împotrivă.“

„Oh !“ făcu băiatul zgîindu-se la ea cu gura căscată.

„E adevărat ?“ întrebă bărbatul încet. Ea nu-i mai răspunse.

„Du-te acum în șopron, zise către băiat. Pături văd că aveți. Iar dumneata stai aici culcat, trebuie să-ți supraveghez temperatura.“

Băiatul se furișă pe ușă fără o vorbă. Hanna rămase singură cu bărbatul. Se așezase la masă și citea. Din cînd în cînd arunca o privire vigilentă asupra lui. De fiecare dată el îi întorcea privirea în tăcere. Adormi abia spre zori. După cîteva ore, Hanna îl trezi ca să vadă de rană. Dunga roșie mai pălise.

„Așa, zise Hanna, acum du-te în șopron. Nimeni n-o să te caute acolo. Și îndată ce poți, pleacă de aici.“

Omul nu se uită la ea cînd ieși. Hanna îl ajută să-și facă într-un colț întunecat un culcuș din talaș, perne și pături. Cei doi rămaseră acolo trei zile. Nimeni nu află nimic. Hanna le ducea de mîncare și de băut noaptea. Nu schimbau nici o vorbă. Intrînd a patra zi

să ia lemne, găsi culcușul gol. În colț se afla restul merindelor lor și un bilețel pe care scria doar atît : „Vă mulțumesc. Comandant de grup SS Hans Merk.“

Hanna se uita gînditoare la bilețel și încerca să priceapă ce-l îndemnase să-și divulge numele și gradul. Nu putea crede că o făcuse în bătaie de joc. În cele din urmă ridică din umeri, mototoli hîrtia și o aruncă în talașul pe care dormiseră cei doi. Apoi adună talașul și hîrtia cu lopata, le puse într-un coș, îl duse în bucătărie, și aprinse focul.

Două zile după aceea veniră cîțiva oameni din poliția militară americană care cercetară casa, căutînd arme și conducători SS ascunși. Nu găsiră nimic. Cînd Hanna le arătă foaia ei de eliberare din închisoare, se retraseră scuzîndu-se, fără să mai pună vreo întrebare.

Citisem povestirea pe nerăsuflate. Ajunsă la sfîrșit, am ridicat ochii și am văzut că Nina e trează și mă observă.

— Cred că povestirea e proastă, zise. Nu e bine să scrii cînd ești obosit.

— Nu-i adevărat, nu e proastă, sigur că nu. E foarte captivantă și-ți dă emoții.

— Da, ei vezi, tocmai asta e, spuse Nina. E captivantă. Și de ce ? Pentru că e lucrată toată în vederea acțiunii. Nu pot să sufăr asemenea povestiri. Toți scriu așa. Asemenea povestiri cunosc cu duzinile. Dar nu fac doi bani. Nu acord importanță subiectului.

— Poate tu nu, dar cititorul...

— Cititorul, replică ea cu dispreț. Cititorul vrea să-l distrezi. Să-i servești povești comode, care se urmăresc cu ușurință : întîi s-a petrecut cutare, apoi cutare, apoi cutare ; și o încheiere rotunjită, fericită sau nu, indiferent, numai să se rezolve totul frumos, curat, ca la teatru ; și pe deasupra oamenii ăștia se cred realiști, atunci cînd în viață nimic nu se rezolvă ca o problemă de aritmetică, nimic, și nimic nu are încheiere. Căsătoria nu e o încheiere, și nici moartea nu e, decît iluzorie, viața curge mai departe, totul e încurcat și dezordonat, fără vreo noimă, totul e improvizație, iar tu vii și smulgi o bucățică și o construiești după un mic plan curățel, care nu există în realitate, și care pare ridicol în comparație cu încîlceala vieții. Toate sînt numai niște fotografii aranjate. Și povestirea mea de asemenea.

— Dar, Nina, exagerezi îngrozitor. Povestirea ta m-a emoționat, și nu sînt lipsită de discernămînt.

Nu-mi acordă atenție. Jucîndu-se cu părul ei, spuse pe gînduri :

— Trebuie s-o schimb. Toate povestirile mele le scriu de trei-patru ori. Trec subiectul prin mașina de tocat, pînă ce nici el nu s-ar mai recunoaște. Dar acum nu mai am timp, sau mai degrabă liniște. Timp ai întotdeauna, timpul nu contează.

— Și ce ai vrea să schimbi în povestirea ta ?

— În primul rînd, aș face-o mult mai scurtă. Alineatul final poți să-l și tai numaidecît.

Îmi aruncă creionul.

— Hanna arde talașul, cu asta s-a terminat. Asta e corect, îl pune pe foc de parcă s-ar fi culcat pe el niște leproși, asta e în ordine. Restul e una din acele încheieri care ne curg atît de ușor din pană, nouă, ăstora de meserie. Un mare gest de încheiere, o plecăciune elegantă în fața cititorului, așa, acum aplaudați, am terminat. Toți sîntem vanitoși. Dar eu nu vreau să fiu. Trebuie să te păzești îngrozitor. Te strici atît de repede, dacă-ți permiți asemenea efecte ieftine. Dă-mi blocnotesul, trebuie să văd eu însămi.

Parcurse povestirea la iuțeală.

— Of, zise, nu pot s-o predau așa. Trebuie să mai reflectez cel puțin la ce s-a petrecut cu adevărat în sufletul Hannei cînd a zărit semnul grupei sanguine. Prea mi-am cruțat osteneala : e furioasă, apoi tace și-și face datoria de om, furioasă și eroică și se lasă admirată de cititor. Asta e prea ieftin. Era mai bine s-o eroizez mai puțin. Am să povestesc altfel. Cei doi bărbați sosesc și spun o poveste lungă, că trebuie să se ascundă de SS-iști fiindcă au dezertat și că cei din SS au tras asupra lor, nimerindu-l pe unul din ei în braț, iar Hanna e, firește, cutremurată și le povestește că a fost la închisoare și cum a fost tratată de SS-iști, după care cel mai în vîrstă nu mai știe cum să-i înjure, numai tînărul roșește și se uită în altă parte, și abia mai tîrziu, cînd îngrijește rana, Hanna își dă seama că s-a lăsat păcălită. Ce zici ? E mult mai puțin frumos, nu e de efect, te rușinezi parcă puțin pentru Hanna, care e atît de credulă și se apucă să-și

spună numaidecît propria poveste și suferințele. Dar e mai autentic. Doar nu sîntem eroi, uneori facem numai ca și cum am fi, toți sîntem un pic fricoși și un pic calculați și egoiști și departe de a atinge măreția. Și uite, tocmai asta aș vrea să arăt, că sîntem în același timp buni și răi, eroici și lași, zgîrciți și generoși, toate îngemănate, și că e cu neputință să știm ce anume ne-a îndemnat la vreo faptă, bună sau rea. Nu-mi plac oamenii care vor să simplifice totul, cînd, de fapt, totul e îngrozitor de complicat.

Se ridică în capul oaselor și se uită pe fereastră. Soarele se înălțase pe cer.

— Doamne, strigă speriată, m-ai lăsat să dorm prea mult !

— Și ce dacă ? Mai ai ceva important de făcut astăzi ?

— Nu, zise, în fond, nu.

— Și dormeai atît de bine !

— Da, de mult n-am mai dormit atît de adînc. Dar tot am să mai rescriu povestea astăzi.

— Eu n-aș putea să lucrez în odaia asta golită, spusei.

— Da, zise, înainte nici eu nu puteam să lucrez decît așezată la biroul meu, și numai seara, cînd perdelele erau trase. Dar de cîtva timp e altfel. Mă așez undeva, de obicei colo, la măsuța de la fereastră, și las perdelele desfăcute, chiar dacă afară e întuneric. Nu mai vreau să fiu izolată, vreau să văd noaptea, sau acoperișurile și sîrmele de tramvai și scările de incendiu. Se uita la mine jenată. Nici n-ai crede ce neplăcut îmi e uneori să privesc hornul acela negru de tinichea, vizavi, îl vezi ? Și zidul cu afișele rupte, mai ales cînd plouă.

La micul dejun, care era în același timp prînzul nostru, căci se făcuse între timp ora douăsprezece, o întrebai :

— Tu ești deci Hanna. Și cum s-au petrecut lucrurile în realitate ?

— Așa cum ți le-am spus în versiunea a doua.

— Multă vreme n-am știut că ai fost arestată. Și pentru ce motiv ?

— Ah, lasă asta acum ! zise. A trecut. N-aș vrea să mă lipsesc de perioada aceea. Am învățat multe. Dar spune-mi tu : l-ai fi ajutat pe individul ăla ? Ulterior m-am întrebat de multe ori, dacă atitudinea mea a fost justă. Pe atunci, am ezitat o clipă. „Crăpi, n-ai decît, mi-am zis, mori în fața mea, o să-mi facă plăcere.“ Aș vrea să știu, cum mi-ar fi dacă l-aș fi lăsat să moară sau dacă l-aș fi ucis numaidecît.

— Nina ! am strigat îngrozită.

Mă speriase nu atît ce spusese, ci felul în care proferase cuvintele : pe gînduri, rece, detașat. Se uita la mine cu mirare.

— E un lucru pe care totuși ar trebui să-l cunoaștem, zise liniștită. Dar nu-ți fie frică ; doar știu de mult că n-am voie să fac nimic rău. Nu din pricina Codului penal, și nici din pricina celor zece porunci. Ci pur și simplu pentru că nu merită. Răul e atît de steril !

Se uita la mine cu o privire cercetătoare, nedîndu-şi pesemne seama dacă o înţeleg. Dar poate că nu se sinchisea de înţelegerea mea. N-o cunoşteam, tot n-o cunoşteam încă.

În timp ce spăla vasele, iar eu făceam ordine în cameră, ne-am continuat conversaţia.

— Tu nu crezi deci că un om se poate desprinde din această încîlceală de bine şi de rău ? mă întrebă ea.

— N-am susţinut asta.

— Ba da.

În timp ce ieşea pe uşă, ducînd găleata cu apă de vase, murmură :

— Ei, ce ştiu eu ?

Dar reîntorcîndu-se, zise :

— Sfinţii pot.

— Da, sfinţii ! Dar noi, ăştialalţi ? Ce ne rămîne alta de făcut decît să ne îndoim de noi şi de alţii.

— Ei, nu ! exclamă zîmbind puţin, credeam că exagerările sînt mai mult meteahna mea decît a ta. Voiam doar să spun că e bine să trăieşti prudent şi să nu te crezi în siguranţă nicăieri. Toate fiinţele trăiesc aşa. Ai vrea cumva să fii o pasăre ? Pisica, uliul, jderul, puştii, gerul, toate astea o pîndesc. Şi printre cîte şi mai cîte pasărea trăieşte, îşi creşte puii, şi nici o clipă nu şade liniştită pe o cracă ; uită-te şi tu la o pasăre, cum stă pe ramură : gata de zbor, cu ochii-n patru şi fricoasă ; toată lumea se uită la ea cu duşmănie, iar ea cîntă. Deodată rîse încurcată. Ai un dar deosebit de infam de a mă face să vorbesc, şi încă despre nişte lucruri despre care altfel

n-aş vorbi de bunăvoie, şi sigur nu în felul acesta. Apoi redeveni îndată serioasă. Consideri că asta e un răspuns la întrebarea ta ?

— Da, am zis, da, dar numai pentru cineva care are atîta curaj ca tine.

— Ei asta-i, strigă iritată, ca şi cum nu ar putea oricine să aibă tot atîta, numai de s-ar încumeta odată să îndrăznească !

Acum era rîndul meu să zîmbesc :

— Ei, da, tocmai asta e, că nu oricine are darul de a îndrăzni.

Observai însă că nu mă înţelege, şi-mi dădui seama că o anumită duritate în felul de a fi al Ninei provine din incapacitatea ei de a crede că există fiinţe mai slabe de la natură. Pretindea de la sine însăşi maximum, şi pretindea şi altora. Nu era uşor să trăieşti cu ea, asta înţelesesem.

— Atunci însă, spusei insistînd cu îndărătnicie asupra întrebării mele, nu crezi cu adevărat nici în prietenie ? Şi nici în dragoste ? am adăugat cu prudenţă.

Se uită la mine mirată.

— Doar ţi-am explicat chiar adineauri : se trăieşte fără zgomot şi cu ochii-n patru printre primejdii. Într-o şoaptă abia auzită şi repede, de parcă nu mi s-ar fi adresat mie, adăugă : Mai ales în dragoste. Acolo, mai ales.

N-am dat glas la ceea ce gîndeam : că n-are încredere în el. Dar în clipa următoare, Nina zise :

— Şi ce crezi tu, mi-am imaginat vreodată că acest bărbat e perfect ?

În timp ce rostii aceste cuvinte, ochii ei căpătară un luciu puternic, pătrunzător, dar în curînd acesta se stinse sau mai degrabă : ea îl retrase. În clipa aceea mi-am adus aminte brusc, după atîția ani, după decenii, de o scenă din copilăria noastră. Dormeam amîndouă în aceeași cameră. Trezindu-mă într-o noapte, am văzut-o pe Nina stînd în genunchi pe podeaua goală. Era iarnă, în odaie era frig, ne sileau să dormim cu geamul deschis în orice anotimp. Nina să tot fi avut vreo nouă ani, căci curînd după aceea m-am măritat. Stătea deci în genunchi ; probabil că în cameră pătrundea puțină lumină din stradă, de i-am putut vedea fața. Era același chip : concentrat, cu o lucire dură, acut și intens dăruit vreunei închipuiri. „Ai să răcești, am spus, bagă-te în pat, ce faci acolo, te rogi ?“ S-a uitat la mine liniștită și, întocmai cum făcuse acuma, își retrase brusc strălucirea de pe chip. „Lasă-mă, a spus, trebuie să pot.“ — „Să poți ce ?“ am întrebat. — „Tot, a răspuns, tot ce vreau : să mă dau jos oricînd din patul cald, să stau în genunchi pe podeaua rece, să pun mîna pe urzici, să mă apropii de cîini răi, să rabd bătaia, să mănînc sare.“ — Nu mai știu ce a mai înșirat. Îmi amintesc scena exact, o văd pe Nina îngenuncheată, pe jumătate o sfîntă ascetică, pe jumătate o reprezentantă a pieilor-roșii, și toată pătrunsă de ambiția de a-și întări voința. Poate că de multe ori a fost dăunător pentru ea că a avut o voință prea puternică, poate că ar fi fost mai bine și ar fi mai bine și acum, dacă ar avea mai multă răbdare și indulgență

față de sine însăși și de soarta ei. Era o hotărîre limpede și aspră pentru ea să plece în Anglia și să nu-l mai revadă pe bărbatul acela, atît de limpede și de aspră încît mă înfricoșa. Era în această hotărîre o violență de un soi primejdios ; o lua înaintea destinului, și mi se părea absurd ca ea, care înțelegea atîtea de-ale vieții, de-ale „felului de a trăi fără zgomot și cu ochii-n patru“, cum spusese adineauri, ca tocmai ea să comită o asemenea greșeală. Dar nu mai spusei nimic.

Nina se duse la fereastră.

— E atîta gălăgie afară, zise.

Dar nu era gălăgie deloc. Trecuse o mașină, în colț lătra un cîine și undeva, prin curte, țipau vrăbiile. Era o stradă liniștită.

— Nu mai pot suporta acest cartier și întregul oraș, murmură Nina. Cunoști senzația asta : te-ai săturat de ceva la ce țineai, te-ai săturat brusc, cu totul și cu totul ? Ai impresia că nu-l mai poți suporta nici măcar o zi în plus. Totul e întocmai cum a fost mereu : camera, casa, strada, și deodată toate îți apar schimbate, urîte, insuportabil de serbede și dușmănoase. Atunci trebuie să pleci. E ultimul moment. Fiindcă, fără să știi, te-ai și retras din toate acele lucruri. Că doar ele nu trăiesc din sinea lor. Trăiesc numai prin faptul că le vedem. După ce închise fereastra, adăugă : Toate astea mă părăsesc de pe acum, înainte de a fi plecată.

Luă din colțul unde o pusese sticla de whisky, acum doar pe jumătate plină. Îmi întinse

un pahar în tăcere. Refuzai clătinînd din cap ; atunci îl bău ea.

— Mie nu-mi pasă, zise, astupînd sticla și punînd-o la loc în colț. Dimpotrivă, resimt întotdeauna o puternică satisfacție cînd mă părăsește ceva. Cînd bombele mi-au nimerit locuința și casa ardea, stăteam pe stradă și priveam. Oamenii țipau și plîngeau, iar eu stăteam liniștită și aveam un sentiment nemaipomenit. Era un soi special de bucurie. Nu plăcerea deșucheată, perversă a distrugerii. O, Doamne, nu : era prea cumplit totul. Nu era nici umor negru. Vecina mea și bărbatu-său ședeau pe o valiză cu niște lucruri pe care reușiseră să le salveze, îmbătîndu-se și glumind. La mine nu era așa. Nu era nici indiferență, și nici eroism. Era cu totul altfel : pur și simplu eram mulțumită că viața mea s-a ușurat iarăși de o povară. Deodată se uită la mine cu îndoială : Mă consideri nesimțitoare sau nebună, nu-i așa ? Dar trebuie să pricepi cum vine asta, mă auzi, țin atît de mult să pricepi tocmai treaba asta. Poate îți vine greu să înțelegi că resimt întotdeauna același soi de bucurie cînd mă părăsește vreun cunoscut sau chiar un prieten, sau chiar cînd moare cineva. Sînt făcută pentru rămas bun, așa cred, pentru rămas bun și pentru simplificare, dacă-ți dai seama ce vreau să spun. La fel, îmi plac odăile nude și sălile de așteptare din gări și tot ce nu te reține. Rîse de ea însăși, încurcată. Sînt o puritană nerealizată.

— Sau o țigancă nomadă. Se poate susține și contrariul, zisei.

— Da, răspunse, e adevărat. Și contrariul tuturor lucrurilor e adevărat. Nu lua în serios ce spun, nimic din ce spun. Unde s-a rătăcit jurnalul ?

În timp ce-l căuta, îmi adusei aminte că pe cînd eram mică, mi se confiscau jucăriile drept pedeapsă. De fiecare dată plîngeam și țipam îngrozitor, inconsolabilă. Cu cîțiva ani mai tîrziu, Nina accepta aceeași pedeapsă în tăcere, cu indiferență și cu un soi de voioșie îndîrjită. Și deodată îmi reînvie în minte scena aceea de la cimitir, în care Nina își atrăsese dușmănia tuturor rubedeniilor, pentru totdeauna. Avea șapte ani și murise mama tatei. Nina ținuse mult la ea, mai mult ca la oricine. La înmormîntare, stătea absolut imobilă lîngă groapă. Toți plîngeau afară de ea. După ceremonie, mama a luat-o de mînă și a condus-o în fața mormîntului deschis. „Acum bunica ta bună și scumpă zace acolo, n-ai s-o revezi niciodată, nu ești tristă ?“ — „Nu, a răspuns Nina tare și detașat, deloc.“ — Toți se uitau îngroziți la fetiță. Mama s-a rușinat cumplit, a tras-o mai la o parte și i-a dat cîteva palme. Toate rudele au prezis că Nina va deveni o ființă rea și dură.

Între timp, Nina găsise jurnalul și pagina la care rămăsesem.

„16 martie 1933.

Nina a fost pe aici și n-a venit să mă vadă. Am aflat prin Braun, pe care l-am întîlnit

azi. L-a consultat a doua oară; diagnostic negativ. M-am arătat interesat cu măsură. Braun ţinea atît de mult să afle ceva despre Nina, încît mi s-a trezit bănuiala că aranjase întîlnirea cu mine dinadins. Voia să-i spun dacă o cunosc pe Nina mai de mult şi foarte bine, dacă e într-adevăr vînzătoare, şi altele de acelaşi gen. M-am arătat rezervat, dar acest soi de rezervă trebuia să-i dea de bănuit lui Braun, ştiu bine, căci mă cunoaşte întrucîtva. Mă privea scrutător; simţea pesemne că-i ascund ceva. La urmă mi-a spus că Nina i se pare deosebit de deşteaptă şi că ar trebui să i se ofere posibilităţi de formare. Mă auzeam singur întrebînd cu un ton oarecum tăios: Şi la ce vă gîndiţi, de pildă? Cu o indiferenţă prost jucată, emise părerea că Nina ar fi poate aptă să fie asistentă medicală. Drept care eu am dat convorbirii o întorsătură hotărîtă spre obiectivitate, şi ne-am despărţit peste puţin, într-o netă atmosferă de încordare.

Convorbirea aceasta m-a neliniştit. Braun e divorţat, e mai tînăr ca mine, e un bărbat arătos. Nina pare să-l preocupe.

Există oare pe lume un leac care să mă vindece de demenţa mea? O iubesc pe Nina? Poate că iubesc la ea numai însuşirile care mie îmi lipsesc şi pe care Nina le posedă într-o stare deosebit de pură şi intensă: curajul ei, invincibila ei curiozitate faţă de viaţă, caracterul ei hotărît. N-am încredere în dragostea mea — dar nici chiar acest tertip rafinat al instinctului meu de conservare nu mă poate salva. Îmi voi petrece aşadar anii ca un cavaler

refuzat care, în secret, speră neîncetat să cucerească inima iubitei sale. Nu reuşesc să gust farmecul acestui romantism.

Mi-e lehamite de mine. Dintre toate relele care-l pot năpădi pe un bărbat şi care stăvilesc viaţa, scîrba e cel mai grav. Ea pătrunde în toate clipele vieţii cu forţa de penetraţie a mirosului greu ce emană din bucătării ieftine de hotel; prin ea, fiecare gînd şi fiecare simţire devin serbede, îşi pierd valoarea, sînt bune de aruncat la gunoi."

Acestei relatări îi urma alta, notată cu un scris foarte neglijent, greu de citit, mai degrabă o mîzgăleală aruncată pe hîrtie într-o stare de mare nervozitate; cîteva fraze doar, dintre care una sau două şterse şi indescifrabile. Ultima suna aşa:

„Am pierdut-o pe Nina pentru totdeauna".

Relatarea următoare purta o dată mult ulterioară, dar scrisul era tot neglijent, înţesat cu o mulţime de corecturi.

„15 iunie 1933.

Principiul potrivnic care-mi cîrmuieşte viaţa se foloseşte de o organizaţie ce funcţionează cu precizie. «Întîmplarea» pare să fie unealta lui cea mai demnă de încredere.

În sîmbăta dinainte de Rusalii, cu puţin după ora trei noaptea, am primit un apel telefonic de la Nauheim. Mama, care se dusese acolo pentru cură, avusese un atac grav de cord, şi

era de temut că nu va supraviețui mai mult de o zi. Am trezit-o pe Helene, și am hotărît să pornim îndată la drum. La trei și jumătate eram în mașină și traversam orașul. Era o dimineață senină. Dacă ar fi fost o dimineață cețoasă de noiembrie, sau dacă am fi trecut cu cinci minute mai tîrziu prin piața din fața Hotelului Grünwald, sau dacă privirea mi-ar fi fost abătută de ceva, de un biciclist, sau de un porumbel, atunci n-aș fi văzut intrarea hotelului și nici, în lumina aceea dezgustător de palidă a zorilor și a lămpilor cu arc pe Nina urcînd treptele înspre intrare. Un bărbat o ținea de braț. Se duceau la hotel. Nici o îndoială : era Nina. În clipa aceea. Helene a strigat : «Atenție !» Era cît p-aci să calc un cîine. Uitîndu-mă la ea, mi-am dat seama că și ea o recunoscuse pe Nina. Înțepenită în îngîmfare, privea drept înainte, scîrbită încît gura i se făcuse cît o dungă, iar nasul îi era și mai ascuțit ca de obicei. Dacă ar fi proferat cel puțin cuvinte injurioase la adresa Ninei, mi s-ar fi oferit posibilitatea de a-i lua apărarea (deși nu știu cum !). Dar tăcea. Acest soi deosebit de discreție era ucigaș. Un verdict irevocabil și excesiv de dur. În timp ce traversam orașul, mînia ce-o resimțeam împotriva Helenei m-a ajutat să-mi înăbuș chinul. Pronunțam în gînd un rechizitoriu violent și răutăcios împotriva ei. Îi aduceam aminte de propria ei poveste de dragoste ; am mers atît de departe încît să-i reproșez că virtutea ei nu e altceva decît îndîrjirea unei fete părăsite (n-a fost chiar așa, nu tocmai, dar îmi convenea să consider cazul sub acest aspect). E foarte ușor, ziceam, să adopți criterii severe dacă nu ți-ai pus la încercare propriile forțe ca să vezi cît rezistă și cît de repede dai de limita lor. Îi reproșam că se complace într-o îngîmfare, rigidă și condamnabilă, și-i doream să fie sedusă cît mai curînd — și să se mai facă și de rîs cu cei patruzeci și cinci de ani ai ei. E drept că auzeam și vocea simțului meu de echitate, o voce foarte slabă pentru moment, care-mi spunea că Helene o condamna pe Nina doar din pricina mea. Helene ținea la mine în felul ei orgolios, ascuns și tăcut, mă iubea cu adevărat și numai pe mine singur, și nu-i ierta Ninei că mă mîhnea. E drept că nu-mi ierta nici mie dragostea pentru o fată capabilă de asemenea alunecare. Alunecare — așa numeam eu asta. Dar era într-adevăr ? Scena din fața hotelului avea ceva întîmplător, ceva incidental și vag. N-o puteam lua în serios. Nina nu-l iubea pe omul acela. O dăduse gata orășelul ei de provincie și băcănia aceea sordidă. După atîta exil, căuta «viața», și o accepta acolo unde i se oferea. Dar oare experiența ei cu teologul bolnav de plămîni nu se situase încă de pe atunci pe această linie ? Nu era totuși o decădere lentă ?

Orașul a rămas în urma noastră și aveam cîmp liber în fața ochilor, toate reflecțiile mele au pierit pentru a face loc unui chin pe care nu eram în stare să-l suport.

Era o dimineață splendidă și ora pe care îndeobște o îndrăgesc mai presus de orice : ceasul ce precede răsăritul soarelui, un ceas

neprietenos față de om, aspru, sticlos, rece și sever, o scurtă pauză înainte de apariția astrului, o pauză în care naturii i se taie respirația, un ceas înfricoșător, neanimat de nici un sunet, aparținînd mai puțin timpului decît eternității. În dimineața aceea i-am resimțit pentru prima oară dușmănia rigidă. Erau Rusaliile, și cîmpia era plină de farmec. Începeam s-o urăsc pe Helene pentru prezența ei. În cele din urmă, oboseala mea de dimineață, împreună cu necesitatea de a-mi concentra atenția asupra numeroșilor bicicliști, pietoni și mașini care începuseră să circule îndată după răsăritul soarelui, reușiră să mă amețească. Din cînd în cînd, Helene îmi arăta cîte un indicator pe care, după părerea ei, nu l-aș fi observat altfel, sau îmi atrăgea atenția asupra unei porțiuni de peisaj deosebit de frumoasă. Mai tîrziu îmi întinse un sandviș, și cînd l-am refuzat cu un gest mut, un baton de ciocolată, iar cînd am refuzat-o și pe asta, un păhărel de cafea fierbinte din termos, pe care l-am acceptat, în sfîrșit, pentru a rămîne treaz, deși simțeam tot mai puternic tentația de a mă scufunda în oboseala aceea grea, goală de gînduri, cețoasă, în care nu ești dator să dai socoteală nimănui, nici ție însuți. La un moment dat, Helene m-a întrebat dacă nu vreau să opresc ca să mănînc ceva, și cînd am dat din cap în semn de refuz, nu m-a mai întrebat a doua oară. Uneori spunea : conduci prea repede, iar eu mă sileam să ghicesc după glasul ei dacă îi era frică. Sînt însă convins că nu-i era frică, sau în orice

caz nu pentru ea însăși. Deodată mi s-a părut că seamănă cu Nina prin caracterul ei hotărît, lipsit de teamă. Acum, cîteva săptămîni mai tîrziu, îmi dă în gînd că nu mi-a amintit o singură dată de moartea iminentă a mamei. Știa că această moarte, cît ar fi fost de dureroasă, însemna pentru mine mai puțin decît pierderea Ninei — pierderea ei în acest fel.

Strălucirea dimineții de Rusalii era neîntrecută și absolut insuportabilă. Toată lumea părea pornită la drum pentru a se dărui voioșiei și bucuriei exaltate în fața naturii. Cînd am sosit la Nauheim, mama noastră murise. Zilele pînă la înmormîntare le-am trăit într-un fel de amorțire. Demersurile, întrevederile și vizitele pe care le aduce cu sine un deces în familie, m-au făcut să uit de Nina. În clipa în care sicriul a dispărut în groapă, gîndurile mi s-au învălmășit și mi se părea că cea care murise era Nina.

În drum spre casă, vremea era urîtă, un văl ud și cenușiu se așternea peste toată regiunea. Petale de flori pluteau maronii și putrede în apa tulbure din șanțuri și băltoace, iar șoseaua avea o lucire de metal negru în întinderea cenușie. Ștergătorul de parbriz țiuia. Sunetul acesta amintea scîncetele sugacilor. Helene, în rochia ei neagră de doliu, se potrivea în acest tablou al tristeții. Nu încerca să ducă o conversație care să ne distragă. Mă lăsa în voia întunecării mele maligne, care dealtfel nici acum, după cîteva săptămîni, nu s-a înseninat cu nimic. E întocmai cum am notat atunci : Am pierdut-o pe Nina pentru totdeauna."

„*7 august 1933.*

O neînțeleasă întorsătură a situației. Sînt nedumerit, enigma acestei schimbări mă uluiește, îmi taie respirația. Acum două zile am primit o scrisoare de la Nina. Îmi mulțumește pentru carte (dădusem dispoziție editurii să i se trimită lucrarea despre activitatea mea medicală la tropice). Apoi mă întreabă în scrisoare de ce nu i-am vorbit niciodată despre această activitate, de ce n-am pomenit măcar cu o vorbă anii petrecuți acolo și «marea mea realizare». Cuvîntul realizare figurează de trei ori în scrisoare. E evident că această «realizare» a impresionat-o și că datorită ei, mi-au crescut șansele față de ea. Îi trimisesem cartea pentru că apăruse tocmai într-o nouă ediție. În timp ce scriu această frază, sînt, firește, perfect conștient că, ținînd seamă de decizia mea fermă de a n-o revedea pe Nina, asta nu e o explicație suficientă. Dar nu încerc să găsesc nici o explicație. Oricum, am trimis cartea. Și am făcut bine. Scrisoarea Ninei era scurtă, dar se încheia cu întrebarea dacă n-aș vrea să mai vin o dată s-o văd. Ar fi fost nimerit să-i răspund politicos că întreprind în curînd o călătorie în Franța și că sînt foarte ocupat cu preparativele. Și mai potrivit și firesc ar fi fost, după toate cele petrecute, să rup scrisoarea. Totuși, «după toate cele petrecute» îi trimisesem cartea. Și de fapt ce se petrecuse, dacă privim lucrurile la lumina zilei ? Avusese o aventură, așa cum se potrivea la vîrsta ei. În definitiv, ce nenorocire ?

Toate reflecțiile acestea erau de natură teoretică. Scrisoarea a sosit în dimineața zilei de sîmbătă. Helene era plecată la tîrguieli în oraș. Am rezistat cu greu tentației de a o șterge pe furiș. Am așteptat însă cu nerăbdare să se întoarcă acasă, ca să-i explic că aș avea o mare poftă să fac o excursie cu mașina. Am riscat chiar s-o întreb dacă vrea să mă însoțească. Știam că aștepta musafiri în seara aceea. Îmi dădeam seama dinainte că invitația mea o va pune într-o dilemă și că va chibzui dacă poate decomanda musafirii, dar că seriozitatea ei în materie de relații sociale nu-i va permite să contramandeze o invitație fără un motiv imperios. Era urît din partea mea să joc această mică comedie, dar mă ferea de orice bănuială și de acel gen de discreție inexpresivă cu care obișnuia altă dată să-mi învenineze întoarcerile acasă.

Am pornit așadar la drum într-o dispoziție în parte exuberantă, în parte apăsătoare. Încă în cursul dimineții se făcuse foarte cald. Deschisesem capota, apoi am închis-o iar, se ridica un praf cumplit, tot peisajul era învelit în praf, copacii erau suri, iarba sură, condensatorul era sur, roțile se afundau în praf, albiile pîraielor și șanțurile secaseră, praful și arșița înecau parcă orice sunet din lume, nu se auzea nici o pasăre ; n-a fost o călătorie agreabilă, dar în comparație cu cea din ziua de Rusalli era mai mult decît suportabilă. Nu pot spune desigur că a fost frumoasă. Îmi dădeam seama cu prea mare acuitate că făcusem un lucru pe care orice alt bărbat l-ar fi găsit

poate umilitor : ascultam de chemarea Ninei ca un cîine care aleargă cînd îl fluieră stăpînul său. (Întrebuințez dinadins o imagine prea tare.)

Am sosit la Wenheim spre amiază. Orașul părea mort. Toate obloanele erau închise, la colțul străzilor nu era nevoie să claxonez, nimeni nu-mi tăia calea. Fîntînile erau secate, sau închise din cauza lipsei de apă. Mi-am parcat mașina în umbra sărăcăcioasă din spatele micuței biserici. În piațeta din fața casei unde locuia Nina, aerul fierbea deasupra pavajului de bolovani. Pe mijlocul treptelor de piatră de la intrare ședea în plin soare o pisică galbenă și se uita la mine nemișcată, de parcă ar fi fost și ea de piatră. N-am avut timp să mă gîndesc ce aveam să-i spun Ninei. Arșița m-a făcut să caut refugiu în interiorul prăvăliei. Orbit, am intrat ca într-o pivniță întunecată, poticnindu-mă. Înainte de a o zări pe Nina, i-am auzit glasul.

«Dumneavoastră sînteți, cu adevărat ? Și chiar în toiul caniculei !»

Cînd mi-a pierit orbirea pricinuită de soare, am văzut că Nina citise. Era cartea mea. Am văzut că marginile paginilor la care ajunsese erau pline de note. Observînd că privirea mi se îndreaptă într-acolo, Nina a închis cartea în grabă :

«Mai am o jumătate de oră, mi-a spus, după aceea pot să închid prăvălia. N-o să mai vină multă lume, oamenii și-au făcut cumpărăturile încă de dimineață, dar o să mai treacă vreo zece-doisprezece muncitori de la cărămidărie ca să-și ia tutun, ca în fiecare zi. Vreți să treceți în camera de alături între timp ?»

În încăperea care servea drept bucătărie și cameră de zi, nu se schimbase nimic de la ultima mea vizită. Bătrîna stătea în fotoliul ei ca și cum nu s-ar fi urnit de acolo între timp. Muștele se plimbau pe fața și pe mîinile ei, ba chiar peste ochii închiși și peste gură, fără ca ea să remarce. Se îngrășase, trupul ei gras și gălbejit umplea fotoliul. Hidropizia, abia vizibilă înainte, făcuse progrese rapide. Nu mai avea mult de trăit. I-am spus-o Ninei cînd a intrat aducînd o sticlă de apă minerală. «Așa ? Credeți ?» a zis, fără ca glasul ei să exprime vreo ușurare. Nici privirea pe care a aruncat-o spre bătrînă nu mai exprima dezgustul înverșunat de pe vremuri. Am adăugat pe un ton provocator : «În curînd vei fi eliberată, Nina».

Cu glas ciudat de neutru, a spus numai : da. În timp ce-mi turna apă în pahar, a adăugat : «M-am obișnuit aici ; e un loc bun ; în multe privințe». După ce a spus asta, a ieșit repede, lăsîndu-mă să reflectez singur, în ce privință anume îl considera bun. Bătrîna n-a luat în seamă prezența mea. Dacă n-ar fi avut din cînd în cînd o tuse răgușită, ai fi putut s-o crezi moartă. În apropierea fotoliului ei, atîrna de tavan o hîrtie de prins muște, una din acele fîșii de hîrtie impregnată cu lipici de care muștele se prind și, după multe încercări disperate de a scăpa zbătîndu-se și încurcîndu-se tot mai rău în firele rezistente ale cleiului, mor de o moarte jalnică. Hîrtia era neagră

de mulţimea cadavrelor. Mă miram că la muşte pofta de cleiul dulce era mai puternică decît instinctul. Nu simţeau oare mirosul de hoit ? Nu le prevenea zbaterea neajutorată a muribundelor, însoţită de sunetele ţîriite ale deznădejdii ? Mi-era scîrbă să mai privesc agonia muştelor şi m-am sculat ca s-o observ pe Nina prin geamul mic al uşii dinspre prăvălie, acoperit cu o perdeluţă. Cîţiva muncitori, cărora le dăduse tutunul cerut, tocmai plecau. Îndată ce a rămas singură, s-a aplecat peste tejghea şi a început să scrie. De ce nu intra să stea cu mine ? De ce mă lăsa singur în cameră ? Ţinea să simt ce fel de viaţă era silită să ducă aici ? M-am uitat la încăperea pustie, la bătrîna hidropică, pe cale de a muri lent, la prăvălia minusculă, la muşte ; iată unde şi-a petrecut Nina aproape un an de viaţă ; şi de ce ? Ca să achite datoriile tatălui ei, ca să nu fie silită să accepte ajutorul oferit de mine, în realitate însă pentru a-şi dovedi că era în stare să îndeplinească orice misiune pe care i-o încredinţa „viaţa". Se putea să nu fie nefericită în acest exil ? Dar eşti oare nefericit cînd vezi că învingi o dificultate ? Şi-a întors faţa spre mine să mă vadă. Se putea oare ca fata aceasta să nu fi devenit mai dură în cursul acestui an ? Dar nu vădea nici una din acele trăsături aspre pe care le capătă cei care, ca Helene, s-au sustras vieţii pentru a împlini vreo datorie reală sau imaginară.

În sfîrşit am auzit că lasă în jos obloanele de fier şi îndată după aceea a intrat. Mi-a făcut o plăcere chinuitoare să mă uit cum îşi freacă mîinile cu periuţa, îşi pune un şorţ curat şi aşterne masa. Nina era foarte iute şi îndemînatică în tot ce făcea, şi era firesc s-o compar cu Helene. Sora mea avea mişcări calculate, lucra cu precizia netă a unei maşini ; Nina trebăluia mult mai uşurel şi mai lăsător, aş zice că improviza, în timp ce gîndurile îi erau ocupate neîncetat cu alte lucruri, îndepărtate. Cu o răbdare infinită i-a dat de mîncare bătrînei care, pe jumătate paralizată şi fără poftă, lăsa să-i curgă pe bărbie mai mult de jumătate din ce i se punea în gură. Nina aduna cu linguriţa ce se scurgea şi i-o băga din nou printre buzele vinete. Avea experienţă în treaba asta şi multă îndemînare.

În timp ce urmăream cum procedează, i-am propus să plecăm după amiaza în munţi, bunăoară la Eibsee, sau la mătuşa Annette, ca să petrecem duminica acolo. «Nu pot», a răspuns simplu. Mi-am permis să obiectez că altă dată găsise posibilităţi pentru a se elibera. «Da, a zis ea, pe atunci.» A spus-o cu o privire şi un ton de parcă s-ar fi întîmplat în alt veac. Mi-am regretat numaidecît propunerea. Probabil că se temea de vreo repetare a acelei nopţi nefericite. Dar mi-a risipit temerea : «Nu mai pot s-o las pe mătuşa singură, nu mănîncă dacă n-o hrănesc eu. Nu mă vede şi nu mă aude, dar ştie îndată dacă se apropie altcineva de ea. Încercaţi să vedeţi.»

M-am apucat s-o hrănesc pe bătrîna în acelaşi fel în care proceda Nina. A strîns numai-

decît buzele și figura ei galbejită, grasă, lipsită de vedere, exprima voința fermă de a rezista.

«Vedeți, a spus Nina. Nu e ciudat, a continuat, ca după o viață atît de lungă un om să poată deveni de o încăpățînare atît de copilărească? Nu-mi plac bătrînii, sau în orice caz numai foarte puțini. Fac vizite pe la bătrînii din oraș. Îi cunosc. A adăugat jenată: Scriu ceva despre bătrînețe. Două lucruri: o analiză psihologică și o povestire.» Înainte de a putea să-i răspund, a mai zis: «Cunoscîndu-i mai de aproape pe acești bătrîni, te poți scîrbi de toată existența umană. Ce e viața, dacă la optzeci de ani ești răutăcios, încăpățînat, răuvoitor și egoist pînă la lăcomia total lipsită de rușine? Iar alții sînt atît de obosiți de viață încît spun: nu merita. Am crezut întotdeauna că te faci bun cu vîrsta. Nu m-am temut să îmbătrînesc. Dar dacă am să devin și eu așa? Atunci pentru ce mai trăiesc?» — «Nu, i-am răspuns, nu, Nina. N-o să fii rea. Dumneata nu.» — «Ei, mi-a replicat, cine poate să știe. Dar vedeți că într-adevăr nu pot pleca.»

Auzind aceste cuvinte am avut impresia că-mi ascunde adevăratul motiv, dar m-am mulțumit cu explicația asta. Ceasul care a urmat mi-a întărit bănuiala că tăinuiește ceva important. «Din păcate, trebuie să mai fac curat în prăvălie, a zis, fiindcă nu mai am femeie de menaj.» Mi-am pus întrebarea dacă e constrînsă să se restrîngă chiar într-atît, încît să evite pînă și cheltuiala aceasta, dar n-am îndrăznit s-o întreb ca să n-o jignesc.

Mă durea să văd cum își bagă mîinile în apa murdară, cum stoarce cîrpa cenușie și înfășoară mătura cu ea; mă durea și mai tare s-o văd în genunchi, pentru a spăla prin colțurile de sub rafturi. Nu avea nimic provocator felul în care o făcea în fața mea, nu-și afișa vrednicia; nu încerca să stîrnească milă, era departe de ea gîndul că trezește compasiunea cuiva prin această muncă. Făcea pur și simplu ceea ce i se părea necesar, și se obișnuise s-o facă. Dar care o ființă ca ea se putea obișnui vreodată cu așa ceva?

După-amiaza pe care am petrecut-o cu ea în bucătărie, de vreme ce pe afară, chiar și la umbră, căldura era insuportabilă, m-a convins că se pricepuse să se organizeze chiar și în această izolare. Mi-a arătat o serie de lucrări de psihologie pe care le studiase, și o mulțime de cărți de diverse genuri, cîteva romane de Gide, Conrad și Stendhal, un volum de Pascal și *Mein Kampf* a lui Hitler, o carte despre care spunea că e foarte concludentă. Ne-am uitat o clipă unul în ochii celuilalt, și această clipă mi-a confirmat ceea ce știam de mult: mintea ei era de o claritate incoruptibilă și plină de o profundă neîncredere față de oameni. Nu mă excepta nici pe mine. Trebuia să mă împac cu acest gînd.

Seara n-a adus nici un pic de răcoare, totuși ne-am hotărît să facem o plimbare. Nina a spus că singurul loc în care puteam să ne așteptăm la puțin aer proaspăt era dealul unde se află cimitirul. Am urcat deci pînă la cimitir. Curentul de aer care se simțea acolo nu

aducea decît căldură și praf și dădea totuși iluzia că te răcorește puțin. Ne-am așezat pe zidul scund al cimitirului, avînd crucile și pietrele de mormînt în spate, iar în față cîmpia nesfîrșită, o cîmpie care, în clarobscurul spălăcit al amurgului, uscată și plină de praf cum era, semăna cu un deșert. Mirosul trandafirilor veștezi de pe morminte avea ceva grețos-amețitor și ațîțător totodată. Eram complet singuri, și dacă se auzea cîte un foșnet sau fîșiit prin apropiere, venea de la șoareci sau alte animale invizibile. Deodată greierii începură să țîrîie și nu mai încetară. Își frecau aripile cu perseverența mecanică a unor lăutari de cafenea, ca și cum ar fi avut intenția să mă scoată din minți pe deplin. Am scos o piatră din zid și am aruncat-o în iarba uscată. Un act absurd și inutil. Nina a rîs încetișor. Rîsul acesta nu i-l cunoșteam. Deodată am simțit că-mi prinde brațul încleștîndu-și mîinile. Era o strînsoare violentă ; și uitîndu-se în ochii mei, mi-a zis : «Știu că mă iubiți. Acum aș putea să vă spun că vă iubesc și eu. Dar n-ar fi adevărat. Și totuși, sînteți singurul om pe care-l urăsc. Deci, se pare că vă iubesc într-un fel. Apoi și-a luat mîinile de pe brațul meu, ca și cum ar fi obosit, și a rostit cu glas tare : Aș vrea să mă sărutați acum.» Am făcut-o, zăpăcit, în grabă și, recunosc, speriat. «Nu, nu așa ! a strigat, și în clipa următoare i-am simțit buzele și dinții pe buzele mele crăpate. Era fierbinte și plină de praf, și mi-a trezit brusc amintirea zilei în care am văzut-o pentru prima oară, leșinată și grav bolnavă.

Sălbăticia ei m-a înfricoșat însă, era exagerată și apăruse prea brusc. Nu era dragoste, nici măcar dorință. Orice ar fi fost, nu-mi era îngăduit s-o accept. Dar nici nu mi-era îngăduit s-o resping. O țineam în brațe, ea tremura, fața îi era umedă de sudoare, îi răspundeam la sărut, dar nu-mi pierdusem deloc capul. Nu m-ar ierta niciodată, mă gîndeam, dacă aș abuza de beția ei ; dar poate că nu mă va ierta niciodată că n-am culcat-o atunci în iarba uscată. Fulgerările fără tunet s-au apropiat și i-am văzut fața. Era neînfrînată, sumbră și rea. Nu mă iubea. Mă încerca doar, pe mine și pe ea însăși, se măsura cu mine. În cele din urmă mi-a alunecat din brațe ca o nevăstuică și, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, a spus lucidă : «În curînd o să plouă». În drum spre casă, a reușit să întrețină cu volubilitate o conversație oarecare, și cînd am ajuns acasă, cu puțin înainte de dezlănțuirea furtunii, figura ei arăta atîta liniște, încît m-am întrebat dacă nu visasem scena de la cimitir.

Apoi s-a dus să cheme din casa învecinată o femeie care o ajuta în fiecare seară s-o ridice pe mătușa devenită atît de grea și s-o așeze în pat. După plecarea vecinei, a încuiat casa. «Nu puteți pleca acum, o să pornească ploaia îndată», mi-a spus ea. I-am răspuns că mașina mea e etanșă, dar a insistat să rămîn. A făcut ceai și m-a tratat cu o amabilitate calmă, atît de firească, încît m-a zăpăcit de tot. Furtuna era foarte violentă, dar ploaia n-a ținut mult. Am ieșit în fața casei. Pămîntul abia se udase. I-am spus Ninei că acum aș putea porni. M-a-

privit pe gînduri, apoi a rostit repede: «Vreţi să faceţi ceva pentru mine ?» — «Ce anume ?» am întrebat, şi mi-a fost ciudă că nu spusesem numai un simplu da. Nina era însă prea preocupată de rugămintea ei ca să remarce. Mă trase în casă şi mi-a spus în şoaptă — deşi n-o putea auzi nimeni afară de mine: «Vreţi să luaţi la noapte pe cineva în maşină şi să-l duceţi o bucată de drum ?» — «Cu plăcere», am zis, decepţionat de insignifianţa acestei rugăminţi şi totodată mirat de seriozitatea cu care o exprimase. — «E un coleg al dumneavoastră», a mai spus ea. «Vrea să ajungă la graniţă. Cu maşina dumneavoastră ar merge mult mai repede.»

Atunci am înţeles.

«Doamne, Nina, îţi dai seama ce rişti ?» Uitîndu-se la mine cu mirare, a zis: «Şi cum aş putea să procedez altfel ? Nu e prima oară. Primul care a venit aici a fost doctorul Braun, acum şase săptămîni.» — «Dar Braun a plecat cu o expediţie în Tibet !» am exclamat eu. Nina a zîmbit o clipă. «Credeţi ? Sper că e de mult în Elveţia şi în siguranţă. Iar astăzi vine Petersen. A fost prevenit. E suspectat de mult. Acum lucrurile au ajuns în ultima fază. Prietena mea pe care o cunoaşteţi, vă aduceţi aminte, e secretară la organizaţia locală a naziştilor. Ea află adesea, din păcate nu întotdeauna, cine e la rînd. Totul e bine organizat. Pe mine nu poate cădea nici o suspiciune. Înţelegeţi acum de ce nu sînt deloc grăbită să plec de aici ? Şi de ce nu am slujnică sau vreo femeie de menaj ?»

M-am uitat la ea. Unde dispăruse figura dezlănţuită de vrăjitoare ? Cîte feţe avea această fiinţă ? Voia să devin amantul ei ca să fie absolut sigură de mine cînd avea să mă facă părtaş la complot ? Oare pentru asta îmi scrisese ? Dar atunci ce înţeles aveau cuvintele ei despre ură ? Şi oare izbucnirea ei nu fusese totuşi sinceră ? Ce mult regret că sînt atît de puţin experimentat în ce priveşte femeile. Poate că Nina face parte dintre acele femei care devin adevărate actriţe pentru a atinge vreun ţel ! Presupun că faţa mea îmi oglindea reflecţiile, căci Nina m-a întrebat: «De ce vă uitaţi la mine atît de bănuitor ? Şi a adăugat cu o nuanţă de ironie: Puteţi refuza liniştit să vă amestecaţi în acest joc. Înţeleg pe oricine care are reticenţe.» Dar înainte ca eu să-i pot răspunde, mi-a prins mîinile cu sinceră efuziune. «Iertaţi-mă, ştiu că nu vă temeţi. Nu supraevaluaţi viaţa.» Apoi a avut un gest care m-a tulburat şi mai mult decît sălbăticia ei de muiere îndrăcită, de pe zidul cimitirului. M-a cuprins cu braţele, a făcut-o cu o tandreţe măsurată, lipsită de senzualitate, şi a spus: «Cartea dumneavoastră mi-a plăcut foarte mult. Aţi realizat atît de mult pe vremea aceea şi în ce condiţii grele !» Nu m-am putut stăpîni să spun: «Din nou cuvîntul acesta de *realizare*. Înseamnă atît de mult pentru dumneata ?» — S-a uitat la mine cu mirare mută, iar eu am continuat, subit apucat de dorinţa de a-i scoate din cap respectul faţă de «realizări». a mea, sau de orice natură: «Am realizat ceva, zici... Bine, am stat

doi ani în regiunea tropicală, am vindecat cîteva sute de băștinași și am făcut cercetări, am la activul meu chiar mai mult decît stă scris în carte, am lucrat neretribuit, iar sumele pe care mi le-a adus această carte și alte cîteva contribuții științifice le-am pus la dispoziția acelei așezări. Dar de ce m-am dus de fapt acolo, ce crezi, de ce le-am făcut pe toate acestea ? Din orgoliu, din ambiție și curiozitate, și din plictis, din pură saturație de tot ce oferea Europa. Cînd am început să mă plictisesc de Africa de Sud, am întreprins o călătorie în lumea largă cheltuind o parte din averea pe care mi-a lăsat-o moștenire tatăl meu. Iată ce numești *realizarea* mea.» — M-a ascultat în tăcere. Apoi m-a sărutat, de data aceasta cu o căldură calmă. Am împins-o în lături cu blîndețe. «Nina, am spus, pînă acum nu ai avut o părere prea bună despre mine. Să nu cazi acum în extrema cealaltă : nu mă supraevalua !» A încercat să-și pună mîna pe buzele mele, dar i-am prins-o, căci țineam să spun pînă la capăt ce aveam de spus. «Trebuie să mă vezi așa cum sînt. După doi ani de ședere la tropice, mă săturasem. Contractul meu stipula trei ani. Dar am vrut să plec mai degrabă, cu orice preț. Atunci am reușit să mă îmbolnăvesc. M-au lăsat să plec. Iată adevărul, Nina, adevărul pe care nu l-am mărturisit pînă acum nimănui. Iată cum sînt cu adevărat, iată cum trebuie să mă vezi. Nu rezist nicăieri pînă la capăt. Trăiesc cu neglijență și plin de îndoieli, sînt laș în fața deciziilor care cer eforturi extreme, aș putea s-o dovedesc cu

vreo duzină de exemple. Ți-am mai spus-o : oameni ca mine n-ar trebui să se nască.»

Încă înainte de a-mi fi isprăvit perorația, Nina m-a sărutat din nou, mai impetuos, și, de data aceasta, afecțiunea era amestecată cu un soi de mînie. Poate o supăra că voiam să distrug cu de-a sila imaginea despre mine care se formase în ea prin citirea cărții, prin acțiunea noastră politică și prin cine știe ce trăiri secrete de-ale ei. Poate că dorea să mă iubească, dar nu putea iubi decît pe omul pe care ținea să-l vadă în mine, nu pe cel care eram. Așa încît nu voia să-i tulbur imaginea și îmi lua în nume de rău că încercam s-o fac. Iar eu nu voiam să se abată din pricina mea de la nobilul ei obicei de a disprețui iluziile îmbucurătoare și comode. Se lipea de mine cu o dulce căldură animală, și simțeam că se apropie acea amețeală care nimicește orice rezistență. Dar refuzam să accept gesturi de tandrețe și sentimente care nu mi se adresau mie, ci celui care ar fi trebuit să fiu pentru Nina ; în plus, nu-mi plăcea că Braun fusese la ea, și cu toate că acest gînd era cu totul lăturalnic, recunosc, m-a deranjat. Am îndepărtat-o de mine a doua oară. Ea nu s-a împotrivit ; a acceptat cu un calm care putea fi interpretat tot așa de bine ca indiferență sau ca răbdare tandră, iar în clipa următoare era preocupată, cu un interes mult mai acut, să asculte șuieratul trenului de noapte, care de abia se auzea, căci îl destrăma vîntul. În sfertul de oră ce a urmat, m-a uitat cu desăvîrșire. A urcat tiptil treptele spre etaj și s-a întors adu-

cînd un săculeț cu merinde pe care-l pregătise ca să fie la îndemînă. Apoi a așezat o oală cu apă pe lampa cu spirt și a rîșnit cafea; pînă să fiarbă apa, a pregătit în grabă o gustare bogată. Trebăluia repede, tăcută și concentrată. Părea să procedeze după un plan fix, adesea pus în practică. După puțin timp, a alergat la ușa din spate. Nu auzisem nici că s-ar fi apropiat pași de casă, nici că s-ar fi deschis ușa. Totul s-a petrecut fără cel mai mic zgomot. De abia l-am recunoscut pe Petersen. Era deghizat într-un chip abil și credibil: purta un costum de vînător și, ca să nu lipsească nimic, avea o pușcă de vînătoare, deși nu trăsese nici un foc de armă în viața sa. Nina și-a exprimat temerea că ar putea fi luat drept braconier. Atunci Petersen și-a arătat rîzînd permisul de vînătoare. Dealtfel, n-a fost deloc mirat văzîndu-mă, iar cînd m-am oferit să-l duc pînă la graniță, a acceptat fără a sta pe gînduri. Nina ne-a îmbiat să bem cafeaua tare și fierbinte și să mîncăm cîte ceva, apoi ne-a zorit s-o pornim. Peste jumătate de oră, l-am lăsat pe Petersen în apropierea graniței. Luîndu-și rămas bun, mi-a spus: «Dar dumneata? Rămîi în țară?» Un zgomot îndepărtat și suspect ca de pași ce trec peste pietriș ne-a făcut să întrerupem brusc convorbirea. Petersen a dispărut în beznă, iar eu am făcut calea întoarsă simțind fiori reci de frică în tot trupul. Pentru prima oară în viață am încercat această frică animalică. Era mai mult cu privire la Petersen, dar mă privea și pe mine, lucru care m-a uluit. Crezusem că acord

atît de puțin vieții mele încît nu țineam s-o păstrez. Dar acum mi-era frică. Constatarea aceasta mi-a dat de gîndit. Mai mult încă m-a preocupat întrebarea lui Petersen, care a devenit pe neașteptate și neintenționat ultimul său cuvînt: «Dar dumneata? Rămîi în țară?»

Rămîn. N-am avut niciodată intenția să mă refugiez, eram «apolitic», un «savant inofensiv». E mai sigur ca oricînd că am să rămîn. Nina are nevoie de mine. Nu va fi fost ultima oară că trebuie s-o ajut. Perspectiva de a împlini o misiune împreună cu ea, o misiune secretă și nu lipsită de primejdie, mă face aproape fericit și dă vieții mele un sens provizoriu. Desigur, e întrucîtva rușinea mea că a trebuit să fiu împins de la spate ca să dau de această misiune. De data aceasta însă vreau să le accept cu calm pe amîndouă: rușinea și misiunea. Sînt dornic să aflu ce mi se va mai cere și în ce fel mi se va transmite ce am de făcut, dacă am s-o revăd pe Nina și dacă schimbarea ei de atitudine față de mine e mai mult decît un capriciu, mai mult decît un entuziasm trecător provocat de «realizarea» mea, și mai mult decît un calcul înțelept."

„14 august 1933, ora patru dimineața.

Acum m-am întors din a doua raită pînă la graniță. Cu poșta de după-amiază mi-a sosit o carte poștală deschisă cu scrisul ușor contrafăcut al Ninei și cu adresa expeditorului falsă: «Ne-am bucura să vă putem saluta din nou în cercul nostru». Am plecat numaidecît la

W. (Spre marea mirare a Helenei, am renunțat la călătoria mea în Franța, fără să motivez față de ea această decizie. De atunci, se uită la mine cu oarecare neliniște. Nu știe ce să creadă. M-am întrebat dacă e cazul s-o pun în cunoștință de cauză, dar întîi am s-o întreb pe Nina.) La scurt timp după primirea poștei, cineva a sunat la ușă și un tînăr necunoscut mi-a înmînat o scrisoare voluminoasă, fără să pronunțe un cuvînt. Plicul conținea două pașapoarte. Am înțeles că trebuie să le iau cu mine și m-am mirat cu cîtă promptitudine se lucrează. Îmi face o plăcere neobișnuită să nu fiu decît o verigă într-un lanț. Așadar foarte bine dispus, ba chiar într-o anumită stare de veselie neînfrînată, am plecat îndată ce s-a întunecat, am luat-o spre W. pe șoseaua cu care eram de pe acum familiarizat, am fost primit de Nina cu prietenie, dar fără tandrețe și cu semne de nervozitate și nerăbdare, apoi, înainte de a-mi reveni de-a binelea, mă aflam, alături de un bărbat perfect necunoscut și tăcut, în drum spre graniță. Străinul primise unul din cele două pașapoarte, pe cînd celălalt îmi era destinat mie, cum spusese Nina, «pentru orice eventualitate». M-am întors la trei dimineața și am încercat să recuperez somnul pierdut. În zadar. M-am decis deci să rămîn treaz, să scriu cîteva rînduri și apoi să citesc pînă se face dimineața, dacă-mi va fi cu putință. Stau să reflectez — și cum s-ar putea altfel — la comportarea atît de schimbăcioasă a Ninei față de mine. Nu ajung la nici o concluzie valabilă și renunț să mai pricep. Dar

nici măcar gîndul că ceea ce a apropiat-o de mine ar putea fi un calcul, un calcul sublim, poate inconștient, nu mă poate șoca într-adevăr. Ce mă neliniștește e mai degrabă descoperirea că simțul meu psihologic, îndeobște destul de sigur, mă lasă în pană în ceea ce o privește. Elementul sirenă, sau mai degrabă spiriduș din ființa ei te nedumerește. Poate că o iubesc tocmai pentru felul acesta al ei de a nu fi transparentă.

Mijește de ziuă, m-am apropiat de fereastra deschisă și am inspirat adînc mirosul de rouă al dimineții. Am petrecut o noapte albă, dar mă simt mai proaspăt ca de obicei, aș spune aproape: sînt fericit. Pentru mine fericirea înseamnă să pot crede, timp de o clipă, o oră, sau, cel mult o zi, că viața nu mi-e cu desăvîrșire pierdută. Însă o experiență înmiită m-a învățat să fiu prudent. Ce stă la pîndă în tenebre?"

„2 octombrie 1933.

În șapte săptămîni de-abia împlinite noi am expediat zece fugari peste graniță. Zic „noi", dar nu știu cine sîntem „noi". Același tînăr scump la vorbă mi-a comunicat misiunile: am plecat cu mașina la W., am luat în primire persoane cunoscute sau necunoscute și le-am depus în diverse puncte din apropierea frontierei. N-am mai rămas niciodată între patru ochi cu Nina. Părea să nu mai aibă viață personală și nici să-i ducă dorul. Acum patru zile mi-a spus însă că asta o să fie ultima mea expediție. Fusese prevenită, și se luase ho-

tărîrea că ea și cu mine să fim deocamdată scutiți de orice amestec în această treabă. Era cam palidă cînd mi-a comunicat asta, dar calmă. «Să nu mai veniți la mine cîtva timp, m-a rugat, în schimb am să trec eu pe la dumneavoastră cînd vom fi în afară de orice pericol. Nu știți că ultimii doi pe care i-ați dus la graniță au evadat din lagăre de concentrare ; li s-a găsit urma, așadar și pe a noastră ; plecați undeva pînă ce începe semestrul și procurați-vă un alibi ; și nu mă cunoașteți, mă înțelegeți ?» — «Da, am spus, dar dumneata, Nina ?» — «Sper să fiu crezută, a zis ea, cînd am să neg totul.» — «Și dacă nu ?» A ridicat din umeri : «Atunci n-am ce face oricum, în cazul ăsta fie ce-o fi». — Am implorat-o să mă însoțească îndată. S-a uitat la mine cu mirare. «Dar toate astea de aici, a întrebat, cum să le las ? Nu, nu pot pleca.» — Am obiectat că dacă ar fi s-o ridice cu forța, va trebui de asemenea să lase totul baltă. «Asta-i altceva», mi-a răspuns, privindu-mă cu calm, puțin mirată că n-o înțeleg pur și simplu. O înțelegeam, cu toate acestea am încercat s-o conving că mi-e cu neputință să pun persoana mea la adăpost, știind-o pe ea periclitată. «Ei, a zis ea, atunci rămîneți unde sînteți.» A spus-o fără ironie, cu o detașare perfectă și seacă. «Bine, am răspuns, voi rămîne deci în oraș.» — «Da, a consimțit Nina, dar nu mai veniți în vizită, nu-mi scrieți, nu mă cunoașteți. Și acum : rămîneți cu bine.» — Așa ne-am luat rămas bun. Poate că n-am s-o mai revăd niciodată. Cu trădătorii de țară

se obișnuiește să se procedeze fără tergiversări. Fața ei așa va rămîne întipărită în memoria mea : palidă, foarte palidă, cu ochii plini de generozitatea provocatoare a tinereții pentru care viața și moartea sînt deopotrivă senzații palpitante, și fără nici o urmă de teamă sau nesiguranță.

Rămîn deci în oraș. Uneori, noaptea sau în zori, mi-e frică. Pași în întuneric, o mașină care se oprește în strada noastră scîrțîind din frîne, fluierul strident al vreunui polițist din patrulă — iată sunetele care mă fac să transpir din toți porii. Nu mi-e frică de moarte, dar mă tem de întîlnirea cu poliția, de contactul cu dușmanii spiritului. Iar Nina ? E complet singură. O fată, singură cu primejdia. N-are pe nimeni cu care să vorbească despre temerile ei, pe nimeni cu care ar putea încheia un pact împotriva fricii în acele ceasuri greu de îndurat ce preced zorile ; abandonată într-un pustiu moral, îi e tăiată calea spre orice sprijin și refugiu. Nu pot suporta să fiu departe de ea. Dar dacă m-aș duce la Wenheim, aș expune-o și mai mult primejdiei. De o sută de ori am cumpănit zilele astea gîndul de a-i face o vizită, lăsînd mașina undeva la marginea orășelului, și ducîndu-mă acolo ca un simplu trecător ca să-mi cumpăr țigări în prăvălia Ninei. Dar poate că toate drumurile mele cu mașina și toți pașii îmi sînt supravegheați. Așadar abandonez planul, pentru a mă apuca să-l cîntăresc din nou cu o oră mai tîrziu. Helene, și mai dezorientată de încetarea subită a călătoriilor mele nocturne decît fusese chiar

de aceste plecări, a constatat astăzi că de patru zile de-abia am mai mîncat cîte ceva. Nu mi-am dat seama. Eram puternic tentat să-i povestesc totul. Mi-ar aduce uşurare. Dar Nina mi-a interzis s-o pun la curent, şi chiar fără această interdicţie lesne de înţeles, preferam să tac, de vreme ce şi Nina se afla singură cu primejdia. Există acum clipe în timpul zilei şi chiar noaptea, în care simt că frica e o stare potrivită omului. O descoperire care nu mai e tocmai originală, dar acum, cînd mă priveşte direct, e foarte importantă, şi-mi mijloceşte o viziune nouă despre viaţa mea şi despre existenţa umană în genere. Mi se pare cu totul posibil să începi să îndrăgeşti frica. Îmi amintesc de un prieten din tinereţe care se îmbolnăvise într-o zi şi pe care l-am vizitat fără ca el să se aştepte. Camera îi era plină de fum de ţigară, dar am perceput şi un alt miros, ciudat, care m-a neliniştit. În cele din urmă am identificat mirosul, era o urmă de gaz de iluminat, o urmă abia perceptibilă. Prietenul meu s-a grăbit să exclame : «O, nu-i nimic, nu face nimic, e cu totul insignifiant». Cînd am insistat, vrînd să găsesc locul în care ţeava de gaz nu era etanşă şi să chem pe cineva s-o repare, m-a rugat cu o nervozitate bizară să nu întreprind nimic ; apoi mi-a mărturisit că-i place acest miros otrăvitor, mirosul şi primejdia constantă, îi plac ca un stupefiant, ca un parfum din abis, dealtfel locul deteriorat nu va putea fi găsit niciodată, fără îndoială e mult prea minuscul şi, a adăugat într-un chip enigmatic pe atunci

pentru mine, poate că nici nu există în realitate. N-a avut nici o intoxicaţie cu gaz, organismul lui s-a obişnuit cu el".

„3 octombrie 1933.

Această izolare de Nina e insuportabilă. Nu ies din casă nici măcar la un pas, ca să fiu prezent cînd vine. E stupid. Nu va veni, nu acum, totuşi aştept neîncetat să apară sau să primesc vreo veste despre ea. Sînt din ce în ce mai îngrijorat din pricina ei."

„5 octombrie 1933.

Am fost la Nina, fără ca ea să ştie. Am plecat cu trenul, am coborît cu două staţii de W. şi am luat-o pe jos pe drumuri de ţară. Ploua, nu era ţipenie de om pe afară. Am văzut-o pe Nina stînd în prăvălie, ca de obicei. I-am văzut faţa pe după borcane cu bomboane, cutii cu cafea şi piramide de cremă de ghete. Nu mi-am permis să stau decît cîteva minute în faţa geamului şiroind de ploaie. Mi-a venit foarte greu să plec fără să fi vorbit cu ea. Dar mi-am continuat drumul îndată, m-am rătăcit, în cele din urmă am dat de o şosea de pe care m-a cules un camion şi m-a dus pînă acasă. Am sosit într-o stare care nu putea decît s-o uluiască pe Helene, în toate privinţele : ud leoarcă, cu pămînt de pe cîmp lipit de ghete, stropit cu noroi, sleit şi voios. O stare nedemnă de mine, cum îmi spuneau privirile Helenei. Dar Nina trăieşte, Nina mai există, mai vinde bomboane şi tutun. Îndrăznesc să sper că primejdia a trecut."

„12 octombrie 1933.

Frica revine; poate că în fond nu e legată de vreo primejdie acută, de situația politică amenințătoare; poate că e inerentă vremurilor, ținînd de ele așa cum mirosul de gaz făcea parte din camera prietenului meu de tinerețe. Lucrez fără chef, distrat și de o sută de ori pe zi deranjat de accese de proastă dispoziție gravă."

„16 octombrie 1933.

Nina va veni mîine. Bătrîna a murit, casa a fost vîndută, W. va rămîne în urma ei ca un coșmar, sau ca un an de serviciu în Legiunea străină, o perioadă rea și o școală bună, cum a spus ea la telefon. Nina va veni, își va relua studiile, va trăi aici, în oraș, am s-o întîlnesc la Universitate, am s-o văd, primejdia pare să mai fi trecut o dată. Nina m-a chemat la telefon, i-am auzit glasul, glasul ei plăcut și profund. Am s-o iau de la gară, am s-o aduc aici la ceai, i-am spus-o Helenei, care a răspuns, impenetrabil: «Am să pregătesc totul. Ce cozonac să fac? Ce-i place mai mult?» — Dumnezeu știe cît a trebuit să se domine ca să pună întrebarea asta și ca s-o primească pe Nina. Dar n-am ce să-i fac. Îmi stăteau pe limbă cuvintele: Helene, orice s-ar fi întîmplat mai demult, Nina le-a compensat pe toate. Dar am tăcut. Să-și dea singură seama cine e Nina. Iar dacă nu-și dă seama, ce importanță are."

„18 octombrie 1933.

Nina a fost aici, a venit la ceai și a rămas pînă seara. Arată prost, e palidă, a slăbit puțin, și poartă semnele istovirii. Helene a primit-o cu o perfectă stăpînire de sine, a luat o ceașcă de ceai cu noi, a făcut conversație corect, despre viața în orășele de provincie, apoi ne-a lăsat singuri, invocînd un pretext acceptabil. Nina a vorbit puțin, era obosită și neobișnuit de blîndă. Mai tîrziu, mi-a povestit despre ultimele săptămîni la W. Relatarea, făcută lucid și impasibil, fără altă intenție decît de a răspunde la întrebarea mea insistentă, m-a cutremurat. Bătrîna murise în 6 octombrie. I-am amintit Ninei că dorise să vadă odată pe cineva murind. «Da, mi-a răspuns, acum am văzut pe cineva murind, n-a fost frumos, și nici urît, a fost un simplu punct final, încolo nimic; la ea a fost cu siguranță sfîrșitul. Dacă aș muri eu, probabil că n-ar fi un sfîrșit, pentru că nu sînt încă gata pentru asta și sînt mult prea neastîmpărată, ar fi cel mult o liniuță de suspensie. Dar mătușa era într-adevăr gata pentru moarte. A murit timp de doi ani, întîi s-ar fi zis că se usucă, se închircește ca un copac bătrîn, apoi a început deodată să se umfle, hidropizia a făcut-o cît un butoi, și cu toate puncțiile și toate injecțiile ce i s-au administrat, boala reapărea mereu. Doar ați văzut-o, atunci, în august. Pe urmă însă a fost mai rău, și tot mai rău. Pe lîngă asta, era pe jumătate paralizată și în general nu prea conștientă, și oricîtă grijă am avut, o găseam iarăși și iarăși șezînd sau cul-

cată în materii fecale, iar noaptea, cînd nu puteam s-o chem în ajutor pe vecină, eram silită s-o las așa, și nu mai puteam suporta mirosul, și nici priveliștea. Dar într-o zi, cînd am vrut s-o internez la spital și-a dat seama și a început să țipe. Țipa pur și simplu, ca un copil ; ce era să fac, am lăsat-o să stea acasă. Altă dată am încercat să-i aduc o infirmieră ; dar atunci a refuzat să mănînce, iar într-o zi, din letargia deplină în care zăcea, a spus cu voce tare și răspicat : Dacă nu mă îngrijești, pot și să modific testamentul. Faptul că a spus așa mi-a îngreunat ultimele săptămîni. Mă dusesem la ea de dragul banilor, e adevărat ; dar că am stat atîta timp, pînă la capăt, asta n-am mai făcut-o pentru bani.»

Cînd m-am uitat întrebător la Nina, ca s-o îndemn să continue, a spus șovăind : «Nu știu dacă puteți înțelege că te obișnuiești cu un lucru de care te-ai apucat cu multă repulsie, ba, în fond, nu m-am obișnuit niciodată cu el, dar l-am acceptat. Înțelegeți ce vreau să spun. Cred că nu există situație în viață care să fie cu totul insuportabilă, dacă te acomodezi cu ea. De pildă, prăvălia ; la început mi s-a părut groaznică, cu mirosurile acelea ieftine ; săpun cu sodiu, de exemplu, cred că n-am să mai pot întrebuința cît oi fi, într-atît m-am scîrbit de mirosul acela înțepător ; dar apoi am descoperit că pînă și prăvălia asta își are farmecul, cu clarobscurul și răcoarea ei, cu ordinea ei meschină ; iar mătușa avea și ea ceva ce mă atrăgea : moartea ei lentă, umflarea cărnii ei gălbejite, această descompunere înfricoșătoare, și încăpățînarea ei, și autoafirmarea acestui trup aproape descompus, de care nu-i mai păsa nimănui, nici chiar ei. Sau orășelul, pe care l-am detestat la început și pe care apoi l-am găsit interesant, cu toți oamenii aceia bizari și răutăcioși, care acordau atîta importanță preocupărilor lor rizibile, și felul în care treceau alături de viață, fără să bănuie ; pînă la urmă n-am mai considerat orășelul ca o pură realitate, ci ca un orășel imaginar comic-malefic. Am scris și o povestire despre asta, dar nu e bună, tot nu mă pricep încă.»

Am rugat-o să-mi arate povestirea, dar a spus doar atît : «Am rupt-o, am s-o scriu încă o dată, cîndva. Pe urmă, moartea a venit repede. Ședeam în bucătărie, spre seară, și citeam, iar mătușa era în fotoliul ei ; m-am uitat la ea gîndindu-mă ce cumplită e viața. Găsisem fotografii vechi de tot și am văzut astfel că mătușa fusese cîndva o fată drăguță și o mireasă frumoasă, iar acum ședea acolo, îmbătrînită și îngrozitor de urîțită, dezgustătoare, urît mirositoare, și de abia mai trăia, și era singură, nu mai avea pe nimeni, decît pe mine, și pe mine mă avea numai pentru că urma să-i moștenesc banii și pentru că eram decisă să rămîn cu ea și s-o suport. Așa a fost sfîrșitul. M-am uitat îndelung la ea și am înțeles pentru prima oară de cînd sînt că e cumplit să trăiești dacă nu te refugiezi în spirit. Căci bătrîna nu era doar un caz izolat, și decăderea acestei femei nu era numai a ei.»

Spunînd aceasta, Nina mi-a aruncat o privire fugară și nesigură, ca și cum ar fi vrut să mă roage s-o înțeleg; apoi continuă: «Stînd așa și examinînd-o pe mătușa, parcă m-am văzut deodată pe mine însămi șezînd acolo, bătrînă și umflată și pe jumătate moartă, și n-a fost o imagine tocmai plăcută. Atunci mi s-a făcut frică și am ieșit repede la aer, în grădina mică din spatele casei, unde sădisem dalii și ochiul-boului care înfloriseră, dar apoi m-am gîndit: Vezi, așa ocolești orice cunoaștere importantă și orice adevăr nud, ia du-te mai bine în casă și uită-te la bătrînă și la tine însăți; nu strică deloc să te înfiori, asta face parte din viață, trebuie să iei cunoștință de toate, și nu afli nimic important dacă nu vrei să vezi urîciunea. Am intrat deci iar în casă și am sosit tocmai la timp ca s-o văd murind. Mai mult am simțit decît am văzut că moare. Ședea acum mai ridicată, îndreptată din șale, cu mîinile pe brațele fotoliului, ca și cum ar fi vrut să se scoale, cu capul întins înainte, cu ochii larg deschiși. Vedea ceva, fără doar și poate, vedea ceva. De aș ști, ce vedea. Se uita cu seriozitate și atenție la ceva, apoi a zîmbit, poate că i s-au strîmbat numai trăsăturile și n-a fost decît o grimasă, nu un zîmbet, dar ți se părea că vede ceva care o bucură, apoi a început să horcăie, exact ca într-o criză de astm, și deodată, în toiul accesului de tuse, totul s-a terminat, s-a oprit ca un mecanism de ceasornic în mijlocul bătăilor orei, apoi s-a năruit, ca surpată, și moartea s-a năpustit îndată asupra ei, de a trebuit s-o îngropăm a doua zi, nu a treia, pentru că pur și simplu începuse să se descompună. Dar acele cîteva minute înainte de a-și da duhul au fost importante, știu sigur. A văzut ceva, și prin ceea ce a văzut, viața ei și-a căpătat sensul de-a-ndaratelea, dinspre capătul de la sfîrșit. Nu-mi pot închipui că în clipa aceea mai sîntem înșelați sau că ne lăsăm înșelați. I s-a arătat ceva care i-a dat o mulțumire. Dar de ce aflăm acel ceva atît de tîrziu? Nu înțeleg.»

Fără nici o tranziție, a adăugat: «Unul dintre cei doi pe care i-ați condus ultima dată la graniță a fost împușcat. Celălalt ne-a trimis un semn de viață.»

Și tot fără tranziție, s-a ridicat în picioare, m-a cuprins cu brațele și a spus: «Vă mulțumesc pentru tot ce ați făcut». Apoi și-a culcat capul pe umărul meu și a început să plîngă. Întîi am crezut că plînge din pricina omului împușcat, dar apoi am înțeles că plînge de istovire. Petrecuse doi ani în exil, răbdase extrem de eroic, dar, fără să-și dea seama, efortul îi întrecuse puterile. Acum plîngea pe umărul meu. După puțină ezitare — o sută de gînduri încercau să-mi paralizeze mîinile — am așezat-o pe genunchii mei. Nu s-a împotrivit. A stat mult timp așa, foarte mult timp, plîngînd întruna. Deodată însă a încetat, și-a șters fața ca un copil, cu mîneca și dosul palmei, și a zîmbit încurcată. «Ei poftim, mă vedeți în toată stupiditatea mea, a zis. Șed aici și vă dau un spectacol de scîncete.» — «Mă face fericit, Nina, am răspuns, că asta ți se întîmplă la mine.» — «Ei, a zis ea, nu e ceva

deosebit de frumos să vezi o fată plîngînd, așa, fără nici un motiv, pur și simplu din isterie. A continuat apoi fără tranziție : Ați făcut mult pentru noi. Mai de mult, n-aș fi crezut că ați fi dispus pentru așa ceva. S-a uitat drept în ochii mei. Cred că ați face foarte mult pentru mine.» — «Da, am răspuns, aș face mult pentru dumneata, totul, Nina». În clipa aceea dragostea mi-a năpădit sufletul cu o putere care m-a făcut să amețesc. Nu eram în întregime stăpîn pe voința mea cînd am întrebat : «Nina, ți se pare și acum cu neputință să trăiești cu mine, ca soția mea ?» Atunci a spus acea propoziție scurtă de dragul căreia m-am apucat să notez toată relatarea de-a fir a păr — pentru a savura încă o dată tensiunea aceea dulce, tulburătoare și chinuitoare, tensiunea aceea care a durat ore întregi pînă să pun întrebarea. A spus : «Nu, nu mi se mai pare cu neputință».

Pentru prima oară în viața mea am acționat fără să reflectez, cu toată simplicitatea. Am făcut ceea ce ar fi făcut orice bărbat în locul meu : am sărutat-o îndelung, după pofta inimii. N-am simțit nici o rezistență, nici din partea Ninei, nici în mine. Apoi a revenit Helene și a pus masa pentru cină. Ne-a găsit într-o dispoziție din cele mai bune. Am văzut că o cuprinde o bănuială pe care a ascuns-o în grabă. După cină, însă, cunoscînd bine limitele puterii ei, s-a retras numaidecît și definitiv. Am convins-o pe Nina în aceeași seară să petreacă împreună cu mine o săptămînă la mătușa Annette, înainte de începerea semestrului. A acceptat fără nazuri. M-a mișcat docilitatea ei. Era atît de neobișnuită. Am condus-o pe Nina acasă. Va locui deocamdată la maică-sa, apoi însă vor renunța la locuință, nemaifiind necesar să cîștige bani prin închirierea camerelor. Mamă-sa are de gînd să se mute într-un cămin pentru bătrîni, iar Nina vrea să-și găsească o cameră în apropierea Universității. În felul acesta va fi în sfîrșit liberă. N-am s-o grăbesc, deși acum mi se pare absurd să mai aștept. Dar e bine să aibă deplină libertate. Să studieze, să vină la mine cînd are poftă, să facem călătorii împreună, dacă are poftă, să aibă parte de tot ce-i pot oferi și să devină soția mea cînd va crede că a sosit momentul. Deocamdată, n-am să-i spun Helenei nimic. Am stabilit cu Nina să plecăm poimîine la Annette.

E miezul nopții, simt cum mă cuprinde o mare și dulce oboseală, un soi de oboseală pe care nu l-am cunoscut pînă acum, o relaxare minunată, o destindere delicioasă a membrelor și simțurilor. Deci este totuși posibil să fii «fericit» ? Eu sînt. Cu Nina am să fiu întotdeauna. N-am să mai spun niciodată : oameni ca mine n-ar trebui să se nască. Accept viața din mîna Ninei."

„28 octombrie 1933.

Ultima zi a micului nostru voiaj. Am trăit zile atît de frumoase, de o frumusețe netulburată, atît de perfectă, încît abia îndrăznesc să respir. Tremur la gîndul că ar fi contrar oricărei experiențe și tuturor legilor vieții ca asemenea zile să-ți fie dăruite repetat sau chiar în permanență. Nu îndrăznesc să mă gîndesc

la viitor. Dar orice s-ar întîmpla: aceste zile au existat. Nimic nu mi le va șterge din memorie.

Am cunoscut o nouă Nina, o Nină care e aproape femeie de pe acum. Mișcările ei sînt mai calme și vădesc mai multă moliciune, tace mult și ascultă cu atenție cînd vorbesc, sau cînd mă întrețin cu Annette; ascultă cu expresia pe care am surprins-o adesea la femei mai în vîrstă, care au trăit multe, o expresie care înseamnă: aud, da, aud, particip, desigur, dar în fond toate acestea sînt lipsite de importanță, eu zăbovesc între timp într-o regiune în care se petrec lucruri mai importante și spre care voi nu aveți acces.

Nina s-a refăcut în aceste zile. Vremea ne-a fost aliată. Deși munții înalți sînt gata acoperiți cu zăpadă, în vale e atît de cald în timpul zilei încît am putut lua masa în grădină. Am hoinărit pe povîrnișurile dealurilor din jur, culegînd ultimele mure prea coapte. De cînd n-am mai făcut așa ceva? S-au trezit în mine amintiri îndepărtate, din copilărie. Mirosul de mușchi umed de sub pini, mirosul de mucegai al ciupercilor, izul de putreziciune din strungi, țipătul uliilor undeva, sus, în aerul pur, pînzele de păianjen întinse orizontal de care atîrnă în șiruri stropii de rouă, ceața cu gust de fum, albăstruie peste mlaștină, și, spre amiază, foșnetul ușor la frunzelor care cad blînd și nepăsător, ochii lucii ai unei veverițe care se uită la noi fără să se urnească, ariciul mititel și sur care trece legănîndu-se ca o rață peste poteca din pădure — simțurile îmi sînt descătușate, pecetea rigidității s-a ridicat de pe mine, trăiesc, trăiesc înzutit. M-a întors acasă, pămîntul mă primește din nou. Ninei îi plăcea să-și înmoaie mîinile în apa rece ca gheață a torentelor și să bea din ele. Am făcut și eu ca ea. Apa asta — ce gust are? Ah, are gustul vieții, al vieții căreia i-am dus dorul! Mă bucuram s-o văd pe Nina umblînd în fața mea pe potecile înguste. Mă încînta mersul ei ușor, mă încînta felul în care-și întorcea repede capul cînd îmi arăta o ciupercă sau vreun alunar pus pe fugă, mă încîntau acele de brad din părul ei întunecat și pînzele de păianjen prinse de rochia ei. Annette e bolnavă: vechiul ei beteșug, ficatul. Stă mult întinsă și de obicei o vedem abia seara. Nina e cuprinsă de o voioșie tăcută. Uneori mă ia de braț și spune: «Nu poți să-ți închipui ce splendid e să știi că nu mai ai datorii, ba dimpotrivă, că ai un mic capital la bancă. Trei mii de mărci. O sumă din care pot trăi ani de zile. E minunat.» Iar o dată a spus: «În trei ani am terminat. Trei ani, în fond, e mult?» M-a privit întrebător. «Ei, da, am răspuns, dacă mă întrebi pe mine, Nina, trei ani e mult, e un timp îngrozitor de lung, inimaginabil.» N-a mai zis nimic, așa că am abandonat subiectul. Azi-noapte mi-am adus aminte că n-am întrebat-o dacă vrea să-mi devină soție. Pe ce se bazează încrederea mea? Pe o vorbă vagă a Ninei și pe dorința mea aprigă. Încolo pe nimic. Dar în aceste zile, stafiile n-au putere asupra mea. Puterea Ninei se extinde pînă departe, se întinde pînă peste nopțile, în care,

despărțit de ea printr-un perete, zac fără somn ca să mă gîndesc la ea. Ceasuri minunate înainte de mijitul zorilor! Patul meu e așezat așa încît am fereastra în față. Văd peste grădină munții înzăpeziți, depărtați și reci, văd tufișurile din grădină ieșind din întuneric, văd culorile zilei de toamnă trezindu-se, aud cum se deschide și se închide portița grădinii cînd se aduce laptele, aud sutele de mici zgomote ale casei cu care personalul bine dresat își începe ziua cu un zel grijuliu: clinchetul cercurilor de pe plită pe care se așază oala cu apă, pașii înceți cu care se strecoară pe trepte, ferestrele ce se deschid în salon, apoi apa curgînd în baia de alături. Nina s-a trezit. Îndată va face baie. Așadar e timpul să mă scol și eu. E o plăcere să fac baie, să mă bărbieresc, să mă îmbrac. De abia mai înțeleg ce chin era pentru mine începutul fiecărei zile noi: mereu aceeași roată care se învîrtește fără milă, împroșcînd picături de tristețe și lehamite. Ce departe e vremea aceea! Am întrebat vreodată ce sens are viața mea? Acum nu mai întreb. Dacă mi-ar fi fost dat să mă pot ruga, aș fi vrut s-o fac acum. Aș vrea să-l implor pe Dumnezeu, pe toți zeii și pe toți sfinții, să înceteze a-și aplica legea cumplită care sună așa: Nimic să nu fie perfect pe pămînt; pîinea omului e făcută din vremelnicie și lacrimi. Fericirea mea mă cutremură.

Mai avem cîteva ore de stat aici, apoi ne întoarcem în oraș. Încă o raită prin grădina udă de rouă și de picături de ceață, cîteva minute la căpătîiul Annettei, masa de prînz

luată cu Nina pe terasă, cîteva respirații adînci în fața ultimilor trandafiri dintre șirul tufelor de cimișir și crizantemele pe care bruma încă nu le-a pălit anul acesta, apoi urmează să pornim la drum."

„30 noiembrie 1933.

Munca legată de începutul semestrului m-a acaparat cu desăvîrșire. Îmi place să lucrez. Pe ce pun mîna, merge cu ușurință. Toate par să-mi reușească. Lucrarea despre activitatea mea la tropice a fost tradusă recent în italiană, engleză și suedeză. Am primit o invitație foarte măgulitoare la un concurs medical din Stockholm. Nina mă va însoți. Se bucură de succesele mele. O văd aproape zilnic. De o săptămînă ocupă o cămăruță în Mandlstrasse, a cărei fereastră dă spre Grădina Engleză. De obicei ne întîlnim mai spre seară, între cursuri, ca să petrecem vreo oră la Café Leopold. E plină de zel, și vechea-i pasiune pentru studiul întreprins pare neștirbită. E drept că azi am observat o stare de neliniște la ea, și mi-a povestit că a avut un conflict politic cu cîțiva colegi. La un curs de psihiatrie, B. a atins problema eutanasiei, după care s-a iscat între studenți o dezbatere violentă pe această temă. Nina părea istovită și nu voia să vorbească despre asta, dar pînă la urmă tot mi-a spus. B. declarase, formulîndu-și părerea cu multă prudență, că există cazuri în care e permis să distrugi viața omenească. Codul penal permite execuții, dreptul internațional permite războaie, prin urmare ar trebui găsită

o lege care să permită uciderea unor bolnavi incurabili; dar că pînă acum o astfel de lege n-a fost găsită. Cuvintele lui, spunea Nina, au fost acceptate în tăcere la curs, dar pe urmă au fost discutate cu vehemenţă. Unul dintre studenţi a declarat că o asemenea lege există încă din ziua în care poporul german s-a hotărît să se pronunţe împotriva principiilor pline de slăbiciune ale umanismului şi pentru dominaţia celor puternici. Atunci ea, Nina, a sărit în sus şi a strigat: «Dar şi eu fac parte din acest popor, şi sînt totuşi împotrivă, şi mulţi alţii sînt împotrivă, ca şi mine. Cum poate intra în vigoare o lege care e acceptată numai de o parte a unui popor?» I s-a răspuns că cea mai mare parte a poporului ar fi de acord. «Dar partea mai rea, a zis ea.» Din fericire, observaţia asta n-a fost luată în seamă, fiindcă o altă studentă a declarat că se obişnuieşte să se taie animalele bolnave, dacă în felul acesta se poate scăpa de molimă o turmă întreagă. La care s-a produs o ciocnire violentă de păreri cu privire la problema dacă un om poate fi considerat drept un obiect aidoma unui animal, dacă un bolnav mental incurabil mai poate fi considerat drept un om sau nu, şi dacă societatea poate cere uciderea unui om, de vreme ce izolarea bolnavului apără societatea în aceeaşi măsură ca şi uciderea lui. Două sau trei grupe, raliindu-se la părerea Ninei, au declarat că e cu neputinţă de stabilit dacă un bolnav mental incurabil e o fiinţă omenească sau dacă a devenit neom; apoi conceptul de incurabil e foarte vag; există erori de diagnostic şi există progrese în terapie; învăţăm să vindecăm cazuri care au fost considerate înainte drept incurabile. Ea, Nina, le-a amintit că graniţa dintre boli mentale şi anomalii e greu de trasat şi că există bolnavi incurabili care sînt totuşi de preţ pentru societate prin munca lor, şi că există totodată asociali sănătoşi. La care cineva a răspuns: atunci trebuie nimiciţi şi asocialii sănătoşi; poporul trebuie să-i sacrifice şi pe aceştia şi pe bolnavii mentali. După care Nina a strigat: «Dumneata l-ai fi omorît deci şi pe Hölderlin[1], nu-i aşa?» Apoi şi-a ieşit complet din fire şi a ţipat de a răsunat culoarul: «Şi cine va fi autoritatea care să hotărască viaţa sau moartea? Nişte oameni fără scrupule ca voi, incapabili să priceapă că o crimă e o crimă, în toate cazurile şi întotdeauna, şi oameni ca voi, dacă au pornit o dată pe calea asta, de a ucide cu aparenţa legalităţii, o să continue să ucidă şi iar să ucidă, indiferent dacă pe drept sau nedrept, şi în cele din urmă nu vor mai rămîne în viaţă decît ucigaşii. Dar eu, eu n-am să încetez să fiu împotrivă, niciodată nu voi înceta, şi niciodată nu voi recunoaşte un stat care permite omuciderea şi-i mai dă şi aparenţa necesităţii şi a binelui.»

Atunci au urlat cu toţii de nu i s-a mai auzit vocea, şi unul dintre ei a spus că oameni de teapa Ninei n-au ce căuta în universităţi

[1] Poetul Friedrich Hölderlin (1770—1843) a trăit aproape patruzeci de ani ca bolnav mental incurabil.

și dacă e incorigibilă, se știe ce va fi de făcut.

Relatarea Ninei m-a enervat peste măsură, dar m-am stăpînit ca să n-o neliniștesc și mai mult. Am sfătuit-o să fie prudentă și să evite asemenea ciocniri. Pe de altă parte i-am promis să discut cu ea într-o zi, cu tot calmul, această problemă dificilă, dar trebuie să mă asigure că va tăcea. S-a uitat la mine cu mirare. «Cum pot să tac cînd se întîmplă ceva rău ?» Apoi a adăugat cu toată hotărîrea de care e capabilă : «Dacă mi se va cere să studiez acestă absurditate, această formă nocivă de psihiatrie și medicină, și să acționez conform cu ea, atunci mă retrag. Mai bine rămîneam la tejgheaua mea din Wenheim.»

Pe cît m-a consternat incidentul de la Facultate, pe atît mi-a plăcut curajul Ninei. Dar mă tem că e un soi de curaj care seamănă cu nebunia. Cum s-o apăr dacă descinde astfel în arenă ? Grija îmi tulbură fericirea, dar îi și intensifică dulceața. Nu va putea să tacă despre tot ce va mai avea de văzut în anii care vor veni. În zadar o s-o învăț să fie înțeleaptă. De-ar accepta să se lase de Facultate ! Ca soția mea, ar avea de o sută de ori mai puține prilejuri să se expună. Dar mă tem că e făcută să se expună, și o iubesc pentru curajul ei.

Noapte. În ceea ce numesc fericirea mea se amestecă o ușoară frică. Se va mulțumi oare Nina să fie soția mea ? Curajul ei, inteligența ei, toată ființa ei e făcută pentru orizonturi largi ; oare nu mai observ că privirea îi e hoinară ? E făcută pentru căsnicie ? Iar eu, eu însumi, voi fi în stare s-o păstrez și să mă păstrez pe mine ? Pînă acum am reușit să nesocotesc avertismentul Annettei. Cu prilejul ultimei mele vizite mi-a spus : «Va să zică mai sînteți împreună ?» — «Da, am răspuns, sau mai degrabă, abia acum ne-am găsit, după trei ani.» Atunci a rostit tărăgănat : «Așa ? Va să zică sînteți împreună». Am întrebat-o : «Te miră chiar așa de tare ?» — «Da, mă miră, a răspuns sec, fiindcă te cunosc.» — Eu, sigur de fericirea mea, am întrebat-o plin de semeție : «Și ai paria oricît, nu-i așa, că nu vom rămîne împreună ?» Mi-a răspuns printr-un zîmbet indefinit, apoi a zis : «Încearcă. Merită orice osteneală.» Da, încerc. Dar voi reuși ? Dar Nina ? Vrea ea oare s-o păstrez ? Dar oare o păstrez ? Ce s-a întîmplat între noi ? Ne-am sărutat, am devenit conspiratori politici, ne vedem zilnic — oare asta reprezintă o legătură indestructibilă ? Mă credeam fericit ; acuma văd că fericirea nu e decît strălucirea unei ore. Dar ce ingrat sînt ! Ce n-aș fi dat acum cîteva luni pentru această strălucire fugară ? Acum pretind durată.

Mîine însă am s-o revăd pe Nina, mîine după-amiază. M-a invitat la ceai în cămăruța ei din Mandlstrasse, pentru prima oară. La o parte cu fantomele nocturne ! Vreau să trăiesc, vreau s-o simt pe Nina, vreau să-i văd ochii, să-i aud glasul. Nu vreau să am îndoieli. Nu vreau să simt teamă.“

„1 decembrie 1933.

Am fost la Nina și acum mă întreb a suta oară: Ziua asta a adus fericirii mele un temei sigur, sau dimpotrivă, a lăsat-o pradă celei mai adînci nesiguranțe ? Nu știu. Nina m-a primit cu vestea că i-a parvenit pe căi ocolite un salut de la Braun, care e în Elveția, acțiunea de salvare a reușit. Bucuria radioasă cu care mi-a spus-o mi s-a părut că-mi dezvăluie ce importanță acordă acestui mesaj și salvării lui Braun; vechea mea bănuială s-a trezit, și eram cu atît mai receptiv față de ea cu cît petrecusem o noapte de insomnie. Neputîndu-mă stăpîni perfect, am întrebat-o: «Dar dacă Braun se întoarce ?» M-a privit mirată. «Dacă se întoarce ? Nu se va întoarce atîta vreme cît e primejduit aici. Iar asta, a adăugat sumbră, poate să dureze mult; poate însă că nu, cine știe ?»

Mînat de o încăpățînare oarbă am insistat: «Dar dacă se întoarce apoi, mai curînd sau mai tîrziu ?»

Tot nu m-a înțeles. «Atunci ? Atunci o să-și reia practica și tot coșmarul va fi trecut.»

Eu, împins de stupiditate, nu m-am putut opri să-i spun: «Te iubește».

A oftat așa cum obișnuiesc să ofteze mamele ocupate cînd copiii lor de trei ani le sîcîie cu întrebări: cu o răbdare agasată.

«Nina, am zis, noi n-am vorbit niciodată despre asta, nu destul de limpede, mi se pare...»

M-a tras la fereastra în fața căreia se întindea Grădina Engleză. Ninsese puțin, apoi zăpada se topise, și acum copacii de un cenușiu metalic aveau în jur ochiuri de apă și-și oglindeau în ele ramurile goale; razele tîrzii ale soarelui cădeau oblic peste parc și-i dădeau un luciu mat, de gheață.

«Nu, am zis înrăit și posedat de demon, nu, asta nu mă interesează.» Atunci a strigat fraza aceea care m-a cutremurat, smulgîndu-mi lacrimi de fericire, și care acum îmi dă o nesiguranță atît de profundă. «Doamne, a strigat, doar știi că dacă mă mărit vreodată, dumneata ești cel cu care mă mărit !»

În momentul acela n-am înregistrat decît afirmația din răspuns. A fost un moment minunat. Am uitat despre ce am mai vorbit. Poate că abia am vorbit. Îmi amintesc vag cum era camera. Arăta ca una dintre obișnuitele cămăruțe studențești, mediocre; ședeam, cred, pe un scaun capitonat cu pluș, și perdelele erau și ele din acest material greu. Vivacitatea Ninei umplea însă încăperea ieftină, pe care o uitai de dragul ei.

Acum însă stau aici și las să mă năpădească îndoielile, și, ca și cum nu mi-ar ajunge chinul nesiguranței, mă apucă deodată un nou soi de lehamite: cred că încep să detest propria mea locuință, frumoasă, mobilată cu grijă, pentru că Nina nu stă aici. De ce nu vrea să se mute în camera mea de oaspeți ? Și ce vagă e posibilitatea unei căsătorii cu ea ! «Dacă vreodată», a zis, «dacă vreodată.» Dar apoi a continuat: «Atunci dumneata ești cel care». Va să zică mă iubește totuși ? Sau mă prețuiește nu-

mai ? Oare își dă seama dacă mă iubește ? Poate să facă oare distincția dintre prietenie și dragoste ? Cum pot s-o leg de mine ? Dacă i-aș face un copil ? Dar asta n-ar fi loial. Nu, niciodată. Și nici asta nu mi-ar da vreo siguranță. Răbdare, răbdare, răbdare. A dracului să fie răbdarea ! Și totuși, nu există altă cale. Nici una. Așadar mă agăț de cuvintele ei : «Atunci dumneata ești cel care». E mult și puțin. Văzut la lumina zilei : nimic."

„Dimineața de Anul Nou 1934.

Nici un alt an din viața mea n-a început așa de frumos. E dimineață, soarele strălucește, inspir adînc aerul rece și curat la fereastra deschisă și mă uit în direcția în care știu că se află camera Ninei. A fost la mine pînă după miezul nopții. Am auzit clopotele catedralei vestind începutul anului, o țineam pe Nina de mînă și i-am spus : «Asta-i ziua mea de naștere, Nina, n-am trăit pînă azi, pînă-n clipa în care mi-ai spus că ai să vii la mine.» O spusese de bună voie și neîntrebată, cu adîncă seriozitate și cu toată simplicitatea. N-am s-o silesc niciodată să se țină de cuvînt. I-am spus și acest lucru azi-noapte. «Știi bine, i-am zis, că n-am altă dorință mai profundă decît să-mi împart viața, toată viața, cu tine. Dar s-ar putea, Nina, ca gura să ți-o fi luat înainte și să regreți într-o bună zi cuvîntul spus. Nu uita că el nu te obligă.» — «Da, a răspuns, n-am să uit ; și-ți mulțumesc.» —

Acum e dimineață, și simt că o mînă calmă și sigură introduce ordine în viața mea. Ici, colo, cîte ceva ce nu-și avea locul nicăieri se mută fără osteneală unde se cuvine, ici, colo se luminează ceva, se lămurește ceva și încetează să mă chinuie. Am avut într-adevăr nevoie numai de fata asta pentru ca să se facă ordine în mine ? E într-adevăr mult mai ușor să crezi că e frumos și cu rost să trăiești atunci cînd nu mai ești singur ? Salvarea constă oare în faptul că-ți legi viața de cineva ? Legătura asta te asigură oare împotriva declinului ? Sentimentul indescriptibil de fericire care mă ridică și mă poartă, așa cum vîntul poartă pasărea și fluviul poartă barca, acest sentiment puternic îmi dă răspunsul cerut. Eu, care mă credeam pierdut, eu, care eram gata să arunc viața ca pe o gheată găurită încep acest an nou cu un cîntec de gratitudine față de viață."

Ajunsă în acest loc, am ridicat ochii de pe paginile jurnalului și am văzut că Nina nu mai citea împreună cu mine. Fața ei oglindea o atenție concentrată. Cîteva clipe mai tîrziu am auzit și eu pași pe trepte. Nina trebuie să aibă urechi foarte fine. Veșnica așteptare și ascultare i-a ascuțit simțurile. A sărit de pe ladă încă înainte ca soneria să zbîrnîie.

— Poșta, zise, arătîndu-se dinainte decepționată și ușurată deopotrivă.

Era într-adevăr poștașul. Nina se întoarse de la ușă cu o mînă de plicuri pe care le aruncă peste cele din ziua precedentă.

— Nu vrei să vezi cel puțin de la cine sînt scrisorile ? întrebai. Așa, la iuțeală, nu se poate să fi parcurs nici măcar numele expeditorilor.

— Ei, zise, de la cine să fie ? De la niște cititori, sau tot felul de lume, sau sînt prospecte, și ceva de la fisc și poate de la bancă. Ca de obicei. Am face mai bine să ieşim puţin la plimbare.

Cerul se posomorîse însă și soarele dispăruse. Am rămas deci acasă și, deși camerele aproape goale cu lăzile cenușii aveau un aspect destul de neprietenos, deodată am găsit că atmosfera e foarte plăcută. Nina ședea pe un taburet hodorogit și rîșnea cafea cu rîșnița ei turcească, apa începu să clocotească, aroma cafelei se răspîndi prin casă, în țevile de calorifer se auzeau pocnete ușoare, era cald, și eram fericită că am o soră. I-am spus-o.

— Așa, zise ea fără să fie pe de-a-ntregul prezentă, găsești că e o atmosferă plăcută ? Îmi pare bine. Vărsă cafeaua rîșnită în cafetieră, și în timp ce turna apa clocotită peste ea, adăugă detașat : Nu-mi amintesc să fi simțit în ultimii zece ani o atmosferă plăcută în jurul meu. Iar înainte, nu știu, mi se pare că și înainte cam rar. Mi-ar fi plăcut să am senzația asta mai des, dar probabil că nu mi-e dat. Tu ești în stare să simți zile de-a rîndul o atmosferă plăcută în jurul tău ?

Da, eu eram în stare, zile, săptămîni de-a rîndul, în fond mereu ; mă gîndeam la locuința mea frumoasă, la cîinii mei, la soțul meu plin de menajamente, care mă înșela poate pe toate cărările, dar o ascundea cu grijă și

mă despăgubea în schimb răsfățîndu-mă în fel și chip ; mă gîndeam la modul egal și binefăcător în care treceau zilele mele. Lunecau în trecut netulburate și asemănătoare, iar trecutul îmi zîmbea la fel de pașnic ca și viitorul, aveam tot ce-mi doream, și nu doream nimic din ce nu puteam avea ; cum să nu simt așadar o atmosferă plăcută în jurul meu ? La acestea m-am gîndit cînd m-a întrebat Nina, și m-am gîndit apoi, fără voie, că de acum înainte îmi va veni mult mai greu să trăiesc tihnit, așa că răspunzîndu-i Ninei : „Nu știu“, am spus adevărul.

— Nu știi ? întrebă Nina și continuă : Eu m-am resemnat de mult să nu fiu în stare. Mi-am dat osteneala. Dar întotdeauna era ceva care mă mîna înainte : o lucrare urgentă, care trebuia scrisă neapărat în aceeași noapte, și întotdeauna aveam cîte o nouă lucrare în perspectivă, fără să întrevăd momentul în care să termin odată cu toate, și în plus sentimentul de a nu realiza niciodată ceva perfect, mereu numai încercări, dezesperante ca salturile unui cîine care ar vrea să treacă peste un zid și alunecă mereu de pe el, rupîndu-și ghearele și julindu-și labele, dar nu se lasă și mai încearcă mereu, bietul cîine. Și mereu cu conștiința : nu faci destul, ai să mori fără să fi făcut ceea ce trebuia să faci. Și ce insatisfacție în fața succesului ; cînd îl ai în mînă pentru o clipă și cînd vrei să te bucuri de el puțin, s-a și topit și nu mai e nimic, pentru că nu ești în stare să te bucuri de ceva problematic și trecător, și pentru că s-a și ivit o idee

nouă care te chinuie. Și apoi sutele de neliniști mici : copiii au o tuse, sau unul din ei te-a mințit și te gîndești că ar putea să aibă un caracter urît. Sau dacă se întîmplă să nu fie nimic din toate astea, atunci ies fantomele mai mari din ascunzișurile unde au stat la pîndă : impresia că ai să te sufoci sub maldărele de cărți care se scriu și în mulțimea de oameni care umblă pe pămînt. Și tristețea că tot ce e frumos e trecător, că piere într-o clipită. Și disperarea că nu există nimic perfect, nici măcar o disperare perfect pură, numai amestecuri, amestecuri ieftine. Și că nu poți să fii fericit, dar că nici renunțînd la fericire nu ajungi la pace interioară. Toate aceste gînduri, înțelegi, sînt mereu prezente, ele stau în spatele meu. Și cînd se ivește în viață perfecțiunea, toate astea sînt iarăși prezente, tocmai atunci mai abitir, și-mi spun : nu, nu e pentru tine ; uiți că legea ta e să mergi înainte, mereu înainte. Nu folosește la nimic să plîngi și să te împotrivești, te smulge și te împinge mai departe.

De mult turnase toată apa peste cafea, dar tot mai stătea cu ibricul în mînă, aplecată peste cafetieră, de parcă ar vedea în ea tot ce spunea. Apoi zise :

— Și dacă te întrebi ce anume te hăituiește așa, nu știi ce e, iar după ce-ți spui că acel ceva ești tu însuți, asta e doar o vorbă, atîta tot. Și nu explică nimic, fiindcă tu însuți nu vrei decît să fii fericit, și doar nu te gonești tu singur din preajma fericirii. Iar dacă-ți spui : e soarta, e tot numai o vorbă, și atîta

tot, nu e o explicație, căci cine o face, soarta asta ? Tu însuți. Dar de ce ? Și roata începe iar să se învîrte. Și dacă spui, o face Dumnezeu, ca să te înțelepțești, te întrebi, la ce bun să fii înțelept dacă poți fi bun și cînd ești fericit ? Și oare înțelepciunea e mai bună decît fericirea și bunătatea ? Îmi aruncă o privire disperată, ca și cum ar trebui neapărat să cunosc eu răspunsul la această întrebare. Și de ce sînt astfel făcute lucrurile încît să devii înțelept numai prin suferință ? continuă încet și cu încăpățînare. Și de ce trebuie să devin înțeleaptă, dacă n-o doresc de loc ? — O Doamne, zise, ai să crezi că sînt nebună. Poate că sînt într-adevăr, și poate că vorbesc împotriva convingerilor mele mai adînci. Dar vine un moment cînd ai ajuns la capăt, și te simți neputincios, la discreția — nu știu cui. Dar nu te sinchisi de asta.

— Dar ai putea oare să scrii, am întrebat cu prudență, dacă ai fi fericită ? Uită-te la mine : eu sînt, comparativ, fericită. Pot să scriu ? Jurnalism, da, asta-i tot, și dacă mă apuc și eu odată să fac altceva, e un lucru de suprafață, și nimeni nu e cutremurat. Tu poți să scrii și plătești pentru asta cu bani peșin. Doar știi bine. Oare nu e cinstit așa : plătești scump și primești mult ; iar eu nu plătesc aproape nimic și nici nu primesc aproape nimic ?

— Da, zise, socoteala pare să fie corectă. Dar poate că uneori ești păcălit și pus să plătești prea mult. Ei, dar la ce bun să-ți bați capul : ori isprăvești cu astea și devii un sfînt

sau o călugăriță în Tibet, ori continui să trăiești și să simți că roata se tot învîrtește. Ții minte, ce disperată eram cînd ne-am întîlnit la Badenweiler ? Toată noaptea am umblat năucă prin parc, apoi am plecat mai departe și spre dimineață am ajuns la un joagăr. Nici nu știu dacă ai să înțelegi de ce îți povestesc asta. Acolo era o roată hidraulică la care te puteai uita de sus. Apa cădea dintr-un jgheab de lemn peste roată, nu era apă multă, și roata se învîrtea lent de tot. Era o roată foarte veche, înnegrită de vreme și de umezeală, în semiobscuritatea zorilor părea de metal, de un negru-albăstrui lucios, iar apa părea de asemenea închisă la culoare, și roata arunca apa de pe palete încet de tot, ca și cum ar fi prea obosită ca s-o mai ducă așa și s-ar învîrti doar dintr-o obișnuință stră-străveche, avînd aerul că n-ar fi din vremea asta, din nici un fel de vreme, și cum se învîrtea așa, scotea un sunet subțire, un susur și șuierat care de-abia se auzea, era ceva la mijloc între zgomot și sunet muzical ; și totul părea saturnian de singuratic, de sumbru și de un calm măreț ; acolo am înțeles multe. Dar de ce te uiți așa la mine, Margret ?

— Pentru că asta e o foarte frumoasă descriere poetică, zisei. Ar trebui să scrii poezii.

— Nu, răspunse ea arțăgos, nu știu să fac poezii. Și dacă crezi că-ți povestesc așa ceva fiindcă e poetic, atunci n-ai înțeles nimic. Nu sînt poetică, și dacă ai să citești ceva de mine și ai să găsești acolo ceva poetic, să știi că ține de tine, nu de mine, și e împotriva intențiilor mele. Descrierile poetice, iată refugiul tuturor scriitorilor în pană de spirit !

Era ciudat de enervată, dar cînd am strigat :

— Cu atît mai bine, dacă scrierile tale au un efect poetic fără ca tu să-l fi căutat ! mi-a răspuns, din nou calmă și obosită, ca și cum acest lucru și toate celelalte i-ar fi cu totul indiferente :

— Ei, atunci fie, e poetic, din partea mea !

După aceea s-a ridicat și s-a dus la măsuța de la fereastră, a dat la o parte cutiile de metal și a scos hîrtie din mapă.

— Trebuie să mă scuzi acum timp de o oră, vreau să rescriu povestirea de azi-noapte. Apoi, în timp ce-și deșuruba stiloul, adăugă : Mi-e cu neputință să predau o scriere care nu e atît de bună încît să știu că mai bine n-o pot face. Vrei să-mi parcurgi între timp corespondența sau să mai citești din jurnalul lui Stein ?

Am optat pentru jurnal, iar Nina s-a aplecat peste hîrtia de pe masă. Dar cînd m-am uitat la ea cîteva minute mai tîrziu, și de cîte ori am mai întors privirea spre ea timp de o oră după aceea, am văzut că stă și se uită pe fereastră, și n-aveam decît să mă uit la umerii ei strînși de parcă i-ar fi fost frig ca să știu la ce se gîndește și de ce nu poate lucra.

Înainte de a fi ajuns la capătul primei fraze ce urma în jurnal, m-am gîndit că nu mai e mult pînă ce Stein are să relateze ceva neplăcut ; o presimțeam cu toată certitudinea. Poate că mi se formase ochiul ca să disting deosebirile pe care le prezenta scrisul său. Relatarea următoare era scrisă, ca aproape toate,

foarte curat și ordonat, în maniera aceea prea conștient formată pe care Nina n-o putea suferi; economia artistică a trăsăturilor, rezerva abruptă și disciplina severă erau atît de accentuate aici, încît păreau exagerate și făceau impresia de ceva silit. Aici nu mai era viață, era doar ținută. Cu încetul am început să resimt și eu oarecare repulsie pentru acest scris și pentru acest om. Dar ceea ce am citit mi-a stîrnit părerea de rău. Pentru el.

„20 februarie 1934.

Am în urma mea aproape două luni de armonie netulburată. Azi prima tulburare: o discuție cu Nina. A venit să mă vadă și am ajuns să abordăm tema aceea nefericită, pe care promisesem cîndva s-o discut cu ea. E foarte consecventă în judecățile ei. Observ adesea acest lucru: abordează un subiect, și-l abandonează, pentru a-l relua din nou după cîtăva vreme, și de fiecare dată îți dai seama că între timp s-a mai gîndit la el. M-a întrebat în felul ei neocolit, dacă am simțit milă față de pacienții mei. I-am răspuns că, deși ca om sensibil mi-a fost adesea milă de oameni foarte bolnavi și chinuiți, iar ca om care gîndește mi-e milă în genere de omenirea ce suferă, ca medic nu apreciez însă mila. M-am ferit să arăt vreodată milă față de pacienții mei; mila medicului acționează adesea în chip potrivnic îndatoririi medicale, fiindcă trezește în pacient sentimente plăcute care-l înșală și pe el și pe medic asupra situației reale. E o temă care mă interesează foarte mult; mi-ar fi plăcut s-o dezvolt mai îndelung; dar Nina urmărea altceva. «Deci n-ai fi niciodată dispus, m-a întrebat, să omori un bolnav din milă?» — «Iată o întrebare la care nu se poate răspunde fără ezitări, am zis, adăugînd: Dar dacă un bolnav e convins că e incurabil și că viața în sine n-are nici o valoare pentru el sau pentru alții, și, iată punctul decisiv al reflecției, că viața veșnică de care ar avea parte prin moartea sa e o valoare superioară vieții biologice, temporare, atunci eutanasia ar putea fi justificată; sau, am continuat, dacă presupunem că există vieți lipsite de valoare, de pildă viața unor bolnavi mentali într-adevăr incurabili, prin sacrificarea cărora se salvează o comunitate mai largă.» Nici nu-mi terminasem fraza cînd Nina sări nerăbdătoare: «Acum întrebuințezi și tu asemenea noțiuni ca sacrificare și comunitate; pare destul de plauzibil: se elimină niște bolnavi pentru a salva poporul ca întreg. Se sacrifică oameni pentru alți oameni. Se declară că unii sînt lipsiți de valoare, iar ceilalți valoroși. Și care e, mă rog, criteriul? Utilitatea lor pentru colectivitate. Acesta nu e un criteriu pentru mine. Orice om reprezintă o valoare în sine. Oare ceilalți, pentru care se aduc sacrificii, sînt valoroși? Poate că sînt biologic sănătoși. Dar prin faptul acesta sînt și valoroși? Într-un corp sănătos... da, știu. Dar nu cred... Și cine este cel care pretinde să judece cu absolută siguranță valoarea sau lipsa de valoare? Și ce demențială eroare de

gîndire : ca și cum boala s-ar putea elimina vreodată. Vor exista întotdeauna boli, întotdeauna boala și sănătatea se vor ține în cumpănă. Și, în genere, punctul de vedere biologic al medicinii e greșit, fundamental greșit.»

Pe măsură ce vorbea, îi creștea mînia. Am încercat de cîteva ori s-o întrerup, ca să-i explic că și medicina e supusă schimbărilor, ca și științele celelalte, că și pînă acum a existat o putere de nimicire exercitată de medici, de pildă în cazul copiilor nenăscuți, uciși pentru a salva mama, și că s-ar putea — trebuie să fim obiectivi cînd chibzuim despre asemenea lucruri — ca aceste legi privitoare la nimicire să aibă nevoie de o revizuire și de o reformă sau revoluție. Nina însă a strigat : «Nu, există prejudecăți de care nu e voie să se atingă nimeni. Și nu e voie, nu ai voie să fii obiectiv în materia asta. Tu ești mult mai deștept și mai instruit ca mine, desigur că te pricepi să păstrezi aparența de a avea dreptate, s-ar putea chiar să ai dreptate în felul tău, fiindcă ești într-adevăr un om de știință obiectiv, dar eu îmi dau seama că toate acestea sînt totuși greșite și că vom cădea din pricina lor în greșeli îngrozitoare și că...»

S-a întrerupt brusc și a zis apoi, sumbru și încet : «Scuză-mă că sînt atît de enervată. Dar m-am săturat de toate astea. Le aud mereu la prelegeri. Nu le mai pot suporta. Încetez să-mi urmez studiile.»

«Dar bine, Nina, am obiectat, ce consecvență, exagerată peste orice măsură ! O să treacă și anii aceștia.»

«Vai, a zis ea, așa spune toată lumea : o să treacă. Dar o să treacă într-adevăr ? Și cîte se vor întîmpla pînă să treacă ? Dacă pînă și oameni ca tine...»

N-a mai continuat ci s-a uitat pe fereastră cu amărăciune mută.

«Nina, am spus, mă înțelegi greșit. Împărtășesc prejudecățile tale umane. Doar știi.»

«Oh, a murmurat ea, cum ai putut să spui atunci că e cu putință să se găsească un punct de vedere medical care să fie deosebit de cel etic ?»

M-a privit neîncrezătoare. «Te preocupă, nu-i așa ?» Tonul răzvrătit cu care a pus întrebarea m-a speriat. Deodată mi-am dat seama că vrea să se certe cu tot dinadinsul, sau, mai degrabă, că orice discuție, despre orice ar fi, urmează să ducă la ceartă. Dumnezeu știe din ce motiv, se îndepărtase sufletește de mine, fără ca eu să fi remarcat, poate fără s-o simtă nici ea, și a fost nevoie numai de incidentul nefericit de acum pentru ca să devină conștientă de acest lucru. Se uita la mine. Cu ce privire ? Străină, foarte străină. Ce folos că în clipa următoare și-a petrecut brațele pe după grumazul meu, spunînd : «Sînt nervoasă, iartă-mă ! Dar e într-adevăr insuportabil să urmezi studii despre lucruri despre care ți-ai dat seama că sînt mincinoase. Eu, una, sînt incapabilă de obiectivitatea ta. Am simțiri, presimțiri, sau cum vrei să le numești, bariere interne, legi, peste care nu pot sări. E mai bine să-mi caut altă meserie.»

Am șovăit înainte de a spune : «De ce să-ți cauți altă meserie, Nina ? Nu știi că poți veni oricînd la mine ?»

A clătinat din cap. «Nu, ar fi prea facil. Să fug pur și simplu de decizie ? Să-mi ascund capul în nisip ? Nu poți să dorești să procedez așa. Dar ce să aleg ? Există o profesiune pentru mine în care să nu fiu silită să mint, să nu trebuiască să fac ca toți ceilalți ?»

I-am promis că am să mă gîndesc și am să mă interesez. Era tîrziu și Nina s-a ridicat ca să plece. Voiam s-o duc cu mașina acasă, ca de obicei cînd venea la mine, și am mers împreună în garaj. Deodată a declarat că preferă s-o ia pe jos și singură, simte nevoia să cugete la toate acestea singură de tot. «La toate acestea», a spus, și știam la ce se referă. Simțeam că, fără să-și dea încă seama, se îndepărtase de mine. M-a sărutat repede și cu o căldură neobișnuită apoi a fugit. Alerga. I-am auzit pașii răsunînd pe strada pustie. A fugit. Pentru totdeauna. Chiar dacă se întoarce mîine : m-a părăsit. Dar de ce a făcut asta ?

Noaptea. Nu cumva mă iau după năluciri ? Un mic diferend, încolo nimic. Cum poate să mă tulbure într-atît ? Nina e excedată, se simte primejduită printre colegii de Facultate. E nervoasă. Trebuie să-i acord răgaz, s-o las în pace, să umblu cu grijă. Apoi trebuie să-i conced și dreptul de a avea capricii. E foarte tînără și o duce greu cu felul ei de a fi, violent și absolut. E încă plină de disonanțe. Am să-i spun mîine că nu vreau altceva decît s-o ajut să se desfășoare. Trebuie să se simtă liberă. Poate că suferă fiindcă mi-a promis să devină soția mea ? Oare ar vrea să-și retragă promisiunea ? Am s-o dezleg de ea înainte ca

să mi-o ceară. Poate că nu e permis să încătușezi o ființă atît de liberă, dacă dorești s-o păstrezi ? Sînt prada unei adînci nesiguranțe. Viața mea începe să devină din nou problematică și pretutindeni răsar vechile umbre, umbre abia sesizabile și totuși cu contururi nete, îndoieli cu muchii ascuțite care mă taie, momente grave de cumpănă care mă sfarmă. N-am s-o pot păstra pe Nina."

„28 februarie 1934.

N-o văzusem pe Nina timp de o săptămînă. Avea mult de lucru, zicea. Se poate. Ieri am fost la ea. Mă invitase. Nici eu nici ea n-am pomenit de cearta noastră. N-am mai reluat subiectul. Am vorbit puțin, și numai despre lucruri obișnuite, pînă ce Nina mi-a spus fără tranziție : «Am găsit un post. Încep să lucrez la întîi aprilie. Un post bun, n-o să mă supere nimeni acolo și eventual am să pot face cîte ceva util. Intru vînzătoare la Librăria Universității.»

«Dar Nina, am strigat, acolo ești la fel de expusă primejdiei ! Colegii te cunosc. O să te observe și acolo. Și vei fi obligată să vinzi tocmai cărțile ale căror concepții le combați.»

S-a uitat la mine zîmbind. «Crezi ?» a întrebat enigmatic. Atunci teama și durerea m-au cuprins cu atîta tărie încît, împotriva intențiilor mele, am strigat : «Preferi deci să te faci vînzătoare, decît să vii la mine ? Va să zică nu mă iubești ?»

«Ba da, a răspuns încet, ba da.» — «Ba nu, am strigat, altfel nu m-ai face să sufăr atît !»

— «Ba da, a repetat cu vocea stinsă. Ochii i s-au umplut de lacrimi, dar n-a plîns. N-am pe nimeni afară de tine, mi-a zis, și te iubesc în măsura în care sînt în stare să iubesc.»

«Nu, am exclamat cu îndărătnicie și abandonat de orice rațiune, iubești doar primejdia, numai riscul, numai viața, dar nu pe mine.»

În clipa aceea s-a uitat la mine.

«Viața, da, a rostit cu calm, ai dreptate. Dar o iubesc prin tine.»

«Eu însă, am strigat stăpînit de o durere și pasiune oarbă, iubesc viața în tine, numai în tine. Iubindu-te, iubesc și viața. Iată deosebirea. De aceea poți să pleci iar de lîngă mine.»

«Ce vrei să spui ?» a întrebat, cu atîta groază în ochi încît mi-a pierit deodată certitudinea. Poate mă înșelam ? Dar eram ca o trăsură căreia i s-ar fi dat brînci și acum se rostogolea pe o pantă, se rostogolea la vale mereu, tot mai iute, tot mai de nestăvilit, spre necunoscut.

«Da, am strigat alergînd de colo pînă colo prin cameră, da, ai să mă părăsești ! Tu nu cunoști fidelitatea. Nu poți s-o cunoști. Pentru mine fidelitatea e cuprinsă în dragoste ca sîmburele în fruct. Tu, în schimb, tu poți iubi și pleca și iubi din nou și pleca din nou, trecînd prin mine, prin alții, prin orice.»

Ochii ei mă urmăreau prin cameră, dilatați de spaimă. Ce tot îi spuneam ? De unde știam toate astea ? De unde îi cunoșteam viitorul ?

De unde această cunoaștere fulgerătoare a ființei ei ? Nu mă înșelam oare ?

S-a ridicat încet în picioare. Era foarte palidă. «Ce tot vorbești ? a întrebat încet. Nu știi că ți-am promis să mă căsătoresc cu tine, dacă mă căsătoresc vreodată ?»

«Da, da, am strigat posedat de furia distrugerii, dar suferi din pricina acestei promisiuni. Știu. Vrei să fii din nou liberă. Te dezleg de cuvîntul dat.»

«Ah, a rostit ea abia auzit. Va să zică asta e. Nu mai vrei. Bine.»

N-am făcut ceea ce ar fi făcut pe scenă un actor prost, sau chiar și unul bun : nu m-am aruncat la picioarele Ninei. M-am dus la fereastră și m-am uitat afară cu ochii ficși și orbi, împietrit de durere.

«Te rog să nu-mi răstălmăcești cuvintele atît de îngrozitor», am zis fără să mă întorc spre ea.

«Tu ești îngrozitor», mi-a răspuns ea.

«Eu ? am strigat. Viața e îngrozitoare.»

«Da, a spus încet, cumplită, dacă o împingi pînă acolo.»

Cu încetul mi-am recîștigat stăpînirea de sine și am fost în stare să rostesc : «Nina, tu știi, ba nu, tu nu știi cît te iubesc. Dar aș vrea să vii la mine de bună voie. Simt că suferi. Nu poți s-o ascunzi. Aștept pînă ai să spui singură : acum e momentul, acum vin la tine. Te dezleg de cuvîntul dat, dar eu mi-l țin pe al meu. N-aș vrea decît să te ajut.»

«Să mă ajuți, a exclamat iritată, să mă ajuți ! N-am nevoie să mă ajute nimeni.»

«Ei bine, am zis, să întrebuințăm cuvîntul cu toate restricțiile. Fiecare om are nevoie de ajutor. Dar hai să mă exprim așa : Aș vrea numai să-ți dau prilejul să trăiești sprijinindu-te de mine, dacă înțelegi ce vreau să spun.»

Mi-am dat seama că săvîrșisem o nouă greșeală și am tăcut. Nina s-a uitat la mine bănuitoare, dar fără dușmănie.

«Bine, a replicat, accept libertatea. Poate că am să mă folosesc de ea, poate că nu.»

În drum spre casă — se făcuse noapte — mi-am dat seama la un moment dat că mă rătăcisem, deși cartierul acela îmi era atît de familiar. Dar am observat abia cînd am ajuns afară din oraș, pe cîmp. Atunci am oprit mașina, și aplecat peste volan, incapabil să gîndesc și să simt, am stat așa pînă spre miezul nopții. Abia pe urmă m-am întors acasă."

„2 aprilie 1934.

Nina s-a retras de la Facultate. Am fost s-o văd azi pentru prima oară în librăria ei. Nu m-a remarcat numaidecît, iar eu am stat s-o observ.

Mi s-a părut mai maturizată. M-a izbit o notă de seriozitate prea gravă și de îngîndurare severă. Cînd m-a zărit, a avut un zîmbet fugar și străin. Am văzut că n-are timp să stea de vorbă cu mine, și am întrebat-o dacă pot s-o aștept după închiderea prăvăliei. «Dacă vrei», mi-a spus prietenoasă și absentă. M-am dus s-o

aștept într-o cafenea mică dintr-o stradă laterală.

Aveam de așteptat numai o oră, dar ora asta mi s-a părut foarte lungă. Eram neliniștit și aveam o presimțire nelămurită. Nu e plăcut să nu știi nimic și să n-ai nimic palpabil. O senzație pe care o încerc de mai multe zile. Uneori mă ridic și deschid ușa : afară nu e nimeni. Îmi primesc corespondența : scrisorile nu spun nimic. Iau receptorul de pe furcă : nimeni nu vorbește. Ies în stradă : nu mă întîlnesc cu nimeni. Mă dau jos din mașină : sînt singur în oraș. Și totuși mă așteaptă ceva, și eu mă aștept la ceva. De ce cred că trebuie să fie «fericire ?» Nu va fi fericire. Nimeni nu e fericit, de ce aș fi tocmai eu ? Cu ce drept mă aștept să fiu o excepție pe lumea asta, un spațiu lăsat liber în mijlocul suferințelor celorlalți ? Nimeni nu-și vede dorințele împlinite. De ce s-ar împlini tocmai ale mele ? Pentru că le urmăresc cu atîta răbdare tenace ? Nimeni nu e recompensat după merit. Și nimănui nu-i pasă de străduințele cuiva.

Nina a venit. Era ostenită, tăcută și străină. Odată mi-a spus din greșeală : dumneavoastră. «Vreți să mă însoțiți o bucată de drum ?» a întrebat, iar eu n-am corectat-o. Am trecut prin Grădina Engleză. Am condus-o pe același drum pe care mersese cîndva cu profesorul gras și oacheș. Desigur că nu-și mai amintea. Eu am revăzut scena : Nina, toată numai viață, numai dăruire visătoare. A uitat. Peste doi-trei ani, va trece iar pe același drum și nu se

va gîndi că pe aici a mers cu mine. Dar eu; eu n-am să pot uita. Iată deosebirea, toată deosebirea.

A fost o plimbare fără importanță, dacă fac abstracție de faptul că aerul de înstrăinare al Ninei mă chinuia. La un moment dat a spus : «Ești atît de tăcut și mă faci să-mi vină greu să vorbesc despre orice.» Am răspuns mai tăios decît aș fi vrut : «Nici nu e nevoie să vorbim *despre orice*».

Mi-a aruncat doar o privire scurtă, apoi a spus încet și enigmatic : «Îmi pare atît de rău ! Apoi : Vai, peste zece minute trebuie să fiu acasă, vine un student cu care lucrez uneori.»

N-am întrebat ce lucrează cu el. N-am întrebat nimic, și probabil că nu era nimic de povestit. Nu era o «infidelitate». Poate că își reluase activitatea politică. E foarte verosimil. Mă uitam la ea cum mergea alături de mine, mereu cu jumătate de pas înaintea mea, mereu cu o idee mai repede decît mine, cu fața îndreptată înainte, cu ochii mobili, ochi de ființă fără patrie, cu o neliniște ușoară dar incurabilă, o neliniște care nu e de natură nervoasă, trupească, ci spirituală. Ce e acel ceva după care aleargă ? Unde e țelul pe care-l simte fără să-l vadă ? Va reuși oare vreun bărbat s-o țină lîngă el ? De ce soi ar trebui să fie acel bărbat, și prin ce experiențe va trebui să fi trecut ea, pentru ca să îngăduie cuiva s-o păstreze ?

Ea e Nina mea, a mea, încolo a nimănui, o spune ea însăși, și cu toate acestea m-am re-

semnat de pe acum, cînd încă nu m-a părăsit. Cred oare că pot înșela destinul sau că-l pot dispune la clemență, pretinzînd că nu vreau s-o țin cu tot dinadinsul ? Oh, aș vrea s-o țin ca viața, dar n-am să fiu în stare."

„22 aprilie 1934.

Iată ziua pe care am presimțit-o de mult. Iată despărțirea. Ieri, Nina a venit la mine, și a fost bine că a venit și că mi-a vorbit. A ales calea mai incomodă, a discuției deschise. Sau, pentru ea, e mai comodă ? Parcă-mi vine să cred că pentru ea e mai ușor să vorbească și să pună capăt trăgînd o linie dură, poate pripită, decît să aștepte în tăcere o evoluție lentă. Oricum ar fi : a venit. Cînd a intrat, am știut că se va întîmpla ceva, sau mai degrabă că se întîmplase ceva, dar nu voiam s-o știu. Am luat ceaiul și, spre mirarea mea, am fost mai amabil, mai vorbăreț ca oricînd. Am fost eu spiritual în viața mea, am fost vreodată amuzant ? Ieri după-amiază am fost ; știam că sînt și știam de ce sînt. Însă erau doar descîntece fără efect. Și asta o știam. Astfel lucrurile și-au urmat cursul așa cum era firesc. (Firesc ? De ce spun : firesc ? Nu e mai degrabă împotriva firii, și, în plus, împotriva oricărei rațiuni ?) Nina m-a lăsat să vorbesc. M-a ascultat cu politețe și în aparență, atentă, dar nu participa. Nu era rece. Nu poate fi rece, căci toată ființa ei e numai căldură. Căldura vieții. Dar era înconjurată de răceală. Căldura ei ani-

mală era camuflată printr-un ecran de răceală spirituală. Am ținut bine minte cuvintele ei ? A întrerupt deodată convorbirea noastră în mijlocul unei fraze. S-a uitat la mine și, pentru o clipă, ochii ei au fost adumbriți de tristețe. «Trebuie să vorbesc acum cu tine», a zis ea.

«Poftim», am răspuns calm.

«Tu nu mi-ai acceptat niciodată cuvîntul în sensul strict, a spus ea, nu-i așa ? M-ai dezlegat de el ? Acum aș vrea să accept această libertate.»

«N-ai pierdut-o niciodată.»

«Ba da, a replicat, am vrut să-mi leg viața de a ta. Am vrut lucrul acesta. Din nou privirea îi era plină de tristețe : Am vrut, a repetat încet.»

«Dar nu poți», am zis eu.

«Nu pot, a răspuns ; și după o pauză care mi s-a părut nesfîrșită a adăugat : Nu, nu e corect dacă spun că eu sînt cea care nu vrea.»

«Vrei să afirmi că eu sînt ?» am întrebat supărat.

«N-ar trebui să-mi răstălmăcești acum intenționat cuvintele», a răspuns cu calm, dar am observat cu satisfacție că buzele îi tremurau.

«Cum vrei să le tălmăcesc, mă rog ?» am întrebat cu îndărătnicie.

«Sper că știi, a răspuns, că n-a intervenit un alt bărbat care să mă ia de lîngă tine.»

«Să mă ia ? mi-am zis, ce expresie pentru decizia liberă de a mă părăsi !» Am dat din

umeri cu răutate, disprețuindu-mă pentru acel gest,

Ea a vorbit mai departe, ca și cum n-ar fi remarcat.

«Poate că nici un om n-o să mă mai iubească așa ca tine.»

«Dar, am întrerupt-o, tu nu mă iubești. De ce n-o spui pe șleau ?»

«Ești greu de suportat, mi-a răspuns. Dar la fel sînt și eu, a adăugat cu un zîmbet plin de autoironie, care era prematur pentru vîrsta ei ; apoi a continuat : Nu știu ce-i aia dragoste. Dar știu un lucru : că n-am să mă încătușez niciodată. Trebuie să fiu liberă. E ceva ce mă gonește mereu, tot mai departe, împotriva voinței mele. Ar fi trebuit s-o știu dinainte și în fond am știut-o, e vina mea că nu ți-am spus-o limpede de la început, și va trebui s-o ispășesc. Dar am sperat că are să-mi fie îngăduit să rămîn alături de tine.»

«Să-mi fie îngăduit», a zis ; expresia asta m-a mișcat. Mi-a zgîlțîit rigiditatea, dar n-am lăsat să se vadă.

«Și ce te gonește ?» am întrebat cu un ton artificial-ironic.

«Nu știu, a replicat. Sau mai degrabă : știu, dar e greu de definit.»

«Dorul tău de libertate ?» am întrebat rece.

«Poate, a zis ea, dar asta nu înseamnă nimic. Omul nu e liber niciodată. Doar liber de oameni ; dacă la asta te gîndești, atunci ai mai degrabă dreptate. Am un sentiment, îl am foarte acut, un sentiment, cum să-l denumesc,

de tranzit. Înţelegi ce vreau să spun ? Bărbaţii, oamenii nu înseamnă mult pentru mine.»

«Munca ta ?» am întrebat fără interes.

«Da, munca e importantă, dar nu e nici asta. Munca e doar o parte.»

Deodată s-a ridicat în picioare, s-a apropiat de mine şi m-a luat de umeri, ca şi cum ar fi vrut să mă scuture.

«De ce, a strigat supărată, de ce te prefaci aşa ? Tu înţelegi asta mai bine decît mine.»

«Nu», am răspuns eu.

Mi-a dat drumul, rămînînd în faţa mea. «De ce mă sileşti să-ţi spun lucruri pe care nu vreau să le spun ? Acum cîteva săptămîni am visat ceva.»

«Ai visat ? Ce au de-a face visele cu tine şi cu mine ?»

«Am visat că aveam în jurul meu un înveliş, în care eram închisă, un înveliş cu desăvîrşire transparent, ca de sticlă sau de voal, subţire de tot. Stăteam puţin aplecată şi voiam să ies. Nu era o voinţă violentă ci mai degrabă o dorinţă nostalgică şi cineva a zis : Acest înveliş subţire te separă... Vocea n-a spus de ce anume mă separă. Dar ştiam. Acolo afară era ceva, acolo era libertatea, sau pacea, sau înţelepciunea, sau — ei, nu ştiu cuvîntul. În orice caz, era ceea ce căutam şi de care aveam nevoie şi la care trebuia să ajung. De cînd cu visul ăsta, mi s-au limpezit multe. Ai să zici : asta se cheamă limpezire ? E doar absurditate şi vorbărie prin care vrea să se justifice. Dar n-ai dreptate. Numai că dacă nu

mă crezi, n-am cu ce să te conving. Atunci trebuie să plec pur şi simplu, cu dispreţul tău în urma mea.»

«Nu, am replicat ; îmi venea greu să vorbesc ; simţeam cum mă învîrtoşam pentru a mă înarma împotriva durerii care se apropia de mine tîrîş. N-am să te dispreţuiesc. Ce vorbă e asta ! Trebuie să faci ceea ce crezi că e bine. Eşti liberă. Înţeleg că trebuie să te dezvolţi. Nu înţeleg însă că pentru asta ai nevoie de ruptura totală a relaţiilor dintre noi.»

«Oh, cum eşti ! a făcut ea. Ce rănit te simţi. Eu nu sînt însă vinovată cu nimic.

«Bine, am zis, să nu mai vorbim despre asta.»

«Doamne ! a rostit ea încet. Dar apoi, cu o decizie bruscă şi dură, s-a ridicat şi a spus : Fără îndoială e o greşeală să vorbeşti prea mult despre asemenea lucruri. Tu mă înţelegi, dar nu vrei să recunoşti. Tu însuţi ştii ce se cheamă spirit, şi că e ceva real, la fel de real ca foamea sau ploaia sau căldura. Ştii bine că e foarte incomod să fii mînat de el. Trebuie s-o ştii din propria-ţi experienţă. De ce te prefaci că eşti orb şi surd ?»

«Da, am recunoscut, fie. Te înţeleg. De mult m-am aşteptat la asta. Te rog numai un singur lucru : să înţelegi acum şi tu ceva. Înţelege că-mi iei viaţa cu tine dacă pleci de lîngă mine.»

A clătinat din cap.

«Eşti mai tare decît crezi acum, a rostit cu calm, şi a adăugat : Şi ce ai cîştiga tu prin

mine ? Nu valorez nici pe jumătate din cît îți închipui.» Zîmbea, iar eu mi-am recăpătat stăpînirea de sine.

«Nu, am spus zîmbind de asemenea, nu te supraevaluez. Dar ar fi trebuit să știu că nu poți domestici pisici sălbatice și spiriduși. Îi doresc spiridușului doar atît, să dobîndească un suflet omenesc.»

M-a privit uluită, dar n-a replicat nimic, iar eu eram înciudat că-mi dădusem un aer de superioritate calmă.

«N-ai să mai vrei să mă vezi deloc de acum înainte ? m-a întrebat.

«Las la latitudinea ta să vii sau să nu vii», am răspuns, în timp ce în suflet îmi încolțea o speranță prostească.

«Îți mulțumesc, a spus încet. Și acum, rămîi cu bine.»

«Rămîi cu bine, am zis. Dar nu-mi dai voie să te conduc acasă ?»

Mi-a aruncat o privire pe care n-am s-o uit cît oi trăi. Era privirea unui om care trece cu vaporul în dreptul unei insule unde își propusese să coboare. Vaporul merge însă înainte. Omul se uită cu tristețe la insula al cărei acces îi e interzis, dar nu se atinge de clopotul care l-ar determina pe căpitan să îndrepte vaporul spre insulă. Un braț nevăzut îl reține, iar el se supune, și e de acord. Vaporul își continuă drumul, iar insula rămîne în urmă, în mijlocul oceanului ; niciodată nu se va mai apropia de ea vreun vapor.

Nina a plecat. N-am condus-o nici măcar pînă-n stradă.

Acum sînt singur. Ce mai e de spus ? În fond m-am așteptat la asta de la început. N-am nici un motiv să mă simt decepționat. O tăietură netă, curată. Gata.

M-am uitat din fereastră la Nina cînd a plecat. Mergea repede, cu capul sus. A dat povestea asta la spate, și-a îndeplinit penibila datorie, mi-a spus cum stau lucrurile, a orînduit și a clarificat totul. A făcut ceea ce trebuia să facă. Va continua să trăiască — ușurată, eliberată."

După relatarea asta urma o pagină goală și încă una ; erau mai multe foi goale. Ridicînd ochii, am văzut că Nina se uită la mine.

— Ce adîncită erai, zise. Te privesc de o bună bucată de vreme.

— Ți-ai terminat povestirea ?

— Ah, strigă sculîndu-se, nu pot lucra ! N-am să mai pot lucra deloc, n-am să mai pot scrie.

A mototolit foile și le-a aruncat în coșul de hîrtii. Mai tîrziu le-a scos, ca să le păstreze.

— Trebuie să plec cît de curînd. În fond, de ce mai stau aici ? Pașaportul și vizele le am, totul e în regulă. Să plec mîine ?

— Dacă mă întrebi pe mine, zic nu. Crezi că mă amuză să te pierd din nou, după ce de abia te-am găsit ?

— Oh, murmură, parcă sînt mare lucru pentru tine. Apoi m-a apucat de braț în felul

ei violent, dar fugar. Dar tu, întrebă, cînd trebuie să pleci ?

— De fapt ar trebui să pornesc azi, cu trenul de noapte.

— Nu, zise, să nu faci asta.

— Dar bărbatul meu se întoarce mîine. Mă așteaptă.

— Bărbatul tău, bărbatul tău ! exclamă Nina. Pe el îl ai mereu. N-o să moară dacă rămîne o dată singur. Trimite-i o telegramă.

— Bine. Și ce să-i telegrafiez ? Vin mîine ?

— Nu. Lasă neprecizată data : Vin peste cîteva zile.

— Dar tu doar pleci chiar mîine ?

— Nu știu, murmură. Zău că nu știu.

Am dat o telegramă telefonată. Întorcîndu-mă iarăși cu fața spre Nina, am văzut că bea din nou. Mă supăra asta. Nu se potrivea cu ea. Dar n-am spus nimic, cînd am văzut cum arată. Stătea în picioare, nemișcată, cu sticla destupată în mînă, și se uita în gol ; fața îi era ca o mască, cu totul închisă și cu totul lipsită de speranță. Apoi a astupat sticla și a pus-o deoparte.

— Ai mai citit din jurnal ? Și ce anume ?

— Scena de rămas bun.

— Oh, a fost tare emoționantă ? Am dat o reprezentație înălțătoare ?

— Nina, spusei, cinismul nu te prinde !

— Știu, răspunse ea. Nici disperarea nu mă prinde, nici lamentația și nici băutura. Adăugă cu amărăciune : Lumea așteaptă mereu de la mine să fiu calmă și puternică și consolatoare

pentru alții. Ca și cum n-aș fi și eu doar o ființă omenească înfricoșată de ceva ce e prea greu. Se întrerupse făcînd o grimasă. Așa, poftim, iacă-tă ființa curajoasă. Dar hai să ne uităm la scrisori.

S-a apucat să scotocească prin teancul care se adunase în ultimele două zile, murmurînd ceva. Deodată ochii ei începură să strălucească.

— De la copii ! strigă, și rupse plicul cu degetul mare, deși coupe-papier-ul era la îndemînă, pe masă. Două scrisori, zise. Și glasul îi era neobișnuit de cald și agitat. Arăta fericită. Putea deci să arate și așa, radioasă și blîndă. De la Ruth, adăugă ea, are paisprezece ani acum. Ia să vedem ce scrie.

„Scumpă Nini, sînt tare tristă că pleci în Anglia. Martin însă e de părere că desigur e foarte bine pentru tine. Dar nouă o să ne lipsească foarte mult să nu te mai vedem în fiecare duminică. Și trebuie să mergem la Operă singuri. Dar ai să te întorci. Nouă ne merge foarte bine aici. Am luat nota unu [1] la la muzică, la toate trei materiile : canto, pian și teorie. Învăț acum rolul Bastiennei [2], și profesorul e foarte încîntat. Reprezentația are loc la 1 mai. Păcat că n-ai să poți veni. Prefer totuși să mă fac cîntăreață decît pianistă. Dar sînt încă prea tînără și prea slabă. E sigur că mă lași să fac Conservatorul cînd împlinesc

[1] Nota cea mai mare.

[2] În opereta într-un act *Bastien și Bastienne* de W. A. Mozart.

şaptesprezece ani ? Noul profesor de muzică e divin. Sînt grozav de îndrăgostită de el. Dar el nu ştie, şi am mare grijă să nu observe. Dar şi el mă simpatizează. Adesea, cînd se uită la mine, am palpitaţii, şi atunci e cît p-aci să mi se înece vocea în gît. Nini, pot să-ţi povestesc orice, asta e minunat, şi în general, eşti mama cea mai minunată pe care mi-o pot închipui. Cînd pleci, Nini ? Toate cele bune pentru şederea în Anglia şi mii de sărutări. A ta Ruth."

— Ce copil ! zise Nina fericită. E bună la inimă şi are sensibilitatea şi talentul lui Alexander. Iar aici e o scrisoare de la Martin, continuă ea. Are treisprezece ani şi o fire cu totul diferită, e copilul lui Percy.

„Dragă Nini, strîng bani, ca să pot veni la anul cu cercetaşii în Anglia, şi atunci îţi fac o vizită. Ruth a spus că te măriţi cu siguranţă cu vreun englez şi nu vrei să discuţi treaba asta cu noi. Dar eu nu cred, fiindcă ne-ai spus întotdeauna totul. Din partea noastră, fii fără grijă. Sînt cel mai bun la matematică şi fizică, le-am luat-o înainte cu mult. Dar de data asta primesc sigur o mustrare pentru obrăznicie. Eşti foarte supărată ? Nu cred. Multe sărutări, al tău Martin (Am nevoie de un pulovăr nou, de preferinţă maro cu galben, zice Ruth.)"

Nina vîrî ambele scrisori în mapa ei, moşmondindu-se cu ele mai mult decît era absolut necesar.

— Aş vrea să am şi eu copii, zisei.

— Nu poţi să le ai pe toate, răspunse Nina calm.

— Ba se poate ! exclamai. Şi tu ai tot.

— Doamne, cum exagerezi ! zise ea. Eu, de pildă, n-am bărbat.

— Ai mai mult decît atît.

Nu-mi răspunse la asta, dar îşi puse mîna pe braţul meu şi zise :

— Gîndeşte-te, însă, copiii tăi, poate băieţi, ar fi avut tocmai vîrsta necesară pentru război. Poate că s-ar fi prăpădit, şi asta ar fi fost mai rău decît să nu fi avut niciodată copii.

— Nu, replicai, n-ai dreptate, şi o ştii prea bine.

M-a privit cu mirare, şi eu însămi m-am mirat de cuvintele mele, căci pînă atunci fusesem întotdeauna convinsă că era bine să nu ai copii în acele vremuri păcătoase. Iar acum mi se părea de preferat să jeleşti pentru ce ai pierdut, decît să nu fi avut niciodată ce pierde. Pentru prima oară înţelegeam că şi durerile sînt o bogăţie. Dar acum am patruzeci şi opt de ani.

Nina mi-a dat jumătate din scrisori.

— Te rog, parcurge-le, şi spune-mi dacă e ceva ce consideri important. Pur şi simplu nu sînt în stare să le citesc pe toate.

Prima scrisoare era un decont al editurii. Nina îl puse în mapă necitit. A doua era o scrisoare de mulţumire exaltată de la un student căruia Nina îi dăruise o sută de mărci. Plicul următor conţinea un desen. Numai cîteva linii : o ambarcaţiune cu velele dezumflate, în barcă un bărbat şi o femeie, fiecare cu faţa întoarsă în altă parte, bărbatul uitîn-

du-se după o pasăre care se îndepărtează în zbor. Stilul mi s-a părut cunoscut, apoi am zărit parafa. Era a lui N., graficianul cu care ne vedem adesea, bărbatul meu şi cu mine. Îl cunoşteam foarte bine şi pe el şi pe soţia lui tînără şi frumuşică, dar despre asta n-am suflat o vorbă. Pe contrapagina desenului era o scrisoare de cîteva rînduri. I-am spus Ninei, iar ea, ocupată cu o tăietură de ziar, mormăi :

— Citeşte-mi-le.

Aş prefera să nu le fi citit.

„Iată situaţia mea : Nu pot lucra fără tine. Mă gîndesc la tine tot timpul, asta numai ca s-o ştii. Vrei să-ţi ilustrez următoarea carte ?“

O iscălitură ilizibilă. Dar nu era nici o îndoială. Îl cunoşteam.

— Oh, zise Nina, care ascultase distrată, în fiecare săptămînă primesc cîte o scrisoare de felul ăsta de la el, dar n-am ce să-i fac.

Nu i-am răspuns. Eram uluită. Întotdeauna rămîi uluit cînd afli că te-ai înşelat. Acest grafician şi soţia lui păreau atît de fericiţi ! Toată lumea îi considera o pereche cît se poate de fericită. Şi care era adevărul ? El o iubea pe Nina şi se simţea mizerabil în căsnicia sa şi-şi înşela nevasta de o sută de ori, cel puţin în gînd. Cine ştie, poate că şi ea îl înşela. Am acceptat de mult gîndul că nu există fidelitate, ci doar o nestrămutată obişnuinţă a vieţii în comun. Dar nu e plăcut să afli că oriunde păşeşti, poţi luneca în prăpastie, că nici un

parapet nu e sigur, nici o scară solidă, nici o punte sau o casă durabilă, că totul e clădit din ceaţă sau din lemne putrede. Ce o fi făcînd soţul meu la Salzburg ? Se duce atît de des acolo. Are treburi, ştiu, o ştiu cu certitudine. Şi totuşi : ce face după ce şi-a văzut de treburi ? Dar ideea nu mă doare. Dau din umeri. Eu sînt fidelă ? Sînt, fără îndoială, dar de aceea sînt oare mai bună ? M-am îndepărtat de mult de bărbatul meu, îmi trăiesc propria viaţă cu totul lăuntric, el nu face parte din ea. Nina parcă m-a întrebat dacă-l iubesc. Îl iubesc aşa cum îmi iubesc casa şi toate dulcile obişnuinţe. E şi el o obişnuinţă. Şi nici măcar revelaţia acestui adevăr nu mă doare. Sînt bătrînă, aşa mi se pare. Ce se va întîmpla însă cu Nina şi cu acel bărbat ? Ce se întîmplă cînd două stele incandescente se precipită una într-alta ? Vor trebui să-şi domolească focul, se vor răci, sau se vor nimici. Dacă n-aş cunoaşte-o pe Nina aşa cum mi-a fost dat s-o cunosc zilele astea, aş zice : Se vor distruge şi vor pieri. Dar Nina cu puterea ei invincibilă îl va salva şi se va salva.

Mai erau cîteva scrisori pe care nu le citisem, dar deodată Nina strigă :

— Ia uită-te, ce lumină !

Plouase fără ca vreuna din noi să remarce, apoi soarele mai ieşise o dată din nori şi toate acoperişurile şi streşinile străluceau, şi sîrmele străluceau în aer, şi mugurii de pe copaci şi lăzile de gunoi străluceau, totul era

scăldat în lumină şi strălucire. Nina deschise fereastra cu o smucitură. În încăpere pătrunse un val de parfum.

— Vino, strigă, nu mai pot să stau în casă.

Avea un fel al ei cam obositor de a-şi pune hotărîrile în practică în aceeaşi clipită. M-a aşteptat nerăbdătoare în uşă pînă mi-am îmbrăcat pardesiul.

— Hai odată, zise, ca şi cum am putea rata ceva infinit de important. Ofta de nerăbdare cînd mi-am mai căutat şi mănuşile.

Am umblat prin nişte străzi, savurînd mirosul intens de primăvară, fără să vorbim mult, apoi am luat masa de seară în grabă, într-un restaurant oarecare, Nina mulţumindu-se, ca de obicei, cu cîteva îmbucături, pe urmă ne-am decis să mai trecem şi prin Grădina Engleză. Deodată s-a oprit în faţa unui stîlp de afişaj, sau mai bine zis a stat locului ca şi cum ar fi fost subit paralizată.

— Orfeu, murmură ea.

— Ei, şi ?

— Astă seară e *Orfeu* de Gluck. *Orfeu şi Euridice.*

Nu-mi puteam închipui că faptul acesta era un motiv de mare emoţie.

— Vrei să-l vezi ? întrebai. Dar e cam tîrziu.

Dădu din cap şi trecu mai departe, rămase însă o bucată de vreme tăcută şi absentă, nebăgînd de seamă cînd călca în băltoace sau se lovea de tufişurile ude de la marginea drumului. Am avut răgaz ca să fac presupuneri. „Poate că «bărbatul acela», mă gîndeam, e cîntăreţ de operă şi are rolul lui Orfeu ; ba nu, doar nu e un rol de bărbat. Sau e şef de orchestră ? Sau regizor ? Sau Nina ştie că vine la München ca să vadă această reprezentaţie ?“ Dumnezeu mi-e martor, mă molipsisem : asociam orice prilej de enervare cu „acel bărbat“.

Deşi ne propusesem să mergem pînă la marginea de nord a Grădinii Engleze, Nina zise încă de cînd ajunserăm la malul lui Kleinhesselohsee :

— Aş vrea să mă întorc. Trebuie să merg acasă.

Mi-a aruncat o privire atît de încărcată de nedumerire melancolică încît am înghiţit ceea ce voisem să răspund. Am făcut deci calea întoarsă. Acum drumul nostru semăna mai mult a goană decît a plimbare. În fond, ce o mîna acasă ? Vizite desigur că nu mai aştepta, corespondenţa o parcursesem, apeluri telefonice de la „acel bărbat“ nu accepta. Oricum, am accelerat pasul alături de ea, dîndu-mi silinţa să aud ce povesteşte. Cu toată graba, găsea răgaz şi suflu ca să vorbească. Mi-au scăpat multe în această goană, unele cuvinte se pierdeau în scrîşnetul frînelor de automobile, sau se destrămau în vînt ; dar în ansamblu am reconstituit totuşi povestea. Nina fusese odată la operă cu „acel bărbat“, era prima oară că ascultau muzică împreună şi era tocmai *Orfeu.*

Amîndoi erau nervoşi fiindcă munciseră prea mult, iar noaptea precedentă nu prea închiseseră ochii, în orice caz, se aflau în starea aceea în care eşti parcă jupuit de piele şi cu nervii subţiri ca nişte fire de păianjen, gata să se rupă de tensiune. O stare primejdioasă. Şezînd astfel alături, amîndoi muzicali, ascultau muzica superbă, s-au exaltat, pe scurt, trăiseră un fel de extaz, ţesut din muzică şi dragoste, aşa cred. Dar reprezentaţia a luat sfîrşit, afară ploua şi nu venea nici un taxi ; stăteau deci amîndoi în ploaie, la colţul străzii, în plin curent, şi atunci „acel bărbat" a început să se certe cu ea. Trebuie să fi fost vreo discuţie stupidă, dar Nina era profund nefericită, şi nu putea să conceapă ca fericirea să fi durat numai două ore, şi a plîns, în ploaie, cu faţa întoarsă într-altă parte, ca el să nu observe. Dar „acel bărbat" a văzut şi a spus cu glas tare, de faţă cu toţi trecătorii : „Nu mai vreau să ascult niciodată muzică împreună cu tine". Abia mult mai tîrziu s-a învăţat să-l înţeleagă şi atunci şi-a dat seama că ieşirea aceea nu fusese decît căinţă şi ruşine de a-şi fi dat dragostea pe faţă.

Trebuie să fi fost destul de dificil să te împaci cu omul acela. Probabil că o punea pe Nina mereu în situaţia de a dezlega enigme, şi aş paria că tocmai lipsa lui de transparenţă o lega de el. O bănuiam chiar de un fel de refuz de a-l pătrunde. Îi păstra secretul, căci era şi al ei şi al dragostei ei.

Probabil că am suspinat tare dîndu-mi seama de acest adevăr, căci Nina se întoarse spre mine zicînd :

— Ce ai zis ?

Nu spusesem nimic şi mă feream să-i povestesc ceea ce gîndisem.

În timp ce descuia poarta, murmură :

— Păcat că intrăm în casă de pe acum.

Aruncă o privire nostalgică în urmă, spre strada peste care plutea acum o lucire umedă, verde şi trandafirie, ultima lumină a zilei ; cu toate acestea, închise repede uşa în urma noastră şi urcă treptele în fugă, ca şi cum ar fi fost urgent să ajungă în casă. Deşi nu se putea aştepta ca în lipsa noastră să fi intrat cineva în locuinţă, părea adînc decepţionată că nu era nimeni. Se uită de mai multe ori în jur cu o privire rapidă, sfios-căutătoare, apoi renunţă. Se domina din nou. Cu mişcări rigide agăţă pardesiele noastre în cuier, închise fereastra, aranjă cîte ceva pe ici pe colo şi în cele din urmă zise nemijlocit şi aparent fără nici o legătură :

— Am o anumită imagine despre iad. Tu nu ?

Am fost silită să mărturisesc că nu mă gîndisem la asta niciodată şi nu mi-l închipuiam în nici un fel.

— Eu, da, zise încet. Ştiu cum e : stai acolo părăsit ca vai de tine şi simţi că nu mai poţi iubi, nu vei mai putea niciodată, şi că n-ai să mai întîlneşti un om, în vecii vecilor.

— Şi că n-ai să mai fi iubită, adăugai.

— Asta nu are importanţă, zise clătinînd din cap. Dar că tu nu mai poţi iubi, asta e.

M-a apucat deodată o repulsie faţă de asemenea convorbiri şi am încercat să le dau o întorsătură glumeaţă.

— Da, spusei, şi atunci raiul e un loc în care te întîlneşti la tot pasul cu oameni pe care-i iubeşti, dar nu prea mult, numai puţin, atît cît e comod şi plăcut, atît, altfel ajungem cu încetul în purgatoriu, unde iubeşti, dar numai un singur om, şi pe acela mult prea mult.

— Ba nu, zise fără să ia seama că vorbeam batjocoritor. Cerul, asta înseamnă o stare cît de cît fericită...

— Cum, doar cît de cît ? o întrerupsei.

S-a uitat la mine aproape cu milă, apoi a rîs, puţin silit.

Pe cît fusesem dispusă să iau lucrurile în rîs, pe atît m-a întristat pe urmă resemnarea Ninei. Era o alterare a fiinţei ei. Nina îşi putea permite să fie pătimaş de disperată, să fie stăpînită de revoltă şi durere, dar nu avea voie să se resemneze. Aş fi dorit s-o văd bînd sau vorbind sau făcînd ceva, orice, numai să nu şadă aşa, cu braţele atîrnînd şi cu faţa obosită, palidă, exprimînd lipsa oricărei speranţe. S-a uitat fără interes cum deschid jurnalul lui Stein, căutînd acele foi albe care urmau după ultima însemnare, din *22 aprilie 1934.*

Văzînd aceste file albe, zise gînditoare :

— 1934, ce s-a întîmplat pe atunci ? Nici nu mai ştiu... Stai, să mă gîndesc. Nu s-a întîmplat nimic. A fost un răstimp fără evenimente. Lucram la librărie, aveam puţine contacte politice, nici pe Stein nu-l întîlneam, eram singură. Ei, Doamne, ba da, pe atunci l-am cunoscut pe Percy. Cum am putut să uit ! Într-o zi, întorcîndu-mă cu trenul de la Starenberg, am zărit un chip oglindit în fereastra compartimentului. Era Percy.

Cum Nina n-a mai continuat să vorbească, păstrînd tăcere o bună bucată de vrme, cu privirea în gol şi cu o expresie de proastă dispoziţie, sau poate doar de atenţie concentrată în efortul de a-şi rememora lucrurile, am întrebat-o :

— Şi cum era chipul ?

— Ce chip ? întrebă.

— Al lui Percy. Păi tocmai te apucaseşi să-mi povesteşti.

— A, da, zise distrată. Cum era ? Ce vrei să spui prin asta ?

Era preocupată de gînduri sau de imagini care nu aveau nimic de-a face cu Percy, şi figura ei avea expresia absorbită şi chinuită a oamenilor aplecaţi stăruitor asupra unei socoteli care nu iese.

— Voiam să întreb cum arăta, oglindit în fereastră ?

— Viril, zise fără interes, apoi adăugă cu o umbră de mînie : Arăta întocmai aşa cum sînt figurile pe care nu le-am putut suferi nici înainte şi cu atît mai puţin după aceea : mare, blond, cu ochi albaştri, sănătos şi sportiv. De ce zîmbeşti ?

— Pentru că bărbatul meu arată exact la fel.

Am schimbat o privire rapidă și am izbucnit în rîs, încetînd apoi consternate. Remarcaserăm amîndouă în aceeași clipă că rîsul nostru avea și o nuanță de amărăciune.

— Dar în unele privințe, zise Nina repede, era impecabil. Iar felul în care a murit a fost grandios. La privirea mea întrebătoare, adăugă încet : I-am dat otravă. Nu, nu te uita la mine atît de îngrozită. Nu l-am otrăvit, l-am salvat doar de spînzurătoare.

— Fusese arestat ?

— Da, zise, dar eu nu știam. Eram divorțați de mult, și trăia cu altă femeie. Într-o seară, în 1942, femeia, o chema Cläre, a venit la mine. Trebuie să știi însă că nu ne mai văzusem de patru ani, iar ea știa că nu pot s-o sufăr.

— Da, zisei fără voie.

— De ce spui da ? Știai ?

— Mi-am dat seama după tonul tău. Ai urît-o chiar. Și acum îți mai cere un efort de autostăpînire ca să-i pronunți numele.

— Da, zise, e adevărat. Mă mir. A trecut atîta vreme. Dar probabil că mai am în minte un rest din acel sentiment groaznic. Nu pot s-o sufăr pe ființa asta. Are niște ochi ca un cîine flămînd. Nu știu ce i-a plăcut lui Percy la ea. Zîmbești. Te gîndești că femeile nu știu niciodată ce le place bărbaților la alte femei. Dar te înșeli. Percy a mai avut o prietenă, care era tare frumușică și în plus simpatică, și l-am înțeles că trăiește cu ea. Dar această Cläre nu era nici măcar frumușică. Avea dinții foarte mari și-i arăta mereu, iar mie îmi făcea impresia că sfîșie miei cruzi cu dinții ăia. E pictoriță, dar pictează prost, ăsta e lucrul cel mai grav la ea. E și lucrul pe care i l-am iertat cel mai puțin lui Percy. Dar e urît din partea mea să vorbesc astfel despre Cläre. Dealtfel a trecut și ea printr-o mulțime de necazuri.

— Percy nu s-a însurat cu ea ?

— Nu. Probabil că avea intenția, dar n-a mai apucat. Nu știu. În orice caz, aștepta un copil pe atunci, cînd a venit la mine, era în luna a șaptea. M-am pomenit cu ea seara tîrziu, pe întuneric, purta o haină largă și un capușon, nici n-am recunoscut-o. Avea respirația tăiată de urcatul treptelor și de frică, și deși era destul de voluminoasă, s-a strecurat în casă ca un țipar și a închis îndată ușa în urma ei. Cînd am văzut că e însărcinată, m-am gîndit că Percy a părăsit-o, de aceea vine la mine. M-am gîndit : „Mi-e perfect indiferent, numai să plece cît mai repede, de la mine nu se poate aștepta la nici un ajutor". Avea fața verde și scofîlcită, arăta ca o femeie bătrînă. Am simțit firește un fel de satisfacție. Nu sînt nici eu mai bună ca altele : mă bucur dacă-i merge prost unei dușmance.

Nina rosti aceste cuvinte cu o îndărătnicie accentuată, și simțeam că vorbea împotriva convingerilor ei.

— Tocmai în seara aceea, continuă, eram bine îmbrăcată, fiindcă fusesem invitată un-

deva la ceai. M-am așezat față-n față cu ea și am aprins o țigară, și deși îmi dădeam seama că femeile în această situație nu trebuie să fumeze, i-am oferit și ei una. Mi-a spus însă încet de tot : „Mulțumesc, nu, dar dacă poți să-mi dai o cafea, mi-ar părea bine". Dumnezeu știe ce greu i-o fi venit să apeleze la mine și apoi să mai și ceară ceva. I-am făcut deci o cafea, aveam cafea boabe, lucru rar în timpul războiului, drept care a spus : „Oh, cafea naturală, boabe". Da, am zis în gînd, vezi : îmi merge bine. Nu-mi mergea bine deloc, dar n-avea decît să creadă că-mi merge foarte bine, în pofida tuturor lucrurilor, și că nu duc lipsa lui Percy, în nici un fel. Tot nu spusese încă de ce venise, iar eu anume n-am întrebat, nu țineam să-i ușurez situația. „Ia gîndește-te tu, mi-am zis, la seara aceea în care m-ați dat afară, noaptea la zece, nici voi n-ați întrebat atunci unde mă duc, și v-ați culcat împreună în noaptea aceea, iar eu, unde m-am aciuat ? Pe un scaun într-o circiumă, unde m-au lăsat să stau pînă dimineață, din milă, căci eram prea obosită ca să mă duc iar acasă, iar tu să mă întrebi : Ce mai cauți aici, nu vezi că sînt de mult femeia lui Percy ?" La asta mă gîndeam atunci. Așa ceva nu se uită. M-am ridicat și am deschis radioul, era muzică de dans, asta trebuia s-o supere, simțeam. Eram abject de fericită, a fost o plăcere cu adevărat drăcească. Deodată a spus încet : „Percy moare în curînd". Dar asta nu m-a atins încă. „Așa ? am întrebat liniștită, e bolnav ?" —„ A, nu, a răspuns, e închis, la Gestapo, sentința va fi condamnare la moarte, asta e sigur de pe acum, i s-a și spus. Săptămîna viitoare va fi spînzurat sau decapitat."

Nu mai știu ce i-am răspuns. Nici n-am mai avut timp să-mi fie rușine de plăcerea resimțită. „Ei, Doamne, am zis, cum îl putem salva ?" — „Nicicum, a spus ea, nicicum, s-a terminat". Eu însă n-am crezut, în primul rînd, și atîta vreme cît e cumva cu putință, mă gîndesc la salvare. „Unde l-au dus ?" am întrebat. „La Traunstein, dar va fi transferat la Stadelheim, acolo va fi executat." Mi-a mai povestit că nu i se dă voie să-l vadă, nu sînt rude, numai soția l-ar putea vizita, „Bine, dar eu, am zis, sînt divorțată." — „Nu face nimic", a răspuns ea ; se informase în privința asta, mi-ar da voie să-l văd fiindcă avem copii împreună. Un copil, a rectificat, și, în pofida emoției, am înregistrat amîndouă remarca și ne-am privit o clipă în ochi, nu tocmai prietenește. „Dar ce să caut la el, am întrebat, nu cred că ține să mă vadă, ar vrea probabil să te vadă pe tine, nu pe mine." — „Oh, a zis ea, asta n-are importanță acum, trebuie să poată vorbi cu cineva, desigur că mai are de dat cîteva dispoziții, și nu putem să-l lăsăm atît de îngrozitor de singur." „Bine, am consimțit, mă duc. Iau primul tren mîine, dar nu știu dacă mi se acordă îndată permisia de vizită ; cel mai bine e să vii cu mine, poate că o să vă puteți vedea totuși, cunosc un avocat, am fost pe acolo pentru un mic interogatoriu, dar au fost nevoiți să-mi dea drumul."

A doua zi am luat trenul într-acolo, împreună cu Cläre. Era ca un animal bătut, şi felul în care se uita la mine era singurul lucru greu de suportat în toată afacerea, ochii ăia şi faptul că trebuia să joc fără voie rolul de mărinimoasă. Nu era de fapt mărinimie, la fel aş fi ajutat pe oricine în această situaţie, şi blestemam faptul că o făceam tocmai pentru Percy. Dar ce folos ! Eram silită s-o fac. Era februarie, o vreme umedă şi rece şi sură, peste tot băltoace şi maşini care te împroşcau cu noroi, şi tot oraşul acela era sur şi izolat de restul lumii. La hotel, am găsit numai o cameră cu două paturi, încolo nimic liber, aşa că a trebuit să dorm cu Cläre. Era frig, caloriferul era defect, sau n-aveau cărbuni, şi Cläre a rămas în pat cînd am plecat. Chiar din prima zi am primit un bilet de vizită, a mers uşor, iar a doua zi, în cursul dimineţii, m-am dus la închisoare. Ai fost vreodată într-o închisoare, Margret ?

— Nu, slavă Domnului, nu, răspunsei.

— Nu spune slavă Domnului, nu e o nimica toată să ai experienţa asta. Acum nu vorbesc despre experienţa de a fi tu însuţi închis. Într-o privinţă, e mai rău, dar în altă privinţă mai puţin rău. E îngrozitor să laşi pe cineva pe după gratii în timp ce tu pleci în libertate. Dar să-ţi povestesc : Mi-am arătat permisul de vizitare, iar administratorul a citit numele, Percy Hall, rostindu-l cu glas tare, apoi încă o dată, mai încet, apoi s-a uitat la gardieni şi a mai spus o dată : Percy Hall. Gardienii se făceau că nu aud. Mi-am zis : „Percy a şi murit". Dar apoi administratorul a spus : „Luaţi loc, trimit să-l cheme". După tonul lui mi-am dat seama că Percy era socotit ca şi mort. L-am întrebat pe administrator : „S-a pronunţat sentinţa capitală ?" A răspuns : „Nu ştiu nimic", dar a evitat să se uite la mine. Am întrebat : „Cînd îl duce de aici ?" A ridicat din umeri : „Poate luni, dar asta nu ştim încă". Apoi s-a apropiat de fereastră şi s-a prefăcut că se uită afară, în timp ce mi-a spus încet : „Puteţi să-l vedeţi în fiecare zi pînă atunci". Dar era deja miercuri. În clipa următoare l-au adus pe Percy. Nu l-aş fi recunoscut, atît de schimbat era cu capul ras şi cu barba ţepoasă, şi înfricoşător de slab. Probabil că nu i se spusese cine a venit să-l vadă. Poate se gîndea că a venit Cläre. Cînd m-a zărit s-a zăpăcit. Bineînţeles, la început nici unul din noi n-am putut scoate o vorbă. Aşa e întotdeauna. Nu ştii cum să te porţi cu un deţinut. Simţi că trăieşte în cu totul altă lume. Nu mai are nimic în comun cu noi. Întrebi ceva stupid, de pildă : „Cum o duci ?" sau : „Ce pot face pentru tine ?" Iar el răspunde : „Mulţumesc, vezi bine," sau doar zîmbeşte. Apoi am spus : „Cläre e aici, nu-i dă drumul înăuntru, dar spune-mi ce să-i transmit". — „Cläre", a spus pronunţînd numele ca şi cum ar trebui să facă un efort de memorie ca să ştie despre cine e vorba. „E în luna a şaptea, am zis, se simte bine şi-ţi trimite mii de gînduri bune". — „Da, mulţumesc, a răspuns, transmite-i acelaşi lucru din partea mea, apoi s-a uitat în ochii mei. Te rog, a adăugat, n-o părăsi în lunile

astea, în pofida a tot ce s-a întîmplat". I-aş fi promis orice în momentele acelea, numai ca să-i fiu de ajutor. Apoi a zis: „Ştii probabil cum stau lucrurile cu mine". Dar atunci gardianul care stătea în apropiere — la orice vizită în închisoare un gardian ascultă convorbirea — a strigat: „E interzis să se vorbească despre lucruri care privesc cazul!" Dar nici nu era nevoie să mai vorbim despre asta, ne înţelesesem. În clipa următoare gardianul a fost chemat la telefon şi am rămas singură cu Percy.

„Poţi să-mi aduci otravă? m-a întrebat calm. Nu vreau să încap pe mîna indivizilor ăstora; te rog, caută să-mi aduci mîine". N-am putut să-i răspund, căci gardianul s-a întors şi cele cinci minute acordate trecuseră. Am chibzuit ce să-i spun Clärei. Avea nevoie de menajamente, dar poate că era mai bine să afle totul, tot adevărul acum, cînd era cu mine. În orice caz eu în locul ei aş fi preferat să ştiu adevărul. Dar poate că exista vreo ieşire, şi chiar am găsit această ieşire, după ce umblasem pe drumuri toată după-amiaza. O, drumul acela peste coline, spre răsărit de oraş, drumul acela... Cum de supravieţuieşti unor astfel de ceasuri, Margret! Mi se cerea să-i duc lui Percy otravă, eu, şi să port singură toată răspunderea, numai eu. Dar mi-am spus că Percy e pierdut, şi nu vreau să fie executat; să nu aibă de suportat acele ultime zile îngrozitoare, zilele acelea lungi care nu se mai termină. Apoi iarăşi m-am gîndit: cine ştie ce se va mai întîmpla în aceste zile? Poate că

războiul se sfîrşeşte brusc, sau îl graţiază pe Percy, sau are vreun prilej să evadeze, Dumnezeu ştie, mai există şi întîmplări neprevăzute. Trebuia să reflectez la toate posibilităţile. Dar apoi mi-am zis: oricum, nu va lua otravă decît cînd e absolut sigur că nu mai există salvare. Dar de unde să scot otravă? Cu avocatul nu puteam vorbi. N-aveam voie să vorbesc despre asta cu nimeni, cu absolut nimeni. Atunci m-am gîndit la Stein. M-am întors la hotel şi i-am povestit Clärei că lui Percy îi merge bine, numai că are necazuri cu inima şi că avocatul i-a spus că a făcut recurs, iar situaţia nu e chiar atît de gravă cum crezusem. „O, a făcut ea, astea mi le spui numai aşa, spune-mi adevărul". — „E adevărul, am zis, poţi să-ţi dai seama prin faptul că trebuie să plec astăzi în grabă la München ca să-i aduc cîte ceva, albituri, săpun şi alte fleacuri". „Într-adevăr? a întrebat, într-adevăr?" M-a crezut fiindcă ţinea să mă creadă. Apoi a spus deodată: „A avut întotdeauna otravă asupra lui, pentru orice eventualitate, cianură. Crezi că i-au luat-o?" — „Da, am zis, sînt convinsă, dar de ce te gîndeşti la asta?" — „Ar fi bine dacă ar avea otravă", a răspuns ea. — „Da, aşa crezi?" am întrebat. După cîtva timp, a început să vorbească din nou despre asta: „N-ai putea să-i procuri otravă de undeva?" — „Dar la ce bun, am spus, totul va lua probabil o întorsătură favorabilă, nu trebuie să te agiţi în mod inutil, gîndeşte-te la copil" — şi ce se mai spune în asemenea cazuri.

Noaptea am sosit la München și m-am dus numaidecît la Stein. Trecuse de miezul nopții, dar era încă treaz, întotdeauna se culca tîrziu. Mi-a deschis chiar el, fără să întrebe cine e. Dădea aproape impresia că mă așteptase. Acum însă știu că se aștepta la altceva și era pur și simplu pregătit: credea că va fi arestat. Nu știam ce se întîmplase, nici nu m-am gîndit că s-ar putea să aibă și el supărări și emoții, atît de egoistă eram. Altfel ar fi trebuit să-mi sară în ochi cît de palid era; atunci l-am văzut pentru prima oară neras, cu țepi lungi de barbă căruntă. Arăta de-a dreptul sălbăticit. Dar n-am luat-o în seamă. I-am povestit numaidecît de ce venisem. Știam, firește, că nu-l poate suferi pe Percy și că-i ceream cam mult, dar, cui afară de el m-aș fi putut adresa cu o asemenea rugăminte. A tăcut o bună bucată de vreme, n-a scos o vorbă, umblînd cu pași mari de colo pînă colo prin cameră, apoi a spus: „Nu e bine s-o iei înaintea destinului". Eu însă am rămas locului pur și simplu, și m-am uitat la el, n-am plecat, am așteptat. A spus încă de trei ori nu, că nu poate, că nu-i e permis, și că trebuie să iau în considerație o seamă de lucruri: o să se afle desigur de la cine a primit Percy otrava, o să fiu arestată, și s-ar putea ca Percy să ia otrava prea devreme, înainte de a fi salvat, și cine știe ce revelații are un condamnat în ultimele zile, înainte de a muri, n-avem dreptul să-l lipsim de acele zile. Dar am continuat să aștept și, în cele din urmă — se făcuse aproape ziuă — mi-a dat cofeină și mi-a spus cum trebuia să procedez: să amestec cofeina cu unt și s-o ung pe o felie de pîine, asta era tot. Doza era mortală și-și făcea efectul rapid. Abia cînd am ajuns în stradă mi-am amintit privirea cu care își luase rămas bun de la mine, în ușă, și m-am mai întors o dată: „Ce s-a întîmplat, l-am întrebat, ai pățit ceva." „Ei, nimic deosebit, a spus cu un calm desăvîrșit. Doar atît că am fost din nou suspectat ca om politicește nesigur." L-am întrebat ce avea de gînd să facă. „Nimic, a zis, am să stau aici și am să lucrez, ce alta aș putea face." I-am sugerat să plece mai degrabă la Berlin ca să se dea la fund. Dar a clătinat doar din cap. „M-am așteptat la asta multă vreme, a zis, și nu mă prea atinge." Dar nu era adevărat. Îl zguduise, ținea mult la munca lui și la studenții lui, și se temea să nu-i piardă. Atunci l-am admirat nespus, și dacă aș fi fost vreodată în stare să-l iubesc, l-aș fi iubit începînd din dimineața aceea. Uitîndu-mă în urmă, l-am mai văzut stînd în ușă ca o stîncă, sur și de piatră și mut și îngrozitor de singuratic și cu un soi de măreție care te durea. Dacă ar fi spus în clipa aceea: mărită-te cu mine, cred că aș fi făcut-o, Margret.

— Din milă? o întrebai.

— Nu. Mai degrabă din stimă. Sau poate... da, poate pur și simplu din prietenie. Dar n-a spus-o, slavă Domnului. Am mai trecut repede pe acasă ca să văd de Ruth și de Martin; dormeau duși. Aveam pe atunci o femeie cumsecade și puteam să mă întorc fără grijă la Traunstein. Dar în drum... Oh, Margret, dimi-

neața aceea! Ploaia care șiroia pe geamuri, trenul neîncălzit, eu singură în compartiment, un tren personal care se oprea în toate gările și uneori în plin cîmp, Dumnezeu știe de ce, și apa pătrundea prin acoperișul vagonului, picurînd mereu în același ritm... În plus, gîndurile mele. Fantome de gînduri. Aveam deci otrava în buzunar. Urma s-o dau lui Percy, el avea să moară, să moară negreșit. Cu neputință să-l mai rechemi în viață. Atunci am început să reflectez; în asemenea situații, făurim întotdeauna planuri nebunești, care sînt ale dracului de logice, totul se îmbină perfect ca roțile unui angrenaj, lipsește doar un singur lucru: punctul de pornire nu e corect, acest factor primordial al calculului, în consecință nu mai iese nimic. Așa am eșafodat și eu un plan: să-i dau lui Percy pîinea cu unt numai cu jumătate din cantitatea de cofeină, asta ar fi suficient pentru o sincopă cardiacă gravă. Atunci ar ajunge la spital. Acolo ar trebui să cunosc un medic care să-l declare mort. Apoi l-am scoate. Ar fi salvat. Ar trebui să știu doar următoarele: dacă într-adevăr l-ar duce la spital, acum, cu cîteva zile numai înainte de spînzurătoare sau secure, și mai trebuia să știu dacă exista vreun medic care să ne ajute. M-am gîndit: „Mă duc imediat la avocat și-i împărtășesc secretul.“ Dar știa oare să păstreze un secret? Te puteai încrede în el? Nu te puteai încrede în nimeni. Apoi am început deodată să mă tem că o să se descopere cine i-a adus lui Percy otrava, o să mă aresteze și o să mă condamne pentru omor. Era

foarte posibil. Și în cele din urmă, doar nu eram un înger, departe de asta, m-am gîndit, de ce tocmai eu să mă expun primejdiei, ce mă privește Percy în definitiv, să-i ducă Clăre otrava, în fond nu era nevoie să știe că pîinea cu unt e otrăvită. Intenționam să-i procur un permis de vizitare, atunci putea să i-o dea ea, iar eu nu puteam fi bănuită. Dar asta a fost firește doar o ispită, ușor de dibuit, și cînd am ajuns la Traunstein, nedormită, zgribulită și cu desăvîrșire zdrobită de toate reflecțiile cu care-mi muncisem mintea, știam exact ce aveam de făcut. Întîi aveam să-l întreb pe avocat dacă există vreo șansă ca Percy să fie salvat; dacă-l considera drept pierdut, aveam să rămîn în oraș pînă-n ziua sentinței. Administratorul închisorii m-ar înștiința, arătase compasiune față de mine, sau simpatie, indiferent. Și apoi i-aș da lui Percy otrava.

Avocatul își lua tocmai micul dejun. Mi se părea de neconceput că poate sta liniștit să-și ia micul dejun în timp ce clientul său era condamnat la moarte. A găsit că planul meu e absolut stupid, Percy nu va fi transferat într-un spital, l-ar lăsa să crape în celulă. Da, așa a zis, să crape, și era plin de amărăciune, dar între timp își mînca pîinea cu brînză cu evidentă plăcere. Afară de asta, aflase că sentința de moarte sosise. „Moarte prin ștreang“, a zis. Mie mi s-a făcut rău, a trebuit să ies la iuțeală afară, am vomitat și pe urmă m-am dus la hotel. Clăre era îngrozitor de agitată. Mi-a fost foarte greu s-o suport, și totuși trebuia să mai chibzuiesc dacă e bine s-o tri-

mit pe ea la Percy. Aş fi putut să-i dau permisul meu de vizitare, administratorul ar fi închis ochii cu siguranţă. Dar să-l vadă aşa, cu capul ras şi în mizeria aceea ? Nu era bine pentru ea şi pentru copil. „Unde sînt albiturile pentru el ?“ m-a întrebat îndată. „Le-am predat la poarta închisorii“. Mi-a venit foarte uşor să mint. „Şi unde e otrava ?“ — „Aici, am zis, arătîndu-i un tub de aspirină. E camuflată“, am adăugat. N-a răspuns, dar era neîncrezătoare ca un animal. „Şi de ce eşti atît de palidă ?“ a întrebat. „Şi tu ai fi palidă dacă ai fi stat într-un tren neîncălzit, dimineaţa, de la patru şi jumătate pînă la opt şi jumătate“, am răspuns. Apoi am plecat şi, într-un restaurant oarecare, am comandat pîine cu unt. O tartină am mîncat eu ; cum am fost în stare s-o mănînc, nu mai ştiu acum. Nu era suflet de om în local, aşa că am putut să amestec liniştită cofeina cu untul şi să-l ung pe pîine, apoi am învelit felia asta. Era foarte tentant să mănînci din ea. Cînd am ajuns la închisoare, administratorul s-a uitat la mine de parcă ar fi ştiut ceva de pe atunci. Dar nu e probabil că i se comunicase. Apoi a venit Percy. N-am rămas între patru ochi, bineînţeles, dar mă gîndisem bine ce aveam să-i spun. „Cläre îţi trimite gînduri bune, am zis, să nu-ţi faci griji pentru ea, îi merge bine, şi o iau la mine pentru cîteva luni“. — „Mulţumesc“, a răspuns, încolo nimic. Apoi am întrebat : „Ţi-e foame ? Ţi-am adus ceva, cîteva mere şi sandvişuri, şi aici mai am o felie de pîine cu unt, o vrei ? Supraveghetorul mi le-a luat şi a tăiat fiecare felie de

pîine în bucăţele ca să vadă dacă n-am ascuns nimic în ele, vreo scrisoare sau vreun brici, se pricepeau. A tăiat şi pîinea cu unt. „N-ai decît să le tai“, mi-am zis şi i-am făcut un semn lui Percy. Am văzut că m-a înţeles numaidecît. Am fost bucuroasă cînd s-a terminat vizita. Nu mai puteam. „Mulţumesc“, a spus Percy încă o dată, apoi ne-am dat mîna şi ne-am uitat unul la altul. „Sărută copilul nostru din partea mea, a zis ; pentru tine nu mă tem ; nu mi-e frică de nimic, nu uita asta, totul e bine aşa cum e, şi îţi mulţumesc“. Apoi l-au condus afară. Nu s-a uitat în urmă, nici măcar o dată. După aceea nu l-a mai văzut nici unul dintre noi.

— Dar tu ? Ce-ai făcut, şi ce-ai făcut cu Cläre ? o întrebai. Şi a murit într-adevăr de otravă ?

— Da, zise Nina, de otravă a murit. Sentinţa de moarte a sosit prea tîrziu. Am aflat-o după două zile, cînd au venit doi poliţişti ca să-mi ia un interogatoriu. Mă aşteptasem la asta şi eram pe deplin calmă. „Cum aş fi putut să-i dau otravă, am zis, de vreme ce am fost numai de două ori la el şi de fiecare dată a stat un paznic cu noi ; acesta a scotocit tot ce-i adusesem ; dar soţul meu a avut întotdeauna otravă asupra lui, şi mai înainte, pentru orice eventualitate“. N-au putut să aducă nici o dovadă împotriva mea. Iar pe Cläre am dus-o la o mătuşă de-a lui Percy. Am fost s-o văd în fiecare săptămînă. A născut un băiat.

— Şi ai fost în stare să te duci s-o vezi mereu, întrebai, deşi ţi-era duşmană ?

— La început n-a fost chiar atît de greu. Eram atît de emoţionată de moartea lui Percy, şi cînd eşti stăpînit de o emoţie, sau te afli într-o situaţie ieşită din comun, eşti oarecum înălţat deasupra ta însuţi ; poţi face lucruri de care altă dată nu eşti în stare, în bine şi în rău. Mai tîrziu mi-a venit din ce în ce mai greu, apoi, după ce s-a născut copilul şi Cläre a început să lucreze şi să cîştige din nou, nu m-am mai sinchisit de ea. Şi abia după o jumătate de an i-am spus de moartea lui Percy. Pînă atunci am tot inventat poveşti despre el ca s-o linişteşc.

— Doamne, Nina ! exclamai.

S-a uitat la mine cu mirare. Dar eu n-am putut să-i spun ce simţeam. Admiraţia mea era amestecată cu puţină groază, şi mă întrebam dacă această conştiinţă excesivă a datoriei, această neştrămutată seriozitate în a nu înşela aşteptările celor care se bizuie pe tine, acest simţ precis pentru ceea ce e obiectiv necesar nu erau puţin inumane, înfricoşătoare. Cu ce răscumpăra aceste calităţi ? Ce-i lipsea în schimb ? N-am găsit însă nimic. Nina nu era nici rece, nici seacă, nici dură, era pasională şi sensibilă. Cît o fi costat-o să dobîndească atîta ţinută ! Acum înţelegeam de ce pretindea şi de la alţii atît de multă tărie şi atîta curaj. Nu era uşor să faci faţă în ochii ei.

Cînd i-am văzut expresia feţei, n-am îndrăznit să-i arăt cît m-a zguduit relatarea. Era imobilă, aproape severă.

— Cred că, spusei doar ca să spun ceva, cred că l-ai iubit totuşi pe Percy.

— Nu ştiu, zise. N-am ştiut-o niciodată.

— Dar te-ai măritat cu el.

— Aproape împotriva voinţei mele, mărturisi ea. De la bun început, toată povestea s-a petrecut împotriva voinţei mele. A mers precipitat, una după alta. Ca atunci cînd prinzi un animal cu o plasă, atît de repede, încît animalul nici nu se apără, e doar mirat, şi nu se împotriveşte cînd îl duci cu tine, nu apucă să-şi revină.

— Aşa ceva să ţi se întîmple ţie, Nina ?

— Da, spuse ea, e uşor să mă iei prin surprindere, dacă te pricepi. Zărindu-l pe Percy în tren, mi-am întors privirea în altă parte. Dar a coborît odată cu mine. A trecut odată cu mine printre barierele de la ieşire, a luat acelaşi tramvai, şi tot timpul s-a uitat la mine, se uita la mine de parcă ar fi pus mîna pe mine de pe atunci, foarte firesc şi fără să se gîndească măcar că m-aş putea opune. Pentru el, totul era limpede. A coborît din nou odată cu mine, apoi, în Königinstrasse, a intrat în vorbă cu mine, şi după cinci minute şi-a petrecut braţul sub al meu, o oră mai tîrziu m-a sărutat şi după ce mai trecuse o oră, ştiam că e arhitect, că în al treilea Reich construcţiile sale nu sînt apreciate fiindcă sînt prea extravagante, că avea bani puţini, dar totuşi destui ca să se însoare şi să poată întreţine o soţie, iar în cele din urmă îi aflasem adresa, şi el pe a mea, şi ne-am înţeles să petrecem sfîrşitul de săptămînă împreună, în munţi, şi am şi făcut-o ; a fost splendid, era

toamnă, pădurile erau galbene, iar eu eram întru totul dispusă să cred că numai lui Percy i se datorează vremea frumoasă și zilele bune, și cînd ne-am întors în oraș eram ca și logodiți.

— Dar în fond îți plăcea ? întrebai.

— Ți-am spus doar că nu știu, zise ea. Avea un fel vijelios de a lua viața, cu elan și putere și fără să reflecteze prea mult. Era plăcut pentru mine să am în sfîrșit un pic de siguranță. Nu era o siguranță reală, firește că nu, dar n-avea importanță pe vremea aceea. Era o toamnă frumoasă, eram dispusă să devin o soție bună, am tras o linie sub tinerețea mea și am început să mă pregătesc moralmente pentru viața cu Percy. Ne-am apucat să facem cumpărături pentru locuință, ba o oală, ba un material de perdea, și era fermecător să te joci de-a mireasa, mă simțeam atît de așezată și importantă și pe de-a-ntregul schimbată. Percy era tînăr, puțin cam ușuratic, și avea darul de a-ți comunica elanul său, iar faptul că mă trata adesea cu un zîmbet ironic nu mă deranja, dimpotrivă, mi se părea un semn al superiorității sale.

— Și asta îți plăcea ?

Nu-mi venea să cred.

— Ei, zise, n-ai idee cît îmi place să cedez, să fiu moale de tot, și să accept să fiu comandată.

— Nu, exclamai, asta nu e adevărat, Nina ! Așa-ți închipui tu. Ești atît de voluntară, atît de independentă...

— Pentru că sînt silită, spuse. Numai pentru că sînt silită. Toată lumea crede că Nina Buschmann e o femeie modernă, o mostră exemplară de femeie emancipată. Își cîștigă existența, pentru ea și copiii ei, n-are nevoie de soț, gîndește clar ca un bărbat și ia viața ca — ei, nu știu. Dar asta e doar o parte din mine. Am un simț acut a ceea ce e necesar. Restul însă... Zîmbi puțintel. Crede-mă, adăugă, nu sînt decît o femeie obișnuită, care ar prefera să se mărite, dacă ar putea.

— Ai putea de o duzină de ori, îi replicai cam iritată.

Dar mi-a aruncat o privire fugară, sumbră.

— Sînt demodată, zise în continuare, cred în căsnicie, cred că orice femeie normală își dorește o căsnicie bună și că orice femeie adevărată se complace cînd e puțin terorizată. Tu oare, nu ?

— Nu, răspunsei, fiindcă am fost întotdeauna pentru libertatea femeii, cu toate că, în ce mă privește, sînt o soție bună. Nu știu, continuai, dacă mi-ar plăcea ca bărbatul meu să fie tiranic. Al meu nu e. E mereu la fel de plin de menajamente și mă lasă să fiu stăpînă în casă cît vreau.

— Așa, zise Nina uitîndu-se pe fereastră ; dar parcă voiam să povestesc ceva ; despre ce era vorba ?

— Cred că voiai să-mi povestești cum te-ai măritat cu Percy.

— Nu, n-am ajuns nici pe departe pînă acolo. Voiam să-ți povestesc că, la un moment

dat, spre sfîrşitul lui noiembrie sau prin decembrie, l-am dus pe Percy la Stein. Nu ştiu la ce mă aşteptam de la această experienţă. În orice caz, a dat greş. Îi spusesem lui Percy : „Stein e un vechi prieten al meu, îi fac o vizită, vii cu mine ? A venit. Îi scrisesem lui Stein, fireşte, că sînt logodită, şi-l întrebasem dacă pot să i-l prezint pe Percy. Îmi răspunsese foarte politicos, nici nu te puteai aştepta la altceva din partea lui. A fost stupid din partea mea să mă duc la el, şi perfect inutil, dar... am făcut-o. De la prima privire schimbată, cei doi bărbaţi au fost duşmani. Erau diferiţi într-un chip ireconciliabil. Felul în care şi-au dat mîna, cu multă reticenţă, era o declaraţie de război făţişă. Şi de fapt Percy nici nu ştia măcar că Stein mă iubeşte. Eram invitaţi la ceai. Slavă Domnului, era şi Helene de faţă, şi s-a arătat mai politicoasă şi mai amabilă decît fusese vreodată. Vedea cu multă satisfacţie că deocamdată nu mai are de ce se teme pentru Stein. Ea şi cu mine a trebuit să purtăm singure toată conversaţia. Cei doi bărbaţi tăceau şi fumau şi erau ţepeni de duşmănie. O oră plăcută, îţi poţi închipui. Cînd am ajuns din nou pe stradă, Percy mi-a spus : „Ăsta nu mă poate suferi". Apoi a întrebat deodată : „Ce a fost între voi ?" — „Nimic, am răspuns, nimic afară de prietenie ; m-a ajutat să trimit oameni peste graniţă." S-a uitat la mine plin de suspiciune, apoi a izbucnit în rîs. „Oiţă ce eşti, a zis, te cred în stare să nu observi că te iubeşte ; pe mine mă urăşte pentru că i te răpesc." — Fraza asta m-a înfuriat să-mi vină rău nu alta, dar n-am scos o vorbă ; îmi venea să spun : ba, te urăşte pentru lipsa ta de spirit şi de sensibilitate. Timp de o clipă am ştiut cu toată acuitatea că nu trebuie să mă mărit cu Percy. Dar nu voiam s-o ştiu. Voiam să rămîn fidelă cu orice preţ. Am nesocotit avertismentul zeilor şi am ispăşit-o. Al doilea avertisment a urmat dealtfel curînd după aceea, la fel de zadarnic. Asta s-a întmplat de Crăciun. Percy ţinea să petrecem sărbătorile la părinţii lui, aşa că am plecat la ei. Nu ştiam multe despre familia lui Percy, el nu-i iubea prea mult, dar era ataşat de ei, ştiam doar că taică-său era fiul ilegitim al unui englez, care dispăruse fără urmă, şi că Percy avea o soră care era pictoriţă şi o chema Kitty. Taică-său avea o preferinţă pentru nume englezeşti. Asta era tot. Cînd am sunat la uşă, s-a repezit la noi o femeie grasă, cu un şorţ de bucătărie, cu mîinile pline de aluat ; ne-a îmbrăţişat destul de furtunos. Apoi a strigat din josul treptelor înspre etajul întîi : „Kitty, coboară, avem musafiri, a venit Percy cu logodnica lui !" Kitty a strigat :„Poţi să mă pupi..." Da, zău, aşa a strigat, tare şi răspicat. Iar mamă-sa a răspuns ţipînd : „Şi tu pe mine, luăm cafeaua cu aceeaşi plăcere şi fără tine". Asta a fost primirea. Percy ar fi putut să mă prevină că mă pot aştepta la aşa ceva, socoteam eu. Aşa, din senin, astea erau destul de surprinzătoare pentru mine, şi pe vremea aceea aveam încă prea puţin simţ pentru comic. Acum aş rîde.

Pe atunci eram mîhnită. Așa că ședeam cam tăcută și nefericită în bucătărie. Mamă-sa tocmai făcea niște cozonaci, de jur împrejur erau așezați alți cozonaci și colaci de Crăciun și coșuri pline de prăjiturele gata coapte, și mă întrebam cine o să le mănînce oare pe toate. Ședeam ca într-o ceață, în mijlocul aburilor de bucătărie și al fumului auzind ca din depărtare cum mamă-sa pălăvrăgea întruna. Percy plecase, mă lăsase baltă, pur și simplu. O dată a intrat Kitty, să tot fi avut vreo nouăsprezece ani și era drăguță în fond, brunetă ca maică-sa, avea gîtul înfășurat cu un șal roșu, de un roșu țipător, fuma o țigară și risipea cenușa pretutindeni. „A, va să zică tu ești Nina, a zis, și ai curajul să intri în familia asta, ei, noroc și poftă bună, o să ai de ce să te minunezi, mai bine lasă-te păgubașă." A aruncat chiștocul cît colo, de a zburat în arc peste bucătărie, apoi a dispărut. „O drăcoaică teribilă, a zis mamă-sa, părînd muncită de grija ei, dar nu-ți face sînge rău, Nina, las-o să spună ce o vrea". Apoi a strigat după ea: „Dar să vii acasă la împărțirea darurilor!" Iar Kitty a strigat: „Crezi că am să particip la zarva voastră sentimentală, plec și nu mă întorc pînă la miezul nopții", și plecată a fost. Începea să se întunece și Percy tot nu venise, și mă gîndeam că ar fi momentul să se serbeze Ajunul, și deodată mi-a venit în minte Stein. La el, nu aș fi fost pusă în situația să suport așa ceva. În sfîrșit, a apărut Percy și urma să se aprindă lumînările din pomul de Crăciun, dar atunci maică-sa a constatat deodată că bărbatul ei nu venise încă. Se făcuse ora opt seara și întuneric beznă. Ședeam în bucătărie așteptînd și iar așteptînd, am jucat cărți, pe urmă ne-am luat cina, și a trebuit să mănînc de era cît p-aci să mi se aplece, erai pur și simplu silit să înghiți ca să n-o superi pe mama, care mînca și ea de te apuca spaima, nu te întreba nimeni, ți se umplea farfuria. Se făcuse în cele din urmă ora zece și tatăl tot nu venise; atunci Percy a spus: „Mă duc să văd unde e bătrînul". Voiam să plec cu el, dar m-a îndemnat: „Stai tu aici, asta nu e de tine". Așa că am rămas cu maică-sa care, acum, cînd nu mai avea nimic de făcut, ședea nefericită. „Bătrînul ăsta, a zis, unde o fi umblînd, toată viața am avut parte numai de supărări din pricina lui; umblă haihui și se simte neînțeles, făcut să fie ceva mai de soi; deși nu și-a dat niciodată nici cea mai mică osteneală ca să devină ceva mai de soi decît un mic funcționar, dar aruncă vina pe mine; eu, cică, i-am tăiat aripile, eu sînt bucata de plumb care-i atîrnă de picioare, sînt nenorocirea vieții lui; și în fond, de mult ar fi decăzut complet dacă nu eram eu; casa asta — spuse izbind cu amîndoi pumnii în perete și pe urmă lovindu-și pieptul cu pumnii — casa asta a clădit-o din banii mei; mobilele astea, vasele, albiturile, totul e din banii mei, și mai are tupeul să spună că eu sînt nenorocirea lui, palavragiul ăsta bătrîn." —„Și cum e Percy?" am întrebat. „Percy, a spus, seamănă mai mult cu mine, dar trebuie

să-l păzești, a început cu o fată încă de la cincisprezece ani, și a tot continuat așa, ți-o spun cinstit; asta a moștenit de la babacul, nici el nu se lasă. Dar încolo Percy e băiat bun, ia viața cum trebuie s-o iei, și dacă izbutești să-l păstrezi, o să fie bine." — „Da", am spus, descurajată, pe urmă mi-am pus paltonul și am fugit. Cred că aveam intenția să fug de-a binelea, eram sătulă de familia lui Percy și de el. Am luat-o razna peste cîmpuri înghețate, ceața se risipise, cerul era înstelat, și atunci am zărit un om culcat pe jos, un bărbat. Am pus mîna pe el, era țeapăn de ger, l-am crezut mort; mirosea tare a țuică. Într-o străfulgerare am știut: e tatăl lui Percy. Era beat, beat turtă, și zăcea acolo, poate degerase, sau era pe cale de a degera. Cît vedeam cu ochii nici țipenie de om, și am început să strig după Percy cît mă ținea gura. Am încercat să-l tîrăsc pe bătrîn peste cîmp, era însă prea greu. Atunci am început să plîng, atît mă simțeam de oropsită, dar trebuia să mă ocup de el. Am alergat spre casă și, spre norocul meu, m-am întîlnit cu Percy; el a reușit să-l pună pe picioare pe bătrîn și în cele din urmă l-am dus acasă. Era mai mult mort decît viu și turuia întruna: „Lăsați-mă să mor, m-am săturat de viața asta, nu e pe măsura mea". Nevastă-sa însă a spus doar atît: „Flecarule!" L-a fricționat ca să se încălzează, apoi i-a dat un ceai fierbinte. Iar el se tot văicărea încetișor și arăta jalnic. „Du-te în camera de zi", mi-a spus Percy. Așa că am stat pe lîngă pomul de Crăciun și lîngă cadourile pregătite, de care nu se sinchisea nimeni, și eram supărată pe Percy. Cînd a intrat, în sfîrșit, l-am întrebat: „În fond de ce vrei să te însori cu mine?" Îmi amintesc și acum cu exactitate răspunsul lui, care m-a consolat într-un mod ciudat, deși nu l-am găsit prea satisfăcător: „Pentru că ești o bună companie pentru orice treabă cît de nebunească și pentru că ești în stare să suporți scene de felul ăsteia de aici, din seara asta". Cu asemenea cuvinte a nimerit exact coarda mea sensibilă, nu voiam să par lașă, țineam să fac față, așa că am participat vitejește la sărbătorirea Crăciunului. „Trebuie să le trăiești pe toate", mi-am zis. Existau atîtea lucruri pe care nu le cunoșteam; nu mai văzusem în viața mea o asemenea seară de Ajun și o asemenea familie; nu admiteam să existe lucruri pe care să nu le cunosc! Iar în taină mă gîndeam: „Toate astea o să le zugrăvesc cîndva într-o povestire". Deodată Nina rîse încetișor. Bătrînul acela, zise, tatăl lui Percy, ce tip ciudat! În fond, mi-era simpatic. Îi era atît de milă de sine însuși. În dimineața zilei de Crăciun, cînd a apărut la micul dejun, îi era o rușine cumplită. Mi-a dat mîna în treacăt și s-a furișat la locul lui, aruncînd priviri piezișe spre nevastă-sa, care i-a întins cu dispreț tava cu cozonac. Era arătos, părea întru totul un „domn", cu părul argintiu, slab, foarte englez. După înfățișare, ai fi zis că e un savant. Mînca fără poftă și cu un aer de parcă ar fi spus:

Cît detest îndeletnicirea asta trivială ! Dar nevastă-sa îi punea pe farfurie fără milă încă o bucată de cozonac şi încă una, şi trebuia să mănînce, era învăţat să se supună în tăcere. Mama, Kitty şi chiar Percy mîncau cantităţi enorme la iuţeală. Parcă asistai la un concurs. După dejun, voiam s-o ajut pe gazdă la bucătărie, dar bătrînul mi-a făcut semn să vin cu el şi m-a condus în camera lui. Se instalase într-o cămăruţă mizeră de sub acoperiş, cu o mică sobă de fier de care se ocupa singur ; trebuia să scoată cenuşa şi să aprindă focul şi chiar să mături ; nu permitea nimănui să intre în sihăstria lui. Percy nu fusese niciodată, iar Kitty numai o dată, cînd îi furase cheile din buzunar. Nevastă-sa n-avea voie nici să măture acolo, nici să spele geamurile. Dormea pe o sofa veche, mult prea îngustă, şi, cînd se întorcea acasă de la birou, lucra la o masă care se clătina. Avea maniere distinse, chiar exagerat de distinse, de un efect comic în acest mediu. Şedeam pe singurul scaun din cameră, iar el stătea în picioare, rezemat de sobă, căci ar fi fost necuviincios să ia loc pe pat. Se vedea că îi era încă rău după beţie, dar asta nu-l împiedica să fie extrem de solemn şi să ţină un discurs. „Dragă noră, a zis împreunîndu-şi mîinile la vîrfurile degetelor, dragă viitoare noră, îţi urez din inimă bun venit în această casă, îţi adresez un salut ca membră a unei familii care se compune din elementele cele mai contradictorii". Vorbea foarte încet, aruncînd o privire spre uşă, restul discursului

l-a spus chiar în şoaptă : „Membrii acestei familii, născuţi spre nefericirea lor reciprocă, oricît de valoroşi ar fi fiecare în parte, sînt fiecare o piedică şi o povară de lanţuri pentru ceilalţi ; tovarăşa mea de viaţă atît de eficientă, o perlă ca gospodină, dar absolut lipsită de înţelegere pentru orice străduinţă mai înaltă, bănuitoare faţă de tot ce e spiritual, bănuitoare faţă de mine, plină de dispreţ fiindcă nu cîştig destui bani, şi ce neimportanţi sînt banii pentru mine ! Fiică-mea Kitty, splendidă în vitalitatea ei viguroasă, neatinsă de griji şi înzestrată, dar lipsită de sensibilitate şi, de asemenea, plină de dispreţ faţă de mine. Iar fiul meu Percy, pe care ţi l-ai ales drept soţ, înzestrat cu eficienţa mamei sale şi cu talentul artistic al bunicului său englez, ca şi cu încăpăţînarea acestuia... Apoi a spus scurt de tot : Îţi urez să fii fericită cu el". A spus-o cu atîta vehemenţă încît am rămas uluită. „Şi ce mai e cu Percy ?" am întrebat. „Nimic, încolo nimic, a şoptit, viaţa e grea, e plină de capcane şi de tenebre, nimeni nu e fericit, nimeni, totul e doar amăgire, nici un om nu-l înţelege pe celălalt. Mi-a aruncat o privire plină de amărăciune. Ce ne rămîne alta de făcut decît să ne ameţim ? Eu, în ce mă priveşte, vezi bine, beau, m-ai văzut în starea mea de înjosire, dar simt că mă înţelegi, eşti singurul suflet simţitor printre aceste chipuri fără inimă, tu ştii cît sufăr aici, eşti făcută din altă stofă decît aceştia trei. Apoi s-a apropiat de mine în vîrful picioarelor, trăgînd mereu cu ure-

chea spre ușă, și mi-a șoptit: Nu te mărita cu el." O clipă am rămas uluită, îmi dădeam seama doar că are dreptate, dar nu voiam s-o știu, așa că m-am ridicat brusc și am spus: „Asta trebuie s-o decid eu lămurindu-mă cu mine însămi, e o chestiune în care nu se poate amesteca un al treilea". — Probabil că vorbisem foarte hotărît și distant, de vreme ce a rămas consternat, absolut disperat de consternare. „O, Doamne, a zis, uite așa e mereu în viață: am cele mai bune intenții și nu sînt ascultat, sînt disprețuit și înjurat, orice aș spune sau aș face, toate ies pe dos, totul dă greș, m-am născut ca să fiu disprețuit." Apoi a plîns chiar, lacrimile îi curgeau peste obraji. Mi-era tare milă de el, nu mai știam cum să-l consolez. Îmi era simpatic, îmi plăcea cu toată moliciunea care-l făcea să se lamenteze, avea ceva în el care mă atrăgea, era mai înrudit cu mine decît Percy, dar simpatia mea era amestecată cu dispreț. Avea dreptate: toată lumea îl disprețuia, chiar și eu, fără să vreau. Poate că omul acesta ar fi avut într-adevăr nevoie numai de un alt mediu pentru a deveni așa cum arăta. Dar acum era slab și frînt, autocompătimirea lui mă enerva, așa că m-am bucurat în cele din urmă cînd m-a strigat Percy. Dealtfel bătrînul nu s-a mai îmbătat cît am fost la ei în casă — timp de opt zile, pînă după Anul Nou — nici măcar de revelion. Cu toate acestea s-au petrecut zilnic scene sălbatice, mai ales între Kitty și maică-sa, dar și între cei doi bătrîni, și între Kitty și Percy, mereu se trîntea cîte o ușă, mereu se auzeau înjurături, dar nimeni nu găsea că e ceva deosebit, asta făcea parte din viața lor, și cu toate acestea erau uniți. Va trebui să scriu într-adevăr o dată o povestire despre această familie. Dealtminteri au murit cu toții. Bătrînii au pierit în bombardament, Kitty s-a otrăvit din nebăgare de seamă, a fost laborantă în timpul războiului, poate că n-a fost numai nebăgare de seamă, nu știu, iar cît despre Percy, ai aflat. Nici rude nu mai există, Martin e singurul supraviețuitor, și uneori mi-e teamă că a moștenit prea mult de la această familie. Dar nu e bine să ne facem asemenea griji. Dacă ar fi după asta, Dumnezeule sfinte, cum ar fi trebuit să ieșim noi, tu și cu mine, cu mama, rece și pedantă și cu tatăl, îngust la minte și bănuitor. Dar poate că nici măcar nu i-am cunoscut. Cine știe cum au fost în realitate. Uneori stau să mă gîndesc cum am să fiu cîndva la bătrînețe: o femeie singuratică, melancolică, arțăgoasă, bănuitoare, tare de urechi, poate săracă, într-un cămin de bătrîni.

— Ei, isprăvește! strigai. N-ai să fii niciodată înăcrită, tu nu. Ești mult prea vie ca să rămîi singuratică.

— Oh, zise cu duritate, tu uiți un singur lucru: că există întîmplări care schimbă omul.

Mi-am dat seama că recăzuse în durerea ei ca într-o capcană adîncă și întunecoasă.

Se înserase. Am stat o bună bucată de vreme laolaltă în întuneric și-n tăcere, iar eu mă

gîndeam : Aceste zile sînt cele mai ciudate din cîte am trăit ; venisem pentru o zi, ca să-mi văd sora, ca să stăm puțin de vorbă, eventual s-o ajut, și iată că stau aici și sînt silită să privesc cum i se rupe inima din cauza unui bărbat pe care vrea să-l scutească, din dragoste, de greul unei decizii dure ; cît despre mine, îmi pierdusem terenul ferm de sub picioare, toate mă priveau personal, mă aflam deodată în mijlocul jocului, și nu era un joc vesel, mă vedeam deodată așa cum eram, perdeaua fusese smulsă, iar dinspre scenă bătea un vînt aspru.

— Nina, spusei cu glas tare și, cu toate că aveam impresia că nici unul dintre cuvintele mele nu răzbește pînă la ea, am continuat cu disperare : Nina, oare nu ești prea aspră cu tine însăți ? Oare nu alungi cu tot dinadinsul viața și fericirea ? Poate că ai să regreți într-o zi că ai mizat totul pe o singură carte. Tare aș vrea să te știu fericită.

A făcut un mic gest obosit cu mîna, impunîndu-mi tăcere.

— Fericită, rosti ea, fericită, ce înseamnă asta ? Întorcîndu-se apoi spre mine, spuse cu violență, ca și cum ar fi trebuit să se apere împotriva mea și împotriva multora : Tu mă crezi disperată. Sînt, dar în același timp sînt fericită. Nu poți să înțelegi asta ? Nu ? Nu poți ?

„S-ar zice că ești fericită ori de cîte ori ajungi la ultima extremitate, mă gîndeam, la ultima limită a puterilor tale". Dar nu i-am

spus-o ; mă apucase o tristețe abjectă și găseam că eu sînt cea care are nevoie de consolare. Mi se părea deodată cu neputință să mă întorc acasă și să reiau viața cu care fusesem obișnuită.

Deodată Nina sări în picioare.

— Trebuie să mă mai duc la aer, spuse ea. Vii și tu ?

Vocea ei avea ceva care-mi trăda că ar fi preferat să meargă singură. Poate că faptul de a fi mereu împreună cu o altă persoană o enerva, nu era obișnuită.

— Da, du-te, o îndemnai, sînt prea obosită ca să te însoțesc.

M-am uitat după ea din fereastră. Umbla foarte repede, alerga aproape, dar în colțul străzii s-a oprit, s-a uitat în urmă, s-a întors și iar s-a oprit. Era absolut singură pe strada învăluită în noapte. Nici pînă atunci, nici după aceea nu mi-am dat atît de bine seama cît de singură era, cu desăvîrșire singură. A stat imobilă o bună bucată de vreme în mijlocul străzii umede și întunecate, ca și cum ar fi uitat ce căuta acolo. Apoi s-a urnit încet și a dispărut în spațiile verzi.

Nu prea mă simțeam la largul meu în camera goală, mi-era atît de urît încît am căutat în cele din urmă sticla de whisky a Ninei, mi-am umplut un pahar și l-am dat pe gît. După acea m-a apucat dintr-o dată foamea ; eram lihnită, mă simțeam golită pe dinăuntru de atîta agitație, și cu toate că mi-era rușine

să am poftă de mîncare în timp ce Nina rătăcea prin noapte disperată, am mîncat copios. Am mîncat dintr-un soi de îndîrjire. De ce să accept să fiu scufundată și mai adînc în tulburare? „În fond, acum ar trebui să plec mă gîndeam, va trebui să uit aceste zile, nu pot suporta atîta hotărîre și renunțare și atîta simțire ucigătoare, eu nu sînt Nina, am viața mea proprie."

După ce am mîncat, m-am uitat pe fereastră. Doream ca Nina să se întoarcă. N-ar trebui, îmi ziceam, să umble așa pe drumuri, singură, noaptea, și n-ar trebui să mă lase atît de părăsită în această încăpere pustie. Dar nu mai venea, așa că am luat jurnalul lui Stein, deși nu mă puteam aștepta să mă înveselească. L-am răsfoit pînă ce am găsit paginile goale, care urmau după ultima însemnare din 22 *aprilie 1934*, cea despre despărțirea de Nina. „Va continua să trăiască, despovărată, scăpată", scrisese. „Dar eu? Dar eu?"

După acele pagini goale care dădeau impresia că sînt o pauză pentru a-și trage sufletul între însemnări, o lungă pauză înăbușitoare, plină de tensiune, urma o notație din luna decembrie a aceluiași an.

„*2 decembrie 1934.*

Azi-dimineață mi-a sosit înștiințarea despre logodna Ninei. Mai crezusem oare că Nina, care mă ocolea de luni de zile, se va întoarce la mine? Nu încheiasem oare acest capitol al

vieții? De ce m-a tulburat într-atît această știre? Acum e tîrziu noaptea. Toată ziua am umblat prin cîmpiile mlăștinoase de la Dachau. Rătăceam, fără să știu unde sînt. Ploua. Am observat abia cînd pardesiul îmi era greu de umezeală. Noaptea m-am pomenit în fața unei mici gări necunoscute. (Le povestesc pe toate atît de amănunțit pentru a mă sili să-mi recîștig calmul și să-mi ordonez gîndurile. E foarte greu.)

Nina e deci logodită. Se va mărita. Iubește. S-a decis, în sfîrșit.

Cîteva ore mai tîrziu: Nu înțeleg ce s-a întîmplat. N-am să înțeleg niciodată. Această ciudată retragere a pereților care îmi adăposteau viața pînă acum; această spulberare a ultimei speranțe; această îngrozitoare absență a oricărei speranțe care mă încorporează în marea oștire a celor deznădăjduiți. Absența ternă, nestrămutată, irevocabilă și comună a oricărei speranțe. S-a dus, s-a dus, viața s-a dus. Ce mai pot să apuc cu mîinile mele, ce îmi mai rămîne în mîini, ce nu se preface în praf și pulbere? Îmi miroase a praf, pretutindeni se așterne praful. Un praf dens mă-nvăluie, mă-năbușă, îmi ajunge pînă la gură.

Trebuie să-i trimit Ninei o felicitare. Așa se obișnuiește. Ar fi o impolitețe să nu-i răspund."

La pagina asta erau intercalate trei ciorne de scrisori. Două din ele fuseseră rupte și mototolite, apoi netezite și lipite la loc.

„Dragă domnișoară Buschmann, cu prilejul logodnei dumneavoastră vă doresc numai bine. Fie-vă dat să găsiți fericirea în îndeplinirea noilor îndatoriri.

Al dumneavoastră B. St."

A doua ciornă.

„Nina, așadar m-ai părăsit definitiv, definitiv. Ești fericită, sau te crezi fericită. Cît rău mi-ai pricinuit însă mie! Nu-ți dai seama, și e bine așa. Tu nu cunoști încă acest gen de disperare. Pentru tine, din orice suferință se iscă o speranță, pentru mine, numai nimicire. De acum înainte voi rătăci fără țel, fără rost, voi păși înainte mecanic, devenind pe zi ce trece mai insensibil față de viață. Paralizia mă va cuprinde cu încetul, în curînd îmi va ajunge pînă la măduvă; voi împietri. Ar fi stupid să-ți reproșez ceva. Tu faci ceea ce trebuie să faci, sau ceea ce crezi că trebuie. Vei fi departe, în depărtări inaccesibile. Iată ultimul meu cuvînt înainte de a amuți."

Această scrisoare mai fusese pe deasupra și barată cu o linie de-a curmezișul, dar Stein încercase pesemne să șteargă cu guma linia trasă cu cerneală. De ce oare? Și de ce păstrase aceste scrisori? Avusese de pe atunci intenția de a le trimite Ninei? E cu putință ca durerea unui om să fie covîrșitoare dacă ea îi permite să se mai gîndească la viitor?

A treia scrisoare era probabil ciorna celei definitive. Era datată la o distanță de cîteva zile de primele.

„Dragă domnișoară Buschmann,

Vă mulțumesc pentru știrea despre schimbarea care a survenit în viața dumneavoastră și pe care ați înfăptuit-o desigur cu chibzuință. (A doua jumătate a acestei fraze era ștearsă și înlocuită cu următoarele:) Veți păși desigur cu toată chibzuința în această nouă fază a vieții și vă veți menține în ea cu hotărîrea și curajul care vă caracterizează. Vă doresc să găsiți numai satisfacții și ca noua situație să vă favorizeze dezvoltarea

Al dumneavoastră B. St."

Pe pagina următoare, o însemnare din

„8 decembrie 1935

Ce o fi îndemnat-o pe Nina să mi-l prezinte pe acest domn Hall? M-a întrebat într-o scurtă scrisoare dacă mi-ar face plăcere s-o primesc împreună cu el. Ei, au venit! Acest domn Hall e unul dintre tinerii ai căror păr blond și ochi albaștri sînt suficienți pentru a face din ei niște eroi strălucitori. Un copil al naturii, neîncercat de îndoieli asupra propriei sale persoane, îndrăzneț, sănătos și înzestrat cu atîta inteligență cîtă e utilă pentru a prospera în existență. În plus, ceea ce se cheamă «un băiat simpatic». Desigur un bun camarad printre cei de-o seamă cu el, deschis, de vreme ce nu are ce ascunde, vesel, de vreme ce nu cunoaște probleme, de o frumusețe virilă, marcantă, așa cum le place femeilor din vremurile noastre. În ansamblu: tipul de bărbat de nivel mediu, care habar nu are de nimic, n-are enigme, n-are complicații.

Iată deci ceea ce căuta Nina. Vreau să mă străduiesc s-o înțeleg. Poate că această alegere aparent absurdă izvorăște dintr-o necesitate profundă a ființei ei primejduite, din nevoia de a avea un partener neîmpovărat. Nu cumva greul din mine a fost motivul pentru care îi era cu neputință să-și lege viața de a mea? Poate că spiritul de contradicție, care o călăuzește în taină, a făcut-o să-și aleagă un bărbat care să fie întocmai opusul meu? O fi luat-o prin surprindere într-un fel oarecare. Poate că Ninei îi lipsea la mine acea senzualitate îndrăzneață, fără scrupule, pe care o posedă asemenea bărbați. N-am ratat oare fiecare prilej care mi s-a oferit ca s-o posed? Oare femeile, chiar cele de tipul Ninei, sînt mai primitive decît credeam? Poate că-și bat joc de înțelegerea spirituală cu condiția să știi cum să le iei, pînă să li se taie răsuflarea. Încep să bănui că pentru o femeie patul joacă un rol mult mai mare decît spiritul.

Ducă-se deci cu acest domn Hall, să se culce cu el, să-i facă copii și să fie fericită. Gustul fad pe care mi l-a lăsat pe limbă o să mai persiste cîtva timp, apoi o să treacă."

„Dimineața de Anul Nou 1936.

Am petrecut Crăciunul ca în alți ani, împreună cu Helene la mătușa Annette. Ocup camera în care a stat Nina ultima oară cînd am fost pe aici, acum doi ani și mai bine. Pe atunci era toamnă. Zile de o desăvîrșire indescriptibilă, îmbibate cu nemărturisita frică de soarta a tot ce e prea frumos: distrugerea.

Deschid caietul-jurnal. Citesc cutremurat fraza: «Am pus vreodată întrebarea ce rost are viața mea? Nu mai întreb.»

Nici azi nu mai întreb. Ce s-a întîmplat cu mine? Am dormit, am fost scufundat într-un somn asemenea morții. Cînd m-a părăsit Nina, m-a cuprins înghețul. În această stare am trăit doi ani, nemaifiind conștient de mine. Dar acum m-am trezit. Deschid ochii, mă uit în jur și simt că trăiesc, trăiesc. Ce s-a petrecut? Încerc să înțeleg.

Helene m-a îndemnat să plec cu ea la Annette și am acceptat cu indiferență. Am petrecut aceste zile în biblioteca Annettei. Nu mă încumetam să ies la aer. Pretextam că vremea e prea urîtă. Dar numai frica m-a reținut, frica de amintiri, frica de trezire, frica de durere. Ieri, Annette m-a chemat la ea. A îmbătrînit mult și e atît de vlăguită încît zace în pat. Ochii ei mai au însă acuitatea unor ochi de vultur și mintea îi e limpede ca și înainte. Moartea vizibil apropiată (îi mai dau cîteva luni de trăit) îi conferă o clarviziune și un grad de înțelepciune pe care înainte, toată viața ei, orgoliul și înclinarea spre răutate le-au împiedicat să se manifeste.

«Ești împietrit, zise fără vreo introducere. Ce-i cu tine? E din pricina fetei aceleia, nu-i așa?»

M-am închis instantaneu în găoacea mea. Fără a aștepta un răspuns, a continuat: «Nu-i nevoie să-mi povestești ce s-a întîmplat. Ți-am prezis-o și nu m-ai crezut, mă rog. Toate astea sînt mai puțin importante decît crezi. Impor-

tant e numai să nu te comporți acum greșit. De ce stai în colț, țeapăn de îndîrjire? Pentru că nu ți s-a împlinit o dorință? Ca și cum asta ar fi esențialul. Dealtminteri, ar fi fost o nenorocire dacă te însurai cu ea, o știi și tu.»

Am simțit o urmă de mînie. A fost primul freamăt de viață care s-a ivit după atîta vreme, încă slab, mult prea slab pentru a se exterioriza măcar și într-un cuvînt prin care s-o contrazic.

A continuat să vorbească fără milă: «Cît mai ai de gînd să rămîi ofensat? Nu te amăgi: ești jignit pentru că a preferat un alt bărbat în locul tău. Nu poți să înțelegi asta. Nici un bărbat nu înțelege.»

De data asta am întrerupt-o. «Știi bine, am zis, că nu e numai asta.»

«Da, a replicat Annette punîndu-și mîna pe brațul meu. Era ultima ta speranță de a trăi cu adevărat. Mă emoționezi.» A spus-o fără ironie și neobișnuit de blînd. «Du-te acum, a adăugat, sînt obosită.»

Am ieșit și m-am trezit deodată în grădină, pe una din cărările pe care umblasem cu Nina. Am simțit subit o durere violentă. A trecut și m-a lăsat aproape amețit. Am ridicat ochii, cerul albastru mă privea. M-am uitat în jur: grădina, fără zăpadă, iernatic pustie, și totuși nu moartă, scăldată în culori delicate, acoperită de o brumă ușoară, tufișurile desfrunzite, șirurile de cimșir înghețat, pomii, toate se uitau la mine. Nu pot să descriu altfel impresia pe care am avut-o: pămîntul se uita la mine. Atunci am observat că stau în fața bazinului de înot pe a cărui bordură de piatră îi plăcuse atît de mult Ninei să șadă. În clipa aceea înghețul din mine a cedat. Lucrul acesta nu s-a petrecut lin, ci violent. Am traversat grădina în fugă. Am căutat orbește portița care dă spre pășune; am alergat mai încolo, fără să știu ce fac. Cînd s-a întunecat, mă aflam departe, sus, în pădurea de pe munte. M-am pomenit într-un luminiș înconjurat de copaci și tufișuri, fără poteci. Un peisaj străin. Nu m-a înfricoșat. Stăteam, privind în jur, trăgîndu-mi sufletul. Respiram de parcă nu mai respirasem toată viața. Aerul era rece și pur. Ce lăsasem în urmă? Nu mai înțelegeam. Respiram. Resimțeam durere și bucurie.

În timp ce coboram — coborîș anevoios, m-am și rătăcit, dar în cele din urmă am găsit drumul prin rîpa care duce spre sat — am început să-mi amintesc. Ce spusese Annette? Fata asta a însemnat ultima ta speranță de a te întîlni cu viața. Va să zică în fond nu conta însăși Nina? Așadar Nina era doar un simbol? Dorința de a mă căsători cu ea, numai instinctul de a fugi de ceea ce-mi era hărăzit? Deci n-o iubisem cu adevărat?

Încă nu era momentul să reflectez asupra acestui lucru. Nu-l înțelegeam încă în întregime. Abia noaptea mi s-a deschis mintea dintr-o dată. Ce mi se cerea? Să mă supun chinului renunțării, neînarmat. Să mărturisesc că n-a fost dragoste, ci, așa cum spusese

Annette, „speranța de a mă întîlni cu viața“, iar durerea mea la pierderea Ninei nimic alta decît durerea de a nu fi primit o jucărie dorită ?

Nu m-am cruțat. Orele treceau și tot mai zăceam treaz, mi-am interzis să iau bromul calmant, zorile mijeau. Atunci am simțit că durerea pătrunsese încet pînă la acel strat din străfunduri unde se află sursa vieții. Simțeam cum o sfredelește și cum izvorăște apa, o apă nouă, o viață nouă.

Acum e dimineața. Dimineața de Anul Nou. Simt apropiindu-se o seninătate de un soi încă necunoscut. Îmi dau seama, mi se pare, că am biruit criza existenței mele în care am trăit ani de zile neștiutor. Dar mai știu un lucru acum, și n-am să mă mai îndoiesc de el niciodată : o iubesc pe Nina. O iubesc într-un fel nou, purificat, în care n-o mai pot pierde. Ei îi datorez durerea care m-a mîntuit. Șuvoiul lacrimilor din noaptea trecută a dus cu el suferința rigidă a vieții mele. Ce a rămas e tristețea renunțării, fondul sumbru al noii mele seninătăți. Fie ca Nina să reprezinte doar un simbol, simbolul a tot ce doresc să am și să fiu. Fie să rămînă mereu un simbol ! În felul acesta e pentru mine și un simbol al vieții.

Aș dori să-i pot scrie Ninei, ca să-i mulțumesc pentru ceea ce mi s-a întîmplat datorită ei. De doi ani însă nu mai știu nimic despre ea. O scrisoare din partea mea, acum, după o tăcere atît de lungă și cu un conținut atît de intim, ar putea s-o deranjeze. Nu vreau s-o stingheresc. Dar îmi îndrept privirea în direcția în care trăiește și-i mulțumesc.“

„30 ianuarie 1936.

Seninătatea minunată persistă. Viața mea pare să fi intrat, în sfîrșit, într-o fază mai luminoasă. Norocul îmi surîde, cu nevinovăție, iar eu întorc zîmbetul, știutor și fără teamă. Fără să fi aflat cărei împrejurări sau intervenției cui i se datorează faptul, mi-am recăpătat catedra, care-mi fusese luată sub motiv că „nu eram politicește demn de încredere“. Iată-mă deci din nou în fața studenților mei ; o parte dintre ei m-a primit cu bucurie, ba, făcîndu-mi chiar ovații deschise, pe care de abia le-am putut potoli. Cealaltă parte însă privește desigur readucerea mea cu neîncredere crescîndă. Va trebui să umblu ca și cum aș călca pe ouă, și nu sînt sigur că voi izbuti. Dar pentru moment sînt foarte bucuros că pot să predau din nou. Activitatea mea particulară e de asemenea prosperă. În plus, curînd după Anul Nou, a reapărut și unicul meu prieten Alexander, care e invitat să joace într-o reprezentație la Kammerspiele în rolul lui Egmont. A stat multă vreme la Zürich și la Viena, și ne pierdusem din vedere. Dar o oră a fost de ajuns ca să se restabilească acea relație calmă, firească, de încredere certă, aproape confortabilă, pe care n-am resimțit-o față de nici un alt om — fără s-o exceptez nici pe Nina. Această prietenie e cu atît mai uimitoare cu cît Alexander ar trebui să fie de

fapt adversarul meu. E un actor extraordinar şi spiritul cel mai mobil din cîte cunosc, expus influenţei fiecărei impresii, ştiind să se strecoare din orice plasă, o fire nestatornică. Bunicul său, originar din Hamburg, a fost consul într-o insulă din Mările Sudului, iar bunică-sa era creolă. De acolo i se trage farmecul neeuropean, farmecul vegetal al fiinţei sale, caracterul adesea neînţeles şi necontrolabil al comportamentului său. Îmi place să-l privesc. Posedă graţia care emană din armonia nestingherită, proprie neintelectualului. E de o obscuritate mlădioasă, catifelată, muzicală care are aparenţele blîndeţii. Dar temperamentul îi e înfocat şi uneori surprinzător de pripit. Are la activul său diverse aventuri cu femei. Am asistat la vreo două duzini din ele. Fidelitatea nu e partea lui forte. Cu toate acestea, cunosc o serie de femei care-l iubesc cu pasiune în continuare, ani de zile, chiar dacă s-a retras brusc din viaţa lor, fără să se încurce în încercări de justificare. Numai faţă de mine dovedeşte ataşament şi constanţă în afecţiune."

Pe marginea acestei file scria, cu data de *mai 1937* : „În cazul în care Nina ar citi cîndva această pagină, să ştie că nici Alexander, nici eu nu ne-am gîndit vreodată să dăm prieteniei noastre «caracterul odios al nelegiuirii» (cum s-a exprimat ea odată), deşi sînt dispus să mărturisesc că afecţiunea mea pentru Alexander a depăşit cîtva timp măsura obişnuită a prieteniei."

Cînd am ajuns cu lectura pînă aici, m-a apucat neliniştea din pricina Ninei. Unde o fi umblînd prin noapte. M-am dus la fereastră şi m-am uitat de la un capăt la altul al străzii întunecate. Nimic. În cele din urmă mi-am zis că doar nu mai e o copilă, are să se întoarcă. Dar neliniştea nu mă slăbea în timp ce citeam în continuare, iar cele citite nu erau făcute să mă liniştească sau să mă distreze.

„16 februarie 1936.

Ce zi amară ! Nina caută ajutor la mine, şi eu nu pot s-o ajut. După-amiaza, a sunat telefonul. Eram prea surprins recunoscîndu-i glasul pentru a mă gîndi la ceva anume. M-a întrebat dacă am timp pentru ea, seara. «Da, am spus, dîndu-mi silinţa să răspund tutuind-o şi eu ca altădată, vrei să vii la mine ?» A refuzat fără ocolişuri. «Nu, a zis, te rog vino tu în oraş, te aştept la ora opt la cafeneaua...» — i-am uitat numele. Mi-am interzis să-mi fac gînduri inutile. La opt am intrat în micul local obscur. Nina venise şi mă aştepta. Şedea cu faţa spre uşă, uitîndu-se spre mine. Ochelarii mi s-au aburit în încăperea caldă, şi în ultima vreme abia mai văd fără ochelari. Aşa că am înaintat spre ea orbeşte, împleticindu-mă. A venit în întîmpinarea mea. Am văzut-o ca prin ceaţă, dar am observat numaidecît că era foarte palidă şi scofîlcită. Avea mîna rece. Mă pregătisem să-i spun cîteva cuvinte politicoase, care să dureze o punte peste despărţire, dar s-a vădit de la sine că nu-şi mai aveau rostul.

A încercat să zîmbească. «Te miri probabil, a spus ea, cu glas răgușit și străin, te miri probabil că reapar după atîta vreme.»

«Nu, am răspuns de asemenea zîmbind — două măști își zîmbeau — pe mine nu prea mă mai miră nimic.»

Se juca nervos cu firimiturile unei bucăți de pîine pe care o mîncase pe jumătate. «N-am pe nimeni în afară de tine, a spus încet, cu care să pot vorbi despre asta.»

«Despre ce ? am întrebat, prefăcîndu-mă că sînt destins, despre ce vrei să vorbești cu mine ?»

«E frumos din partea ta că ai venit», a zis fără a se uita la mine.

M-am grăbit s-o asigur că e de la sine înțeles.

«Nu, a replicat Nina, nu e de la sine înțeles. A fost o nerușinare din partea mea să-ți telefonez ! Dar — aici vocea i s-a făcut atît de dură și tare încît chelnerița și-a întors capul după noi — dar într-adevăr n-am pe nimeni în afară de tine.»

Mi-am pus mîna pe brațul ei, împărtășindu-i necazurile. Nu s-a opus, dimpotrivă, mi s-a părut că această atingere a avut un oarecare efect consolator. Atît de mult ducea deci lipsa unei apropieri umane.

«Despre ce e vorba, Nina, am zis, povestește !» Privirea cu care mi-a răspuns, venea dintr-un abis de tulburări. Nu poți să mă ajuți, spunea această privire, nimeni nu mă poate ajuta.

Îi venea nespus de greu să vorbească, iar eu nu eram destul de abil ca să-i înlesnesc începutul.

«Cum îți merge ? a întrebat și, fără a aștepta răspunsul, a adăugat : Mă bucur că ți-ai reluat catedra.»

«Dar tu, Nina ? Ești măritată ?» am întrebat-o ca în treacăt, în timp ce o simțeam că mă împresoară haotic amintirea, teama și speranța.

«Nu, mi-a răspuns, nu sînt măritată. Mai lucrez și acum în branșa de librărie. Conduc o filială din Schwabing. Cumpărătorii de acolo sînt oameni simpatici. Anumite edituri nu prea cîștigă mult prin intermediul nostru.»

A rîs, și cît a ținut acest rîs, destul de puțin, a apărut Nina de altădată, inimoasă, incoruptibilă și de nedistrus prin nimic. Aruncînd o privire rapidă și prudentă asupra celorlalți mușterii, a amuțit.

«Și cum merge cu munca ta personală ? Mai scrii ? Ai ceva ce ai vrea să-mi arăți ?» Întrebam ca să vorbesc, ca s-o fac să vorbească.

«Da, a răspuns, da, uneori scriu. Dar am prea puțin timp liber. Tot ce am scris pînă acum e prost.»

Deodată s-a uitat deschis la mine, vizibil hotărîtă să se destăinuie. «Urma să mă căsătoresc la vară. Percy a găsit un post într-un birou de arhitectură. Apoi, fără a-și coborî glasul, atît de indiferent îi era totul, a continuat : Și acum fac un copil.»

Cînd am privit-o surprins și nedumerit, a adăugat repede : «Nu e de la Percy».

Eram prea uluit ca să spun ceva.

«Nimeni nu știe încă, afară de tine», a mai spus ea.
«Nina, hai să plecăm, am zis. Aici nu pot vorbi despre asta.»
A clătinat din cap. «Sînt prea obosită ; nu mi-e bine, sînt în luna a doua.»
«Atunci hai la mine acasă, mașina mea e în fața ușii.»
«Nu, a zis aproape implorîndu-mă, să rămînem aici.»
Era o încăpere urîtă cu lambrisajul maroniu-murdar deteriorat, cu mese de marmură pătate și cu mușterii dubioși. Nu știu ce o determina pe Nina să stea tocmai în acest local. Oricum, am rămas acolo, așa cum dorea ea.
«Ești sigură ?» am întrebat-o.
«Absolut sigură.»
«Și nimeni nu știe ?»
Tonul întrebării a făcut-o să ridice privirea, surprinsă. «Nu, a răspuns șovăind, nimeni ; dar apoi a adăugat aproape tăios : Am să i-o spun însă, firește, lui Percy.»
„Firește“, a zis. Da, pentru ea era „firesc“ să-i spună.
«Și ce se va întîmpla ?» am întrebat.
A dat din umeri. «Mi-e indiferent pentru moment.»
«Și bărbatul acela, am continuat ezitînd, tatăl copilului, nici el nu știe ?»
«Deocamdată, nu», a zis ea, dar acum ochii i-au prins să strălucească. Această observație mi-a dat de gîndit. Privind lucrurile la lumină, era oare o nenorocire pentru Nina dacă-l pierdea pe acest domn Hall, cîștigînd în schimb

un alt bărbat, care era în stare să dea ochilor ei strălucire, numai cînd se gîndea la el ? Un alt bărbat. Sau fie și singurătatea. Mărturisesc că m-am gîndit : «Atunci o să se mute la mine cu copilul». Dar era o dorință prematură. Mi-am interzis-o însă înainte de a deveni pe deplin conștient de ea. Dar de ce m-o fi chemat Nina ? m-am întrebat. La ce-i trebuia sfatul meu ? Părea atît de clarificată și hotărîtă. Am scrutat în continuare : «Ai putea să te măriți cu tatăl copilului ?»
«Nu știu.» Asta a fost tot ce a răspuns.
«Nina, am început să tatonez cu prudență, îți poți imagina că are să te bucure să ai acest copil ?»
«Nu știu.»
Și iarăși acea privire tulbure. E tare încolțită și zăpăcită de schimbările fizice din ea pe care nu le pricepe.“

În acest loc, foaia fusese tăiată. În schimb, fuseseră adăugate cîteva file mai tîrzii, datate din *mai 1946* :

„În 1938, cînd mă amenința arestarea pentru relații apropiate cu persoane de origine evreiască, mi s-a părut indicat nu numai să ascund jurnalul, ci să și nimicesc cîteva pasaje. Printre pasajele jertfite din prudență a fost și cel privitor la noua mea metodă de întrerupere a sarcinii, absolut neprimejdioasă, fiindcă exclude cu certitudine orice posibilitate de infectare. Ce era mai firesc decît să i-o propun Ninei ? În seara aceea nu

i-am spus nimic despre asta, am rugat-o să vină însă a doua zi pe la mine, în pofida reticențelor ei. Mi-a promis, cu oarecare ezitare. Îmi amintesc cum ne-am luat rămas bun în fața ușii acelui local obscur pe care n-am fost în stare să-l regăsesc mai tîrziu. Stăteam pe stradă, lîngă mașina mea, sub un felinar, și cădea o ploaie amestecată cu ninsoare.

«Nina, am spus, ai putea fi ajutată.»

Se uita la mine cu atenție. Nu mi-a venit ușor să continui.

«Nu trebuie neapărat să dai viață acestui copil.»

Nu m-a înțeles numaidecît, mi-am dat seama după privirea ei. Apoi a deschis gura încetișor. Poate că avea de gînd să-mi răspundă, dar n-a spus nimic, așa că mimica asta rămase un gest de uimire nemărginită și emoționant de neputincioasă.

«La asta, șopti ea, la asta nu m-am gîndit încă.»

În ochi îi apăru o lucire de speranță.

«Vino la mine mîine după-masă», am zis. A dat din cap. Apoi a plecat încet.

Abia în timpul nopții am fost cuprins de îndoieli. Metoda mea era absolut sigură și nepriimejdioasă. O încercasem în multe cazuri, în care întreruperea sarcinii era indicată din motive medicale. Dar oare la Nina era indicată? Ea era sănătoasă. Nu era atît de disperată încît să mă tem că are să se sinucidă. Cu ce drept interveneam în acest destin? Vedeam că Nina suferă. Mai mult decît atît și mai important: vedeam că dezvoltarea ei, atît de promițătoare, avea să fie întreruptă, orientată într-o direcție greșită. Unde dispăruse îndrăzneala ei intelectuală, curajul de neînvins cu care înfruntase viața, curiozitatea ei de a cunoaște experiențe, suferințe, moartea? Ce devenise Nina? O ființă înfricoșată, dezorientată. (În realitate nu era chiar în măsura în care credeam eu, dar de asta mi-am dat seama abia a doua zi.) Am încercat să-mi închipui cum se va desfășura viața ei de acum încolo: acest domn Hall avea s-o părăsească, sau îl va părăsi Nina probabil, nu se va căsători nici cu el, nici cu tatăl copilului («cine știe cine o fi», îmi ziceam, ros de o gelozie amară. Ce s-ar fi întîmplat dacă aș fi știut de pe atunci că e Alexander?). Năștea copilul; cum nu putea renunța la profesiunea ei, era silită să-l vîre într-un cămin de copii; ar fi nevoită să muncească și mai mult, iar duminica ar avea plăcerea îndoielnică de a lua copilul acasă pentru o zi. Ce perspectivă tristă! Acest aspect al lucrurilor nu-mi conferea oare dreptul de a o ajuta? Nu corespundea oare intențiilor unui ordonator spiritual al lumii? În pofida tuturor reflecțiilor de acest soi, simțeam o îndoială. În cele din urmă, se făcuse dimineață, mi-am propus să las decizia în seama Ninei.

Nina a venit. Dintr-o aruncătură de ochi mi-am dat seama că se simte mai bine, și am bănuit îndată că se întîmplase ceva ce o smulsese din amorțeală. Azi, după un deceniu, nu-mi amintesc, firește, exact cum a decurs convorbirea noastră, deși memoria mea e de o mare fidelitate în tot ce o privește pe Nina.

Nu vreau să încerc a reconstitui convorbirea. Îmi amintesc însă esențialul. Mi-a povestit că după ce stătuse pe gînduri peste noapte, s-a dus dimineața la logodnicul ei și i-a mărturisit totul. Acesta spusese numai : «Ce comedie mai e și asta ? Și de unde poți să știi că nu-i al meu copilul ?» Întrebarea asta a uluit-o pe moment, mi-a spus Nina, și situația i s-a părut dintr-o dată cu totul îndoielnică. Dar nedumerirea ei s-a risipit numaidecît. Iar el umblase de colo pînă colo prin cameră timp de vreo oră, cu ochii în pămînt, fără să scoată o vorbă și fără să-i arunce o privire, în timp ce ea stătea ghemuită într-un colț. Abia în acest răstimp înțelesese că se întîmplase ceva monstruos : își călcase făgăduința ; nu mai era demnă de încredere, ea însăși începea să se îndoiască de sine. Era deci așa făcută, era «una dintr-alea». O înțelegeam prea bine. Inocența neîntinată și de neîntinat a ființei ei nu izbutea să treacă peste această nouă experiență ; era un judecător sever și nu admitea justificări. «Camera, a povestit Nina, devenea parcă tot mai strîmtă, și în cele din urmă s-a prăbușit peste ea.» Cînd și-a revenit, era culcată pe canapea, logodnicul ei ședea alături și i-a spus : «Mai știe cineva ? Nu ? Atunci nici n-o să afle nimeni niciodată. Eu nu-ți redau libertatea. O să ne căsătorim cît de curînd. Nimeni nu se va mira dacă micuțul se va naște puțin prea devreme. E copilul nostru. Poate că este chiar cu adevărat. Acuma dormi.»

Era foarte rezonabil din partea lui, Nina n-avea cum să nu recunoască, și chiar eu nu

mă puteam împiedica să resimt un fel de respect speriat în fața acestui fel hotărît de a soluționa încurcături, ignorînd gradul și motivul încîlcelii lor. Se simțise apoi mult ușurată, la adăpost, ba avusese chiar o senzație de tihnă și, plină de recunoștință, îi făgăduise că va fi o soție bună.

După această întrevedere n-am mai aflat nimic despre Nina, afară de știrea că s-a măritat și apoi, la începutul toamnei, că a născut o fetiță, pe Ruth. Acum, din amintirea veche de zece ani, mai pot adăuga că Nina părea pe atunci extrem de hotărîtă, dînd chiar impresia de a fi scăpată de grijă, dar că nu părea nicidecum fericită, deși încurcătura se soluționase în favoarea ei."

„3 martie 1936.

Vizita Ninei mi-a periclitat liniștea. E o liniște artificială, scobită pe dinăuntru, subminată, care scîrțîie din toate încheieturile. Se apucă va să zică să-l ia de bărbat pe acest domn Hall, pe acest june insignifiant, pe care nu-l iubește și căruia îi rămîne credincioasă numai pentru că i-a promis. Iar cel pe care poate îl iubește, tatăl copilului, nici măcar nu știe ; nu se sinchisește de ce s-a întîmplat. A posedat-o și a plecat. Cine o fi fost pramatia lipsită de simțul răspunderii ? N-am întrebat-o. Oricum, nu mi-ar fi răspuns. În mod stupid, pierd o mulțime de vreme încercînd să mi-l închipui pe bărbatul acela care a reușit s-o seducă pe Nina, cu atît de puțin timp înainte de căsătoria ei Trebuie să fie tare abil, uns

cu toate alifiile, sau corespunde în mod surprinzător și întocmai celei mai intime imagini ideale de bărbat dorit de Nina. Dar poate că Nina încercase să scape în felul acesta de sclavia logodnei. Știu prea puțin despre femei ca să le înțeleg. Știu numai că sînt din nou tras spre un vîrtej de chinuri și tristeți, de supărare, amărăciune, gelozie și alte asemenea porniri meschine, pe care le crezusem învinse, și constat cu o încîntare înfiorată că Nina îmi e destinul. Îl binecuvîntez și-l blestem."

În timp ce reflectam asupra acestui pasaj, uitîndu-mă pe fereastră, cu privirea ațintită asupra străzii, s-ar zice că am ațipit. În orice caz am tresărit speriată de țîrîitul apăsat al soneriei. Amețită, m-am grăbit spre ușă ca să deschid, crezînd că e Nina. Dar nu era nimeni la ușă, suna telefonul. Tot buimacă, am ridicat receptorul. S-a prezentat centrala pentru convorbiri internaționale. Un apel de la Geneva pentru Buschmann. Se poate vorbi cu persoana chemată ?

Nu știu ce m-a determinat să răspund : „Da la telefon." În clipa următoare m-au și apucat remușcările. De ce mă amestecam în treaba altora ? Nina o să mi-o ia în nume de rău, cu siguranță, sau în orice caz va găsi că e ciudat. Voiam să spun domnișoarei de la centrală : „Nu, e o eroare, apelul e pentru sora mea, care nu e acasă, sunați vă rog din nou peste vreo oră." Dar n-am făcut-o. De ce ? Nu sînt curioasă din fire, indiscreția nu mă caracterizează, nici presimțirile nu mă încearcă în genere, dar nu

simțeam nici un îndemn să abandonez aparatul ; o forță străină hotăra parcă în locul meu și am rămas să ascult, ostenită și tot prea buimacă de somn ca să gîndesc limpede.

Deodată m-am gîndit însă : „Dar dacă e «bărbatul acela» ? Nu, el nu e în străinătate, Nina mi-a spus doar că părăsește țara din cauza lui. Dar poate că prin țară înțelegea continentul ? Și de ce omul acela n-ar putea fi plecat în călătorie ? Dar eu îi spusesem că Nina se și află în Anglia. Ei bine, s-ar putea să telefoneze ca să afle adresa ei din Anglia."

Toate acestea nu le-am gîndit atît de calm și de limpede cum sînt notate aici ; mi se perindau în minte doar frînturi de reflecții, ca niște umbre. Totodată simțeam că mi se face frig de emoție, și deodată m-am trezit de-a binelea. „Dacă e într-adevăr el, ce să-i spun ? Asta depinde de ce dorește în fond", mi-am zis. „Ba nu, m-am gîndit apoi, nu, trebuie să cîntăresc bine de pe acum ce am să-i spun. E ultimul prilej care mi se oferă ca să fac ceva pentru Nina." M-a cuprins teama la gîndul că soarta Ninei e în mîinile mele, și poate și soarta „acelui bărbat". Blestemam situația în care eram, dar nu aș fi preferat nicidecum să nu fi ajuns în această situație.

Legătura nu s-a obținut imediat, mi-a rămas astfel un răstimp destul de îndelungat ca să chibzuiesc ce aveam să spun. „Ascultă domnule", îi ziceam în timp ce domnișoara din centrală repeta din cînd în cînd : «Rămîneți vă rog la aparat», „ascultă domnule, îi spuneam, nu știu multe despre dumneata, aproape ni-

mic. Dar știu că legătura cu dumneata e dificilă." „Nu, mi-am zis, «legătura», spus aici, prin telefon, pare un joc de cuvinte intenționat, și, Dumnezeu mi-e martor, departe de mine să mă arăt spirituală." Deci altfel : „Știu că Nina te iubește, mai mult decît meriți și decît poate merita în genere un om. De dragul dumitale mai bine zis de dragul comodității dumitale, renunță la situația ei excelentă de aici și pleacă în exil, da, chiar așa, e un exil pentru ea, căci ce o să facă dincolo ? Va fi menajera unui cuplu bătrîn. Da, m-ai auzit bine. Și-și lasă copiii aici. Știi ce înseamnă asta pentru o femeie ?" „Nu, mi-am zis, n-am să spun asta ; dă impresia că vreau să-l emoționez, nu vreau să-l emoționez, vreau să-l — ei, și ce vreau în fond ?" — „Rămîneți vă rog la aparat." — Da rămîn, firește că rămîn, doar trebuie să vorbesc cu el. Ce vreau ? Vreau să-l determin să vină aici, da, atît. Tot restul se va produce de la sine. Dar n-au mai fost de atîtea ori împreună fără ca „tot restul" să se fi produs de la sine ? Va trebui deci să utilizez arme mai puternice. Vreau, ca să fiu sinceră, vreau să se însoare cu Nina. Dar Nina oare vrea ? Ce știu eu despre formele demente pe care le poate lua dragostea ?

Deodată toate chibzuielile mele mi-au apărut ca o plasă veche, destrămată, cu găuri mult prea mari. Cu plasa asta nu se putea prinde nimic, absolut nimic. „Vă rog, rămîneți la aparat." — „Doamne, n-am să fac față. N-am să spun nici un cuvînt afară de ceea ce m-a pus Nina să spun : nu e aici, a plecat. Dar

atunci ce sens avea toată convorbirea ? Nu, va trebui să spun ceva, ceva decisiv."

Era să mi se facă rău văzînd că receptorul tremură în mîna mea. Acum puteam să stric totul. „Doamne, le trebuie o veșnicie ca să-mi dea legătura asta ? Cu agenția noastră de știri de la Paris și de la Londra am tot timpul convorbiri telefonice, dar niciodată nu aștept atîta."

În clipa aceea s-a auzit un păcănit în aparat și m-am speriat de parcă aș fi auzit păcănind însăși roata destinului. Apoi mi-a parvenit glasul acela, acel apel profund, întrebător, de neconfundat, tărăgănat cu insistență :

— Nina ?

Ca și cum ar fi strigat-o de peste o vastă întindere.

— Nu, Nina nu e aici.

Deodată eram perfect calmă. Tracul dispăruse. Vocea din aparat se schimbă. Deveni obiectivă și ceva mai înaltă și mai tăioasă :

— Puteți să-mi spuneți unde e doamna Buschmann ? Însă fără să-mi aștepte răspunsul, întrebă precipitat : Dar cine e la aparat ?

— Sora Ninei. Ați mai vorbit o dată cu mine, alaltăieri.

— Nu, zise, apoi corectîndu-se îndată, vreau să spun : nu, doamna Buschmann nu e plecată. Mi-ați spus că e plecată. Deodată glasul își abandonă masca, deveni din nou întunecat : Nu, nu e plecată. De ce mi-ați spus așa ? Sînt sigur că mai e pe acolo. Spuneți-mi adevărul, spuneți-mi, e important.

— Bine, dacă insistați : mai e aici. Pentru moment umblă pe drumuri, în întuneric.
— În întuneric ? Ce face, unde umblă, ce ați spus ?
— Umblă prin oraș, pe întuneric.
„Așa, îmi zisei, continuă tu să întrebi, așa e bine." Dar nu întrebă nimic. Interveni o pauză. Apoi repetă :
— Prin întuneric. Și singură ? Ați spus : singură ?
Îmi venea să zîmbesc.
— Da, singură de tot. Firește.
— De ce firește ? întrebă el încet.
Îmi luai avînt. „Acum am să vorbesc, îmi zisei ; dacă nu vorbesc acum..."
— Da, singură cuc. Nu-i merge bine. Are o supărare mare. Dar nu scoate un cuvînt despre asta. Se silește îngrozitor să n-o arate.
Abia după o pauză urmă întrebarea :
— Are griji din pricina copiilor sau de ordin profesional ?
Nu lipsea mult să fi strigat : „Doamne, chiar habar nu ai de nimic, sau ești un actor atît de strălucit ?" Dar am spus doar atît :
— Nu, nu.
Era probabil de ajuns ca să-l facă nervos.
— E bolnavă ?
Glasul devenea tot mai nesigur, observam cu satisfacție.
— Bolnavă ? Nu e bolnavă cu adevărat, dar complet istovită.
— Are... Vreau să spun : Știți ceva, ați aflat ceva de la sora dumneavoastră ? Vreau să spun...

— Nu, replicai repede, știu doar ceea ce văd. Pleacă acum în Anglia.
— Deci pleacă într-adevăr în Anglia ? Dar cînd ?
— Mîine, răspunsei cu o hotărîre bruscă.
— Mîine ? Glasul îi trăda o consternare pe care nu încerca s-o ascundă. Mîine ? Apoi renunță deodată la orice prudență. Ascultați-mă, strigă, am să vin ! Spuneți-i... ba nu, nu-i spuneți nimic. Am să vin. Dar nu pot să sosesc chiar mîine. Iau avionul poimîine după masă și spre seară sînt la München.
Tremuram, dar spusei cu răceală :
— Va fi prea tîrziu. (N-avea decît să sufere și să se agite.)
— Bine, dar nu pot totuși...
Auzeam cît era de disperat.
— Nu pot mai curînd. Am o ședință de care depind multe. Dar ascultați-mă : rețineți-o pe Nina. Rețineți-o cu orice preț, pînă vin. Vă rog să faceți așa. Am să vin. Cînd credeam că se isprăvise convorbirea, l-am mai auzit murmurînd : Am să vin, am să vin.
Suna ca o formulă de incantație. Pe urmă a închis telefonul brusc.
Era zece și jumătate și Nina încă nu se întorsese. Ce bine că nu fusese acasă. Dar de ce nu mai venea ? Am încercat să mai citesc din jurnalul lui Stein, am renunțat însă, nu înțelegeam o vorbă. Mereu îmi răsuna în ureche vocea aceea, vocea aceea profund neliniștitoare. Cum au reușit să mă încurce în hățișurile acestei povești ! Am fost prinsă pe furiș, cu fire subțiri ca de păianjen, care s-au dovedit

rezistente la strădania de a le rupe. Doream să fiu departe, acasă, în mijlocul vieţii mele tihnite. Nu era totuşi mai bine să trăieşti într-o casă bine rînduită decît să întreprinzi asemenea excursii în peisaje grandioase, dar neumblate şi primejdioase ? Nu ştiam, nu mai ştiam. Deodată mi s-a părut că nu există o singură ordine, ci mai multe, de soiuri diferite şi toate erau bune. Sau toate erau greşite. Eram foarte nedumerită.

Am deschis fereastra. Aerul rece, tăios, de martie, mi-a făcut bine. Acum apăruseră stelele pe cer, şi aveau lumina aceea verzuie, pîlpîitoare, pe care o vădesc adesea la începutul primăverii. Asta cel puţin era ceva real, ceva pe care te puteai bizui : acoperişuri întunecate, bine conturate, sîrme de telefon lucioase, schelete de copaci desenate cu precizie, zgomotul îndepărtat care venea dinspre gară. Nu sînt făcută pentru incertitudine, nici pentru pasiune. La ce bun că-mi dădeam seama cît de măruntă e viaţa mea în comparaţie cu a Ninei ! Aşa era, şi pace.

Strada era pustie. Nu se auzea nici un pas. Am închis fereastra, noaptea era rece. Nu mi-a rămas nimic mai bun de făcut decît să mă-nvîrtesc zorită de colo pînă colo prin cameră, apoi prin camera cealaltă, şi iar înapoi. Zece minute după aceea, Nina se întorsese.

— O, Doamne, strigă trăgîndu-şi răsuflarea, ce tîrziu e ! Am mers repede şi am tot umblat, mereu înainte, pe malul rîului. Pe urmă a trebuit să mai parcurg o dată toată distanţa, la întoarcere. Ce ai făcut între timp ?

— Eu, am citit, fireşte !

— Au telefonat de la redacţie ?

— Nu, răspunsei cu conştiinţa curată, n-au telefonat de la redacţie.

N-a mai întrebat altceva. În general nu părea dispusă să vorbească, era absorbită, preocupată de sine însăşi şi voia să se culce numaidecît. Am încercat s-o conving să nu mai petreacă noaptea asta pe şezlongul incomod ci pe studio, dar n-a vrut.

— Azi am să dorm, zise cu certitudine, apoi din nou absentă, repetă : Am să dorm.

Rosti asta pe acelaşi ton pe care-l avusese el zicînd : Am să vin.

Ne urasem noapte bună şi stinsesem lampa. Dar îndată ce rămaserăm în întuneric, zise în şoaptă :

— Am impresia că-mi ascunzi ceva.

Mă prefăcui că dorm şi nu aud. Dar ea stărui :

— M-a chemat cineva la telefon, nu-i aşa ?

— Dar ţi-am mai spus, răspunsei căscînd.

Tăcea şi speram să fi adormit. Deodată însă zise :

— Nu-i nevoie să-mi spui. Acum e perfect indiferent.

Eram mai mult decît trează, dar nu m-am mişcat. Aşteptam să mai spună ceva. A tăcut iar şi curînd după aceea am auzit-o respirînd regulat şi adînc, şi după cîtva timp, cînd lumina lunii a pătruns în cameră, i-am văzut faţa : exprima o pace deplină.

În noaptea asta eu am fost cea care a stat trează. Am adormit abia spre dimineaţă. Ultima imagine pe care au înregistrat-o ochii

mei a fost lumina zorilor, cenușie ca ardezia, anunțînd o zi mohorîtă ; prima imagine pe care am văzut-o trezindu-mă a fost același clarobscur. Dar era ora opt dimineața, și afară ploua. Undeva în apropiere trebuie să fi fost un acoperiș de tablă pe care ploaia răpăia, bătînd toba monoton și îndărătnic. Încă înainte de a mă trezi complet, am avut un sentiment neplăcut, cu totul vag ; eram posomorîtă, mă apăsa ceva, și nu doream decît să adorm din nou ca să scap de acest sentiment neplăcut. Atunci privirea mi s-a oprit asupra ferestrei era deschisă, și în fața ei stătea Nina. Era în cămașă de noapte, cu părul zbîrlit și brațele atîrnînd, o imagine a abandonării. Afară cîntau mierlele, nevăzute ; cîntau foarte tare, ploaia le dădea o bună dispoziție nemaipomenită.

— Nina, strigai, Nina !

Nu se mișcă. Poate că nu mă auzise. Nu suportam s-o văd așa, pradă tristeții și atît de singură. Mă sculai și mă dusei lîngă ea, la fereastră. Se făcea că nu mă observă, sau poate că într-adevăr nu mă auzise apropiindu-mă.

— Nina, ai să răcești, zisei.

Își întoarse încet fața spre mine ; era scăldată de lacrimi.

— Plîngi ! strigai uluită.

Nu încercă deloc să-și ascundă lacrimile. Continuă să plîngă în felul ei, fără a scoate un sunet, și se uita la mine de parcă nici n-aș fi fost de față. Eram emoționată și jenată, nu știam ce să fac ; în cele din urmă mă rezemai cu coatele de pervaz și mă uitai în gol prin

ploaie ; Nina nu se sinchisea de mine. Atunci mă retrăsei, dar nu remarcă nici asta.

După cîtva timp, își șterse fața trecîndu-și mînecuța cămășii de noapte peste ea, se întoarse brusc și-mi spuse :

— Margaret, trebuie să plec azi.

O spuse fără nici o intonație, dar în așa fel încît am înțeles îndată că nu mai e nimic de făcut, e hotărîtă.

Cu toate acestea nu renunțai să încerc.

— Nina, exclamai, doar voiai să pleci abia joi !

— Da, zise, așa voiam, dar acum m-am decis altfel.

Dacă aș fi simțit o urmă de dîrzenie în glasul ei, aș fi putut spera s-o conving să mai rămînă. Dar vorbise fără expresivitate, ca și cum toate astea n-ar mai interesa-o.

— Nina, zisei copleșită de tristețe și în clipa aceea fără urmă de șiretlic, Nina, eram atît de bucuroasă că o să mai petrec cîteva zile cu tine !

— Oh, cu ce te alegi din partea mea, zise, doar vezi.

Apoi ieși repede din cameră și auzii că deschide robinetul din baie și că se bălăcește în apă.

Eram obosită moartă și aveam impresia că în capul meu se macină niște pietre, neîncetat, cu greu și printre scrîșnete. Cum era să reflectez dacă e indicat să-i vorbesc Ninei despre apelul telefonic sau ba ! Poate că de acum înainte destinul Ninei depindea într-adevăr de faptul dacă izbuteam s-o rețin sau nu. Dar într-un acces de

indolență și ușurătate îmi zisei că „acel bărbat" ar putea să dea de ea și în Anglia, dacă ține la ea chiar atît de mult; probabil că exagerez importanța acestei întrevederi, îmi mai spusei spre consolare. S-ar putea ca Nina să-i apară și mai de preț dacă se eschivează și îl privează de prezența ei.

Îndată însă îmi răsăriră în minte alte îndoieli: dar dacă el interpreta hotărîrea Ninei ca un refuz definitiv? Dacă se retrăgea, adînc decepționat și rănit?

Dar oare n-o cunoștea? Nu trebuia să știe din ce pricină fuge? (În gîndul meu nu spuneam: pleacă în călătorie, ci întotdeauna: fuge.) În cele din urmă mă gîndii că, așa cum ne arată toată experiența noastră, destinul e destin, și că lucrurile importante ale vieții se hotărăsc peste capul celor interesați. Gîndul acesta mă liniști deocamdată, dar numai pînă-n clipa în care Nina intră în cameră, proaspăt îmbăiată, fără urme de lacrimi pe obraji, și se duse la telefon. Înainte de a fi putut forma un număr îi spusei, fiind eu însămi surprinsă de ce fac:

— Nina, pune receptorul la loc.

Se întoarse spre mine, fără a fi prea mirată, și mai degrabă din politețe decît cu mare interes.

— Dar ce e? mă întrebă.

— Trebuie să mai stai pînă mîine seară, răspunsei pe cît puteam de nepăsătoare.

— De ce? întrebă ea, luînd îndată o atitudine de refuz.

— Doar știi, replicai repede.

Se uită la mine, serios și calm, în tăcere; pe fruntea ei se iviră cu încetul cute adînci și sumbre, apoi închise ochii o clipă, ca la un acces de dureri fizice. Totul se succedă rapid, veni și trecu ca umbra unui nor; apoi întrebă:

— Dar tu ce ai să faci acum?

Nu știam, nu mă gîndisem încă.

— Vezi, zise scurt și ridică din nou receptorul.

— Nu vrei să-i trimiți măcar o telegramă? strigai disperată.

Fără a mai scoate o vorbă, dădu din cap în semn că nu vrea, în timp ce se și apucase să formeze numărul. S-ar fi zis că-și spusese ultimul cuvînt în această privință. Ei bine, fie, ce mai puteam schimba? Un lucru însă mai puteam face, și trebuia să-l fac: aveam să stau aici să-l aștept pe „acel bărbat"; nu se putea să fie lăsat să întreprindă călătoria degeaba. Dar asta n-am spus-o Ninei.

O auzii vorbind cu biroul de voiaj. Mai era un loc în trenul de seară; Nina îl reținu. Așadar totul era hotărît. „Pecetluit", îmi zisei, și lăsai lucrurile în voia lor. Dar senzația infamă cu care mă trezisem se mai intensifică și mă simțeam destul de mizerabil în pielea mea.

Îmi venea la socoteală că Nina avea enorm de multe de rezolvat în ziua aceea. O însoții pretutindeni, și dacă ne-ar fi observat cineva, l-ar fi putut înșela veselia noastră provocată de fapt de nervozitate: Luarăm masa la Hum-

pelmeier, cafeaua la Hotelul Carlton, întocmai ca două femei care n-au griji și se bucură de prilejul de a ieși și ele o dată în oraș fără bărbații lor ; dar pe măsură ce trecea timpul, Nina devenea tot mai palidă și mai tăcută. După ce cumpărase niște pulovere, mănuși și ciocolată pentru copii, și expediase pachetul numaidecît la un oficiu poștal, părea epuizată și mă zori să mergem acasă. Dar cum intrarăm în casă se apucă să-și facă valizele, împachetînd febril, fără nici un plan și atît de distrată încît în cele din urmă o ajutai în pofida protestelor ei. La un moment dat isprăvirăm însă și cu treaba asta, iar alta nu mai putea fi găsită nici cu cea mai mare bunăvoință. Era ora șapte. Trenul pleca abia la nouă. Aceste ultime două ore se vădiră mai dificile decît mă așteptasem. De ce n-am spus : „Hai să mergem la cinema ?“ Mă molipsisem oare de la Nina preluîndu-i tendința de a nu se eschiva de la nici o îndatorire, de la nici o situație penibilă ? Deodată nu mai aveam ce să ne spunem. Ne cuprinsese o profundă jenă, o tristețe mută. Încercai să mă refugiez în jurnalul lui Stein. Dar Nina mi-l luă din mînă.

— Ți-l las aici, zise, poți să-l citești după ce am plecat, dacă te interesează.

Se apucă să-l răsfoiască puțin, distrată și fără interes, ca și cum ar fi fost o revistă ilustrată plictisitoare, apoi îl închise și-l dădu la o parte cum ai pune o hîrtie la dosar.

— O să-l citești ? mă întrebă, poate numai ca să spună ceva.

— Firește, răspunsei eu.

Ridică din umeri, de parcă ar fi vrut să spună : Cum poate să te intereseze așa ceva. Înțelesei că pentru ea tot ce se afla notat acolo era cu desăvîrșire trecut ; toate acestea se mutaseră pe emisfera cealaltă, acolo unde acum se așternea umbra.

— Dacă vrei să-l citești într-adevăr, zise Nina, am să-ți spun ceva în prealabil : nu știu ce scrie Stein despre încercarea mea de a mă sinucide, dar orice ar povesti — adevăratul motiv nu l-a știut. În fond, e indiferent, dar n-aș vrea să...

Se poticni.

— Ce n-ai vrea ?

— Ei bine, n-aș vrea să mă vezi într-o lumină falsă, zise precipitat și cu jenă, dar privirea piezișă pe care mi-o aruncă în treacăt era plină de afecțiune ; apoi și-o retrase numaidecît.

— E stupid să reiei asemenea povești învechite, murmură ea, dar în clipa următoare se apucă să se arunce în relatare ca într-o apă glacială, cum s-ar zice cu ochii închiși, și de-a lungul întregii povestiri am simțit ce chinuitor era pentru ea să vorbească despre aceste lucruri.

— Cînd trăiam cu Percy, vreau să spun, după ce m-am măritat cu el, în cele din urmă... Se opri din nou, scoțînd un mic strigăt indefinisabil, de supărare, înainte de a continua : A fost mai dificil decît crezusem amîndoi. Ne-am dat multă osteneală, mai ales Percy. Îi venea atît de greu, încît suporta si-

tuația numai strîngînd din dinți. După ce s-a născut copilul, nu s-a uitat la el nici măcar o dată. Cînd scîncea, pleca de acasă. Nu zicea nimic, își lua pălăria și ieșea pe ușă. Noaptea nu stătea pe acasă mai niciodată. A trebuit să așez pătuțul fetiței în bucătărie, pe după un paravan ; acolo nu intra niciodată, așa că n-o vedea. Scutecele n-aveam voie să le întind pe balcon, le duceam la uscat în grădina unor cunoscuți, departe de noi.

Nu izbutii să mă abțin de a striga :

— Și ai suportat tu asta, Nina !

— Ei, Doamne, zise, era pur și simplu un contract care trebuia respectat.

— Și de ce, am întrebat șovăind, de ce nu te-ai dus la tatăl lui Ruth ?

Ridică din umeri.

— Ți-am spus doar : era un contract, nu puteam să-l rup. Nu cu una cu două. Mai tîrziu, lucrurile s-au schimbat, cînd Percy s-a dus la Cläre... Dar atunci Alexander, așa-l chema pe tatăl lui Ruth, era însurat.

Se uita cu atenție la genunchii ei, reflectînd atît de concentrat de parcă ar fi încercat să descopere de ce rămăsese cu Percy.

— Știi, zise apoi deodată, povestea cu Alexander era dintr-acelea care nu sînt concepute să dureze. Am fost o singură noapte la el, mai mult n-ar fi fost bine. De cîte ori mă gîndesc la noaptea aceea, am impresia că am fost transformată într-o tufă de liliac. Rîzi ? Nu ? Credeam. De fapt e comic cînd devin poetică. Dar nu intenționam să fie ceva poetic, e

pur și simplu descrierea exactă a impresiei pe care am avut-o.

Dădu din umeri, convinsă că o cred nebună.

— Dar nu despre asta am vrut să vorbesc, continuă Nina, ci despre Percy. Într-o zi, Ruth să fi avut vreo șapte săptămîni, l-am văzut pe Percy stînd lîngă pătuțul ei ; era pentru prima oară și m-am gîndit : „Ia te uită, începe totuși să se intereseze de copil". Dar cînd s-a aplecat peste pătuț i-am văzut fața.

— Și ? întrebai, cînd se întrerupse. Și ?

Dar atunci îi văzui ochii plini de groază ; după atîția ani se mai oglindea în ei scena aceea. Nu știu ce o fi fost, Nina nu mi-a spus ; trebuie să fi fost ceva îngrozitor.

— Pe urmă, continuă ea repede, precipitîndu-se aproape, pe urmă s-a apropiat de mine și mi-a zis : „Acum vreau și eu să-mi faci un copil". Era la amiază, mîncarea era pe foc, dar el n-a mai stat pe gînduri. Era destul de voinic, ar fi fost și cam deplasat să mă opun, am spus numai : „E prea devreme, a trecut prea puțin timp de la nașterea lui Ruth, nu prea mă simt bine, vezi și tu" ; dar el a întrebat doar atît : „E din vina mea ?" Ce era să-i răspund, avea dreptate. Și între timp mă gîndeam mereu : „Asta-i ispășirea, trebuie să plătim pentru toate". Cînd totul s-a terminat, a zis : „Așa, sîntem chit ; acum să arăți cine ești !" Poate că n-ar fi fost nici pe departe atît de cumplită toată povestea, dacă în săptămînile care au urmat nu s-ar fi arătat atît de tandru, de

o tandrețe condescendentă. M-a făcut să simt că e învingătorul de temut, dar mărinimos ; și, într-o bună zi, am știut cum aș putea să mă răzbun ; nu voiam să aibă un copil, nu acest copil, nu de la mine, niciodată, nici un copil de la mine. Atunci m-am dus la Stein. Dar m-a refuzat. N-aveam bani ca să mă adresez altui medic, iar leacurile băbești nu avuseseră efect. Ce era să fac ? Întorcîndu-mă de la Stein, în drum spre casă, mi-am dat seama limpede — sau ceea ce credeam eu atunci că e limpede — ce trebuie să fac : întîi să scriu cîteva scrisori, apoi să curăț prin casă, apoi s-o duc pe Ruth la femeia mea de serviciu și s-o trimit la Stein cu o scrisoare — mă-nțelegi. În asemenea momente, omul e în stare să gîndească extrem de exact și să acționeze precis. Nu știu dacă ai trăit vreodată asemenea momente.

— Nu, răspunsei, eu nu, n-am fost niciodată disperată, nu în felul acesta.

— Nu ? întrebă Nina gînditoare ; ce ciudat să nu fii disperată niciodată, ce bine trebuie să fie.

— Poate, replicai. Și pe urmă, ai făcut tot ce-ți puseseși în gînd ?

— Da, tot. La urmă de tot am mai străbătut o dată toate încăperile. Mirosea a var umed, era o casă recent construită și ne mutasem prea devreme, cînd nu se zvîntase încă. Și acum încă, după atîția ani, dacă simt miros de var umed, mi se face rău. Dealtfel, după ce deschisesem robinetul de gaz, mi-am adus aminte că la intoxicația cu gaz vomiți, e urît să vomiți, nu voiam. Am închis robinetul. Tot

mi-era greață din cauza sarcinii, a fost suficient să bag doar două degete în gît. Gazul e infect, altă dată n-aș mai alege calea asta.

— Nina ! exclamai.

Se uită la mine cu mirare.

— Dealtminteri a fost frumos la început, zise. Întîi, fîsîitul gazului e ca un vînt care șuieră, și îți poți imagina că ești într-o pădure adîncă, pe urmă pare o muzică, orchestră mare. Dar apoi se schimbă lucrurile ; te apucă niște palpitații groaznice și ți se face rău, și te sufoci... Stătea cu privirea pironită în gol. Nu, adăugă ea, niciodată n-am s-o mai fac cu gaz.

— Și pe urmă ? întrebai repede. Cum a fost pe urmă ?

— Stein a venit prea curînd, spuse. Crezusem că voi fi murit pînă să-mi primească scrisoarea. Cînd m-am trezit, eram la el, în casa lui, și mă îngrijea... Asta e tot.

— O, Doamne, exclamai, și eu despre toate astea n-am știut nimic !

— Cum era să știi ? răspunse Nina sec.

— Și cum a fost, continuai să întreb, cînd ți-ai revenit și ți-ai dat seama că n-ai murit ?

— Nu prea mai conta, murmură ea și rămase pe gînduri. Deodată strigă : Probabil că Stein și-a închipuit că el m-a salvat. Dar să împiedici pe cineva să moară nu înseamnă încă nici pe departe să-l readuci la viață, nu-i așa ?

Mă surprinse din nou în ce măsură o irita să-și amintească de Stein. Trebuie să fi însemnat mai mult pentru ea decît voia să recunoască. Ea însăși era mirată de violența cu care vorbise, vedeam bine, și adăugă repede :

— A făcut mult pentru mine pe atunci, dar — aici izbucni iarăşi vechea mînie, nu putea ascunde că-i poartă sîmbetele — dar n-a făcut tocmai ceea ce trebuia. El e de vină că nu m-am despărţit atunci de Percy. El m-a împiedicat, cu frica lui blestemată de decizii. Mă rog, să-l lăsăm de o parte. Însă nu el m-a ajutat.

— Dar cine ?

— Eu singură, răspunse scurt. Într-o zi, la sanatoriu, cînd toţi credeau că n-am să mă mai refac sufleteşte; m-am hotărît să trăiesc, şi am şi început îndată.

Îmi veni să rîd, pentru că, oricum ar fi fost situaţia, formularea era cel puţin neobişnuită.

— Ba da, zise cu încăpăţînare, aşa a fost ; m-am aşezat la masă şi am început să scriu o povestire.

— Cum ? strigai, aşa pur şi simplu, din senin ?

„Din senin" nu era desigur o expresie potrivită pentru situaţia în care se aflase Nina, dar n-o luă în seamă.

— Fireşte că nu, zise cu îngăduinţă. În prima zi, foaia de hîrtie a rămas albă, a doua zi s-a aşternut pe ea o frază, a treia zi fraza a fost ştearsă, a patra zi am scris trei-patru fraze şi aşa mai departe ; în cele din urmă s-a înjghebat povestirea.

Deodată se ridică, şi se duse la fereastră murmurînd ceva.

— Ce spui ? întrebai.

— Nimic, zise ea, nimic deosebit, am spus doar că e „dezgustător".

— Ce e dezgustător ?

— Că ţi-am povestit totul. De ce am făcut asta ?

— Fiindcă te-am rugat eu, spusei buimăcită şi nu tocmai conform adevărului.

— N-ar fi trebuit să-ţi povestesc, replică ea ; acum mă simt prost.

— Vai, Nina ! exclamai speriată, dar ea îmi tăie vorba :

— E potrivnic bunului gust să povesteşti atîtea, şi încă lucruri de acest fel, mai ales fără nici o necesitate specială.

Deodată izbucni în rîs.

— Vezi, zise, iată încă o dovadă că bunul gust mă părăseşte cînd e la o adică. Bunul gust e întotdeauna legat de cumpătare, iar eu sînt probabil făcută să întrec orice măsură. Doar că nu vreau să cred că oamenii de felul acesta au nevoie de o doză de primitivism brutal spre a reduce tensiunile în care ne pune bunul gust. Oricum, nu avem niciodată curajul deplin de a ne accepta cum sîntem, nu-i aşa ?

Mă gîndeam : „Aşa e, nu-l avem, eu nu, şi nici tu nu-l ai, cine ştie, altminteri poate că n-ai pleca acum". Nina se uită la mine de parcă mi-ar fi ghicit gîndurile, apoi întrebă deodată :

— Margret, tu ce ai face în locul meu ?

— Nina, răspunsei speriată, nu mă întreba ! Păi nu e totul hotărît de mult ?

— Ba da, zise, ba da, totul e hotărît. Mai încet şi fără să mă privească adăugă : Dar e

greșit, și dacă-mi spui acum să rămîn aici, rămîn.

— O, Doamne, Nina, exclamai, nu-mi cere așa ceva!

— Bine, zise, atunci comand un taxi.

Cele cîteva clipe cîte i-au trebuit să se ducă pînă la telefon au fost dintre cele mai grele din viața mea.

Nu-mi amintesc să fi stat de vorbă în drum spre gară decît ca să ne spunem banalități ca: vremea asta ploioasă o să mai dureze. Sau: o să ai o traversare dificilă. Sau: nu uita să predai cheile portăresei, cînd pleci.

Nu știu dacă Nina presupunea că o să mai stau o zi sau mai mult, sau dacă am vorbit despre asta; probabil că am discutat totul în amănunte, dar am uitat. Memoria mea prezintă o lacună pînă la momentul în care Nina a mai coborît o dată din vagon și m-a îmbrățișat, rapid și violent, pe urmă, de pe treptele vagonului a mai spus:

— Nu-i așa că ai să faci ce te rog? Nu-i destăinui nimic cînd vine, nimic, nici măcar adresa mea.

Locomotiva a dat drumul aburilor; de sub vagoane ieșeau nori albi și umezi care țiuiau tare, dispensîndu-mă să mai răspund. Apoi s-a făcut liniște: Nina s-a aplecat spre mine și mi-a șoptit:

— Spune-i că mă mărit; așa să-i spui.

— Dar Nina, am strigat, e adevărat?

A clătinat din cap cu tristețe; atît am mai văzut. Apoi ușa a fost trîntită, trenul s-a pus în mișcare și ploaia a țesut un văl peste geamul în spatele căruia stătea Nina. Pe urmă m-am dus încet acasă, în locuința ei părăsită. Am regăsit lăzile pe care urma să le duc cu mine în Suedia, am regăsit studioul și măsuța neacoperită și scaunele vechi de grădină pe care, după plecarea mea, avea să le primească vecina; pe masă se afla lampa cu spirt, ultimele rămășițe din vesela Ninei și cîte ceva de ale mîncării. Nina îmi lăsase, fără să fi observat, o pungă cu fructe și una cu sandvișuri. Dar n-am putut mînca. Eram atît de obosită, cu membrele ca de plumb, de parcă mă păștea o boală gravă. M-am culcat îndată. Și ce aș fi putut face după o zi ca asta și într-o locuință ca asta, în care fiecare pas răsuna ca sub bolta unei pivnițe goale. Îmi părea bine că plouă. Răpăiala și ciocăniturile egale ale picăturilor de ploaie erau singurele zgomote vii pe care le puteam auzi, pînă ce am adormit, iar a doua zi dimineața tot ele m-au trezit.

Plouase peste noapte în cameră; între fereastră și masă, podeaua era întunecată de umezeală. Canaturile ferestrei se mișcau încetișor în bătaia vîntului, fără să scîrțîie.

Mi-era frică de ziua care începea astfel, și tentația de a lua primul tren era suficient de vie și de persistentă pentru ca acest gînd să mă preocupe în mod serios timp de o oră. Dar în cele din urmă mi-am zis că trebuie să dormi așa cum ți-ai așternut. Eu, numai eu îl ademenisem pe „acel bărbat“ să vină, îi datoram o explicație, eram obligată să rămîn. Dacă e să fiu sinceră de tot, trebuie să recunosc că s-a mai amestecat și curiozitatea de a-l vedea

pe bărbatul pe care îl iubea sora mea. Cred însă că ceea ce m-a reținut a fost mai ales faptul că-l vedeam în închipuire stînd cu respirația tăiată în fața ușii închise, apăsînd pe butonul soneriei iarăși și iarăși în zadar, îl vedeam stînd acolo, cu ochii tulburi de nedumerire, nervos și neînțelegînd nimic; apoi avea să sune probabil la ușa vecinei, sau o să-l întrebe pe îngrijitorul casei, și i se va răspunde: „Doamna Buschmann a plecat, da, și sora ei la fel". Ar pleca, încet de tot, neștiind ce să facă, rănit. Nu, nu puteam să-l privesc plecînd astfel.

Întîi am încercat să mai ațipesc o dată, dar mi-a fost cu neputință. Apoi am luat jurnalul lui Stein, văzînd însă că nu mi-a mai rămas mult de citit, mi-am rezervat lectura aceasta pentru după-amiază. Să ies din casă nu îndrăzneam. Dealtfel ploua prea tare. În coșul de hîrtii am găsit un roman polițist vechi, pe jumătate rupt, dar mă plictisea. În timp ce încercam să-l citesc, mi-am dat seama că nu-mi arde de distracție. Așa că tot jurnalul lui Stein era lectura potrivită pentru această zi care mă apăsa prin melancolie și mă zdrobea prin tensiune nervoasă, alternativ, după cum gîndurile îmi erau îndreptate spre Nina, sau spre „acel bărbat".

Cu oarecare osteneală, am regăsit pasajul unde rămăsesem la sfîrșitul ultimei însemnări a lui Stein citit înainte de a primi apelul telefonic și de a purta convorbirea căreia îi datoram această zi chinuitoare.

Relatarea lungă din 16 februarie era urmată de însemnarea scurtă din 3 martie din același an, unde Stein încerca să și-l închipuie pe „seducătorul" Ninei. Rîndurile următoare fuseseră notate cu șase luni mai tîrziu.

„10 octombrie 1936.

Cum am putut spera să rup lanțurile care mă leagă de Nina? Mă credeam liber și salvat atunci cînd, isprăvind seria de prelegeri pentru care fusesem invitat la Milano, m-am hotărît să fac o călătorie în Africa de Nord, trecînd prin sudul Italiei și Sicilia. Eram singur. Helene era ocupată cu vînzarea casei moștenite de la mătușa Annette. Îmi fusese lăsată mie, dar acum, cînd Nina era măritată, n-aveam nici o poftă s-o păstrez. Uneori mă supăra în treacăt gîndul că această călătorie ar fi putut să fie de o frumusețe perfectă dacă Nina ar fi fost cu mine, dar acest gînd nu mă mai tulbura și nu mai era dureros.

La Roma, mă aștepta un teanc de scrisori reexpediate, printre care un ferpar anunțîndu-mi nașterea fiicei Ninei.

Îmi amintesc că în copilărie m-am rănit rău la un picior. Priveam fără nici o emoție cum țîșnește sîngele și cum se cască rana adîncă de se vedea carnea vie! Nu simțeam nici o durere. Numai într-un tîrziu am început să țip. Cu această experiență aș putea asemui curioasa indiferență cu care am citit la început știrea și am plecat în oraș, fără a fi parcurs restul corespondenței, pentru a mă trezi în cele din

urmă, spre seară, beat, într-un *albergo*[1], pentru prima oară în viaţa mea într-adevăr beat. În dimineaţa următoare am luat trenul şi m-am întors în Germania, fără urmă de regret că mi-am întrerupt călătoria cu trei săptămîni mai devreme decît trebuia.

Acum, ce-i drept, mă-ntreb, de ce am făcut aşa şi ce anume m-a tulburat într-atît. Aş putea să spun că au fost cuvintele scrise cu creionul, pe care Nina le adăugase la ferparul tipărit: «Am scăpat teafără la limită». Dar să fi fost acesta un motiv pentru întoarcerea mea precipitată? Copilul se născuse la 1 octombrie, eu primisem vestea în 7 octombrie. Era de aşteptat să găsesc o femeie vindecată, care nici nu mai ţine minte amănuntele naşterii grele şi care desigur că n-are nevoie de mine. Oricum ar fi fost însă, bucuria de a călători îmi fusese stricată, Italia mi-a devenit deodată insuportabilă, Algeria îşi pierduse toată atracţia; nu-mi rămînea decît să mă întorc acasă.

Helene era încă plecată în voiaj; locuinţa mi s-a părut străină; am lăsat jaluzelele închise şi m-am dus în grabă la clinică. A trebuit să aştept, fiindcă, aşa mi s-a spus, bărbatul Ninei era tocmai la ea în vizită iar apoi urma să alăpteze copilul. M-am retras în nişa unei ferestre de unde vedeam uşa Ninei fără a fi văzut. După cîtva timp, bărbatul ei a ieşit din cameră, zîmbind către o îngrijitoare. La cîţiva paşi de uşă, expresia lui s-a schimbat brusc; a devenit de la o clipă la alta dură şi sumbră,

[1] Cîrciumă (it.).

îmi vine aproape să spun: schimonosită de furie. Şi-a mai întors o dată capul din mers, aruncînd în urmă o privire a cărei brutalitate nudă m-a speriat. Dar o soră tînără care trecea tocmai pe acolo a pricinuit cu uşurinţă o nouă schimbare de expresie; faţa i s-a destins şi s-a luminat ca şi cum nu s-ar fi petrecut nimic. M-am întrebat care e adevăratul lui chip, cel uşuratic şi adolescentin, sau cel brutal, şi pe care din ele obişnuia oare să i-l arate Ninei.

Îmi munceam creierii — a nu ştiu cîta oară — cu întrebarea: de ce l-o fi luat Nina şi, lucru şi mai de neînţeles, de ce se încăpăţînase să rămînă cu el. Curînd după aceea i-au dus copilul în cameră, trecîndu-l prin faţa mea, şi m-am pomenit gîndindu-mă că ar fi putut să fie al meu. O idee care persista cu îndărătnicie, aşa că în cele din urmă m-am lăsat în voia acestei închipuiri. Trebuie să fie tare frumos să aştepţi în faţa uşii după care femeia cu care eşti însurat alăptează copilul, pe care l-ai conceput cu ea. Desigur că trezeşte în tine un sentiment de nesfîrşită armonie. Ai îndeplinit o menire, conferită de viaţă, te afli în sînul unei ordini fireşti, îţi e îngăduit să priveşti în jur cu un zîmbet plin de gratitudine. Poate că asta e singura posibilitate de a învinge singurătatea îngrozitoare a omului, măcar timp de cîţiva ani, de cîteva zile. O oră măcar, aşa îmi doream, să-mi fie dat să am parte de fericirea simplă a unei vieţi împlinite şi orînduite.

Eram prea bătrîn pentru vise zadarnice, şi totuşi dorinţa şi realitatea s-au amestecat în

mintea mea : copilul acesta era al meu, oricine i-ar fi tatăl, iar Nina era femeia mea. Şi nu era ? Nu este ?

Cînd sora a trecut din nou prin faţa mea ducînd copilul, am rugat-o să mă lase să-l văd. Copilul s-a uitat la mine. Privirea asta era absolut întîmplătoare, putea fi atribuită numai şi numai excitaţiei luminoase ce venea din fereastra în faţa căreia stăteam. Şi totuşi era o privire adresată mie. Viaţa mă privea. Dar mi-a fost răpită ; au luat copilul, nu era şi nu este al meu ; n-am nimic de-a face cu el. N-am fost în stare să intru numaidecît la Nina. Am predat florile pe care le adusesem şi am ieşit, pentru a mă întoarce peste o oră.

Nu eram pregătit s-o găsesc într-o stare atît de jalnică. Era mai albă decît pernele pe care se rezema. Vizita mea îi fusese anunţată ; m-a întîmpinat cu privirea calmă şi obosită. Nu prea ştiam ce să spun, şi cum nici ea nu era prea dispusă să vorbească, mi-am luat rămas bun în curînd. Mi-a ţinut mîna cu o fermitate surprinzătoare în timp ce mi-a spus : «Îţi mulţumesc că ai venit, îţi mulţumesc mult de tot. Dar, a adăugat, nu mai veni ; n-aş vrea să te întîlneşti cu Percy.»

Se temea oare de gelozia soţului ? Îi era frică de noi complicaţii acum cînd starea ei o făcea de două ori mai sensibilă ca de obicei ? Sau, fiindu-i îndatorată pentru mărinimia lui dubioasă, voia să evite tot ce-l putea supăra ? Unde dispăruse mîndria şi independenţa ei ? Sau tocmai mîndria e ceea ce îi dictează să-şi îndeplinească noua îndatorire conştiincios şi

fără a se plînge ? Mă tem că tot n-o cunosc. Şi înainte vreme mi se păruse uneori că posedă în cel mai înalt grad însuşirea de care mă acuza pe mine : un orgoliu inuman."

Notaţia următoare fusese scrisă foarte neglijent, fie în grabă mare, fie într-un moment de emoţie intensă.

„12 ianuarie 1937.

Două zile de cumplită tulburare. Nina a încercat să se sinucidă. Era cît p-aci să izbutească, iar eu port o parte din vină. Gîndul acesta, dus pînă la capăt cu o precizie nudă, mi-ar putea lua minţile, dacă grija de vindecarea ei nu m-ar distrage. Încerc să notez cele întîmplate, poate că strădania asta mă va ajuta să-mi regăsesc puterea de a mă stăpîni.

În după-amiaza zilei de 10 ianuarie, Nina a venit la mine. Era foarte palidă şi a trecut fără înconjur la scopul vizitei ei."

Peste pagina următoare fusese lipită o foaie de hîrtie, iar continuarea relatării fusese rescrisă în 1946.

„Nina mi-a amintit de propunerea mea de întrerupere a sarcinii, şi părea să găsească firesc s-o fac. Am întrebat-o care e motivul acestei dorinţe şi am găsit că e insuficient. Mi-a spus că nu poate da naştere acestui copil, fiind al soţului ei, de la care nu vrea să aibă copii. Apoi a mai mărturisit că încercase o serie de leacuri băbeşti, în parte destul de pri-

mejdioase, care nu avuseseră efect. Încolo n-am aflat nimic de la ea, era înrăită și de o sumbră hotărîre. Era foarte dificil pentru mine să iau o decizie în acest caz. Pe de o parte înțelegeam aversiunea ei față de acest copil, pe de alta însă mi-am zis că, hotărîndu-se să rămînă cu soțul ei, luase de bunăvoie asupă-și toate obligațiile care decurg dintr-o căsnicie. La primul copil, situația fusese cu totul diferită, pe plan exterior ca și lăuntric. Pe atunci fuseseră în joc libertatea ei, posibilitățile ei de dezvoltare. De data aceasta, dezvoltarea ei includea tăria de a face față acestei noi încercări, ba avea chiar nevoie de această încercare. Afară de asta, trebuie s-o mărturisesc, mă speria gîndul că dorința ei coincidea într-atît cu propriile mele porniri : aș fi înlăturat acest copil cu o plăcere cruntă, de parcă ar fi fost Percy Hall însuși. Puterea mea de judecată era deci tulburată, nu îndrăzneam să-i fac pe plac Ninei, de teamă că în felul acesta cedam doar propriei mele dorințe. Așadar am spus nu."

Pe pagina următoare se afla continuarea însemnării din 1937 :

„După plecarea Ninei, am simțit întîi o mare ușurare. Rezistasem tentației. Dar în curînd am fost cuprins de îndoieli. De unde și pînă unde, așa mă întrebam, îmi arog dreptul de a juca rolul de judecător ? De unde mi-a venit curajul să decid ce era necesar și ce nu ? Și de unde — această chestiune mă preocupa îndeosebi — de unde mi-a venit puterea de a refuza să-i împlinesc o rugăminte atît de insistentă ? Poate că, dacă ar mai fi stăruit — poate că aș fi cedat. Dar păruse de acord cu decizia mea. Fusesem orb cînd am lăsat-o să plece ? Disperarea ei trebuie să se fi trădat printr-o vorbă, printr-un gest. Iar eu, eu n-am remarcat nimic, n-am simțit nimic, eu care pretind că o iubesc. Singura mea scuză — de care mă agăț — este frica mea de a săvîrși o faptă care era conformă propriei mele dorințe intense și care, privită cu strictețe, ar fi fost echivalentă cu un omor premeditat. Oricum ar fi : am alergat pe stradă ca s-o ajung din urmă. Încă nu putea fi departe, totuși dispăruse. Nu-i știam noua adresă, și chiar dacă aș fi știut-o, nu m-aș fi dus în locuința soțului ei. Întorcîndu-mă acasă cu cîteva ore mai tîrziu, am găsit o scrisoare de la Nina.
(Scrisoarea era atașată la această pagină, dar am citit-o mai tîrziu.)

Helene mi-a spus că venise o femeie cu un copil în brațe și adusese scrisoarea. Am rupt plicul, bănuind ce conținea. Cum am scos mașina din garaj, ce i-am spus Helenei, la ce m-am gîndit în drum — nu-mi mai amintesc. Apartamentul era greu de găsit (adresa fusese indicată în scrisoare), se afla într-un cartier nou, și nimeni nu știa să-mi dea informații precise. În cele din urmă l-am găsit. Ușa era încuiată. Am sunat, am încercat să sparg ușa, în zadar. Au fost clipele cele mai grele din viața mea. În sfîrșit mi-a dat în gînd să-l caut pe portarul casei, probabil că avea o cheie. Era inevitabil să-l pun în temă. I-am dat bani, tot ce aveam asupra mea, ca să păstreze secretul. Dar

i-a refuzat cu indignare. Tremura ca și mine, s-a dovedit însă de mare ajutor practic.

Era așa cum mă așteptasem. Nina părea moartă. Memoria mea refuză cu îndărătnicie să reproducă tabloul care mi s-a înfățișat.

Am acționat mecanic și fără speranțe. Intoxicația era într-un stadiu înaintat. Portarul m-a ajutat în tăcere și din răsputeri, pînă ce s-a restabilit respirația normală. Apoi am dus-o la mașină, în timp ce portarul a făcut ordine în apartament ca să-i redea aspectul obișnuit. Cînd să pornesc mașina, a venit în fugă să-mi aducă o scrisoare pe care o găsise în casă. Mi-a promis că va avea grijă de fetița Ninei pînă la întoarcerea domnului Hall din călătorie. Pe urmă a apărut o pisică, mieunînd jalnic, și cum n-am reușit s-o alung, am luat-o cu mine.

Aveam de gînd s-o duc pe Nina în clinica lui W., dar mi-era teamă că se va răspîndi vestea, așa că am transportat-o la mine acasă. Căzuse din nou în inconștiență și astfel a fost cruțată de scena care mă aștepta. Mi-a deschis Helene. Am lămurit-o pe scurt, după care mi-a întors spatele fără o vorbă. De atunci n-a pus piciorul în camera Ninei. Aduce lapte și tot ce-mi trebuie, dar le pune pe o măsuță în hol. Mi-e teamă că încăpățînarea ei o să aducă prejudicii serioase și durabile relațiilor dintre noi. Dar acuma n-am timp să mă gîndesc de ce își alege tocmai acest moment pentru asemenea demonstrații.

Pînă astăzi la prînz, Nina a zăcut, în parte inconștientă, în parte pe jumătate conștientă,

într-o apatie totală. Deodată și-a revenit complet. S-a uitat la mine și a spus mirată : «Trăiesc !» Apoi a repetat în șoaptă, cu amară decepție : «Tot mai trăiesc».

Pe urmă s-a întors cu fața la perete și n-a mai vorbit. Am impresia că mă ura cînd a înțeles ce se întîmplase. După cîtva timp a adormit, mai doarme și acum, de cinci ore.

Seara : Cînd s-a trezit, părea să-și fi redobîndit cumpătul. S-a ridicat de pe pernă și a întrebat : «Unde e Ruth ?» Răspunsul meu a liniștit-o, apoi a spus : «Percy să nu afle nimic, dar nu mai vreau să mă întorc acolo».

«Nu, nu, am zis, ești la mine, ai să rămîi aici, o aducem pe Ruth, sau, și mai bine, ai să stai într-un sanatoriu.»

M-a ascultat distrată, deodată a spus : «N-am poftă să trăiesc. De ce nu m-ai lăsat să mor ?»

Am încercat să nu-i dau un răspuns consolator. Trebuie să găsească singură calea de întoarcere la viață. Și o s-o găsească, sînt sigur, deși am impresia că asta va necesita un timp mai îndelungat. E într-o stare jalnică și, cu totul neașteptat, are puțină temperatură. Deodată a spus un lucru care m-a cutremurat : «Niciodată, niciodată n-am simțit viața cu atîta violență dementă, atît de condensată în urîciunea și minunăția ei, ca atunci cînd am lunecat în leșin».

Pe urmă și-a chemat pisica, care ședea pe pervazul ferestrei, adaptată noului mediu, și cînd animalul a venit la ea, l-a luat în brațe și a început să plîngă. Am lăsat-o în

pace. A plîns îndelung, aproape fără zgomot; era ca șiroirea unei ploi de primăvară. N-a văzut și nu știe că, stînd la fereastră, am plîns și eu, dar cred că lacrimile mele erau mai amare decît ale ei. Mi le smulgea și mînia, nu numai durerea. Urăsc viața asta, deși șansele de a o cîștiga pe Nina n-au fost niciodată atît de favorabile ca în acest moment.

Doarme din nou. Din plîns a lunecat cu încetul în somn. Ca și noaptea trecută, am să stau la noapte aici, pe sofa, am să-i ascult răsuflarea, am să-i dau lapte de cîte ori se trezește, și am să încerc să limpezesc lucrurile cu ea. A «limpezi», ce expresie splendidă. Nu — niciodată lucrurile nu vor mai fi limpezi între noi. Dar tu, Nina, tu o să te limpezești, tu, da. Tu crezi în viață, chiar dacă nu-ți dai seama, chiar dacă nu vrei s-o recunoști. Pentru tine încercarea asta de a-ți lua viața face parte chiar din viață. E o nuanță nouă, o surpriză, o trăire adîncă și interesantă, o experiență pe care spiritul tău și vitalitatea ta ți-au permis-o."

„13 ianuarie 1937.

O noapte liniștită. Puțină temperatură. O dimineață însorită de iarnă. Nina m-a surprins susținînd că mă văzuse plîngînd, dar nu mai știa dacă asta se întîmplase noaptea sau seara, și admitea că poate visase. «Știu, a zis, de ce ai plîns, fie că a fost în vis sau în starea de trezie: îți pare rău că m-ai salvat, în loc să mori odată cu mine». Cînd am încercat s-o contrazic, absolut uluit, a zis: «Știi la fel de bine ca și mine că nu merită să trăiești: am căutat sensul vieții; dar asta nu e permis. Dacă-i cauți sensul, nu-l vei afla niciodată. Îl știe numai cine nu se întreabă niciodată.» A rostit acestea simplu și cu tristețe. Dar această frază scurtă m-a readus la viață. Nu pot să explic cum s-a întîmplat: deodată m-am simțit întărit în mod miraculos, „limpezit". Ce putere zace în această ființă, dacă pînă și în starea aceasta, vlăguită și fără speranță, izbutește să îmbărbăteze pe alții.

O să am nevoie de această putere, căci astăzi se întoarce bărbatul Ninei din călătorie; o să-l aștept la gară și o să-i dau o explicație plauzibilă. Ce bine că portarul a găsit scrisoarea care-i era adresată și mi-a înmînat-o mie. O anexez, nedeschisă, acestor pagini. Nina nu m-a întrebat de ea, după cum nu a pus nici o întrebare în legătură cu soțul ei. Pare determinată să-l uite. Cînd i-am expus în ce fel aveam de gînd să-l informez, a spus fără interes: «Bine, dar să nu vină să mă vadă».

Mi-e extrem de neplăcut să-l întîlnesc."

„14 ianuarie 1937.

M-am dus să aștept trenul de după-amiază, dar Hall n-a venit. Cînd m-am întors la Nina, avea febră. Văzîndu-mă, a strigat îndată: «I-ai spus că nu mă mai întorc niciodată la el?»

Dînd să-i răspund: «Nu, nici n-a venit», ea n-a auzit decît primul cuvînt și m-a întrerupt cu un gest de mînie, ca și cum ar fi vrut să-mi arunce ceva în cap.

«Ar trebui totuşi să-i spui, ştii bine, tu nu faci niciodată ce trebuie.»

«Dar Nina, am zis, ascultă-mă, nici n-a venit.»

«A, aşa! a făcut ea, cu nimic mai calmă, adăugînd : Să-i spui cînd vine.»

Iată o întorsătură nouă care m-a pus într-o situaţie mult mai dificilă încă. Nu eram deloc lămurit cu privire la ce trebuia să-i spun şi ce să-i ascund, iar cînd a intrat trenul în gară, eram şi mai puţin lămurit ca înainte, şi n-am nici un talent să improvizez. Aşadar eram într-o stare de iritare care a mai crescut cînd l-am zărit pe Hall însoţit de o fată tînără, pesemne o cunoştinţă din călătorie. Amîndoi erau foarte bine dispuşi, şi mi-a făcut o oarecare plăcere plină de înverşunare să-i deranjez. Le-am ieşit în cale şi am spus : «Domnule Hall, aş vrea să stăm de vorbă». M-a recunoscut îndată ; va să zică nu-mi uitase figura, după cum nici eu n-am s-o uit pe a lui niciodată. I-a fost cît se poate de neplăcut să dea de mine, dar părea să simtă că e vorba de ceva important. După o clipă de ezitare, şi-a luat deci rămas bun de la fata aceea, care s-a uitat la el zăpăcită şi decepţionată, apoi, jignită, a plecat cu paşi repezi.

Toată convorbirea a avut loc în gara cu înfăţişarea ei nocturnă, în mijlocul trecătorilor, al zgomotului şi al fumului de locomotivă, şi n-a durat mai mult de cinci minute.

«În timp ce aţi fost plecat, am început eu, soţia dumneavoastră a avut un mic accident, a căzut, şi o comoţie în timpul sarcinii rareori rămîne fără urmări.»

S-a uitat în ochii mei, intens şi tăcut. Ştiam ce gîndeşte şi mă încînta să-l neliniştesc.

«Dacă vrem să păstrăm copilul, am continuat, trebuie să fim extrem de prudenţi.»

Faţa i s-a destins, fără să-şi piardă expresia bănuitoare. N-a spus nici acum nimic.

«Soţia dumneavoastră se află în prezent în casa mea, a căutat ajutor la mine şi am considerat necesar s-o reţin acolo numaidecît. Presupun că am acţionat în sensul vederilor dumneavoastră. Peste cîteva săptămîni va fi recomandabil să fie trimisă într-un sanatoriu, altfel nu va suporta această sarcină.»

Îl observam atent în timp ce-i aduceam la cunoştinţă acest fapt. S-a făcut palid, pe cît am putut vedea în lumina difuză a gării, şi a bolborosit cîteva propoziţii pe care le-am înţeles numai cînd le-a repetat : «Vreau să mă duc la ea, să vină acasă, am s-o îngrijesc».

«Nu, am zis, subestimaţi primejdia în care se află soţia dumneavoastră. Dacă vreţi să nască un copil sănătos şi să rămînă în viaţă, trebuie să acceptaţi aceste prescripţii. Afară de asta, fetiţa se află la portar.»

N-a răspuns ; cu privirea pironită în pămînt, părea să reflecteze, sau să încerce să-şi recîştige cumpătul. În cele din urmă a zis : «Bine, vă cred».

Era evident că nu mă credea, şi acum era momentul potrivit pentru a duce la îndeplinire misiunea pe care mi-o încredinţase Nina. Dar n-am făcut-o. În schimb am zis : «Îndată ce

va fi nevoie, vă dau de veste. Dealtfel iată numărul meu de telefon.»

Voia parcă să mai spună ceva, dar a renunțat, dînd din umeri. Un șir de vagonete cu bagaje a trecut printre noi despărțindu-ne și scutindu-ne de un rămas bun formal.

Pînă acum n-a telefonat încă. Nu știu ce să cred.

Ieri, întorcîndu-mă acasă, am găsit-o pe Nina dormind. Mi-am dat seama că luase un somnifer. Îi era interzis și nu știam cum reușise să-l găsească. Azi mi-a mărturisit că i-l dăduse Helene. Eram foarte mirat. «Va să zică Helene a venit să te vadă?» — «Da, mi-a răspuns, mi-a adus fructe» — «Și ce ați vorbit?» am întrebat. — «Ei, nimic deosebit», mi-a spus. E evident că Nina îmi ascunde ceva. N-o înțeleg pe Helene, dar nu vreau s-o descos.

Astăzi Nina nu l-a pomenit încă deloc pe soțul ei. Zace apatică și doarme sau vegetează într-o stare de somnolență.

Noaptea.

Un apel telefonic de la bărbatul Ninei. O întrebare scurtă, un răspuns informativ scurt, o convorbire de un minut.

I-am spus-o Ninei. N-a arătat pic de interes. Acum e noapte. Doarme adînc. În somn, drăgălășenia ei înnăscută, peste care împrejurările potrivnice au așternut straturi ce o ascund, iese la iveală într-un chip emoționant. Nu mă satur privind-o. În timp ce o contemplu, simt cum mi se topește duritatea, conștiința vinovăției, prudența, și pentru scurtă vreme îmi este dat să cred într-o altă posibilitate, mai fericită, de a-mi organiza existența. Abia îndrăznesc să mă gîndesc la ce s-ar putea întîmpla dacă într-adevăr nu se mai întoarce la bărbatul ei, dar în clipa în care nu mă controlez, mă pomenesc închipuindu-mi cu mare precizie cum se va juca aici cu copiii, cum va trece prin aceste încăperi, cum mă va însoți la drum cu mașina sau în călătorii. Mă duc acum să mă întind în pat, am să stau treaz ceas după ceas, am s-o aud pe Nina respirînd și o să am parte de o fericire nespus de subtilă."

„15 ianuarie.

N-am avut deloc parte de o fericire subtilă în noaptea trecută. Cum am putut presupune că am să stau mereu în apropierea Ninei, fără să cad pradă celei mai intense tentații? Nina e obosită, istovită și gravidă, și totuși în stare să te zăpăcească. Credeam că am ajuns «la limpezire» în dragoste. Se vede că nutresc idealuri de băiețandru. Oare Nina mi-a vorbit odată despre «patosul castității»? Incapabil de dragoste ieftină, m-am dedicat cu hotărîre castității. Am izbutit să mă depărtez la distanțe uriașe de dorința banală. Îndrăgesc sentimentul matinal, clar și concentrat al independenței de asemenea necesități. Dar am subestimat primejdia apropierii fizice. A trebuit să părăsesc încăperea. Am petrecut restul nopții stînd pe un scaun în camera de alături, și începînd de azi o să rămîn noaptea din nou în camera mea. Îmi vine foarte greu să mă mai arăt nestînjenit. Sper ca Nina

să poată porni la drum în curînd. Am vorbit la telefon cu Bohle, îl cunosc bine, e un medic excelent, și sanatoriul lui de lîngă Oberstdorf e foarte bun.

Astăzi nici un telefon de la soțul Ninei. Temperatura ei a crescut. Presupun că e o pleurezie incipientă. Mîine am să-l chem în consult pe Meid.“

„16 ianuarie.

Grijă inutilă. Febra a scăzut brusc. Azi am vorbit cu Nina despre plecarea ei la sanatoriu. N-a arătat nici un interes. Deodată însă a spus : «N-avem bani».

Am mințit-o : «Soțul tău a brevetat o invenție, adineauri mi-a comunicat la telefon. Banii există deci, nu-ți face griji».

Nu m-a mai contrazis. Seara a cerut să i se aducă pisica ; atunci a ieșit la iveală că jivina dispăruse de peste douăzeci și patru de ore. Nina a adormit din nou, iar eu am început să caut pisica. Am întrebat-o pe Helene, care a dat din umeri, spunînd : «Las' că se întoarce ea dacă n-a mîncat otravă !»

Răspunsul acesta m-a surprins. «De ce să fi mîncat otravă ?»

Helene mi-a răspuns sec și tăios : «N-am zis că a mîncat, am zis că se întoarce acasă dacă n-a mîncat.»

Tensiunea dintre Helene și mine crește în măsura în care tînjesc mai mult după Nina. Cred că în cîteva zile va fi în stare să plece la drum.

„22 ianuarie, noaptea, spre zori.

Nina a plecat. Am condus-o la gară pe ea și pe fetiță. A insistat să călătorească fără mine. La Oberstdorf a venit s-o ia o mașină sanitară. Adineauri i-am telefonat lui Bohle. A sosit acolo într-o stare relativ bună, dar doctorul prevede o criză profundă și de durată. El știe ce s-a întîmplat, am găsit necesar să-l informez.

În timp ce eram la gară, Helene s-a apucat să curețe odaia părăsită, fără să aștepte venirea femeii de serviciu. Întorcîndu-mă, am găsit camera întoarsă pe dos, cu ferestrele larg deschise în pofida frigului, ningea înăuntru, pernele și plapuma, pe care le desfățase, erau întinse la aerisit, covorul pe care altă dată, cum pretindea, nu-l putea ridica singură, atîrna pe balcon, perdelele erau scoase. Îmbrăcată demonstrativ în ținută de menajeră, Helene tocmai freca podeaua.

N-am zis nimic : dar am plecat de acasă și am petrecut restul zilei la cafenea. Acolo l-am întîlnit pe Meid, slavă Domnului fără nevastă. A găsit că sînt zăpăcit și distrat, și a atribuit asta surmenajului și istovirii. Are dreptate, eram într-adevăr atît de istovit încît mi-am pierdut controlul și am început să-i fac confidențe. Bineînțeles, am evitat orice aluzie la Nina, limitîndu-mă la generalități. Dar în cele din urmă m-a întrebat fără înconjur, ce mă împiedică în fond să mă căsătoresc cu această femeie. N-am știut să răspund decît : «N-are să vrea, nu mă iubește».

Meid s-a uitat la mine oarecum amuzat, ceea ce n-avea însă nimic jignitor. «Băiete, a zis (este cu zece ani mai mare ca mine), băiete, tu reflectezi prea mult şi acţionezi prea puţin».

Era o constatare trivială care mă putea ajuta, dar ea cuprinde totuşi miezul nimicniciei mele.

În cele din urmă Meid m-a întrebat dacă cred cu toată seriozitatea că sînt făcut pentru căsnicie şi, mai important, cum spunea, dacă cred oare că starea maritală e demnă de dorit şi plină de rost ca un ajutor în viaţă.

Printre toţi cunoscuţii mei, căsnicia lui Meid trece drept una dintre puţinele căsnicii exemplare, de aceea întrebarea lui m-a uluit.

«Stai, să vezi, a spus el, cînd m-am însurat, aveam treizeci de ani, iar nevastă-mea şaptesprezece. Îmi plăcea, era vioaie şi, prin tinereţea şi inteligenţa ei, părea aptă să primească o educaţie. M-am oferit deci s-o formez şi în primii ani am fost de-a dreptul ameţit de dezvoltarea ei rapidă. Ei, şi-apoi s-a terminat! Dezvoltasem în ea ce fusese de dezvoltat, limita a fost curînd atinsă. De atunci încolo a făcut ce a vrut. A rămas pe treapta pe care o atinsese şi s-a instalat acolo. A opus rezistenţă încercărilor mele de a o duce mai sus şi în cele din urmă am devenit ridicol în ochii ei. Am lăsat-o în sfîrşit unde era, e mulţumită aşa, s-a aranjat în lumea pe care şi-a dorit-o, tot restul îi e indiferent. E convinsă că are cea mai perfectă căsnicie din lume, fiindcă o las în voia ei. Nici nu bănuieşte măcar că eu am trecut mai departe, singur, şi că mi-a devenit indiferentă. Femeile, dragul meu, femeile ne decepţionează întotdeauna. Dar, a adăugat împăciuitor şi înţelept — cel puţin aşa mi se pare — şi noi decepţionăm femeile. Nu există o adevărată căsnicie, există doar resemnare.»

N-am zis nimic: încercam să mi-o evoc pe soţia lui Meid. Era drăguţă, de o inteligenţă medie, vioaie, sigură de sine, şi se pricepea să gospodărească o casă. O comparam cu Nina, ajungînd la concluzia că n-au nimic comun. «Ba, nu, i-am spus în cele din urmă, ba, n-ai dreptate, există femei care pot ţine pasul cu noi, şi chiar ne depăşesc.»

Meid mi-a aruncat o privire melancolică. «Da? a întrebat cu un aer jalnic, crezi întradevăr? Şi asemenea femei nu sînt insuportabile?»

Am izbucnit amîndoi într-un rîs puţin forţat, după care Meid a declarat că vrea neapărat s-o cunoască pe femeia pe care o iubesc (aşa pretindea), iar cînd i-am explicat că e cu neputinţă, mi-a propus să mă duc cu el la bordel. Din cînd în cînd avea nevoie de asta, aşa mi-a mărturisit deschis. L-am dus cu maşina pînă acolo, şi deodată am simţit o intensă dorinţă de a mă destinde.

A fost decepţionant, deşi nu e o experienţă lipsită de anumite atracţii. Am resimţit mai degrabă plictis decît tulburare sau scîrbă. N-am s-o mai fac niciodată."

Ataşată de această filă am găsit o scrisoare a Ninei către Stein, scrisă cu trăsături subţiri, dar surprinzător de ordonate.

10 *ianuarie 1937.*
Dragă prietene, nu înțeleg pe de-a-ntregul de ce n-ai vrut să mă ajuți de data asta, tocmai de data asta, cînd aveam într-adevăr nevoie de tine. Poate te-ai gîndit : e destul de tare ca să reziste. Sau te-ai gîndit : asta e ispășirea pentru toate greșelile pe care le-a făcut în ultimii ani. Dar poate te-ai gîndit : ce mă privește pe mine, n-are decît să meargă înainte pe drumul pe care singură și l-a ales. Nu știu. Știu însă un singur lucru : nu simt nevoia de ispășire și penitență. Am greșit în multe privințe, dar cum să trăiești fără să greșești ? Nu regret absolut nimic. Dar nu mai vreau să trăiesc. Nu pot trăi fără libertate. Mi-am pierdut-o. Acuma nu-mi rămîne decît o singură cale ca să mi-o recîștig. Probabil e foarte bine că mă lași să mor. Să nu crezi că ești vinovat. Să nu te zbuciumi pentru asta nici măcar o clipă. Nu-mi vine deloc greu să mor. Îți mulțumesc pentru tot ce ai făcut vreodată pentru mine. Să mai faci un lucru : ocupă-te, te rog, de fetița mea. Percy să întreprindă demersurile necesare pentru ca tatăl ei s-o ia la dînsul. Percy îi știe numele, nu-i va fi greu să-i găsească adresa. Pînă se întoarce el din voiaj, micuța poate să stea la portar. Pun niște bani în plic. E tot ce am.
Și acum nu mai vreau să mă gîndesc la ce a fost, ci la ce va urma, la ce va fi.

A ta N.

P.S. Am s-o fac cam pe la trei, peste vreo zece minute. Sînt atît de ostenită, de parcă treaba ar fi pe jumătate făcută.“

La pagina următoare era atașată o scrisoare cu plicul închis, adresată lui Percy cu scrisul Ninei. Am ezitat, dar am deschis-o.

„9 ianuarie 1937.
Dragă Percy, nu-ți mai pot suporta mărinimia, nici tu n-o mai suporți. Nu poți să suferi copilul meu, iar eu n-am să-l pot iubi pe al tău niciodată. Cu asta sîntem chit. Ai refuzat să accepți divorțul. Sînt prea obosită ca să mai lupt. Așa că nu-mi rămîne alta de făcut decît să plec. Te rog să dai scrisoarea anexată tatălui lui Ruth. Nu-i știu adresa. Cred că e la Zürich. Ai să afli desigur într-o zi unde este. Nu-i nevoie să te mîhnești din cauza mea, n-ai să rămîi mîhnit multă vreme. Asta nu e un reproș ; așa e firea ta, și e diametral opusă firii mele. De ce m-am măritat cu tine ? De ce ai insistat să te însori cu mine ? O eroare nefericită din partea amîndurora. Îți cunosc calitățile, dar detest felul tău de a nu te preocupa de nimic, după cum tu detești ceea ce numești felul meu de a fi complicat. Acum am obosit. Copilul acesta conceput atît de puțin timp după primul și împotriva voinței mele, îmi depășește puterile.“

Iată scrisoarea anexată :

„9 ianuarie 1937.
Dragă Alexander, e ciudat gîndul că ai să primești scrisoarea asta mult după moartea mea. Poate că nu-ți mai amintești cu precizie de mine, și n-ar fi din vina ta. În ultima vreme,

s-au întîmplat unele lucruri care mă determină să mor mai bine decît să trăiesc înainte în asemenea împrejurări. Te rog, ia-o pe Ruth la tine. Sper că a moştenit ceva din talentul tău şi din fiinţa ta. Ruth să trăiască, fiindcă e copilul tău. Dacă ar fi să întrebe cîndva, mai tîrziu, de mine, poţi să-i spui liniştit că mi-am curmat viaţa pentru că n-am suportat să trăiesc fără libertate şi înjosită. Mi-e un dor nespus de libertate perfectă. Tu ai să mă înţelegi. Rămîi cu bine.

N. B.“

Scrisoarea către Stein era din 10 ianuarie, celelalte două fuseseră scrise cu o zi înainte. Pierduse deci orice speranţă încă înainte de a se duce la Stein. Nereuşita ei de a-l convinge nu mai fusese deci decît o confirmare a ceea ce ştia dinainte. Mă miram că un om disperat mai poate scrie, cu puţin înainte de a muri, scrisori atît de calme şi de clare. De fapt eram uluită, aproape îngrozită. Aş fi preferat, şi ar fi fost mai firesc, să fi scris încîlcit şi plîngîndu-se. Avea îngrozitor de multă stăpînire de sine, şi am înţeles acum la ce se gîndise cu o zi înainte, cînd îmi spusese: „E primejdios să ai multă putere“. Deodată am simţit o uşurare în legătură cu faptul că cel puţin acum era disperată şi că o şi arătase. Dovedeşte poate mai multă grandoare să-ţi ascunzi toate suferinţele şi să-ţi păstrezi ţinuta cu orice preţ. Dar e mai omenesc să fii şi slab uneori, şi am sentimentul net că obţii prea puţin prin prea multă strădanie. Poate

că nu este totuşi cu desăvârşire greşit, mi-am zis, să trăieşti ca mine puţin neglijent şi fără gînduri, de acord cu tine însuţi şi fără vreo pasiune deosebită.

Foile următoare conţineau urmarea relatării lui Stein despre convalescenţa Ninei.

„28 martie 1937.

În cursul celor două luni care au trecut, i-am telefonat aproape zilnic lui Bohle. Pînă acum două-trei săptămîni, găsea că starea Ninei e îngrijorătoare. Apoi, într-o bună zi, a constatat o întorsătură spre vindecare, a cărei apariţie subită era o enigmă pentru el. În sfîrşit mi-a permis să vin în vizită la Nina şi am profitat de prima zi de vacanţă semestrială ca să fac acest drum.

Înainte de a o vedea pe Nina, am vorbit cu Bohle. Se interesează îndeaproape de acest caz şi pare să aibă o predilecţie deosebită, ba chiar intensă pentru Nina. După părerea lui, Nina a depăşit o criză vitală gravă, dar nu e nicidecum în afara oricărui pericol, şi e de aşteptat să facă mereu recidive, dacă îşi continuă existenţa în împrejurări neschimbate. Nu era nevoie să-l întreb ce înţelege prin asta, căci a adăugat explicaţia numaidecît. Mi-a spus că l-a cunoscut pe soţul Ninei şi e de părere că legătura cu el constituie o piedică în calea dezvoltării ei. Constatarea nu reprezintă o judecată de valoare despre acest om, a adăugat în grabă (prea în grabă), vrea să spună numai că Nina îşi consideră căsnicia ca o datorie, şi că-şi va irosi puterile pe de-a-ntregul şi desigur

zadarnic ca să facă faţă acestei îndatoriri. Încă de pe acum, Nina se străduieşte să-şi adune din nou voinţa sfărîmată în vederea acelei lupte infructuoase. «Faceţi totul, mi-a spus, tot ce puteţi, ca s-o despărţiţi de soţul ei.»

Mă surprinde foarte tare această cerinţă insolită, căci de cînd îl cunosc pe Bohle, îl ştiu conservator, duşman al divorţului. El, care trăieşte într-o căsnicie lipsită prin firea ei de armonie, a susţinut pînă acum că poţi duce orice fel de căsnice, dacă-ţi dai osteneala şi dacă pretinzi mai mult de la tine decît de la partener — o părere care, emisă de un psihiatru (căci asta e Bohle în fond), mi s-a părut întotdeauna destul de îndoielnică şi potrivnică vieţii. O clipă m-a străfulgerat bănuiala că Bohle nu e obiectiv în cazul Ninei, că participarea lui la acest caz întrece cu mult măsura obişnuită. Dar mă pot înşela. Gelozia, prea lesne aţîţată, îmi dă adesea o imagine deformată a lucrurilor. În orice caz, Bohle îmi supraevaluează influenţa asupra Ninei. Nici nu bănuieşte că prin simpla mea existenţă o incit la contradicţie şi împotrivire.

Am încercat să-l trag de limbă, opunîndu-i propriile sale păreri de altădată ; dar şi-a apărat cu pasiune noua teorie, că e o nelegiuire de natură biologică şi spirituală să înlănţui un om, care tinde cu toată fiinţa sa spre orizonturi mai largi, legîndu-l de un partener care-i opreşte desfăşurarea. Mă rog, de fapt sînt de acord cu el, fără să ştiu însă dacă Nina n-a luat de mult decizia irevocabilă de a-şi continua viaţa cu Hall. Cum o cunosc, n-o să se

dezică uşor de obligaţiile odată asumate. Acum, a doua zi după această convorbire, îmi vine să cred că Bohle a tatonat terenul ca să afle dacă interesul meu pentru Nina e de alt soi decît pur amical. S-a lămurit la fel de puţin cu privire la mine pe cît m-am dumirit eu în ceea ce-l priveşte, şi felul nostru precaut de a ne sonda reciproc nu mi se pare acum lipsit de comicărie. Ce uşor devii ridicol crezînd că-ţi poţi ascunde dragostea ! E de un comic dublu cînd doi bărbaţi procedează la fel şi cînd, în plus, amîndoi (cum cred că e cazul) aruncă zarurile pentru a cîştiga un lucru de neatins.

Nina însăşi trăieşte încă în afara acestui domeniu. S-a schimbat mult. E tăcută, sfioasă şi interiorizată, arătînd o latură a fiinţei ei care pînă acum era ascunsă ; e blîndă, sensibilă, aş zice că e ca o plantă. A vorbit puţin, zîmbind adesea cu plăcere, prietenoasă, dar absentă. Pe masa ei se aflau foi de hîrtie cu scrisul ei, şi mi-a spus în treacăt că e o povestire pe care o scrisese în ultimele săptămîni.

Înainte de a-mi lua rămas bun, am încercat să aflu ceva despre planurile ei pentru viitorul imediat, însă a ridicat doar din umeri într-un fel neobişnuit şi emoţionant de şovăitor. Nu ştiu cum a ajuns Bohle la concluzia că s-a hotărît să rămînă şi mai departe cu Hall. Cred mai degrabă că pentru ea tot ce ţine de viaţa exterioară e încă învăluit în penumbră, foarte îndepărtat, fără cerinţe şi fără obligaţii.

Se prea poate ca această boală, această criză vitală să fie o mare binefacere pentru ea : a

trezit la viață un strat sufletesc din cele mai adînci. Dar nu se poate prevedea ce se va petrece cînd va fi vindecată.

În ce mă privește sînt ușurat și totodată neliniștit. Nina e în stare să desfășoare o energie la fel de mare spre bine ca și spre rău ; trăiește în mijlocul tensiunii și al primejdiei."

„25 iunie 1937.

În seara asta am văzut-o pe Nina ; sînt sigur că era ea, deși se făcuse întuneric. Eram cu mașina, oprit la o intersecție. Pietonii treceau în fața mea ca niște umbre ; nu le acordam atenție ; dar deodată am remarcat o femeie care umbla ca o somnambulă ; ochii ei păreau pironiți asupra unui lucru care se afla sau se mișca în fața ei, la oarecare distanță. Umbla de parcă ar fi fost trasă cu o funie ; nu observa că se ciocnea de oameni, care-și întorceau mirați capul în urma ei. Silueta ei suplă era de pe acum puțin deformată de sarcină. Cînd s-a dat semnalul de liberă trecere, am luat-o în direcția în care plecase, dar n-am mai văzut-o.

Această întîlnire, împreună cu faptul că de opt săptămîni nu mai am nici o veste de la Nina (nu pot să-i fac vizite, și nici să-i scriu), mă îngrijorează. Dar de cînd a cerut ca nimeni să nu se mai amestece în căsnicia ei, după ce, ieșind din sanatoriu, se întorsese la Hall, evit cu strictețe cea mai vagă umbră de apropiere. Simt că va veni o nouă catastrofă și mă încearcă ispita să-i telefonez lui Bohle ca să mi-l fac aliat. Dar mă abțin."

„29 iulie 1937.

Un apel telefonic al sorei șefe care, de la clinică mă anunță că Nina a născut ieri un băiat ; un prematur. Nina îmi transmite salutări.

Asta înseamnă : îți comunic faptul, dar nu mă vizita. Nu îndrăznesc nici măcar să-i trimit flori. Ar putea să-i displacă și să-l supere pe soțul ei.

În felul acesta, soarta Ninei pare pecetluită. Va rămîne acasă, își va crește copiii, se va resemna și-și va uita visele. Păcat. Reprezenta o eboșă de femeie atît de promițătoare, atît de deosebită.

Voi părăsi orașul și-mi voi petrece vacanța în Italia ; de data asta Nina nu mă va putea rechema, orice s-ar întîmpla. Helene mă va însoți."

„28 octombrie 1937.

La întoarcere mă aștepta o scrisoare de la Nina. O anexez aici."

„24 octombrie 1937.

Dragă prietene, în timp ce erai în Italia și în Algeria (cum vezi, sînt bine informată), s-au întîmplat destule. M-am despărțit în sfîrșit de Percy Hall, am găsit o locuință mică în Leopoldstrasse, precum și o fată de nădejde care îmi vede de copii, sînt ocupată toată ziua în vechea mea librărie și am perspectiva de a obține un post de lector într-o editură. Decizia mea e irevocabilă. Mi-a venit brusc, de la o zi la alta. cînd s-a umplut paharul.

Despre asta mai tîrziu, dacă va mai fi cazul vreodată. În curînd va deveni neimportant pentru mine. Deocamdată mai am de înfruntat divorțul. Mi-e respirația tăiată, sînt amețită de această hotărîre și schimbare, și nu-mi vine încă să cred că am ajuns la liman. Mă simt ca după o boală grea. Trebuie să reînvăț întîi să umblu și să respir în atmosfera ușoară. Dar fii sigur : o să știu cît de curînd. Vrei să vii pe la mine ? Dacă mai faci cumpărături la vechea noastră librărie, ai să mă găsești acolo la orice oră din zi, afară de miercuri.

N."

„Această scrisoare mi-a dat o stare de agitație. Din călătoria mea lungă și foate reușită m-am întors mai echilibrat decît fusesem vreodată. Izbutisem s-o uit pe Nina într-o oarecare măsură, sau cel puțin să mă silesc să cred că am uitat-o. Dacă aș fi izbutit cu adevărat, atunci scrisoarea aceasta nu m-ar fi tulburat într-atît. N-am uitat-o, n-am s-o uit niciodată. Ce să fac ? Mă cheamă. De ce ? Pentru că se simte singură și pentru că mă consideră *«le rocher de bronze»* [1] al vieții ei, de vreme ce-i convine. S-a gîndit oare vreodată la ce chinuri mă supune de ani de zile ? Mă cheamă cînd vrea, mă alungă cînd vrea, și știe că fac ce vrea. Probabil că mă disprețuiește din pricina asta. Probabil că i-aș impune de o mie de ori

[1] Stînca de neclintit (fr.).

mai mult dacă aș fi știut să spun uneori nu la ce-mi pretindea. Am încercat s-o privesc ca pe o ființă omenească. Am uitat că e femeie, și că nu poți conta pe femei. Nu știu cum trebuie să tratezi femeile. Am crezut în rațiunea ei, în inteligența ei elevată. Dar ce înseamnă pentru o femeie asemenea înzestrări ? E gata să le arunce peste bord mai curînd sau mai tîrziu, în favoarea a ceea ce numește «viață». N-am să mă duc s-o văd. Acuma n-are nevoie nici de ajutorul meu, nici de apropierea mea. Ce rost are invitația asta ?

„29 octombrie 1937.

Scrisoarea Ninei mi-a răpit somnul azi-noapte. Recitesc ce am notat ieri, și mă mir de izbucnirea mea. Ce m-a determinat s-o ponegresc așa ? Nu cumva, în taină, îi iau în nume de rău că și-a desfăcut căsnicia ? M-a decepționat că ea, Nina, a procedat în cele din urmă totuși cum ar fi procedat orice femeie în locul ei ? M-am așteptat deci de la Nina la ceva ieșit din comun, iar ea a procedat în felul comun. Acesta să fie motivul înverșunării mele ? Nu-mi vine să cred !"

În acest loc se afla un bilețel care, spre deosebire de scrisorile celelalte doar intercalate între file, fusese fixat cu clame și pe deasupra și cu benzi de lipit, de parcă ar fi fost vorba de un document de importanță deosebită care nu trebuie să se piardă cu nici un preț. Pe bilet scria :

„*5 mai 1947.*
Azi, după zece ani, cunosc adevăratul motiv, sau, mai degrabă, mi-l mărturisesc. E ridicol de ruşinos şi de adînc : cînd Nina era pe cale să-şi redobîndească libertatea, deodată s-a ivit din nou în faţa ochilor mei posibilitatea de a o cîştiga pe Nina. O posibilitate pe cît de tentantă pe atît de înfricoşătoare. Îmi cerea o decizie definitivă şi clară. Iar eu nu eram capabil de o asemenea decizie, la fel cum nu fusesem mai demult şi cum n-am fost nici pe urmă. Spre scuza mea aş putea invoca faptul că un simţ sigur mă avertiza că nu trebuie să încătuşez această fiinţă dornică de libertate. Dar asta ar fi o evadare în semiadevăr. Eu însumi eram cel care se temea de angajament. Ani de zile dorinţa şi teama din mine erau într-un conflict violent. A fost nevoie să mă îmbolnăvesc grav şi incurabil, a fost nevoie de conştiinţa morţii apropiate care să mă mîntuie de acest conflict ruşinos de chinuitor. Dat fiind că acum zece ani nu mă cunoşteam aşa cum mă cunosc acum, nu mi-am putut da seama, fireşte, că izbucnirea mea violentă nu o viza pe Nina ci pe mine însumi, şi că lupta mea pentru Nina nu era în fond o luptă dusă pentru această femeie în speţă, ci lupta pentru cunoaşterea şi dezvoltarea fiinţei mele într-o anumită direcţie, după cum în genere alegerea unei femei sau a alteia nu vizează numai această femeie sau alta, ci o posibilitate sau alta a propriei noastre fiinţe. Şi nu era oare Nina întruchiparea acelei părţi sau acelei posibilităţi a fiinţei mele pe care

încercam s-o reneg faţă de mine însumi ? Îl compătimesc pe cel ce am fost acum zece ani pentru orbirea sa. Astăzi, chiar dacă nu mă bucură, cel puţin îmi aduce o uşurare extraordinară să mă văd, în sfîrşit, aşa cum sînt.“

Biletul fusese fixat în aşa fel încît, dacă-l îndoiai în sus, puteai citi ce scria pe pagina de sub el. Era continuarea relatării din

„*29 octombrie 1937.*
În nici un caz n-am să-i fac o vizită. Ce sînt eu, un cîine care vine cînd îl fluieri ?“

„*30 octombrie 1937.*
O reflecţie care nu poate fi înlăturată : nu e oare un drept al Ninei să se bizuie pe prietenia mea nestrămutată ? Ea nu e conştientă de faptul că dispune de mine cu o suveranitate brutală. Procedează aşa cum i se pare firesc. Şi nu e firesc să creadă în prietenia mea, gata oricînd să-i stea la dispoziţie, de vreme ce i-am oferit-o timp de atîţia ani ? Poate că în plus — speranţă vagă — sînt pentru ea într-adevăr omul (dacă nu şi bărbatul) cel mai apropiat. Poate că — umbra unei umbre — după experinţele de pînă acum, va... Nu. Fără noi iluzii. Dacă mă duc acum la ea, o fac din prietenie lipsită de intenţii.“

„*12 noiembrie 1937.*
Ieri am fost, în sfîrşit, la Nina. De nu m-aş fi dus ! E tot vechea mea Nina, îmbogăţită cu cîteva trăsături noi. Înfăţişarea ei şi gesturile

cam nervoase mai trădează încă suferinţele prin care a trecut, dar de pe acum vădeşte urme de zburdălnicie şi îndrăzneală, amestecate în chip fermecător cu melancolia ei, lucru care mă încîntă în aceeaşi măsură în care îmi trezeşte bănuielile. Mă tem că se va apuca să recupereze ceea ce şi-a rămas datoare. A avut momente în care fremăta de viaţă şi de aşteptări. A scris două povestiri noi, de curînd a început un roman şi pare să se afle acum în elementul ei : într-o libertate neîngrădită. Despre căsnicia ei n-a spus o vorbă. Ştie să uite. Pe mine mă consideră, fără umbra unor îndoieli sau scrupule, «vechiul ei prieten». Joc, aşadar, rolul care mi se atribuie, neştiind cît voi rezista.

De ce mă cheamă, cînd are certitudinea că o iubesc şi că apropierea de ea mă chinuieşte ? Sînt sigur că nu mă va iubi niciodată, de vreme ce nu m-a iubit nici acum şapte ani, şi totuşi nu-mi redă libertatea. Nu ştie cu cîtă cruzime procedează. Cu toată deşteptăciunea ei : nu e mai bună decît alte femei. Iar eu ? Oare eu sînt mai înţelept decît alţi bărbaţi ? E un joc ridicol şi groaznic, şi cu toate acestea nu mă îndoiesc că am să mă duc iarăşi şi iarăşi la ea. Ce demenţă, ce nerozie ! Dar ce ar fi viaţa mea fără ea ?“

„1 martie 1938.

Aseară cu N. la restaurantul «Regina». Era în toane bune, chiar de o zvăpăială care ba mi se transmitea şi mie, ba mă respingea, ambele fără voie. Am băut şampanie, şi a insistat să dansez cu ea, deşi nu-i e necunoscut că nu

ştiu să dansez şi nici nu-mi place. I-am făcut pe voie. În cele din urmă mi-a mărturisit motivul bunei sale dispoziţii : ieri s-a pronunţat divorţul, «nu din vina ei, fireşte», cum mi-a spus radioasă. Pe mine mă neliniştea exuberanţa aceasta, şi am încercat să dibui ce vrea să ascundă sub ea. Dar nu ascundea absolut nimic. Dansa călcînd în picioare lanţurile de care scăpase, cum spunea. Nu-mi place aşa cum e acum, deşi niciodată n-am găsit-o mai irezistibil seducătoare ca ieri. Aproape că-mi vine să cred că ar fi acceptat să meargă cu mine la un hotel oarecare, sau acasă, şi să petreacă noaptea în braţele mele. Dar nu mi-e felul să profit de asemenea prilejuri ieftine.“

Alăturat se afla o scrisoare scrisă la maşină şi fără iscălitură. O scrisoare anonimă.

„18 martie 1938.

Multstimate domnule profesor Stein !

Ce ne determină să vă adresăm această scrisoare e faptul că ne pare rău de dumneavoastră. Sînteţi un prost cunoscător de oameni şi vă lăsaţi exploatat de o persoană pe care o credeţi grozavă. În realitate, nu merită să vă sinchisiţi atît de ea. A fost observată, şi s-a constatat că în răstimp de două săptămîni a fost cu patru bărbaţi diferiţi ca să — înţelegeţi ce vrem să spunem. A fost văzută şi în localuri publice, şi cum s-a purtat nu se cheamă o purtare. Nişte cunoscuţi binevoitori vă sfătuiesc să vă lăsaţi de persoana asta, mai

ales că nici politicește nu e fără pată, și s-ar putea să n-o mai ducă așa înainte mult, pentru că frecventează evrei și alte persoane, ceea ce nu ne place din anumite motive. Și dumneavoastră ați fost pus sub observație, dar s-a ajuns la convingerea că nu mai e nevoie să fiți bănuit.

Dacă nu ne credeți, n-aveți decît să vă duceți seara la barul «Cele patru anotimpuri» sau la «Moulin Rouge», atunci o să vedeți cu ochii care e adevărul."

„20 martie 1938.

Scrisorile anonime sînt dezgustătoare. Primul meu impuls a fost s-o rup încă înainte de a o fi citit pînă la capăt. Dar amenințarea politică m-a speriat, așa încît am citit-o toată. Trebuie s-o previn pe Nina. Însă vreau să mă conving întîi dacă acuzațiile acelea nu sînt pure invenții. Nu e o surpriză pentru mine că Nina își face de cap. De mult mă aștept la această întorsătură. Mă sperie mult mai tare că se expune politic. Împotriva bunului meu gust, împotriva obiceiurilor mele, împotriva rezistenței mele interioare, am să mă duc într-unul din localurile amintite ca să văd în ce societate se află.

Am mai recitit scrisoarea adineauri. Nu oferă nici un reper ca să-l depistez pe autor. Stilul pare neîndemînatic, sînt însă sigur că omul și-a dat osteneală, și chiar i-a făcut plăcere, să se camufleze prin întorsături greoaie. Așa cum se întîmplă în asemenea cazuri, i-a scăpat o mică greșeală: aici, la noi, nici un

om într-adevăr nepriceput în folosirea limbajului n-ar scrie: «s-a ajuns la convingerea». E o formulare corectă, din punct de vedere gramatical, dar aici, la noi, nu e folosită, nici măcar în așa-zisele cercuri mai selecte.[1] Faptul că autorul scrisorii n-a făcut greșeli de ortografie, lucru care l-ar fi putut tenta, vorbește în favoarea inteligenței sale, căci ținea să fie luat în serios, ceea ce nu s-ar fi întîmplat, cum și-a dat seama, dacă s-ar fi dovedit cu totul «incult».

Cine poate fi autorul? Cine are vreun interes să mă apere de o neplăcere, în schimb s-o bage la apă pe Nina, și în plus, să mă despartă de ea?

Trebuie să mărturisesc că o clipă, dar desigur numai o clipă, m-am gîndit la Helene. De cînd cu dispariția pisicii Ninei și în pofida frumosului nostru voiaj în comun în Africa, nu s-au restabilit relațiile prietenești de odinioară dintre noi. Dar deși o cred pe Helene în stare să nu se dea în lături de la nici un mijloc pentru a mă ocroti, n-o cred capabilă să recurgă la asemenea tertipuri ordinare. Zic: n-o cred capabilă, dar nu sînt absolut sigur. Dragostea ei față de mine ia forme din ce în ce mai misterioase. De pildă, în ultima vreme organizează mereu noi sindrofii la care vin și fete drăguțe, deosebit de drăguțe, și insistă să fac act de prezență de fiecare dată cel puțin o oră.

[1] E vorba de coloratura dialectală pe care o are și limbajul cult în Bavaria.

Dar mă-ntorc la scrisoare. M-am gîndit și la Hall care, avînd păreri politice comune cu Nina, ar putea să-i strecoare pe această cale un avertisment serios, pe cînd dacă i-ar parveni direct și fățiș de la el, Nina l-ar nesocoti, furioasă. Se prea poate însă ca scrisoarea să provină de la oameni cu totul străini, care se interesează de activitatea politică a Ninei și vor să joace cu ea un joc primejdios de-a șoarecele și pisica.

Oricum ar fi, sînt din ce în ce mai neliniștit și am să consacru una din serile astea ca s-o observ pe Nina și, la nevoie, s-o previn."

„1 aprilie 1938.

E dezgustător ce am făcut, dar mi s-a părut necesar și cu toate acestea s-a dovedit inutil, ba chiar fatal pentru prietenia încă existentă între Nina și mine. Îmi repugnă să scriu cum am procedat, dar de dragul exactității acestor însemnări, am s-o fac, chiar dacă pe scurt; mi-o pot permite, de vreme ce nimeni afară de Nina însăși nu va citi aceste file.

La 24 martie, după ce am dat o raită prin mai multe localuri, am zărit-o la «Regina-Bar», șezînd rezemată într-un fel care nu permitea nici un echivoc de vechiul meu coleg Meid, care-și petrecuse brațul pe după umerii ei. Amîndoi păreau să se distreze de minune. M-am retras înainte de a fi fost văzut de ei.

În 26 martie am întîlnit-o la «Moulin Rouge», în societatea mai multor tineri. Nu erau nici beți, nici nu se comportau într-un mod bătător la ochi sau șocant. Discutau cu aprindere, dar nu se auzea despre ce vorbeau. Nina era singura femeie din grup, iar ceilalți i se adresau mereu, așa că părea să joace un rol conducător. Relațiile dintre ea și acești tineri, printre care am zărit dealtfel pe unul dintre cei mai înzestrați studenți ai mei, sînt vizibil lipsite de erotism, și privirile încîntate cu care o ascultau vorbind nu se adresau persoanei ei, ci evident unei cauze susținute în comun. Nina mi-a plăcut în acest rol, nu vreau să neg, deși m-a speriat fanatismul tenace care se oglindea pe fața ei. Ceea ce am observat în seara aceea mă preocupă mult mai mult decît ce constatasem cu două seri înainte. În schimb, mi-a displăcut violent ce am văzut în 28 martie. Am întîlnit-o pe Nina spre miezul nopții în barul «Cele patru anotimpuri». Era însoțită de doi bărbați, unul dintre ei fiind Helmbach, avocatul meu. Bărbații erau cherchelițí și nu se putea distinge pe care dintre ei îl preferă Nina. Helmbach e un om foarte serios, de vîrsta mea, și, cu toate că nu sînt firește atît de naiv încît să nu-i admit dreptul la niște escapade, am găsit totuși de prost gust felul în care își renega în acest joc de o frivolitate forțată, și vîrsta și o anumită demnitate virilă ce-l caracterizează îndeobște. Nina își știrbea mai puțin demnitatea; părea înveselită de năzdrăvăniile celor doi bărbați și-i incita la prostii și mai mari, arătîndu-se superioară și neangajată lăuntric, ceea ce poate că, de fapt, chiar era.

N-am așteptat sfîrșitul acestei uverturi. Observațiile făcute îmi ajungeau, și am luat hotărîrea să stau de vorbă cu Nina despre aceste lucruri. Așa am procedat aseară, și nu-mi rămîne decît să recunosc că am dat greș. M-am speriat de ridicol.

M-am dus în vizită la Nina, cum mai fusesem de cîteva ori.

Nu pot nega că și ieri, ca întotdeauna, prezența ei mi-a fost foarte plăcută. Mi-a venit greu să nu pierd din vedere scopul vizitei, și eram pe cale de a amîna tema, cînd m-a privit deodată cu atenție și a întrebat : «Ce ai ? Pari nervos.»

Am încercat să tăgăduiesc, dar a insistat să-i dau o explicație, căci mă cunoaște prea bine ca să nu priceapă că mă eschivez. Așa că am început convorbirea aceea nefericită, care o să mă coste prietenia Ninei.

«Nina, am zis, cred că pretinzi prea mult de la forțele tale. »

A ridicat din sprîncene mirată și așteptînd urmarea.

«Iar te-ai apucat de activitate politică», am zis.

În loc să răspundă, a sărit de pe scaun, mi-a pus mîna pe gură și a acoperit telefonul cu o învelitoare groasă de ceainic. La întrebarea mea mirată, a spus : «În ultimul timp se poate asculta».

Cînd telefonul a fost bine învelit, s-a așezat la loc pe canapea și a spus : «Așa, acum poți să vorbești».

Era atîta ironie în glasul ei încît mi-a trecut pofta să continui.

«Ei, a zis spre încurajare, prin urmare ai venit ca să mă avertizezi ? Drăguț din partea ta, și explicabil. Cred însă că în privința acestui punct ne-am înțeles întotdeauna foarte bine.»

«Da, am replicat, desigur. Numai că — ei, bine, hai să ți-o spun, altfel ai să mă crezi idiot și laș. Am primit o scrisoare anonimă în care mi se aduce la cunoștință că ești observată, poate chiar urmărită.»

«Ei și ?» mi-a răspuns cu un calm perfect.

«Ei și ! am strigat, mai enervat decît aș fi vrut. Ești în primejdie !»

«Da, a zis ea, de șase ani, o știi bine.»

«Dar acum ai copii, am obiectat, și ești conștientă că astăzi e de două ori mai primejdios să lucrezi împotriva regimului.»

S-a ridicat în picioare. Orice urmă de amabilitate dispăruse.

«Așa, a spus ea cu duritate, așa va să zică : ești împotriva regimului, dar nu ești dispus să întreprinzi ceva pentru a-l răsturna.»

«Bine dar astăzi nu mai are nici un rost să întreprinzi ceva ca să-l răstorni, am încercat să explic ; e prea ferm instalat la putere.»

Mi-a aruncat o privire disprețuitoare.

«Nina, am zis, ești tînără și crezi în forțele voastre. Dar roata care se învîrtește nu mai poate fi oprită, nu prin rezistența voastră, prin nici un artificiu, prin nici un eroism. Într-o zi se va opri de la sine, cînd va fi ajuns la capăt. Iar voi vă veți fi jertfit în zadar.»

«Posibil», a răspuns scurt și neprietenos.

M-am apucat să vorbesc din nou, căci nu expusesem decît prima jumătate, mai mică, din cele ce aveam de spus. «Trăiești periculos !» am strigat, dar m-a întrerupt cu răceală : «Asta mi-ai mai spus-o».

Răzvrătirea ei oarbă m-a dus la disperare, și am îndrăznit să mă exprim mai limpede. «Cred că mă înțelegi prea bine», am zis.

«Ah, va să zică ai fost informat și despre viața pe care o duc în genere !»

Văzînd că tac, a izbucnit în rîs.

«Îți mulțumesc, a adăugat, că ai venit ca să-mi mîntui sufletul. Bine-ți stă să faci pe predicatorul.»

«Știu că n-am nici un drept să mă amestec în vața ta, Nina, dar te cunosc mai bine decît alții, și îmi e clar că nu ești imunizată față de orice primejdie.»

M-a privit cu calm. «Vrei să-mi explici, în sfîrșit, ce găsești atît de primejdios : că ies uneori seara, că mă îndrăgostesc, că fac ce face orice femeie normală, sau la ce te gîndești ?»

«Ai multă putere, am zis, dar orice femeie pierde dacă are prea multe aventuri.»

«Va să zică să nu trăiesc ? a strigat întunecîndu-se la față. Am trăit oare pînă acum ? Vreau să trăiesc, iubesc tot ce e viață. Dar tu nu poți să înțelegi asta. Tu n-ai trăit niciodată, ai ocolit viața, n-ai riscat niciodată nimic, de aceea nici n-ai cîștigat nimic, ci doar ai pierdut mereu. Era în culmea enervării. Și ești fericit ? Nu ești, nici măcar nu știi ce-i

aia ! Eu sînt, în schimb, și nu admit să faci din viața mea ceva aidoma cu a ta : o temă școlară, seacă și dificilă, care-ți strică duminica liberă. Oh, n-ai decît să mă consideri superficială. Poate că frica ta de viață e mai superficială decît felul meu de a iubi viața.»

Atunci m-am supărat și eu.

«Oh, viața, viața, am strigat, ce înseamnă asta ? Nu orice viață e o viață de om. Tu o admiri fără a alege, vrăjită, numai pentru că e viață. Consideri viață să te strîngă în brațe cînd unul cînd altul ?»

După asta am tăcut amîndoi, istoviți și uluiți de violența acestei certe. Nina a schimbat tonul îmbunată. A zîmbit ușor și a spus : «Vezi ce pătesc cei care fac pe judecătorii în materie de moravuri !»

«Doamne, am răspuns disperat, știi bine că nu asta mi-a fost intenția. Nu-ți vin cu predici moralizatoare. De ce nu vrei să pricepi că țin să-ți spun doar atît : nu-ți irosi forțele. Adevărata înzestrare necesită reculegere.»

«Da, a spus ea serioasă, dar ai putea să știi că omul trebuie să cunoască și latura asta a vieții. Lasă-mă să mă cufund, lasă-mă să echilibrez marile tensiuni. Doar n-o fac de plăcere. O fac pentru că... oh, dacă spun, pentru că sînt nevoită, n-ai să mă înțelegi. Tu, nu.»

Deodată s-a înfuriat din nou. «Ți-e ușor să vorbești, a strigat, tu ai viața ta bine orînduită, ești cu douăzeci de ani mai în vîrstă decît mine, tu nici nu știi ce viață duc eu ! Mă scol dimineața la șase, indiferent de ora la care m-am culcat, și mă apuc de cititul ma-

nuscriselor ; doar știi că am să obțin un post de lector și mi se dă de lucru de pe acum, pînă se eliberează postul. De la nouă dimineața pînă la cinci după-amiaza, stau la librărie. Pe urmă îmi rămîne o oră pentru copii, apoi mă duc la cinema, pentru că fac cronici la ziarul de seară, ca să cîștig bani. Sau sînt ocupată cu activitatea politică. Și asta zi de zi, săptămînă de săptămînă, și între timp îmi scriu povestirile, iar acum am început să scriu un roman. Tu crezi oare că asta, numai asta se cheamă viață ?»

Umblînd cu pași repezi de colo pînă colo prin cameră, mi-a spus de la obraz ce părere are despre mine. «Iar tu, cum trăiești ? Patru prelegeri pe zi, cel mult, încolo poți să faci ce-ți place. Ai bani destui, n-ai griji, n-ai copiii, viața ta se scurge tihnit, îți ai situația, destul de sigură, îți vine ușor să fii nobil și rezervat și să te simți superior în comparație cu ființe dintr-astea neastîmpărate și dubioase ca mine. Oh, lasă-mă-n pace !»

Deodată a izbucnit în rîs. «Sufletul meu n-are nevoie să fie mîntuit. Vezi bine că nici nu mai poate fi mîntuit, căci așa vorbește fiecare păcătos pierdut, și cînd vorbește așa, se află de pe acum în starea de înrăire în care nu-ți mai rămîne decît să-l lași pe seama milei lui Dumnezeu. Dealtfel, a adăugat destul de tăios, dealtfel te înșeli dacă crezi că sînt o jucărie în mîna întîmplării. Nu mă las în voia vieții ; trăiesc eu însămi, dacă pricepi ce vreau să spun. Și n-ar strica deloc să renunți

și tu o dată la nobila ta reținere ca să trăiești.»

Acum era rîndul meu să zîmbesc.

«Nici eu n-am nevoie de mîntuire, am zis, așa că hai să ne îndreptăm fiecare în felul lui spre pierzanie.»

«Nu, mi-a răspuns Nina cu o certitudine înverșunată, eu nu merg spre pierzanie.»

Apoi ne-am uitat unul la altul, și un observator atent ar fi zărit probabil în ochii noștri expresia unei melancolice indulgențe, pe lîngă o aprigă autoafirmare. Dar cînd mi-am luat rămas bun, Nina a fost mai orgolioasă și mai rece ca oricînd, și mi se pare că am citit pe fața ei ironie și sentimentul superiorității.

Nu mă îndoiesc că e furioasă pe mine, și pe bună dreptate. Reproșurile ei, provocate de mine, sînt juste. Îi sînt recunoscător că a evitat să-mi reproșeze pura gelozie. S-ar putea ca gelozia să fie resortul adevărat al intervenției mele ridicole și inoperante. Cu această convorbire stupidă am distrus afecțiunea Ninei față de mine și cu asta ultima șansă de a-i cîștiga dragostea prin răbdare. Tot ce am spus a fost superficial, stupid și se preta la răstălmăcire. Acuma știu ce ar fi trebuit să spun — ba nu, am știut-o chiar în noaptea de după această convorbire. Acum nu mai știu. Ce îngrozitoare sînt neînțelegerile de felul acesta — ele nu sălășluiesc în cuvinte și păreri, ci în ființe, și nu pot fi aplanate. Înstrăinare adîncă, adîncă, peste care nu se mai poate dura o punte.

N-am să mă mai duc niciodată la Nina."

După această relatare, urma cea din 9 noiembrie 1938, pe care o citisem cînd am răsfoit prima dată jurnalul. Apoi urma o însemnare din

„20 februarie 1939.

Nu intenţionam să relatez în acest jurnal altceva decît ceea ce are legătură nemijlocită cu Nina. Dacă mă abat de la planul pe care mi l-am fixat, asta se întîmplă doar în aparenţă. Îi datorez Ninei o explicaţie şi i-o dau aici. Într-o zi, aceste file vor ajunge în mîinile ei. Poate că va înţelege şi va scuza ce am făcut, poate că nu. Iată faptele :"

Dar pagina pe care urma să relateze faptele lipsea. Se vedea că fusese smulsă în grabă. În schimb fuseseră prinse cu o clamă mai multe foi volante.

„21 iulie 1946.

În 1942, cînd aveam motive să mă tem de o percheziţie, am fost nevoit să distrug pagina care lipseşte în acest loc. Regret că tocmai această pagină e pierdută, căci orice explicaţie a actului pe care l-am întreprins pe atunci, în 1939, poartă astăzi pecetea scuzelor laşe. Dacă Nina, neînduplecata, va citi cîndva aceste rînduri, să ţină seamă că nu m-am justificat în faţa nici unei alte instanţe, deşi aş fi putut, deşi am fost îndemnat cu insistenţă s-o fac. Ea, vechea mea prietenă, să mă judece drept, la asta ţin mult mai mult decît la reabilitarea mea publică.

Încerc să repet ceea ce scrisesem atunci, fără să înfrumuseţez nimic şi fără să adaug ceva.

Mi se dăduse să înţeleg în repetate rînduri că ar trebui să mă înscriu la naţional-socialişti ; de fiecare dată m-am eschivat cu dibăcie. La începutul lui ianuarie 1939, însă, mi s-a comunicat o nouă şi ultimă invitaţie în acest sens. Era un ultimatum : ori aderare la partidul nazist, ori destituirea. Ei bine, dacă aş fi fost omul acela liber, lipsit de îndatoriri, cum mă considera Nina, nu mi-ar fi venit greu să mă decid. (Oricum, mai fusesem demis o dată, apoi reintegrat cu multă greutate şi neîncredere.) Luasem însă asupra mea să-l întreţin pe Meid, care-şi pierduse postul din cauza soţiei sale, pe jumătate evreică ; apoi mai fusese concediată asistenta mea de pînă atunci, doamna Bill, sub motiv că „politiceşte, nu e de încredere", şi trăia exclusiv din ajutoarele pe care i le dădeam eu. Afară de asta mai aveam în seama mea cîţiva studenţi. La asta s-a adăugat reflecţia că Nina va întîmpina mai curînd sau mai tîrziu, în mod inevitabil, dificultăţi politice şi că nu va avea pe nimeni care să-i poarte de grijă.

Aceste obligaţii şi înainte de toate aspectul privitor la Nina al chestiunii mi-au determinat destinul ulterior. În 20 februarie 1939 am intrat în partidul nazist, perfect conştient de faptul că mă pun într-o situaţie fatală, nu lipsită de tragism : pentru a salva cîţiva oameni, intram în rîndurile celor care îi ameninţau pe aceştia şi mii de alţi oameni. Dacă procedam conform cu convingerile mele politice, ce s-ar

fi întîmplat ? Nu numai că i-aş fi lăsat pradă sorţii pe aceşti cîţiva oameni (valoroşi şi încredinţaţi mie), dar nici n-aş fi împiedicat distrugerea generală. Ei bine, i-am menţinut pe toţi pietenii mei pe linia de plutire pînă la sfîrşitul războiului, cu toate că în 1942 s-ar fi zis că eu însumi eram destul de primejduit pentru a avea nevoie de ajutorul altora. (Prietenia mea cu Meid şi cu doamna Bill fusese depistată.) Pericolul a trecut, şi protejaţii mei au rămas neatinşi. Astăzi ocupă posturi de conducere şi-şi dau toată osteneala ca să mă reabiliteze. În curînd voi fi ceea ce autorităţile numesc «scos de sub învinuire», mi se va reda catedra, mi se va achita integral suma restantă reprezentînd salariile neprimite în această perioadă, întreaga poveste va fi devenit insignifiantă pentru toată lumea şi va fi dată uitării.

Nu însă şi pentru mine. N-am mişcat un deget şi n-am spus o vorbă în favoarea mea. Nici n-am s-o fac vreodată. N-am să-mi accept reabilitarea şi n-am să revăd universitatea. Deşi nu sînt încă atît de grav bolnav încît să nu mai pot supravieţui încă un an. Dar boala mea va fi recunoscută ca un motiv al refuzului, şi voi fi lăsat în pace.

Am sentimentul intens al vinovăţiei mele, constituită doar în mică parte de intrarea mea în partidul nazist. Destinele unei ere noi nu trebuie încredinţate unor oameni ca mine. Fac parte din marea mulţime a celor care, deşi au vederi pătrunzătoare şi clare, n-au puterea să le urmeze necondiţionat. Viitorul aparţine (dacă

în genere aparţine cuiva) Ninei şi celor care, la fel ca ea, sînt mai puternici, cu toate că uneori capabili de decizii dure şi unilaterale. Eu şi cei de o seamă cu mine sîntem de prisos.

Notaţia următoare era scrisă din nou pe hîrtia din 1942, puţin gălbejită acum:

„14 noiembrie 1942.

O mare lacună în jurnalul meu. M-a amuţit războiul cu toate consecinţele lui. Tot ce e personal mi se părea neimportant în comparaţie cu distrugerea generală. În anii din urmă am revăzut-o pe Nina de mai multe ori, şi prietenia noastră a intrat într-o fază aş zice de constanţă lucidă, oarecum sticloasă ; a devenit mai impersonală, după cum noi înşine am pierdut ceva din tonalitatea noastră proprie în vacarmul acestor vremi.

Între timp, Nina a scris două cărţi. Prima a fost un succes, a doua a fost interzisă. În vara anului trecut, şi-a pierdut postul de la editură, dar a fost reprimită în vechea ei librărie, unde lumea i-a rămas fidelă. A suportat ambele lovituri fără multe cuvinte şi fără a se plînge. Se aşteptase la aşa ceva. Copiii ei sînt foarte reuşiţi, în măsura în care sînt apt să judec asemenea lucruri, îndeosebi Ruth, a cărei asemănare cu Alexander e frapantă (Nina nu ştie că sînt de ani de zile în cunoştinţă de cauză). Nina e o mamă excelentă, iar micuţii nu se resimt deloc de grijile şi greutăţile ei. Am văzut-o de mai multe ori, după-amiaza, cînd venea istovită de muncă şi de ener-

vări, jucîndu-se nebunește cu copii, de-ai fi putut crede că e fericită. Uneori am întîlnit la ea cîțiva studenți, din cînd în cînd și pe bătrînul care m-a asistat cu credință după încercarea ei de sinucidere; și el pare să facă parte din grupa ei politică. În prezența mea, nu se rostește nici un cuvînt despre acestea, după cum în genere Nina nu mai vorbește niciodată cu mine despre asemenea lucruri. Sînt convins că a fost informată de pasul meu. Dar se face că-l ignoră. Oare de ce ? Ar fi mult mai conform cu firea ei să-mi reproșeze aprig, în felul ei deschis și violent. Vrea să mă menajeze ? Îmi cunoaște mobilele ? Respectă motivele de acest gen ? Mă înțelege mai profund decît credeam ? Vizita ei din seara asta îmi dovedește că are o încredere nestrămutată în mine. Vrea oare să mă utilizeze într-o zi pentru o misiune specială, așa cum a mai procedat cu aproape un deceniu în urmă ? Nu-i pătrund intențiile, dar nici n-am curajul să-i vorbesc despre asta deschis.

Această notație lucidă e scrisă din străduința de a domina o neliniște extraordinară, ba chiar o cutremurare și, mărturisesc, o mare frică. Nu prea izbutesc. Cu puțin înainte de miezul nopții — acum e spre dimineață — a sunat la ușă. Deși știu că de obicei te ridică înspre zori, am crezut că au venit. Acceptînd voia destinului, am deschis. Dar era Nina. Credeam că e în căutare de refugiu. A început să vorbească însă îndată, fără să se așeze, fără să scoată haina udă de ploaie, fără nici o introducere. Arăta parcă sălbăticită și mi s-a părut

că plînsese. Mi-a povestit că Hall fusese arestat, că e la închisoare și va fi executat peste cîteva zile. Deși nu-l putusem suferi niciodată pe Hall, știrea asta m-a îndurerat, mai mult însă m-a îndurerat felul și măsura în care suferea Nina. Cred că mai ține la el. Un soi ciudat de dragoste. Nina mi-a cerut otravă. Avea de gînd să i-o ducă și să-i dea astfel posibilitatea de a preveni fapta călăului. Era un plan bun, și sînt cu totul de acord cu concepția că dreptul la libertate al omului trebuie extins și asupra deciziei de a muri. În acest caz însă m-am văzut confruntat cu o problemă mult mai complicată și profundă.

A fost o intenție abjectă, drăcească a destinului, să mă aleagă tocmai pe mine pentru înfăptuirea acestui plan. Mai demult, nu odată înăbușisem dorința de a-l vedea pe Hall mort, înainte ca această dorință să-mi devină conștientă. Acuma mi se cere, tocmai mie, să-i înlesnesc moartea, o moarte pe care și-o dorește și de care are nevoie, dar care corespunde și acum încă dorinței mele secrete (mi-o dovedește cutremurarea mea cumplită). Despre asta n-am putut vorbi cu Nina. Am încercat s-o lămuresc că e primejdios pentru ea să-i ducă otrava. Se va ști îndată că a fost cea care i-a adus-o. Dar era un argument pe care așa cum e Nina din fire, nu-l putea accepta. Chiar și sfatul de a se gîndi la copii a rămas fără efect, ceea ce mă miră, de vreme ce îi iubește atît de mult și de vreme ce nu pot presupune că Hall e mai important pentru ea

decît copiii. Iată un punct din ființa Ninei, care rămîne inexplicabil pentru mine, afară numai dacă presupun că tot mai ține la Hall, într-un mod refulat, nemărturisit, obscur. De vreme ce e capabilă de o răbdare și o perseverență uriașe — însușiri care par în contradicție cu temperamentul ei vioi, de nimfă, și care se află poate într-adevăr în conflict cu acesta — s-ar putea imagina că persistă în ea un atașament subteran chiar după ce dragostea a încetat de mult. (Dar atașamentul ei miraculos față de mine nu se bazează oare tot pe această perseverență ?)

Am încercat să ating un punct sensibil al Ninei. I-am spus că n-avem dreptul să-l lipsim pe un om de posibilitatea unei experiențe neobișnuite și de maximă profunzime. Cine știe ce revelație va fi pierdută pentru Hall, dacă va fi scutit de acele ultime zile de încercări. Dar, inciudată de șovăiala mea, mi-a răspuns că revelațiile pe care le-ar putea avea în acel ceas unic dintre decizia de a muri și moartea însăși ar fi desigur aceleași și poate chiar mai importante. Ultima mea obiecție, că Hall ar putea fi totuși salvat cumva împotriva oricăr,ei așteptări, a întîmpinat-o cu o privire mînioasă ; apoi a zis : «E a doua oară că te rog ceva în lunga noastră prietenie, și din nou mă refuzi».

Atunci i-am dat jumătate din cofeina pulverizată pe care o port mereu asupra mea pentru orice eventualitate. Se făcuse ora patru dimineața, cînd a plecat, o dimineață sură, ploioasă. Nu mai am mașină, și nu dorea s-o însoțesc. După ce ne luasem rămas bun, s-a mai întors o dată și m-a sărutat cu violență, într-un fel aproape înfricoșător. Am urmărit-o îndelung cu privirea, pînă ce mi-a ascuns-o perdeaua de ploaie, și pe cînd stăteam așa uitîndu-mă în urma ei, am simțit că se petrece în mine o transformare. Nervii mi-au amorțit cu încetul, mi s-a făcut frig, fiecare celulă din mine îngheța. Am rămas nesimțitor, și neliniștea, ba chiar teama care mă muncește e doar exterioară. Lăuntric sînt fără viață și așa va rămîne de acum înainte."

„3 mai 1944.

Nina e la închisoare. Sentința sună așa : cincisprezece ani de temniță grea pentru complicitate la înaltă trădare. E la pușcăria din Aichach. Ieri am fost s-o văd. Găsește că sentința e blîndă. «Bucură-te, zicea, că nu e condamnare la moarte și nici lagăr de concentrare». — «Dar cincisprezece ani, Nina !» am exclamat îngrozit. Ea însă a zîmbit doar. În general e extraordinar de liniștită. O jumătate de an a și trecut. La prima vedere n-am recunoscut-o. Cînd au adus-o în încăpere, mă uitam fix la ușa prin care intrase, așteptînd-o pe Nina pe care o știam. Pe ceastălaltă, în straie de pușcăriașă, cu părul strîns într-o basma, cu saboți de lemn în picioare, cenușie la față și scofîlcită, n-am recunoscut-o pînă a început să vorbească. Glasul nu i s-a schimbat. N-am găsit nici o vorbă potrivită cu momentul. Ea,

însă, nespus de stăpînită, m-a primit ca și cum ar fi fost locul cel mai firesc și clipa cea mai prielnică pentru a ne revedea. Cred că n-am știut ce să-i răspund. Mi se dăduse voie s-o văd cinci minute. M-a rugat să trec din cînd în cînd pe la copii, pe care vechea ei slujnică îi dusese la ea, la țară, în decembrie 1943, cînd casa Ninei fusese pe jumătate distrusă de bombe. Am întrebat-o dacă pot face ceva în interesul ei, dar mi-a spus cu toată hotărîrea : «Nu, nu ți-e îngăduit, și e și perfect inutil».

Cum paznica, pesemne foarte binevoitoare față de ea, nu prea asculta cu atenție ce vorbeam, Nina a îndrăznit să-mi șoptească : «Să nu întreprinzi nimic, lasă ca lucrurile să-și urmeze cursul, am scăpat extrem de ieftin, și nu va ține cincisprezece ani, fii sigur !»

Înainte de a fi condusă în celulă, mi-a zîmbit și mi-a spus : «Nu mai veni, pe tine te scoate numai din fire, iar mie nu-mi folosește, înțelege-mă, te rog».

Nu vădea nici o urmă de disperare, și ochii ei, deși înfundați în orbite, își păstraseră strălucirea, doar puțin voalată. Nu se teme de nimic, și într-adevăr : cine a trecut printr-o serie de încercări grele, înfruntîndu-le ca ea, poate fi sigur că va trece nevătămat și prin această încercare. Eu n-aș putea. Pentru mine e insuportabil chiar și gîndul s-o știu pe Nina acolo, fără s-o pot ajuta, și să mă văd în situația unui om care doarme și visează că vrea să alerge undeva și să strige, dar e legat de picioare și are un căluș în gură.

În 1939 sperasem s-o pot ajuta cîndva pe Nina camuflîndu-mă ! Nu există greșeală mai fatală decît să accepți un compromis cu două fețe.

Acum sper să mai trăiesc destulă vreme ca s-o știu pe Nina liberă. Pînă atunci am să iau asupra mea grija copiilor ei. Mă bate gîndul să-l informez pe Alexander, pe care l-am văzut ultima dată la Berlin și care se află acum în Rusia. Dar e primejdios să relatezi asemenea lucruri în scrisori trimise pe front. Așa că am să renunț, dar am să-i înmînez lui Helmbach o scrisoare sigilată pe care să i-o transmită lui Alexander după moartea mea."

Pe marginea de jos a acestei pagini se afla o însemnare greu de descifrat din

„3 septembrie 1947.

Azi am primit știrea că Alexander a murit în prizonierat și de atunci stăruie în mine închipuirea că am să-l revăd în curînd. Un gînd care mă surprinde, de vreme ce, impunîndu-mi de bunăvoie stavile, nu m-am preocupat niciodată de supraviețuire după moarte. Deși nu simt nevoia unei consolări — în sfîrșit, la limita extremă a suferințelor, simt apropiindu-se acea ultimă voioșie liberă, minunată, care cuprinde în sine, într-un chip ce nu poate fi supralicitat, toate consolările — deși n-am deci nevoie de nici o consolare, închipuirea aceasta, care nu se poate dovedi și nu e de natură spirituală, îmi întărește sentimentul că

sînt gata să-mi iau rămas bun de la această viață."

Urmau două pagini goale, lăsate probabil libere pentru o însemnare care n-a mai fost făcută. Pe mine aceste pagini goale m-au impresionat, înfricoșîndu-mă ca o prăpastie care s-ar căsca deodată în fața mea. Poate că impresia mea corespundea adevărului ; poate că fusese trecut sub tăcere cu tot dinadinsul ceea ce ar fi urmat să figureze aici. Dar la fel de bine se poate susține că, avînd nervii surescitați de nopțile nedormite, eram accesibilă celor mai năstrușnice închipuiri. În orice caz relatarea care urma nu îngăduia să presupui că în răstimp s-ar fi petrecut ceva deosebit de important sau de cumplit.

„10 mai 1945.

Războiul s-a terminat, Nina a fost pusă în libertate. Primul drum pe care l-a făcut a adus-o la mine. Era foarte palidă și neîngrijită, și semăna frapant cu Nina de acum cincisprezece ani, care a venit la consultație în cabinetul meu, bolnavă și sălbăticită. Deși e marcată de suferințe, răspîndește, ca întotdeauna, o atmosferă de vioiciune și încredere, care ar putea fi contagioase pentru mine, dacă aș mai fi capabil să nutresc așteptări. Eram tentat să-i dau Ninei scrisoarea aceea de adio pe care am scris-o cînd credeam că voi fi trimis pe front și pe care n-am expediat-o. Dar astăzi ce mai poate însemna pentru ea scrisoarea aceea ? Sînt un om bolnav, îmbătrînesc repede, boala mea progresează ineluctabil, mai am cel mult doi ani de trăit. Independent de voința și intenția mea, însă, tot o mai iubesc pe Nina, cu aceeași intensitate. Îmi vine să cred aproape că mi-am concentrat toată puterea de viață în acest singur punct.

Locuința Ninei fiind în parte distrusă, în parte deteriorată, i-am oferit să stea în casa mea. Dar preferă să rămînă cîtva timp la copiii ei, pe malul lacului Starnberg. Îi înțeleg această dorință, dar îmi pare rău. Aș fi avut mare nevoie de prezența ei.

Observ cu groază schimbările ce se petrec în oamenii din jurul meu. Nu sînt pe măsura acestor vremuri. Nina m-ar putea ajuta să le înțeleg. Dar poate că mi-ar reproșa că fug de vremuri și de realitate. Dar oare așa fac ? Într-adevăr ? Cine e cel care fuge : cel care se grăbește împreună cu toți speriații înspre un liman necunoscut, sau cel care preferă să stea pe loc, pentru a păstra ceea ce a fost cîndva valoros și-și va păstra poate întotdeauna valoarea ?"

„4 august 1946.

De-ar ști prietenii mei cît mă chinuie cu bineintenționatele lor încercări de a-mi veni în ajutor. Nu vreau să-i bruschez, dar cum să le explic că nu mai doresc nimic din cîte-mi oferă, că nu mai aspir decît să mă lămuresc cu mine însumi. E greu însă, e îngrozitor de greu. Că-mi înțeleg vinovăția încă nu în-

seamnă o ușurare. Niciodată nu mi-am dat seama cu atîta acuitate de caracterul irevocabil al fiecărei fapte și de efectul ei ce se prelungește în continuare, de nestăvilit. Cum să ispășesc ? Greșeala mea, privită obiectiv, e mică. Dar dacă în fața conștiinței mele se dovedește a fi o vină profundă ?

Simt nevoia intensă, mai mult un dor nestins de a vorbi cu Nina despre situația mea. Trebuie să înțeleagă că nu vreau să mă menajez. Dar o să înțeleagă oare că sînt un om ca toți oamenii și că uneori sînt foarte slab ? Simt că boala progresează nemilos, și adesea mi-e frică de marele gol care mă așteaptă, care mă înconjoară de pe acum. Vreau să i-o spun Ninei. Am s-o rog mult să petreacă din cînd în cînd o seară cu mine. Noaptea dorm cu ajutorul veronalului, dar seara am nevoie de o prezență prietenească. Helene e din ce în ce mai puțin potrivită ca să mă distreze. Suferă fiindcă sufăr. Așa că ședem față-n față în tăcere și simțim cum se scurge timpul. Uneori începe să se certe cu mine, numai ca să mă facă să vorbesc.

Am să-i telefonez Ninei. După ce a fost translatoare aproape un an, are acum un post de redactor la ziarul «Neue Nachrichten». Am văzut-o rar în ultima vreme, căci e foarte prinsă, și ezit înainte de a îndrăzni să-i pretind să-și sacrifice din timpul liber pentru mine."

„8 august 1946.

Mă tem că am fost un prost partener de discuție pentru Nina, care seamănă mai mult ca

oricînd cu o corabie echipată cu douăsprezece vele, ajunsă în sfîrșit în largul mării, cu un vînt prielnic la pupă. O simt străină așa cum e acum, nu i-a rămas nimic din melancolia ei de altădată, din violența ei pasională, sumbră și tenace, din caracterul ei de nimfă capricioasă. S-a dedicat succesului, laturii luminoase a vieții, rațiunii, chiar intelectului. Acea forță pe care am admirat-o întotdeauna la Nina mai mult ca orice, dar pe care o consider cea mai primejdioasă dintre forțele ei, și anume voința, e prea încordată pentru a nu-i conferi întregii ființe o notă de siguranță de sine ce dăunează întregului tablou. Totuși, Nina a visat prea multe vise sumbre și semnificative pentru a se lăsa păcălită de ceea ce se dă drept realitatea nudă. Ea nu aparține acestei lumi a succesului exterior, îl va disprețui mai curînd sau mai tîrziu. Firește, pricep cîtă plăcere îi face să aibă, în sfîrșit, cale liberă în fața ei și orice libertate de care are nevoie, precum și orice libertate de care n-are nevoie ; și pricep, firește, că își simte propria putere, în primul entuziasm o simte chiar numai pe aceasta, precum și posibilitățile care zac în această putere a ei. Acum își trăiește tinerețea netrăită, tot ce credea omis, toată speranța nelimitată a unei fete de douăzeci de ani, toată nevinovata lipsă de scrupule în goana după autoafirmare, efect și succes. Norocul îi surîde și-i acordă reușită în tot ce întreprinde. A găsit o locuință frumoasă ; postul ei la ziar e atît bănos cît și influent ; noul ei roman e un succes. (L-am citit și-l găsesc excelent,

deşi se împotmoleşte în zugrăvirea realistă, fiind lipsit de dimensiunea şi de clarobscurul înțelept, care confereau cărților ei anterioare ceva specific şi semnificativ.) Are prieteni şi relaţii de care poate uza după plac, şi cuvîntul ei e ascultat. I s-a propus să înceapă o carieră politică, dar cu toate că, după cum am observat, ambiţia ei şi impulsul spre activitate, care au crescut cam excesiv, o îndeamnă să cedeze acestei ispite, refuză să accepte asemenea propuneri.

Era într-o dispoziţie atît de veselă şi încrezătoare încît n-am putut s-o plictisesc cu dificultăţile mele, cu atît mai mult cu cît ea este cea care, din culise şi fără să mi-o divulge vreodată, a contribuit în mod preponderent la reabilitarea mea.

Încolo, mi-a povestit că trăieşte singură şi nu-i pare rău. Nu mă îndoiesc că i se oferă prilejuri să înceapă o nouă legătură. Nu pare să îmbătrînească, are acel gen de farmec pe care anii nu-l pot nimici. În cursul acelei seri m-am surprins de cîteva ori privind-o cu o încîntare care se adresa înfăţişării şi graţiei mişcărilor, o graţie încă nedeteriorată de intelect şi de voinţă, făcută încă şi acum să-mi umple inima de valuri de emoţii de mult uitate şi cam dureroase. Dar acest sentiment e foarte fugar şi nu mă mai poate tulbura.

Seara aceea mi-a lăsat o melancolie rece ; mă făcuse să-mi văd singurătatea cu ochii. Prea m-am îndepărtat de oameni. Nu am trăit niciodată chiar în mijlocul lor, nu i-am căutat (n-am căutat niciodată pe nimeni în afară

de Nina şi de Alexander), dar nici n-am respins pe cineva care a încercat vreodată să se apropie de mine. N-am simţit însă niciodată sentimentul de comunitate cu ei, iar astăzi văd că mă aflu de pe acum pe o cale pe care nimeni nu te poate însoţi.

Cînd am rugat-o pe Nina să vină pe la mine, mă muncea gîndul de a mă alia cu ea împotriva acestei groaznice singurătăţi. Acum ştiu : chiar dacă Nina ar vrea, dacă ar dori-o cu toată puterea — n-ar mai fi cu putinţă. Nu mă mai doare, şi-mi pare rău că am devenit insensibil.

Dar nu cumva, mă întreb acum — căci au trecut ore între ultima frază şi cea de faţă — nu cumva această insensibilitate e doar pavăza care i-a fost hărăzită firii mele prea vulnerabile, şi nu cumva sub pavăza aceasta se ascunde extrema, intolerabila disperare ?“

„4 septembrie 1947.

Am terminat o cură mai lungă, rămasă, aşa cum prevăzusem, fără rezultat. Acum ştiu că voi muri peste cîteva luni. Durerile au crescut, devenind insuportabile. Ieri am primit vestea despre moartea lui Alexander. Ea mă întăreşte în dorul meu de moarte. Mi-am ales ca zi a morţii data de 8 septembrie. Atunci se vor împlini exact optsprezece ani de la prima mea întîlnire cu Nina. Înainte însă vreau să serbez cu ea un ultim rămas bun. Ştie că sînt bolnav, dar nu bănuieşte gradul pe care l-a atins descompunerea. Nu trebuie să-l ştie. Nu vreau o ceremonie funerară, vreau să mai

serbez o sărbătoare, cu a cărei imagine strălucitoare în ochi mă voi preda apoi întunericului."

„În noaptea dinspre 8 septembrie.

Iată ultima mea însemnare. Îmi vine greu să mai scriu, nici nu mai pot decît cu întreruperi. De pe acum aparţin mai mult morţii decît vieţii, şi aducerea aminte îşi pierde consistenţa. De dragul Ninei, de dragul întregirii, voi căuta să-mi amintesc.

Nina a venit înspre seară. O rugasem pe Helene să ne lase singuri, şi ne lăsase, aşa cum îmi împlineşte în genere, cu mîhnire şi curaj, orice dorinţă, pe care o exprim de cele mai multe ori ca să-i fac plăcere.

Luasem morfină şi pentru cîteva ore mă simţeam bine, într-o dispoziţie plină de însufleţire. Nina mi-a adus flori, pentru prima oară, ceea ce m-a mişcat adînc. O invitasem cu teamă, căci nu mai sînt în măsură ca să-i suport vioiciunea. Dar am găsit-o foarte schimbată. Nu mai avea nimic din ambiţia biciuită de anul trecut, nimic din zelul acela de bună-credinţă, nimic din neastîmpărul şi excesul de expunere la lumină. Toate acestea fuseseră doar tranzitorii, ştiam bine. O încercare necesară şi necesarmente nereuşită de a se pune de partea celor agitaţi şi de a scăpa de tăcerea care îi este impusă.

(Poate că n-ai să înţelegi fraza asta cu adevărat, Nina, şi n-ai s-o aprobi, în clipa în care ai să citeşti aceste file; dar mai curînd sau mai tîrziu vei şti ce am vrut să spun.)

Am avut o convorbire pe care mă sfiesc s-o reproduc.

Ca întotdeauna, am rămas, bineînţeles, pe malul întunecat, iar Nina dincolo, pe malul luminos al fluviului fără de punte ; cu toate acestea fiecare dintre noi am înţeles fără greutate ceea ce îi striga celălalt, şi niciodată n-am fost mai apropiaţi unul de altul ca în răstimpul nemăsurat al tăcerii care a urmat după ultimele fraze rostite înainte de plecarea Ninei. Spusesem : «Tu ai fost cea care mi-a deschis întotdeauna o uşă cînd rătăceam pe coridoare nesfîrşite ce păreau obscure şi fără ieşire ; veneai şi odată cu tine apărea o perspectivă spre un peisaj însorit, liber, şi chiar dacă n-am putut să păşesc niciodată pe acel tărîm, îmi oferea totuşi o privelişte care mă ferea de ultima disperare».

«Oh, a răspuns Nina blînd şi cu tristeţe, de ce nu spui că eu sînt cea care a tot închis o uşă în faţa ta, trîntind-o ?»

«Nu, am zis, nu e aşa. Chiar dacă lăsai uşa deschisă — şi ai încercat de mai multe ori şi pentru mai multă vreme decît crezi — tot nu aş fi avut puterea să ajung pînă la ea ; ochii mei nu sînt făcuţi pentru culoare şi lumină. Vezi, de aceea ne-am putut întîlni, ce-i drept, dar nici unul dintre noi n-a putut trece peste pragul care desparte domeniul unuia de al celuilalt. Tu nu puteai să-mi aprobi viaţa, prea era diferită de a ta.»

«Tu însă poţi s-o înţelegi şi s-o aprobi pe a mea !» a strigat perplexă.

N-am spus ceea ce ar fi fost de spus. N-am spus: fiindcă te iubesc. Dar am zîmbit, iar Nina s-a uitat la mine, uluită încă, înțelegînd cu încetul, apoi a întrebat în șoaptă: «De ce spui: *puteai* și *ai fost* și *voiai,* în loc de *pot,* și *sînt* și *vreau ?*»

N-am răspuns la această întrebare. Am tăcut amîndoi, și cu toate că nu știu cum a interpretat Nina lămurirea dată prin muțenia mea, am simțit că înțelesese la marginea cărei prăpăstii se situa această tăcere. Apoi a plecat. Nu ne mai rămăsese nimic de spus. M-am uitat după ea, și cînd a mai privit o dată în urmă, înainte de a ajunge la cotitura străzii care avea să mi-o ascundă, m-a cuprins pentru ultima oară durerea despărțirii pămîntești.

Îi mulțumesc vieții că mi-a dăruit această frumoasă întîlnire.

Glasul Ninei să fie ultimul sunet pe care l-am auzit; ochii ei ultima imagine de care-mi amintesc.

Spre dimineață: conștiința m-a îndemnat încă o dată să-mi trec viața în revistă, și văd multă vinovăție. Vină față de viață. Chinul cunoașterii acestui fapt, într-un moment în care nu se mai poate schimba nimic, e cumplit. I-am scris o ultimă scrisoare Ninei. Zorile încep să mijească și va fi timpul pentru mine. Durerile încep să-mi întunece conștiința."

Cu asta însemnările luau sfîrșit; încheierea m-a întristat mult și mi-a venit să plîng.

Nina nemaifiind prezentă, puteam să cedez acestei porniri, îndelung și nestingherită; știam că nu plîng numai din pricina suferinței trecute a lui Stein și din pricina plecării Ninei ce echivala cu o sinucidere, ci și din pricina mea, pentru prima oară în viață, mă plîngeam pe mine și pe toți oamenii, prinși în destinul lor ca într-o plasă deasă, cenușie și udă. Cine izbutește oare s-o rupă? Și chiar dacă reușește cîte unul, plasa îi rămîne atîrnată de picioare, o tîrăște după el, și oricît de subțire ar părea e o povară pe care o porți cu greu.

Am stat așa Dumnezeu știe cîtă vreme, ascultînd ploaia și zgomotele îndepărtate ale orașului, înserarea se apropia cu încetul și am început să aștept mai nerăbdătoare, și cu cît se prelungea așteptarea, cu atît mi se părea mai dificil să dau față cu omul acela. Ce aveam să mă fac cu el!

Acum aș fi plecat bucuros, ca să mă duc în oraș, sau la vecina aceea amabilă, dar nu îndrăzneam să părăsesc locuința nici măcar pentru cinci minute. În cele din urmă am găsit sticla cu whisky a Ninei; nu era încă goală, cît rămăsese a fost de ajuns ca să mă înviorze cît de cît, dar această înviorare n-a ținut mult. Se întuneca și mă gîndeam: „Nu vine, nu mai vine". Mi-am adus aminte de scena din Badenweiler: nu-l așteptase Nina acolo zile de-a rîndul, și el nu venise? Ce fel de om o fi? Eram curioasă, înciudată melancolică și temătoare în același timp, și nu mai știam ce să mă fac.

Se întunecase de tot cînd s-a oprit o mașină în fața casei ; îndată după aceea a sunat la ușă, răstimpul fusese atît de scurt încît părea cu neputință ca un om să fi putut urca treptele așa de repede. Iată-l deci, trăgîndu-și sufletul, exact cum mi-l închipuisem.

A avut un zîmbet fugar și distrat, iar privirea lui s-a repezit peste capul meu în odaia goală. N-am mai văzut pe nimeni pricepînd ceva atît de fulgerător ca el în clipa aceea.

— Cînd a plecat ? întrebă.

— Aseară, spusei, aseară, așa cum intenționase.

A dat de cîteva ori din cap, ca și cum nu s-ar fi așteptat la altceva.

— Intrați, îl poftii, dar nici nu m-a auzit.

— A știut că am telefonat ? mă întrebă.

— A ghicit, spusei. Dar intrați vă rog.

M-a urmat încet. Cînd a văzut ambele încăperi goale, și-a reținut suflarea, ca un om pătruns de spaimă pînă-n adîncul inimii. Poate că abia în clipa aceea și-a dat seama de-a binelea că Nina plecase cu adevărat.

Am întins spre el unul din scaunele de grădină și s-a așezat. I-am lăsat timp să-și revină. Ședea greoi și sumbru, cu spinarea încovoiată, cu mîinile atîrnînd între genunchi și, pe cît îmi puteam da seama, palid și zdrobit. N-a făcut nici cea mai mică încercare de a ascunde că e profund abătut. „Poate ar fi bine, mi-am zis, să-l fac să vorbească" ; dar față de tulburarea lui adîncă, fiecare cuvînt mi se părea stupid și de prisos.

Nu știu ce m-a îndemnat să spun :

— Dar de ce n-ați venit mai degrabă ; doar știați ce intenții are Nina !

Mi-a aruncat o privire grea și enigmatică, fără a spune însă nimic, și am înțeles că n-o să scot din el nici o vorbă despre toate astea. Totuși n-am renunțat, și în definitiv trebuia să-i spun și eu cîte ceva, cine, dacă nu eu ?

— Ascultați, zisei, povestea asta e o treabă urîtă pentru sora mea ; nu știu nimic despre dumneavoastră și n-am de gînd să fac reproșuri nici unuia, nici celuilalt. Dar sînt de părere că ori renunți complet la o poveste ca asta, ori te decizi într-o bună zi să rămîi împreună. Așa, cînd într-un fel, cînd într-altul, nu merge. Nu iese nimic, decît încurcături. Vedeți bine. Numai Dumnezeu știe ce greu mi-a venit să vorbesc astfel. Pe urmă adăugai : Sora mea m-a pus să vă transmit că se mărită în Anglia.

În timp ce spuneam asta, l-am observat, dar nici măcar n-a ridicat capul. Atunci mi-a fost milă de el și am mai adăugat repede : Dar nu e adevărat.

— Știu, spuse el cu un calm melancolic ; v-a interzis să-mi dați adresa ei, nu-i așa ?

— Da, răspunsei, mi-a interzis formal, dar iat-o, poftim.

O scrisei pe un bilețel pe care-l vîrî repede în buzunar.

— Mulțumesc, murmură el, vă mulțumesc mult. Sînteți foarte înțeleaptă.

— Ba nu, replicai, probabil că nu ; poate că am făcut acum lucrul cel mai prostesc din cîte puteam face.

Străinul zîmbi puţin.

— Presupun că sînteţi singura fiinţă rezonabilă dintre noi trei, rosti apoi.

N-am să-i uit zîmbetul niciodată : m-a cîştigat. Pentru totdeauna, orice s-ar întîmpla.

A rămas toată seara la mine. Nu izbutesc cu nici un chip să-mi mai amintesc despre ce am vorbit, în orice caz nu despre Nina. Ne-am despărţit ca prieteni buni, şi de atunci nu mai sînt capabilă să-i port sîmbetele, chiar cînd mă gîndesc că a alungat-o pe Nina.

Din seara aceea a trecut o jumătate de an. Astă-vară am primit într-o bună zi o scrisoare de la Nina :

„M-am aclimatizat bine aici. Munca mea în menajul doamnei Carpenter îmi lasă destul timp liber ca să pot face unele traduceri. Noaptea lucrez la noul meu roman. Mă simt cam departe de ţară, dar nu chiar atît de departe cum mă aşteptam.

Alăturat îţi trimit o împuternicire în alb. Te rog, cumpără o rochie pentru Ruth, ceva drăguţ pentru după-amiază, de mătase, mărimea 38. Aici în provincie nu găsesc nimic potrivit, iar la Londra nu ajung deocamdată.

În cazul în care aş veni la toamnă în ţară, te înştiinţez la timp. Aş vrea să te văd neapărat. Scrie-mi uneori, te rog. Sînt foarte fericită că te-am descoperit.

Încolo : nici o grijă în ce mă priveşte.“

Asta era tot. De atunci nu mai am veşti de la ea, dar sper s-o revăd în toamnă, deşi mă şi tem puţin de acestă revedere.

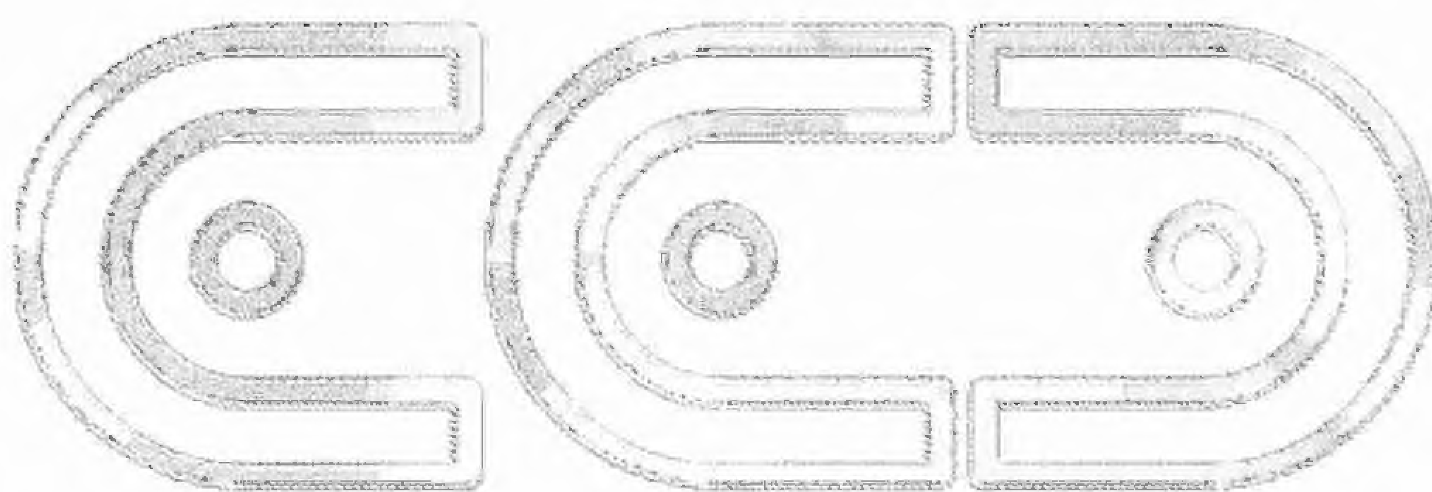
Lector: SUZI HIRSCH
Tehnoredactor: AURA IONESCU

Tiraj 41.530. Bun de tipar 11.07.1975. Coli tipar 12,625.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1203 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89–97,
București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

AVENTURA

de

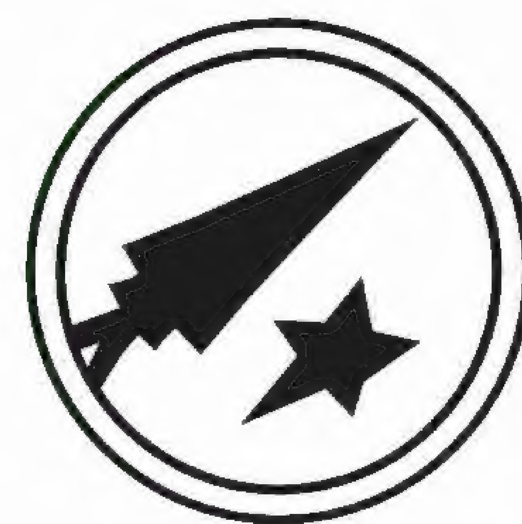
Anonim

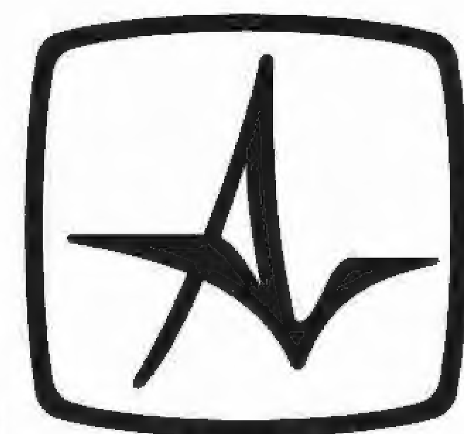

și

CAT Graur

Antwerpen

2024